

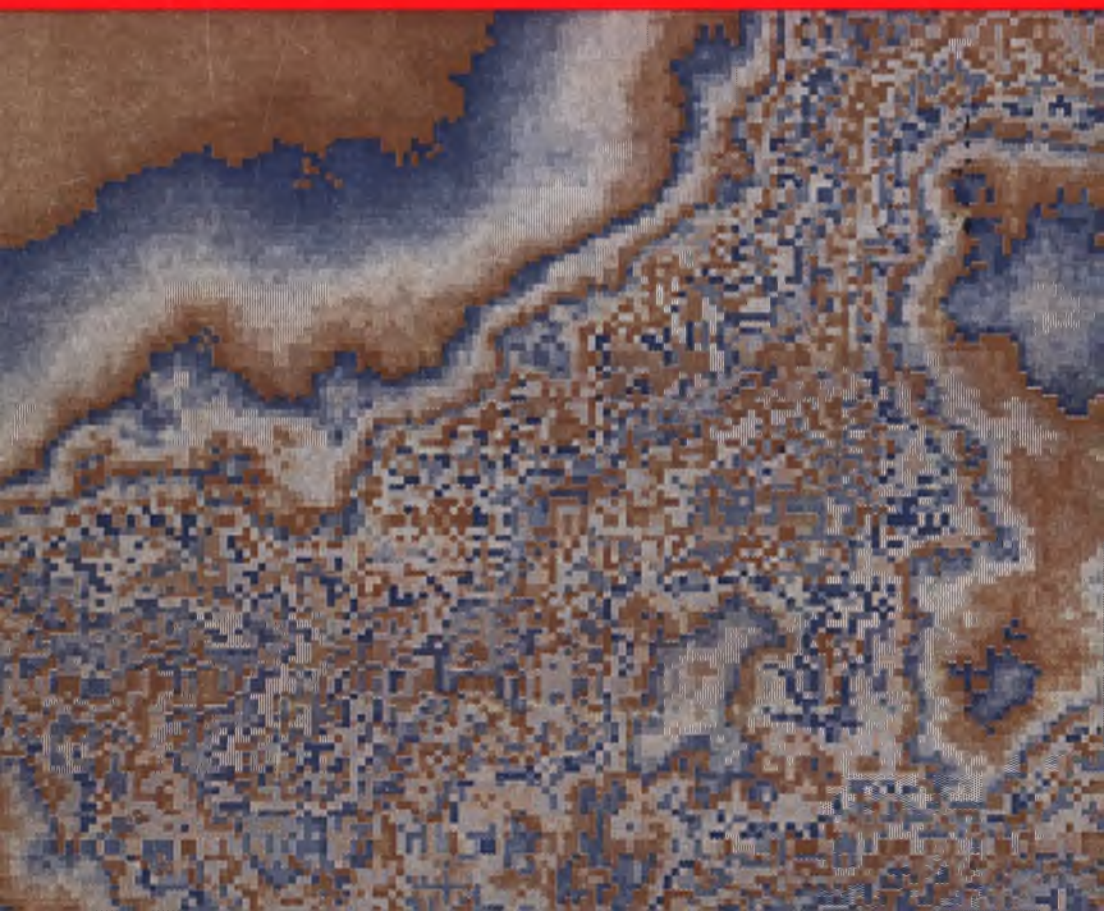
67.300

K-65

КОНСТИТУЦІЇ

нових держав

Європи та Азії



КОНСТИТУЦІЇ нових держав Європи та Азії

НБ ПНУС



662431



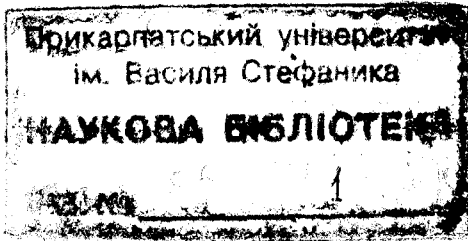
УКРАЇНСЬКА ПРАВНИЧА ФУНДАЦІЯ

КИЇВ — 1996

ББК 67.300

К65

Упорядник С. Головатий
Науковий редактор В. Шаповал



К65 Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. — К.: Укр. Правн. Фундація.
Вид-во «Право», 1996. — 544 с.
ISBN 5-7707-4862-1

У збірнику представлені тексти чинних конституцій нових незалежних держав, які свого часу входили до складу СРСР, та деяких постсоціалістичних країн Європи. Здебільшого ці конституції було прийнято на початку 90-х років і вони мають принципово новий характер і зміст.

Метою збірника є поінформувати тих, хто причетний до розв'язання проблем теорії та практики сучасного державотворення в Україні, а також задовольнити пізнавальні потреби читачів.

ББК 67.300

К 1205000000-07
96

© С.П.Головатий, упорядкування, стаття, 1996

© В.М.Шаповал, передмова, 1996

ISBN 5-7707-4862-1

© Українська Правнича Фундація, видавництво «Право», 1996

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Володимир ШАПОВАЛ V

КОНСТИТУЦІЯ ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ I

КОНСТИТУЦІЯ ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 39

КОНСТИТУЦІЯ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 49

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ 87

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ 119

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНИЯ 157

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА 191

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЗАКОН про відносини між законодавчою та виконавчою владами РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА та про місцеве самоврядування від 17 жовтня 1992 р.

і КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ, залишені чинними на підставі статті 77 Конституційного Закону від 17 жовтня 1992 р. про відносини між законодавчою та виконавчою владами Республіки Польща та про місцеве самоврядування, які скасовують Конституцію Республіки Польща від 22 липня 1952 р. 233

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ СЛОВЕНІЯ 265

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ УГОРЩИНА 307

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ УЗБЕКИСТАН 341

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ 371

КОНСТИТУЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ 405

КОНСТИТУЦІЯ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 445

КОНСТИТУЦІЯ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 485

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: УКРАЇНА НА ПЕРЕХОДІ ДО ДЕМОКРАТІЇ
Сергій ГОЛОВАТИЙ 523

ПЕРЕДМОВА

Процес сучасного державотворення в Україні повинен відбуватися і відбувається з урахуванням прогресивної практики світового конституціоналізму. Цей процес є частинною відповідною практикою, її конкретним виявом в умовах однієї з європейських країн. Водночас слід наголосити на тому, що зміст процесу державотворення в нашій країні відбиває особливості нашої соціально-політичної історії та її наслідків, загальний стан українського суспільства на сьогодні. Звідси і всі суперечності, що характеризують зміст державотворення в Україні, всі складнощі, котрі виникають на шляху її конституційно-правного розвитку.

За будь-яких умов зазначені проблеми мають бути розв'язані із застосуванням демократичних форм і процедур. Це, зокрема, ставить вимогу ретельного аналізу здобутків у політичній і правовій сферах, досягнутих зарубіжними країнами. Особливий інтерес викликає досвід тих держав, які вирішують подібні до наших або аналогічні економічні та суспільно-політичні проблеми. І річ тут не в тому, що їхній досвід може сприйматися як певні стандарти, готові зразки та моделі. Наша власна теорія і практика сучасного державотворення вже не перебуває у стані «старанного учня», про що свідчить зміст низки проектів конституцій. Проте обізнаність із практикою світового конституціоналізму дасть змогу точніше коригувати свої відповідні наміри, прогнозувати перспективи.

В історії конституціоналізму стосовно зарубіжних країн можна виділити три періоди. Перш за все, це період з кінця XVIII — до початку XX ст. Конституції, прийняті в цей період, відносять до так званих старих конституцій. Переважна більшість із них не діє, хоча чинними залишаються конституції США, Норвегії, Нідерландів, Бельгії, Люксембургу, Швейцарії та Австралії. При цьому конституції відповідних європейських країн можна вважати старими лише умовно. Усі вони не раз докорінно змінювалися або переглядалися. Що ж до США та Австралії, то тут видатну роль у пристосуванні конституційних текстів до конкретних умов суспільного життя відіграли їх тлумачення, що подавалися вищими судами.

Другий період історії конституціоналізму припадає на роки між двома світовими війнами. В Європі у більшості випадків введення конституцій було пов'язане з докорінною зміною її політичної карти і виникненням нових держав. Нерідко зміст цих конституцій, що характеризуються як нові або конституції «другої хвилі», значно відрізнявся від змісту прийнятих у попередній період. Їх автори вже не зосереджувалися на засадах державного ладу, на регламентації і діяльності вищих ланок державного механізму. Вони розробляли деталізовані положення про права і свободи особи, запроваджували інститут конституційної юстиції, встановлювали більш демократичне виборче право тощо. Іноді ці конституції принципово змінювали форму державного правління. Переважна більшість конституцій «другої хвилі» нині є лише актами історико-правного значення. На сьогодні чинними з-поміж них залишаються тільки

конституції Фінляндії, Австрії, Латвії та Ірландії. Характерно, що дію Конституції Латвії 1922 р. було поновлено вже у наші часи як свідчення правонаступництва і неперервності державності.

Третій період історії конституціоналізму почався після другої світової війни. Уже в перше післявоєнне п'ятиріччя було прийнято конституції Франції (зараз тут діє Конституція 1958 р.), Італії, Японії та ФРН. Пізніше було введено основні закони Греції (чинною є Конституція 1975 р.) і Данії. У 70—80-і було прийнято конституції Швеції, Португалії, Іспанії та Туреччини, кардинально змінено Конституцію Канади. Водночас після другої світової війни було проведено конституційні реформи в тих розвинених країнах, основні закони яких створювалися раніше. Конституційну нормотворчість у відповідний період характеризують як «третю хвилю», а самі основні закони — як новітні.

Залишаючи поза увагою прийняті у перші післявоєнні роки та пізніше основні закони країн з державними формами «народної демократії», «радянської демократії» тощо, необхідно зазначити, що у переважній більшості цих держав на початку 90-х років було введено конституції принципово нового характеру і змісту. При цьому в Угорщині формально залишається чинною Конституція 1949 р., але в сучасній редакції 1990 р. Докорінних змін зазнала Конституція Польщі, офіційно датована 1952 р.: у 1992 р. тут було прийнято Конституційний Закон про відносини між законодавчою і виконавчою владами та про місцеve самоврядування (так звана Мала Конституція). Усі ці новітні конституції можна визначити як конституції «четвертої хвилі». Вони містять окремі положення, що об'єктивно мають перехідний характер.

Між новітніми конституціями європейських країн, прийнятими у перші післявоєнні й у 70-і роки, та введеними у першій половині 90-х років конституціями країн Центральної і Східної Європи, а також тих країн, що утворилися на теренах колишнього СРСР, існує помітна схожість. Вона, перш за все, зумовлена подібністю загальних умов, які супроводжували прийняття основних законів. Так, у Франції, Італії, Японії, ФРН, Греції, Португалії та Іспанії введення нових конституцій означало поновлення демократичної державності після краху тоталітарних або авторитарних режимів, і самі ці конституції приймалися за умов високої політичної активності народів. Сказане значною мірою характеризує й умови введення новітніх конституцій країн Центральної і Східної Європи, а також держав, що утворилися на теренах СРСР. Разом з тим, між конституціями «третьої і четвертої хвилі» об'єктивно існують певні відмінності, що також пояснюється різними економічними і політичними умовами буття відповідних соціумів.

Акцентуючи увагу на подібності та відмінності новітніх основних законів різних «хвиль», слід зазначити, що всі вони тією чи іншою мірою відбили тенденцію до розширення конституційної регламентації засад економічної організації суспільства. У конституціях майже всіх країн Центральної та Східної Європи, а також держав, що утворилися на теренах СРСР, проголошено відхід від старих форм господарювання і задекларовано принципи ринкової економіки.

«Ринок, вільна економічна ініціатива, добросовісна конкуренція є основоположними чинниками економіки» — зафіксовано в ст. 9 Конституції Молдови. В Конституції Угорщини визначено, що економіка «має ринковий характер, а публічна та приватна власність користується однаковою підтримкою і перебуває в рівних умовах» (ст. 9). При цьому держава визнає право вільної конкуренції у сфері економіки. Цікаве положення містить ст. 37 Конституції Киргизстану: «Соціальна діяльність держави не повинна призводити до заміни державним опікуванням економічної свободи та активності, можливості громадянина самостійно досягти економічного добробуту для себе і своєї родини». Близькі за змістом положення можна знайти в інших конституціях «четвертої хвили».

У переважній більшості конституцій, прийнятих у першій половині 90-х років, визначено коло головних об'єктів державної власності і викладено основи режиму користування цією власністю. У конституціях Литви і Молдови задекларовано принципи державної економічної діяльності, а в Конституції Македонії — принципи регіональної економічної політики держави. В Конституції Угорщини йдеться про підтримку державою кооперативного руху, а в Основному Законі Болгарії — про основи господарсько-правового статусу іноземних громадян. Містять відповідні новітні конституції й цілий ряд інших подібних положень.

До особливостей практично усіх новітніх конституцій слід також віднести те, що в них значно ширше, ніж у попередні періоди історії конституціоналізму, представлені положення соціологічного характеру і змісту. Іноді в основних законах йдеться про соціальні орієнтири і відповідні наміри держави, інколи все обмежується конституційною фразеологією соціологічного звучання. Але в будь-якому випадку новітні конституції залишаються передовсім основними законами держав, а не суспільства загалом.

Формою конституційної регламентації засад суспільного життя можна вважати проголошення в цілій низці новітніх конституцій принципу соціальної держави. Уперше він був задекларований в Основному Законі ФРН: «Федеративна Республіка Німеччина є демократичною і соціальною федеративною державою» (ст. 20). Згодом ідея соціальної держави була відображена в конституціях деяких інших країн, включаючи країни Центральної та Східної Європи, а також ті, що утворилися на теренах СРСР.

Ідея соціальної держави по-різному тлумачиться в конституційній теорії. Іноді цю ідею пов'язують з узагальненим поняттям соціальної справедливості, наявністю певного рівня економічного добробуту і культури, доступного усім верствам і групам населення. В інших випадках вважається, що ідея соціальної держави відображає посилення ролі держави в регулюванні різних соціально-економічних процесів. Водночас наголошується на визнанні суспільством відповідальності перед його членами.

Важливим складником конституційної регламентації засад суспільного життя є положення новітніх основних законів про соціально-економічні права. Найповніше вони викладені в конституціях Італії, Греції, Португалії та Іспанії, а також більшості країн Центральної та Східної Європи і держав, що утворилися на теренах СРСР.

На думку деяких державознавців, зміст конституційних положень про соціально-економічні права не обмежується завданнями відповідної регламентації, і такі права є частиною так званого традиційного каталогу прав і свобод. Разом з тим багато теоретиків-конституціоналістів не відносять соціально-економічні права до цього каталогу. Виходячи з того, що реалізація соціально-економічних прав обмежена навіть у найрозвиненіших країнах умовами суспільного життя, зміст відповідних положень розглядається як декларовані державою соціальні наміри і сподівання. Прибічники цього підходу підкреслюють, що на основі таких положень не виникають суб'єктивні права, які можуть бути захищені в суді. А саме останнє визначає природу реальних прав і свобод.

Особливістю усіх новітніх конституцій є і те, що предметом регулювання стали відносини, які виникають у рамках політичної системи поза межами суто державної організації та діяльності. Це передовсім стосується політичних партій. Сам факт існування партій звичайно пов'язують з виборчим процесом. «Політичні партії та угруповання сприяють вираженню думок і поглядів голосуванням» — записано в ст. 4 Конституції Франції. Деякі інші новітні конституції містять більш загальні визначення цілей і завдань політичних партій. Зокрема, в Основному Законі ФРН констатується, що «партії сприяють формуванню політичної волі народу» (ст. 21). Близькі за змістом формулювання можна знайти в конституціях, прийнятих на початку 90-х років.

Заслужують на увагу положення новітніх основних законів про те, що організація та порядок діяльності політичних партій повинні відповідати демократичним принципам. Деякі конституції забороняють таємні і воєнізовані об'єднання. За Конституцією Болгарії у цій державі не можуть бути утворені політичні партії на етнічній, расовій або релігійній основі. Конституцією Молдови заборонено діяльність партій, склад яких становлять іноземні громадяни, а Конституцією Киргизстану — діяльність політичних партій іншої державної належності.

У новітніх конституціях, введених в дію на початку 90-х років, положення про політичні партії звичайно доповнюються проголошенням багатовимірності суспільно-політичного життя. Це є реакцією на відому практику недавнього минулого. «У Російській Федерації визнається ідеологічна різноманітність. Ніяка ідеологія не може бути встановлена як державна чи обов'язкова» — записано в ст. 13 Конституції Росії. «Жодна приватна особа, жодна частина народу, жодна соціальна група, жодна політична партія чи інше громадське об'єднання не можуть здійснювати державну владу від свого імені» — сказано в ст. 2 Конституції Молдови. Подібні положення можна знайти в основних законах Білорусії, Болгарії, Киргизстану, Узбекистану та інших країн. Аналогічне спрямування має положення ст. 44 Конституції Литви, де зафіксовано, що «державна, політичні партії та громадські організації, інші інституції або особи не можуть монополізувати засоби масової інформації».

Розглянутими особливостями характеристика новітніх конституцій «третьої і четвертої хвиль» не обмежується. Зокрема, важливою особливістю є наявність у їх текстах положень про зовнішньополітичну діяльність держави і про співвідношення

національного та міжнародного права. Є чимало й інших особливостей у новітніх конституціях, які викликають у нас зрозумілий прагматичний інтерес.

У пропонованому збірнику подано переклади офіційних текстів найбільш характерних за змістом і формою конституцій країн Центральної та Східної Європи, а також деяких країн, що утворилися на теренах СРСР. Метою збірника є не тільки задовольнити пізнавальні потреби, а й поінформувати тих, хто причетний до вирішення проблем теорії та практики сучасного державотворення в Україні.

Володимир ШАПОВАЛ,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Академії правових наук*

КОНСТИТУЦІЯ ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Прийнята на референдумі 28 червня 1992 року

Народ Естонії,
виражаючи непохитну віру та тверду волю зміцнювати і розвивати державу,
яка створена за неминущим правом державного самовизначення народу Естонії і проголошена 24 лютого 1918 року,
яка спирається на свободу, справедливість та право,
яка є опорою внутрішнього та зовнішнього миру, а також запорукою суспільного прогресу і загального добра для нинішніх та майбутніх поколінь,
яка покликана забезпечити збереження естонської нації та культури на віки —
всенародним голосуванням 28 червня 1992 року прийняв на основі статті I Основного Закону, що набув чинності в 1938 році, цю Конституцію.

Глава перша ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Естонія — самостійна і незалежна демократична республіка, де носієм верховної влади є народ.

Самостійність і незалежність Естонії неминущі та невід’ємні.

Стаття 2

Територія, територіальні води і повітряний простір Естонської держави — єдине і неподільне ціле.

За своїм державним устроєм Естонія — єдина держава, адміністративно-територіальний поділ якої встановлюється законом.

Стаття 3

Державна влада здійснюється тільки на основі Конституції і законів, що узгоджуються з нею. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права є невід’ємною частиною правової системи Естонії.

Закони публікуються у встановленому порядку. Обов’язковими для виконання можуть бути лише опубліковані закони.

Стаття 4

Діяльність Державних Зборів, Президента Республіки, Уряду Республіки та судів здійснюється за принципом поділу і збалансованості влад.

Стаття 5

Корисні копалини і природні ресурси Естонії є національним багатством, користуватися яким належить дбайливо.

Стаття 6

Державною мовою Естонії є естонська мова.

Стаття 7

Державні кольори Естонії — синій, чорний і білий. Форма державного прапора і державного герба встановлюється законом.

Глава друга

ОСНОВНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Стаття 8

Кожна дитина, один із батьків якої є громадянином Естонії, має право на громадянство Естонії за народженням.

Кожен, хто втратив громадянство Естонії до свого повноліття, має право на його поновлення.

Ніхто не може бути позбавлений громадянства Естонії, набутого за народженням.

Ніхто не може бути позбавлений громадянства Естонії через свої переконання.

Умови і порядок отримання, втрати і поновлення громадянства Естонії встановлюються Законом про громадянство.

Стаття 9

Права, свободи та обов'язки всіх і кожного, перелічені в Основному Законі, поширюються однаковою мірою як на громадян Естонії, так і на громадян іноземних держав, що перебувають в Естонії, та осіб без громадянства.

Перелічені в Основному Законі права, свободи та обов'язки поширюються на юридичних осіб остільки, оскільки це узгоджується із загальними цілями юридичних осіб та суттю таких прав, свобод та обов'язків.

Стаття 10

Перелічені у цій главі права, свободи та обов'язки не виключають інших прав, свобод та обов'язків, що випливають із суті Конституції або узгоджуються з нею і відповідають принципам людської гідності, соціальної та демократичної правної держави.

Стаття 11

Права і свободи можуть бути обмежені лише відповідно до Конституції. Обмеження ці мають бути необхідними в демократичному суспільстві і не повинні спотворювати суті обмежуваних прав і свобод.

Стаття 12

Перед законом усі рівні. Ніхто не може бути підданий дискримінації через його національність, расову належність, колір шкіри, стать, мову, походження, віросповідання, політичні або інші переконання, а також майнове та соціальне становище або через інші обставини.

Розпалювання національної, расової, релігійної чи політичної ненависті, насильства та дискримінації забороняється і карається за законом. Також заборонено і карається за законом розпалювання ненависті, насильства та дискримінації між верствами суспільства.

Стаття 13

Кожен має право на захист з боку держави і закону. Естонська держава захищає своїх громадян і в іноземних державах.

Закон захищає кожного від сваволі державної влади.

Стаття 14

Забезпечення прав і свобод є обов'язком законодавчої, виконавчої і судової влади, а також місцевих самоврядувань.

Стаття 15

Кожен має право звернутися до суду у випадку порушення його прав і свобод. Кожен може при розгляді його судової справи поставити вимогу засвідчити будь-який закон, інший правовий акт, що стосується цієї справи, на відповідність Конституції.

Суд стежить за додержанням Конституції і визнає такими, що не відповідають Конституції, будь-який закон, інший правовий акт або дію, якими порушуються встановлені Конституцією права і свободи або які іншим чином суперечать Конституції.

Стаття 16

Кожен має право на життя. Це право захищається законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Стаття 17

Забороняється посягати на честь і добре ім'я будь-якої особи.

Стаття 18

Ні до кого не можуть бути застосовані тортури, жорстоке або таке, що принижує гідність, поводження або покарання.

Нікого супроти його волі не може бути піддано ні медичним, ні науковим дослідям.

Стаття 19

Кожен має право на вільну самореалізацію.

Кожен, користуючись своїми правами і свободами та виконуючи обов'язки, повинен поважати і враховувати права та обов'язки інших людей, а також додержувати законів.

Стаття 20

Кожен має право на свободу і недоторканність особи.

Людина може бути позбавлена волі тільки у випадках і в порядку, встановлених законом:

- 1) для виконання обвинувального вироку суду або призначеного судом арешту;
- 2) у разі невиконання розпорядження суду або для забезпечення виконання обов'язку, встановленого законом;
- 3) для попередження злочину або адміністративного правопорушення, для припровадження обґрунтовано підозрюваного в такому правопорушенні у компетентний державний орган або для попередження його спроби зникнути;
- 4) для встановлення педагогічного нагляду за неповнолітнім або для припровадження його у компетентний державний орган з тим, щоб розв'язати питання про встановлення такого нагляду;
- 5) для затримання інфекційного хворого, душевнохворого, алкоголіка чи наркомана, якщо він становить небезпеку для самого себе або для тих, хто його оточує;
- 6) для перепинення незаконного перебування особи в Естонії, випровадження особи з Естонії або видачі її іноземній державі.

Ніхто не може бути позбавлений волі тільки на тій підставі, що він не в змозі виконати будь-який договірний обов'язок.

Стаття 21

Кожному, хто позбавлений волі, негайно сповіщаються зрозумілою йому мовою і зрозумілим йому способом причина позбавлення волі та його права, а також надається можливість сповістити про позбавлення волі своїх близьких. Підозрюваному у вчиненні злочину негайно надається також можливість обрати собі захисника і зустрітися з ним. Право підозрюваного у вчиненні злочину сповістити своїх близьких про позбавлення його волі може бути обмежене лише у випадках і в порядку, встановлених зако-

ном, з метою перепинення злочину або в інтересах з'ясування істини у ході кримінального провадження.

Ніхто не повинен триматися під вартою понад 48 годин без відповідного дозволу суду. Про рішення суду заарештованого сповіщають негайно зрозумілою йому мовою і зрозумілим йому способом.

Стаття 22

Ніхто не може розглядатися як винний у вчиненні тяжкого злочину до набуття стосовно нього чинності обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити у ході кримінального провадження свою невинуватість.

Ніхто не може бути приневолений свідчити проти самого себе або проти своїх близьких.

Стаття 23

Ніхто не може бути засуджений за те чи інше діяння, якщо це діяння не визнається як злочин законом, який діяв на момент вчинення цього діяння.

Ніхто не може бути засуджений до покарання більш тяжкого, ніж те, яке могло бути призначене йому під час вчинення правопорушення. Якщо після вчинення правопорушення законом було встановлено більш легку міру покарання, застосовується більш легка міра.

Ніхто не може бути судимим або покараним повторно за діяння, за вчинення якого він відповідно до закону був остаточно засуджений або виправданий.

Стаття 24

Ніхто не може без його згоди бути переведений із підсудності визначеного для нього законом суду в підсудність іншого суду.

Кожен має право бути присутнім при розгляді його судової справи.

Судові засідання відкриті. У випадках і в порядку, встановлених законом, суд може оголосити своє засідання або частину його закритими з метою додержання державної або комерційної таємниці, захисту моральності чи сімейного та приватного життя людей або якщо цього вимагають інтереси неповнолітнього, потерпілого або правосуддя.

Рішення суду оголошується публічно, за винятком випадків, коли інтереси неповнолітнього, одного з подружжя або потерпілого вимагають іншого.

Кожен має право у встановленому законом порядку оскаржити винесений йому вирок до суду вищого рівня.

Стаття 25

Кожен має право на відшкодування протиправно завданих йому будь-ким моральних і матеріальних збитків.

Стаття 26

Кожен має право на недоторканність сімейного і приватного життя. Державні установи, місцеві самоврядування та їх посадові особи не мають права втручатися в будь-чье сімейне і приватне життя інакше ніж у випадках і в порядку, встановлених законом, з метою охорони здоров'я, моральності, громадського порядку або прав і свобод інших людей, з метою переривання злочину чи спіймання злочинця.

Стаття 27

Сім'я як основа збереження та примноження народу і як основа суспільства користується захистом держави.

Кожен із подружжя має рівні права.

Батьки мають право і зобов'язані виховувати своїх дітей і піклуватися про них.

Закон встановлює захист батьків та дітей.

Сім'я зобов'язана піклуватися про своїх членів, які потребують допомоги.

Стаття 28

Кожен має право на охорону свого здоров'я.

Громадянин Естонії має право на допомогу з боку держави за старістю, через непрацездатність, у випадку втрати годувальника, за бідністю. Види, розмір, умови і порядок отримання допомоги встановлюються законом. Якщо законом не встановлено інше, то цим правом нарівні з громадянами Естонії користуються також громадяни іноземних держав, які перебувають в Естонії, та особи без громадянства.

Держава заохочує добровільне опікування та опікування, здійснюване самоврядуваннями.

Багатодітні сім'ї та люди із вадами фізичного та розумового розвитку перебувають під особливим піклуванням держави та місцевих самоврядувань.

Стаття 29

Громадянин Естонії має право вільно обирати собі рід занять, професію та місце роботи. Законом можуть встановлюватися умови та порядок користування цим правом. Якщо законом не встановлено інше, то цим правом нарівні з громадянами Естонії користуються також громадяни іноземних держав, які перебувають в Естонії, та особи без громадянства.

Ніхто супроти його волі не може бути приневолений працювати чи служити, за винятком служби в Силах оборони або альтернативної їй служби, роботи з переливання розповсюдження інфекційних хвороб, у випадку стихійного лиха та катастроф, а також роботи, яку на основі закону та у встановленому ним порядку зобов'язані виконувати засуджені.

Держава організовує професійне навчання і надає допомогу у працевлаштуванні тим, хто шукає роботу.

Держава здійснює контроль за умовами праці.

Участь працівників та роботодавців у товариствах та спілках є добровільною. Товариства та спілки працівників та роботодавців можуть обстоювати свої права і законні інтереси не забороненими законом методами. Умови і порядок використання права на страйк встановлюються законом.

Порядок розв'язання трудових спорів встановлюється законом.

Стаття 30

Посади в державних установах та місцевих самоврядуваннях на підставах і в порядку, встановлених законом, заповнюються громадянами Естонії. Відповідно до закону ці посади, як виняток, можуть обіймати також громадяни іноземних держав та особи без громадянства.

Закон може обмежити право державних службовців деяких категорій займатися підприємництвом, входити до комерційних об'єднань (стаття 31), право перебувати в партіях і входити до некомерційних об'єднань деяких видів (стаття 48).

Стаття 31

Громадянин Естонії має право займатися підприємництвом і вступати у комерційні об'єднання та спілки. Закон може встановлювати умови і порядок користування цим правом. Якщо закон не встановлює іншого, то цим правом нарівні з громадянами Естонії користуються також громадяни іноземних держав, які перебувають в Естонії, та особи без громадянства.

Стаття 32

Власність кожного недоторканна і рівно захищена. Власність може бути відчужена без згоди власника лише у випадках і в порядку, встановлених законом, у загальних інтересах за справедливу і негайну компенсацію. Кожен, чий майно відчужене без його згоди, має право звернутися до суду й опротестувати відчуження майна, компенсацію чи її розмір.

Кожен має право вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Обмеження встановлюються законом. Власність не повинна використовуватися на шкоду загальним інтересам.

У загальних інтересах закон може встановити види майна, які в Естонії можуть придбати у власність лише громадяни Естонії, юридичні особи деяких категорій, місцеві самоврядування або Естонська держава.

Право успадкування гарантується.

Стаття 33

Житло недоторканне. Забороняється вторгатися в будь-чье житло, володіння або на робоче місце та провадити там обшук, за винятком випадків і в порядку, встановлених законом з метою захисту громадського порядку, здоров'я або прав і свобод інших людей, для перепинення злочину, затримання злочинця або встановлення істини в ході кримінального провадження.

Стаття 34

Кожен, хто перебуває в Естонії на законних підставах, має право на вільне пересування і вибір місця проживання. У встановлених законом випадках і порядку право вільного пересування може бути обмежене з метою захисту прав і свобод інших людей, в інтересах оборони держави, у випадку стихійного лиха і катастрофи, з метою перепинення розповсюдження інфекційних хвороб, захисту природного середовища, попередження бездоглядності неповнолітніх або душевнохворих і забезпечення провадження кримінальних справ.

Стаття 35

Кожен має право покинути Естонію. Це право у встановлених законом випадках і порядку може бути обмежене з метою забезпечення судового і досудового провадження та з метою виконання рішення суду.

Стаття 36

Жодний громадянин Естонії не може бути висланий з Естонії і жодному її громадянину не можна чинити перешкоду поселитися в Естонії.

Жодний громадянин Естонії не може бути виданий іноземній державі інакше ніж у випадках, передбачених міжнародними договорами, в порядку, встановленому відповідним договором і законом. Питання про видачу вирішує Уряд Республіки. Кожен, хто підлягає видачі, має право опротестувати видачу до суду Естонії.

Кожний естонець має право поселитися в Естонії.

Стаття 37

Кожен має право на освіту. Навчання дітей шкільного віку в межах, встановлених законом, обов'язкове і в державних та муніципальних загальноосвітніх школах безоплатне.

З метою зробити освіту доступною держава і місцеві самоврядування утримують необхідну кількість навчальних закладів. Відповідно до закону дозволяється також відкривати й утримувати інші навчальні заклади, зокрема приватні.

При виборі характеру освіти дітей вирішальне слово залишається за батьками.

Кожен має право навчатися естонською мовою. Мову навчання у навчальному закладі для національної меншини обирає навчальний заклад.

Держава здійснює нагляд за станом освіти.

Стаття 38

Наука, мистецтво та навчання їх вільні. Університети та навчальні заклади у межах, встановлених законом, автономні.

Стаття 39

Автор володіє невідчужуваним правом на свою творчість. Авторські права охороняються державою.

Стаття 40

Кожен володіє свободою совісті, віросповідання і думки.

Належність до церкви та релігійних громад вільна. Державної церкви не існує.

Кожен може як сам, так і разом з іншими, прилюдно або приватно виконувати релігійні обряди, якщо це не завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю або моральності.

Стаття 41

Кожен може зберігати вірність своїм поглядам і переконанням. Нікого не можна приневолювати змінювати їх.

Переконання людини не можуть служити виправданням правопорушення.

Ніхто не може бути притягнений до юридичної відповідальності за свої переконання.

Стаття 42

Державні установи, місцеві самоврядування та їх посадові особи не мають права супроти волі громадянина Естонії ні збирати, ні зберігати відомості про його переконання.

Стаття 43

Кожен має право на таємницю повідомлень, що передаються ним або йому поштою, телеграфом, телефоном або іншим загальноживаним способом. Винятки допускаються за санкцією суду з метою перепинення злочину або встановлення істини у ході кримінального провадження у визначених законом випадках і порядку.

Стаття 44

Кожен має право вільно одержувати інформацію, поширювану для загального користування.

Усі державні установи, місцеві самоврядування та їх посадові особи зобов'язані у встановленому законом порядку надавати громадянину Естонії за його вимогою інформацію про свою діяльність, за винятком даних, видача яких заборонена законом, а також даних, призначених виключно для внутрішнього користування.

Громадянин Естонії має право у встановленому законом порядку ознайомитися з даними, які його стосуються і зберігаються в державних установах та місцевих самоврядуваннях, а також у державних і муніципальних архівах. На підставі закону це право може бути обмежене з метою захисту прав і свобод інших людей і таємниці походження дитини, а також з метою перепинення злочину, затримання злочинця або встановлення істини в ході кримінального провадження.

Якщо закон не встановлює інше, то правами, зазначеними в другій і третій частинах цієї статті, нарівні з громадянами Естонії користуються також громадяни іноземних держав, які перебувають в Естонії, та особи без громадянства.

Стаття 45

Кожен має право вільно поширювати ідеї, погляди, переконання та іншу інформацію усно, друкованим, зображальним або іншим способом. Це право може бути обмежене законом з метою охорони громадського порядку, моральності, прав і свобод, здоров'я, честі та доброго ім'єні людей. Закон це право може обмежити стосовно до державних службовців та службовців місцевих самоврядувань з метою охорони державної або комерційної таємниці, що стала їм відома з огляду на службове становище, або інформації, отриманої ними в конфіденційному порядку, а також з метою захисту сімейного та приватного життя інших людей і в інтересах правосуддя.

Цензури не існує.

Стаття 46

Кожен має право звертатися з меморандумами і заявами до державних установ, місцевих самоврядувань та їхніх посадових осіб. Порядок відповіді встановлюється законом.

Стаття 47

Усі люди мають право без попереднього дозволу мирно збиратися і проводити зібрання. Це право може бути обмежене у встановлених законом випадках і порядку з метою забезпечення державної безпеки, громадського порядку, моральності, безпеки дорожнього руху та учасників зібрання, а також для переривання розповсюдження інфекційних хвороб.

Стаття 48

Кожен має право вступати в некомерційні товариства та спілки. У партіях можуть перебувати лише громадяни Естонії.

Для створення товариств і спілок, які мають у своєму розпорядженні зброю, а також воєнізованих товариств і спілок, які практикують військову підготовку, вимагається попередній дозвіл, умови та порядок надання якого встановлюються законом.

Забороняються товариства, спілки і партії, мета і діяльність яких спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу Естонії або іншим чином вступають у суперечність із законом, який встановлює кримінальну відповідальність.

Тільки суд має право припинити або зупинити діяльність товариства, спілки або партії за вчинення правопорушення, а також накласти на них штраф.

Стаття 49

Кожен має право зберегти свою національну належність.

Стаття 50

Національні меншини мають право створювати в інтересах національної культури самоврядні установи на умовах і в порядку, встановлених Законом про культурну автономію національних меншин.

Стаття 51

Кожен має право звертатися до державних установ, місцевих самоврядувань та до їх посадових осіб естонською мовою і отримувати відповідь цією мовою.

У регіонах, де не менше половини постійних мешканців належить до національної меншини, кожен має право отримувати відповідь від державних установ, місцевих самоврядувань і їх посадових осіб також мовою цієї національної меншини.

Стаття 52

Діловодство у державних установах та місцевих самоврядуваннях ведеться естонською мовою.

У регіонах, де естонська мова не є мовою більшості населення, місцеві самоврядування можуть у встановлених законом обсязі та порядку вести внутрішнє діловодство мовою більшості постійного населення цього регіону.

Використання іноземних мов, у тому числі мов національних меншин, у державних установах та в процесі судового й досудового провадження встановлюється законом.

Стаття 53

Кожен зобов'язаний дбайливо ставитися до життєвого і природного середовища та компенсувати завдану ним навколишньому середовищу шкоду. Порядок компенсації шкоди встановлюється законом.

Стаття 54

Обов'язок громадянина Естонії — бути вірним конституційному ладу і захищати незалежність Естонії.

Кожний громадянин Естонії має право, за відсутності інших засобів, за власною ініціативою чинити опір спробам насильницької зміни конституційного ладу.

Стаття 55

Громадяни інших держав, які перебувають в Естонії, та особи без громадянства зобов'язані додержувати конституційного ладу Естонії.

Глава третя НАРОД

Стаття 56

Верховну державну владу народ здійснює через громадян, що мають право голосу:

- 1) шляхом виборів у Державні Збори;
- 2) шляхом референдуму (всенародного голосування).

Стаття 57

Правом голосу володіють громадяни Естонії, які досягли 18-річного віку.

Громадяни Естонії, визнані судом недеєздатними, не володіють правом голосу.

Стаття 58

Закон може обмежити участь у голосуванні громадян Естонії, які засуджені судом і відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Глава четверта ДЕРЖАВНІ ЗБОРИ

Стаття 59

Законодавча влада належить Державним Зборам.

Стаття 60

До складу Державних Зборів входить сто один депутат. Члени Державних Зборів обираються під час вільних виборів на основі принципу пропорційності. Вибори загальні, рівні і прями. Голосування таємне.

Балотуватися до Державних Зборів може кожний громадянин Естонії, який досяг двадцяти одного року і володіє правом голосу.

Чергові вибори до Державних Зборів проводяться у першу неділю березня на четвертий рік після попередніх виборів до Державних Зборів.

Позачергові вибори до Державних Зборів проводяться у випадках, передбачених статтями 89, 97, 105 і 119 Конституції, не раніше ніж через 20 і не пізніше ніж через 40 днів після оголошення виборів.

Порядок виборів до Державних Зборів встановлюється Законом про вибори до Державних Зборів.

Стаття 61

Повноваження членів Державних Зборів починаються з дня оголошення результатів виборів. З цього самого дня припиняються повноваження членів Державних Зборів попереднього скликання.

Перед тим як приступити до виконання своїх обов'язків, член Державних Зборів складає посадову присягу на вірність Естонській Республіці та її конституційному ладові.

Стаття 62

Член Державних Зборів не зв'язаний мандатом і не несе юридичної відповідальності за голосування та політичні заяви в Державних Зборах чи їх органах.

Стаття 63

Член Державних Зборів не може обіймати ніяку іншу державну посаду.

На період своїх повноважень член Державних Зборів звільняється від обов'язку відбувати службу в Силах оборони.

Стаття 64

Повноваження члена Державних Зборів зупиняються при його призначенні членом Уряду Республіки і поновлюються при його звільненні від обов'язків члена Уряду.

Повноваження члена Державних Зборів припиняються достроково:

- 1) при його вступі на яку-небудь іншу державну посаду;
- 2) із набуттям чинності обвинувальним щодо нього вирокom суду;
- 3) при його виході у відставку у встановленому законом порядку;
- 4) якщо Державний суд встановить його стійку нездатність виконувати свої функції;
- 5) у разі його смерті.

У випадку зупинення або дострокового припинення повноважень члена Державних Зборів його місце у встановленому законом порядку займає резервний парламентарій. Резервний парламентарій володіє всіма правами та обов'язками члена Державних Зборів.

Із поновленням повноважень члена Державних Зборів повноваження резервного парламентарія припиняються.

Стаття 65

Державні Збори:

- 1) приймають закони і постанови;
- 2) вирішують питання про проведення референдуму;
- 3) обирають Президента Республіки відповідно до статті 79 Конституції;
- 4) ратифікують і денонсують міжнародні договори згідно зі статтею 121 Конституції;
- 5) надають кандидатів в Прем'єр-міністри повноваження для формування Уряду Республіки;
- 6) приймають державний бюджет і затверджують звіт про його виконання;
- 7) за поданням Президента Республіки призначають на посаду Голову Державного суду, Голову Ради Банку Естонії, Державного контролера, канцлера юстиції, командувача або Головнокомандувача Сил оборони;
- 8) за поданням Голови Державного суду призначають на посаду членів Державного суду;
- 9) призначають членів Ради Банку Естонії;

- 10) за пропозицією Уряду Республіки приймають рішення про державні позики і взяття державою на себе інших майнових зобов'язань;
- 11) виступають із заявами, деклараціями та зверненнями до народу Естонії, до інших держав та міжнародних організацій;
- 12) засновують державні нагороди, військові та дипломатичні звання;
- 13) приймають рішення про вираження недовіри Урядові Республіки, Прем'єр-міністрові або міністрові;
- 14) оголошують в державі надзвичайний стан відповідно до статті 129 Конституції;
- 15) за пропозицією Президента Республіки оголошують воєнний стан, мобілізацію і демобілізацію;
- 16) вирішують інші питання життя держави, що Конституцією не віднесені до компетенції Президента Республіки, Уряду Республіки, інших державних органів або місцевих самоврядувань.

Стаття 66

Перше засідання Державних Зборів нового скликання проводиться у 10-денний строк після оголошення результатів виборів. На перше засідання Державні Збори скликаються Президентом Республіки.

Стаття 67

Чергові сесії Державних Зборів проводяться з другого понеділка січня по третій четвер червня і з другого понеділка вересня по третій четвер грудня.

Стаття 68

Позачергові сесії Державних Зборів скликаються Головою Державних Зборів на вимогу Президента Республіки, Уряду Республіки або за пропозицією не менш ніж однієї п'ятої складу Державних Зборів.

Стаття 69

Державні Збори обирають з числа своїх членів Голову та двох заступників Голови, які організують роботу Державних Зборів відповідно до Закону про регламент Державних Зборів та Закону про порядок роботи Державних Зборів.

Стаття 70

Правоможність Державних Зборів встановлюється Законом про регламент Державних Зборів. Позачергова сесія Державних Зборів є правомочною, якщо на ній присутні більше половини членів Державних Зборів.

Стаття 71

Державні Збори створюють комісії.

Члени Державних Зборів мають право об'єднуватися у фракції.

Порядок утворення і права комісій та фракцій встановлюються Законом про регламент Державних Зборів.

Стаття 72

Засідання Державних Зборів відкриті, якщо більшістю у дві третини голосів Державні Збори не вирішують інакше.

Голосування в Державних Зборах відкрите.

Таємне голосування проводиться у випадках, передбачених Конституцією або Законом про регламент Державних Зборів, тільки при виборах або призначенні посадових осіб.

Стаття 73

Акти Державних Зборів приймаються більшістю голосів «за», якщо Конституція не встановлює іншого.

Стаття 74

Члени Державних Зборів мають право звертатися із запитами до Уряду Республіки та його членів, Голови Ради Банку Естонії, Президента Банку Естонії, Державного контролера, канцлера юстиції і командувача та Головнокомандувача Сил оборони.

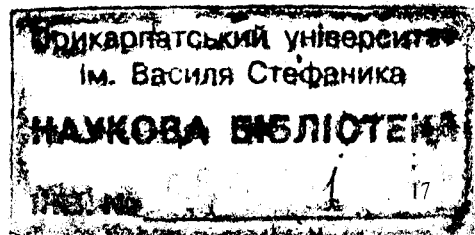
Відповідь на запит належить дати на засіданні Державних Зборів протягом двадцяти сесійних днів.

Стаття 75

Винагорода члена Державних Зборів та обмеження на одержання ним інших трудових доходів встановлюються законом, який може бути змінений стосовно до Державних Зборів наступного складу.

Стаття 76

Член Державних Зборів користується недоторканністю. Він може бути притягнений до кримінальної відповідальності лише за поданням канцлера юстиції зі згоди більшості складу Державних Зборів.



Глава п'ята ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 77

Президент Республіки є главою Естонської держави.

Стаття 78

Президент Республіки:

- 1) представляє Естонську Республіку в міжнародних зносинах;
- 2) за пропозицією Уряду Республіки призначає і відкликає дипломатичних представників Естонської Республіки, приймає вірчі грамоти дипломатичних представників, акредитованих в Естонії;
- 3) оголошує чергові вибори у Державні Збори, а також, відповідно до статей 89, 97, 105 і 119 Конституції, — позачергові вибори в Державні Збори;
- 4) скликає, відповідно до статті 66 Конституції, Державні Збори нового складу і відкриває його перше засідання;
- 5) вносить Голові Державних Зборів пропозицію скликати позачергову сесію Державних Зборів відповідно до статті 68 Конституції;
- 6) опубліковує закони відповідно до статей 105 і 107 Конституції та підписує ратифікаційні грамоти;
- 7) видає укази відповідно до статей 109 і 110 Конституції;
- 8) порушує питання про зміну Конституції;
- 9) призначає кандидата на посаду Прем'єр-міністра відповідно до статті 89 Конституції;
- 10) призначає на посаду і звільняє з посади членів Уряду відповідно до статей 89, 90 і 92 Конституції;
- 11) вносить у Державні Збори пропозицію про призначення на посаду Голови Державного суду, Голови Ради Банку Естонії, Державного контролера, канцлера юстиції та командувача і Головнокомандувача Сил оборони;
- 12) за пропозицією Ради Банку Естонії призначає Президента Банку Естонії;
- 13) за пропозицією Державного суду призначає суддів;
- 14) за пропозицією Уряду Республіки та командувача Сил оборони призначає на посаду і звільняє з посади командування Сил оборони;
- 15) нагороджує державними нагородами, надає військові та дипломатичні звання;
- 16) оголошує державну оборону Естонії;

- 17) вносить у Державні Збори пропозиції про введення воєнного стану, про оголошення мобілізації та демобілізації і, згідно зі статтею 129 Конституції, про надзвичайний стан;
- 18) у випадку агресії, спрямованої проти Естонії, оголошує воєнний стан, мобілізацію і призначає Головнокомандувача Сил оборони відповідно до статті 128 Конституції;
- 19) у порядку помилування звільняє засуджених на їхнє прохання від відбуття покарання або пом'якшує покарання;
- 20) порушує питання про притягнення до кримінальної відповідальності канцлера юстиції відповідно до статті 145 Конституції.

Стаття 79

Президент Республіки обирається Державними Зборами або у випадку, встановленому частиною четвертою цієї статті, колегією виборців.

Право висунути кандидата на посаду Президента Республіки має не менш ніж одна п'ята складу Державних Зборів.

Кандидатом на посаду Президента Республіки може бути висунута особа, віком не молодша 40 років, яка є громадянином Естонії за народженням.

Президент Республіки обирається таємним голосуванням. Кожний член Державних Зборів має один голос. Обраним вважається кандидат, за якого проголосувала більшість у дві третини складу Державних Зборів. Якщо жоден із кандидатів не набере необхідної більшості голосів, то наступного дня проводиться новий тур голосування. Перед другим туром голосування проводиться нове висунення кандидатів. Якщо в другому турі жоден із кандидатів не набере необхідної більшості голосів, того самого дня між двома кандидатами, які одержали найбільшу кількість голосів, проводиться третій тур голосування. Якщо Президента Республіки не буде обрано і в третьому турі голосування, то Голова Державних Зборів у місячний строк скликає для обрання Президента Республіки колегію виборців.

Колегія виборців складається із членів Державних Зборів і представників Рад місцевих самоврядувань.

Кожна Рада місцевого самоврядування обирає в колегію виборців не менше одного представника, що має бути громадянином Естонії.

Державні Збори пропонують колегії виборців двох кандидатів на президентську посаду, які набрали найбільшу кількість голосів у Державних Зборах. Право висунення кандидата на посаду Президента має також принаймні двадцять один член колегії виборців.

Колегія виборців обирає Президента Республіки більшістю голосів членів колегії виборців, що брали участь у голосуванні. Якщо у першому турі жоден із кандидатів не виявиться обраним, того самого дня між двома кандидатами, які отримали найбільшу кількість голосів, проводиться другий тур голосування.

Точний порядок обрання Президента Республіки встановлюється Законом про вибори Президента Республіки.

Стаття 80

Президент Республіки обирається строком на п'ять років. Ніхто не може бути обраний Президентом Республіки більш ніж на два строки підряд.

Чергові вибори Президента Республіки проводяться не раніше ніж за 60 і не пізніше ніж за 10 днів до спливу строку повноважень Президента Республіки.

Стаття 81

Стаючи на посаду, Президент Республіки складає народові Естонії перед Державними Зборами таку присягу: «Стаючи на посаду Президента Республіки, я, (ім'я та прізвище), клятвенно запевняю, що буду непохитно обстоювати Конституцію і закони Естонської Республіки, справедливо і безсторонньо користуватися наданою мені владою, вірою та правдою виконувати свої обов'язки, докладаючи усіх своїх сил і здібностей на благо народу Естонії та Естонської Республіки».

Стаття 82

Повноваження Президента Республіки припиняються:

- 1) із виходом його у відставку;
- 2) із набуттям чинності обвинувальним вироком суду щодо нього;
- 3) у разі його смерті;
- 4) із вступом на посаду нового Президента Республіки.

Стаття 83

Якщо Державний суд встановить стійку нездатність Президента Республіки виконувати свої обов'язки, або якщо він у зазначених законом випадках не може виконувати їх тимчасово, або його повноваження достроково припинені, то його обов'язки тимчасово переходять до Голови Державних Зборів.

На час виконання Головою Державних Зборів обов'язків Президента Республіки повноваження його як члена Державних Зборів зупиняються.

Голова Державних Зборів у повноваженнях Президента Республіки не має права призначати без згоди Державного суду позачергові вибори до Державних Зборів та відмовлятися від опублікування законів.

Якщо Президент Республіки нездатний виконувати свої обов'язки більше трьох місяців підряд або якщо його повноваження достроково припинені, Державні Збори в 14-денний строк обирає нового Президента Республіки відповідно до статті 79 Конституції.

Стаття 84

Зі вступом Президента Республіки на посаду припиняються його повноваження та обов'язки на всіх виборних і призначуваних посадах, на строк президентства він зупиняє також свою партійну належність.

Стаття 85

Президент Республіки може бути притягнений до кримінальної відповідальності лише за поданням канцлера юстиції зі згоди більшості членів Державних Зборів.

Глава шоста УРЯД РЕСПУБЛІКИ

Стаття 86

Виконавча державна влада належить Урядові Республіки.

Стаття 87

Уряд Республіки:

- 1) здійснює внутрішню і зовнішню політику держави;
- 2) спрямовує та координує діяльність урядових установ;
- 3) організовує виконання законів, постанов Державних Зборів та актів Президента Республіки;
- 4) подає Державним Зборам проекти законів, а також договори з іноземними державами для їх ратифікації і денонсації;
- 5) готує проект державного бюджету і подає його Державним Зборам, організовує виконання державного бюджету і подає Державним Зборам звіт про виконання бюджету;
- 6) на підставі та на виконання законів видає постанови і розпорядження;
- 7) організовує зносини з іншими державами;
- 8) вводить у випадку стихійного лиха, катастрофи або з метою перепинити поширення інфекційної хвороби надзвичайний стан у державі або в її частині;
- 9) виконує інші обов'язки, віднесені Конституцією та законами до відання Уряду Республіки.

Стаття 88

До складу Уряду Республіки входять Прем'єр-міністр та міністри.

Стаття 89

Президент Республіки в 14-денний строк після відставки Уряду призначає кандидата в Прем'єр-міністри, якому доручає формування нового Уряду.

Кандидат у Прем'єр-міністри у 14-денний строк після отримання доручення сформувати Уряд подає Державним Зборам доповідь про основи формування майбутнього Уряду, після чого Державні Збори, не відкриваючи дебатов, відкритим голосуванням приймають рішення про надання кандидатові у Прем'єр-міністри повноважень на формування Уряду.

Кандидат у Прем'єр-міністри, який отримав від Державних Зборів повноваження на формування Уряду, в семиденний строк подає склад Уряду Президентові Республіки, який у триденний строк призначає Уряд.

Якщо призначений Президентом Республіки кандидат у Прем'єр-міністри не отримує в Державних Зборах більшості голосів «за», або не зможе сформувати Уряд, або відмовиться сформувати його, Президент Республіки має право запропонувати у семиденний строк іншого кандидата в Прем'єр-міністри.

Якщо Президент Республіки не запропонує у семиденний строк іншого кандидата в Прем'єр-міністри чи відмовиться запропонувати його, або якщо інший кандидат на умовах і в порядку, зазначених у другій та третій частинах цієї статті, не отримує від Державних Зборів повноважень чи не зможе сформувати Уряд або відмовиться від його формування, право висунення кандидата в Прем'єр-міністри переходить до Державних Зборів.

Державні Збори висувують кандидата в Прем'єр-міністри, який подає склад Уряду Президентові Республіки. Якщо у 14-денний строк після переходу права висунення кандидата у Прем'єр-міністри до Державних Зборів склад Уряду не буде поданий Президентові Республіки, Президент Республіки оголошує позачергові вибори у Державні Збори.

Стаття 90

Зміни у складі призначеного Уряду Республіки проводяться Президентом Республіки за поданням Прем'єр-міністра.

Стаття 91

Приступаючи до обов'язків, Уряд Республіки складає присягу перед Державними Зборами.

Стаття 92

Уряд Республіки подає у відставку:

- 1) зі скликанням нового складу Державних Зборів;
 - 2) у випадку відставки або смерті Прем'єр-міністра;
 - 3) якщо Державні Збори виразили недовіру Урядові Республіки або Прем'єр-міністрові.
- Президент Республіки приймає відставку Уряду Республіки при вступі на посаду нового Уряду.

Стаття 93

Прем'єр-міністр репрезентує Уряд Республіки та керує його діяльністю.

Прем'єр-міністр призначає двох міністрів, які мають право заміщати Прем'єр-міністра за його відсутності. Порядок заміщення встановлює Прем'єр-міністр.

Стаття 94

З метою впорядкування сфер управління на підставі закону утворюються відповідні міністерства.

Міністр керує міністерством, розв'язує віднесені до відання міністерства питання, видає на підставі та на виконання законів розпорядження і накази, а також виконує інші обов'язки, покладені на нього на підставі та в порядку, встановлених законом.

Якщо через хворобу або з інших причин міністр тимчасово нездатний виконувати свої обов'язки, Прем'єр-міністр покладає його обов'язки на цей час на іншого міністра.

За поданням Прем'єр-міністра Президент Республіки може призначати міністрів, у функції яких не входить керівництво конкретними міністерствами.

Стаття 95

При Уряді Республіки існує державна канцелярія під керівництвом державного секретаря.

Державного секретаря призначає на посаду і звільняє з посади Прем'єр-міністр.

Державний секретар бере участь у засіданнях Уряду з правом слова.

Державний секретар як керівник державної канцелярії користується тими самими правами, якими у питаннях керівництва міністерством наділений законом міністр.

Стаття 96

Засідання Уряду Республіки закриті, якщо Уряд не вирішить інакше.

Уряд виносить рішення за поданням Прем'єр-міністра або відповідного міністра.

Постанови Уряду чинні, якщо вони скріплені підписами Прем'єр-міністра, відповідного міністра і державного секретаря.

Стаття 97

Недовіру Урядові Республіки, Прем'єр-міністрові або міністрові Державні Збори можуть виразити постановою, за яку проголосувала більшість складу Державних Зборів.

Питання про вираження недовіри може бути порушене не менш ніж однією п'ятою складу Державних Зборів шляхом подання письмової вимоги на засіданні Державних Зборів.

Питання про вотум недовіри може бути розв'язане не раніше ніж на третій день після його порушення, якщо Уряд не наполягає на більш терміновому розв'язанні.

У випадку вотуму недовіри Урядові або Прем'єр-міністрові Президент Республіки може протягом трьох днів призначити за пропозицією Уряду позачергові вибори до Державних Зборів.

У випадку вотуму недовіри міністрові Голова Державних Зборів сповіщає про це Президента Республіки, який звільняє міністра з посади.

Питання про вираження недовіри на тій самій підставі може бути порушене знову не раніше ніж через три місяці після голосування з попереднього вотуму недовіри.

Стаття 98

Уряд Республіки має право пов'язати прийняття поданого ним Державним Зборам проекту з вотумом недовіри.

Голосування може відбутися не раніше ніж на третій день після ув'язки проекту з вотумом довіри. Якщо проект Державними Зборами не буде прийнятий, Уряд подає у відставку.

Стаття 99

Члени Уряду Республіки не мають права обіймати будь-яку іншу державну посаду, входити до правління чи ради комерційного підприємства.

Стаття 100

Члени Уряду Республіки можуть із правом слова брати участь у засіданнях Державних Зборів та їх комісій.

Стаття 101

Член Уряду Республіки може бути притягнений до кримінальної відповідальності лише за поданням канцлера юстиції зі згоди більшості членів Державних Зборів.

З набуттям чинності обвинувальним щодо члена Уряду вироком суду повноваження його припиняються.

Глава сьома ЗАКОНОДАВСТВО

Стаття 102

Закони Естонської Республіки приймаються відповідно до Конституції.

Стаття 103

Право законодавчої ініціативи мають:

- 1) члени Державних Зборів;
- 2) фракції Державних Зборів;
- 3) комісії Державних Зборів;
- 4) Уряд Республіки;
- 5) Президент Республіки — у питанні про зміну Конституції.

Державні Збори мають право на підставі рішення, прийнятого більшістю голосів його членів, звернутися до Уряду з пропозицією ініціювати рекомендований Державними Зборами проект.

Стаття 104

Порядок прийняття законів встановлюється Законом про регламент Державних Зборів. Тільки більшістю голосів членів Державних Зборів можуть бути прийняті і змінені такі закони:

- 1) Закон про громадянство;
- 2) Закон про вибори до Державних Зборів;
- 3) Закон про вибори Президента Республіки;
- 4) Закон про вибори місцевих самоврядувань;
- 5) Закон про референдум (всенародне голосування);
- 6) Закон про регламент Державних Зборів і Закон про порядок роботи Державних Зборів;
- 7) Закон про винагороду Президента Республіки та членів Державних Зборів;
- 8) Закон про Уряд Республіки;

- 9) Закон про притягнення до судової відповідальності Президента Республіки та членів Уряду Республіки;
- 10) Закон про культурну автономію національних меншин;
- 11) Закон про державний бюджет;
- 12) Закон про Банк Естонії;
- 13) Закон про державний контроль;
- 14) Закон про судоустрій та Закон про судочинство;
- 15) Закони про внутрішні та зовнішні позики, а також про майнові зобов'язання держави;
- 16) Закон про надзвичайний стан;
- 17) Закон про державну оборону в мирний час і Закон про державну оборону у воєнний час.

Стаття 105

Державні Збори мають право винести законопроект або інше питання життя держави на референдум.

Рішення народу виносяться більшістю голосів тих, хто брав участь у референдумі.

Прийнятий референдумом закон негайно опубліковується Президентом Республіки. Рішення референдуму є для державних органів обов'язковим.

Якщо законопроект, винесений на референдум, не отримує більшості голосів «за», Президент Республіки призначає позачергові вибори до Державних Зборів.

Стаття 106

На референдум не можуть виноситися питання щодо бюджету, податків, фінансових зобов'язань держави, ратифікації і денонсації договорів з іноземними державами, введення та скасування надзвичайного стану, а також державної оборони.

Порядок проведення референдуму встановлюється Законом про референдум (всенародне голосування).

Стаття 107

Закони опубліковуються Президентом Республіки.

Президент Республіки може не обнародувати прийнятий Державними Зборами закон і в 14-денний строк після одержання закону повернути його разом із вмотивованим рішенням Державним Зборам для нового обговорення та прийняття рішення. Якщо ж Державні Збори знову приймуть повернений Президентом Республіки закон без змін, то Президент Республіки або опубліковує закон, або звертається до Державного суду

з пропозицією визнати закон антиконституційним. Якщо Державний суд визнає закон як такий, що відповідає Конституції, Президент Республіки опубліковує закон.

Стаття 108

Закон набуває чинності на десятий день після опублікування у «Відомостях Естонської Республіки», якщо сам закон не встановлює іншого строку.

Стаття 109

Якщо Державні Збори не можуть зібратися, Президент Республіки у разі неминучої державної потреби має право видавати засвідчені підписами Голови Державних Зборів та Прем'єр-міністра укази, що мають силу закону. Як тільки Державні Збори збираються, Президент Республіки подає їм укази, і Державні Збори негайно приймають закон про їх затвердження або скасування.

Стаття 110

Указом Президента Республіки не можуть бути введені в дію, змінені або скасовані ані Конституція, ані закони, перелічені в статті 104 Конституції, а також закони, які встановлюють державні податки та державний бюджет.

Глава восьма

ФІНАНСИ І ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

Стаття 111

Виключне право емісії естонських грошей належить Банкові Естонії. Банк Естонії організує грошовий обіг і забезпечує стабільність національної валюти.

Стаття 112

Банк Естонії діє на підставі закону і є підзвітним Державним Зборам.

Стаття 113

Державні податки, повинності, збори, штрафи та платежі щодо обов'язкового страхування встановлюються законом.

Стаття 114

Порядок володіння, користування та розпорядження державним майном встановлюється законом.

Стаття 115

На кожний рік Державні Збори приймають закон про бюджет усіх доходів і витрат держави.

Уряд Республіки подає Державним Зборам проект державного бюджету не пізніше ніж за три місяці до початку бюджетного року.

За поданням Уряду Державні Збори можуть прийняти протягом бюджетного року додатковий бюджет.

Стаття 116

До пропозиції про зміну державного бюджету або його проекту, що обумовлює зменшення передбачених ним доходів, збільшення витрат або перерозподіл витрат, ініціатор зобов'язаний додати фінансові розрахунки, що зазначають джерела доходів, необхідних для покриття витрат.

Державні Збори не мають права скасувати або скоротити передбачені у бюджеті або проекті бюджету витрати, встановлені іншими законами.

Стаття 117

Порядок укладення та прийняття державного бюджету встановлюється законом.

Стаття 118

Прийнятий Державними Зборами державний бюджет набуває чинності з початку бюджетного року.

Якщо до початку бюджетного року державний бюджет Державними Зборами не прийнятий, дозволяється щомісяця робити витрати у межах до однієї дванадцятої витрат попереднього бюджетного року.

Стаття 119

Якщо після спливу двох місяців від початку бюджетного року державний бюджет Державними Зборами не затверджений, Президент Республіки призначає позачергові вибори до Державних Зборів.

Глава дев'ята

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

Стаття 120

Порядок зносин Естонської Республіки з іншими державами та міжнародними організаціями встановлюється законом.

Стаття 121

Державні Збори ратифікують і денонсують договори Естонської Республіки:

- 1) за якими змінюються державні кордони;
- 2) для введення в дію яких необхідно прийняти, змінити або скасувати закони Естонії;
- 3) за якими Естонська Республіка приєднується до міжнародних організацій або союзів;
- 4) за якими Естонська Республіка бере на себе військові або майнові зобов'язання;
- 5) які передбачають ратифікацію.

Стаття 122

Сухопутний кордон Естонії встановлюється Тартуським мирним договором від 2 лютого 1920 року та іншими міждержавними договорами про кордони. Морський кордон та повітряний кордон Естонії встановлюються на підставі міжнародних конвенцій.

Для ратифікації договорів, за якими змінюються державні кордони Естонії, вимагається більшість у дві третини голосів складу Державних Зборів.

Стаття 123

Естонська Республіка не укладає міжнародних договорів, що суперечать Конституції. Якщо закони або інші акти Естонської Республіки суперечать ратифікованим Державними Зборами міжнародним договорам, застосовуються положення міжнародних договорів.

Глава десята

ДЕРЖАВНА ОБОРОНА

Стаття 124

Громадяни Естонії зобов'язані брати участь в обороні держави на підставах і в порядку, встановлених законом.

Особа, яка через релігійні або моральні міркування відмовляється від служби у Силах оборони, зобов'язана у встановленому законом порядку пройти альтернативну службу. Якщо законом в інтересах специфіки служби не встановлено інакше, то особи, що перебувають на службі у Силах оборони та на альтернативній службі, користуються всіма конституційними правами, свободами та обов'язками. Забороняється обмежувати права та свободи, встановлені в частинах 3 і 4 статті 8, у статтях 11–18, в частині 3 статті 20, у статтях 21–28, 32, 33, 36–43, в частинах 1 і 2 статті 44, у статтях 49–51. Правний статус осіб, що перебувають на службі в Силах оборони та на альтернативній службі, встановлюється законом.

Стаття 125

Особа, що перебуває на дійсній службі, не може обіймати іншу виборну або призначувану посаду та брати участь у діяльності будь-якої партії.

Стаття 126

Основи побудови Сил оборони та організації державної оборони Естонії встановлюються законом.

Основи організації державної оборони встановлюються Законом про державну оборону в мирний час та Законом про державну оборону у воєнний час.

Стаття 127

Очолює державну оборону Президент Республіки.

Рада державної оборони при Президенті Республіки є дорадчим органом, склад і завдання якого встановлюються законом.

Силами оборони та організаціями державної оборони Естонії у мирний час керує командувач Сил оборони, а у воєнний час — Головнокомандувач Сил оборони. Командувач і Головнокомандувач Сил оборони призначаються на посаду і звільняються з посади Державними Зборами за поданням Президента Республіки.

Стаття 128

Державні Збори за поданням Президента оголошують воєнний стан, мобілізацію і демобілізацію, приймають рішення про використання Сил оборони для виконання міжнародних зобов'язань Естонської держави.

У випадку агресії, спрямованої проти Естонської Республіки, Президент Республіки, не чекаючи рішення Державних Зборів, оголошує воєнний стан та мобілізацію і призначає Головнокомандувача Сил оборони.

Стаття 129

У разі виникнення небезпеки, що загрожує конституційному ладові Естонії, Державні Збори можуть за поданням Президента Республіки або Уряду Республіки більшістю голосів свого складу ввести надзвичайний стан у всій державі строком, не більшим за три місяці.

Порядок введення надзвичайного стану встановлюється законом.

Стаття 130

Під час надзвичайного або воєнного стану в інтересах державної безпеки та громадського порядку, у випадках і в порядку, встановлених законом, права і свободи осіб можуть бути обмежені, на них можуть бути покладені обов'язки. Не можуть бути обмежені права і свободи, встановлені статтями 8, 11–18, частиною 3 статті 20, статтями 22, 23, частинами 2 і 4 статті 24, статтями 25, 27, 28, частиною 2 статті 36, статтями 40, 41, 49 і частиною 1 статті 51 Конституції.

Стаття 131

Під час надзвичайного або воєнного стану не проводяться вибори до Державних Зборів, вибори Президента Республіки, вибори до представницьких зборів місцевих самоврядувань, а також не припиняються їхні повноваження.

Повноваження Державних Зборів, Президента Республіки та представницьких зборів місцевих самоврядувань продовжуються, якщо вони закінчуються під час надзвичайного або воєнного стану чи упродовж трьох місяців від дня припинення надзвичайного або воєнного стану. У зазначених випадках нові вибори призначаються протягом трьох місяців від дня припинення надзвичайного або воєнного стану.

Глава одинадцята ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 132

Державний контроль у сфері своєї діяльності є незалежним державним органом, що здійснює контроль за господарською діяльністю.

Стаття 133

Державний контроль перевіряє:

1) господарську діяльність державних установ, державних підприємств та інших державних організацій;

- 2) використання і збереження державного майна;
- 3) використання і розпорядження державним майном, переданим у володіння місцевих самоврядувань;
- 4) господарську діяльність тих підприємств, у яких держава має більше половини голосів, визначених паями та акціями, або тих, кредити чи виконання договірних зобов'язань яких гарантуються державою.

Стаття 134

Державним контролем керує Державний контролер, який призначається на посаду і звільняється з посади Державними Зборами за поданням Президента Республіки.

Строк повноважень Державного контролера становить п'ять років.

Стаття 135

Державний контролер подає Державним Зборам огляд використання і збереження державного майна за попередній бюджетний рік одночасно з обговоренням у Державних Зборах звіту про виконання державного бюджету.

Стаття 136

Державний контролер може брати участь у засіданнях Уряду з правом слова з питань, які входять у сферу його обов'язків.

Як керівник свого відомства Державний контролер користується тими самими правами, якими за законом наділений міністр як керівник міністерства.

Стаття 137

Порядок роботи Державного контролю встановлюється законом.

Стаття 138

Державний контролер може бути притягнений до кримінальної відповідальності тільки за поданням канцлера юстиції зі згоди більшості членів Державних Зборів.

Глава дванадцята

КАНЦЛЕР ЮСТИЦІЇ

Стаття 139

Канцлер юстиції у своїй діяльності є незалежною посадовою особою, яка здійснює нагляд за відповідністю правних актів законодавчої та виконавчої державних влад і місцевих самоврядувань Конституції та законам.

Канцлер юстиції здійснює аналіз пропозицій, внесених йому з метою зміни законів, прийняття нових законів, а також пропозицій, які стосуються роботи державних установ, і в разі необхідності подає Державним Зборам доповідь.

У випадках, передбачених статтями 76, 85, 101, 138 і 153 Конституції, канцлер юстиції входить у Державні Збори з поданням про притягнення до кримінальної відповідальності члена Державних Зборів, Президента Республіки, члена Уряду Республіки, Державного контролера, Голови Державного суду або члена Державного суду.

Стаття 140

Канцлер юстиції призначається на посаду строком на сім років Державними Зборами за пропозицією Президента Республіки.

Канцлер юстиції може бути усунений з посади лише за рішенням суду.

Стаття 141

У питаннях керівництва своєю канцелярією канцлер юстиції користується тими самими правами, якими за законом наділений міністр у питаннях керівництва міністерством.

Канцлер юстиції може з правом слова брати участь у засіданнях Державних Зборів та Уряду Республіки.

Стаття 142

Якщо канцлер юстиції доходить висновку, що нормативно-правний акт законодавчої або виконавчої державної влади чи місцевого самоврядування суперечить Конституції або законам, він пропонує органам, що прийняв цей акт, привести його в 20-денний строк у відповідність до Конституції або закону.

Якщо в 20-денний строк акт не приведено у відповідність до Конституції чи закону, канцлер юстиції входить у Державний суд з поданням визнати цей акт недійсним.

Стаття 143

Один раз на рік канцлер юстиції подає Державним Зборам огляд відповідності нормативно-правних актів законодавчої та виконавчої державної влади і місцевих самоврядвань Конституції та законам.

Стаття 144

Правний статус канцлера юстиції та порядок роботи його канцелярії встановлюються законом.

Стаття 145

Канцлер юстиції може бути притягнений до кримінальної відповідальності тільки за поданням Президента Республіки зі згоди більшості членів Державних Зборів.

Глава тринадцята

СУД

Стаття 146

Правосуддя здійснюється тільки судом. Суд є незалежним у своїй діяльності і здійснює правосуддя відповідно до Конституції та законів.

Стаття 147

Судді призначаються на посаду довічно. Підстави і порядок звільнення суддів з посади встановлюються законом.

Суддя може бути звільнений з посади лише за рішенням суду.

Судді не можуть обіймати, окрім передбачених законом випадків, ніяких інших виборних або призначуваних посад.

Гарантії незалежності та правний статус суддів встановлюються законом.

Стаття 148

До системи судочинства входять:

- 1) повітові, міські та адміністративні суди;
- 2) окружні суди;
- 3) Державний суд.

Питання створення спеціальних судів для розгляду судових справ деяких категорій встановлюються законом.

Створення надзвичайних судів заборонено.

Стаття 149

Повітові, міські та адміністративні суди є судами першої інстанції.

Окружні суди є судами другої інстанції, вони розглядають в апеляційному порядку рішення судів першої інстанції.

Державний суд є вищою судовою інстанцією держави, яка розглядає судові рішення в касаційному порядку. Державний суд водночас є судом конституційного нагляду.

Судоустрій і порядок судочинства встановлюються законом.

Стаття 150

Голова Державного суду призначається на посаду Державною Радою за поданням Президента Республіки.

Члени Державного суду призначаються на посаду Державною Радою за поданням Голови Державного суду.

Суддів призначає на посаду Президент Республіки за поданням Державного суду.

Стаття 151

Порядок організації представництва, захисту, державного обвинувачення та нагляду за законністю в судочинстві встановлюється законом.

Стаття 152

Суд при розгляді судової справи не застосовує ніяких законів або інших правних актів, які суперечать Конституції.

Державний суд визнає недійсним будь-який закон чи інший правний акт, якщо він суперечить положенням та суті Конституції.

Стаття 153

У період перебування на посаді суддя може бути притягнений до кримінальної відповідальності лише за поданням Державного суду зі згоди Президента Республіки.

Голова та члени Державного суду можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності тільки за поданням канцлера юстиції зі згоди більшості членів Державних Зборів.

Глава чотирнадцята

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 154

Рішенням усіх питань місцевого життя та його устроєм займаються місцеві самоврядування, які діють на підставі закону самостійно.

Ті чи інші обов'язки на місцеве самоврядування можуть бути покладені лише на підставі закону або за погодженням із місцевим самоврядуванням. Витрати, пов'язані з виконанням державних обов'язків, покладених законом на місцеве самоврядування, покриваються за рахунок державного бюджету.

Стаття 155

Одиницями місцевого самоврядування є повіти і міста.

Інші одиниці місцевого самоврядування можуть утворюватися на підставах і в порядку, встановлених законом.

Стаття 156

Представницьким органом місцевого самоврядування є Рада, що обирається на вільних виборах загальним, рівним, прямим і таємним голосуванням строком на три роки.

На виборах до Ради місцевого самоврядування на умовах, передбачених законом, правом голосу володіють особи, які постійно проживають на території цього самоврядування і досягли 18-річного віку.

Стаття 157

Місцеве самоврядування має самостійний бюджет, основи і порядок формування якого встановлюються законом.

Місцеве самоврядування має за законом право встановлювати і стягувати податки, а також накладати повинності.

Стаття 158

Не дозволяється змінювати межі одиниць місцевого самоврядування, не ознайомившись із думкою відповідних місцевих самоврядувань.

Стаття 159

Місцеві самоврядування мають право утворювати разом з іншими місцевими самоврядуваннями об'єднання і спільні установи.

Стаття 160

Порядок роботи місцевих самоврядувань і нагляду за їхньою діяльністю встановлюється законом.

Глава п'ятнадцята ЗМІНА КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 161

Право порушувати питання про зміну Конституції має не менш ніж одна п'ята членів Державних Зборів та Президент Республіки.

Питання про зміну Конституції не може бути порушене і Конституція не може бути змінена у період надзвичайного або воєнного стану.

Стаття 162

Глава перша Конституції «Загальні положення» і глава п'ятнадцята «Зміна Конституції» можуть бути змінені тільки в результаті референдуму.

Стаття 163

Конституція може бути змінена законом, прийнятим:

- 1) в результаті референдуму;
- 2) двома підряд складами Державних Зборів;
- 3) Державними Зборами як термінове питання.

Законопроект про зміну Конституції розглядається Державними Зборами у три читання, причому між першим і другим читанням повинна бути перерва не менша ніж три місяці, а між другим і третім читанням — не менша одного місяця. Порядок зміни Конституції завершується у ході третього читання.

Стаття 164

Для винесення проекту закону про зміну Конституції на референдум потрібна більшість у три п'ятих складу Державних Зборів. Референдум проводиться не раніше ніж через три місяці від дня прийняття Державними Зборами відповідного рішення.

Стаття 165

Щоб змінити Конституцію двома підряд складами Державних Зборів, проект закону про зміну Конституції повинен отримати підтримку більшості членів Державних Зборів.

Якщо наступний склад Державних Зборів у першому читанні більшістю у три п'ятих голосів своїх членів прийме без змін проект закону про зміну Конституції, який отримав підтримку більшості попереднього складу, то закон про зміну Конституції вважається прийнятим.

Стаття 166

Рішення про розгляд проекту закону про зміну Конституції як термінового питання приймається Державними Зборами більшістю у чотири п'ятих голосів його членів. Закон про зміну Конституції приймається в такому випадку більшістю у дві третини голосів складу Державних Зборів.

Стаття 167

Закон про зміну Конституції опубліковується Президентом Республіки і набуває чинності у строк, встановлений самим законом, але не раніше ніж через три місяці після опублікування.

Стаття 168

Питання про зміну Конституції з того самого питання не може бути порушене протягом року від дня відхилення відповідного законопроекту на референдумі або Державними Зборами.

КОНСТИТУЦІЯ ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

*15 лютого 1922 року
(із поправками
від 21 березня 1993 року
та 27 січня 1994 року)*

Латвійський народ через своїх представників у вільно обраних Установчих Зборах встановив для себе таку Конституцію:

Частина I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Латвія — незалежна демократична республіка.
2. Суверенна влада Латвії належить латвійському народові.
3. Територію держави Латвія складають у межах, визначених міжнародними договорами, Ліфляндія, Латгалія, Курляндія та Земгалія.
4. Державний прапор Латвії — червоний з білою смугою.

Частина II

СЕЙМ

5. Сейм складається із ста народних представників.
6. Сейм обирається загальним, рівним, прямим, таємним і пропорційним голосуванням.
7. Латвія поділяється на окремі виборчі округи; кількість депутатів до Сейму, яку належить обирати у кожному виборчому окрузі, має бути пропорційною до кількості виборців даного округу.
8. Право голосу належить повноправним латвійським громадянам, яким на перший день виборів виповнилося вісімнадцять років.
9. До Сейму може бути обраний кожний повноправний латвійський громадянин, якому на перший день виборів виповнився двадцять один рік.
10. Сейм обирається на три роки.
11. Вибори до Сейму проводяться у першу неділю жовтня та в суботу напередодні.
12. Новообраний Сейм збирається на перше засідання у перший вівторок листопада; цього самого дня закінчуються повноваження Сейму попереднього скликання.
13. Якщо у разі розпуску Сейму вибори до Сейму відбуваються в інший період року, то такий Сейм збирається на перше засідання не пізніше ніж через один місяць після його обрання, і повноваження його закінчуються через два роки у перший вівторок листопада, коли збирається наступний новообраний Сейм.
14. Виборці не можуть відкликати окремих членів Сейму.
15. Засідання Сейму відбуваються у Ризі, і лише з огляду на надзвичайні обставини Сейм може бути скликаний в іншому місці.

16. Сейм обирає свою Президію, яка складається з Голови, двох його заступників та секретарів. Президія Сейму діє також у періоди між сесіями.
17. Перше засідання новообраного Сейму відкриває Голова попереднього Сейму або інший член Президії, який його заміщає.
18. Сейм сам перевіряє повноваження своїх членів.
19. Президія Сейму скликає сесії та призначає чергові і надзвичайні засідання Сейму.
20. Президія Сейму зобов'язана призначити засідання Сейму, якщо цього вимагає Президент Республіки, Міністр-президент або одна третина членів Сейму.
21. Сейм встановлює порядок своєї роботи та внутрішнього розпорядку.
22. Засідання Сейму публічні. За вимогою десяти членів Сейму, Президента Республіки, Міністра-президента або одного з міністрів Сейм більшістю у дві третини присутніх депутатів може постановити вести закриті засідання.
23. Засідання Сейму чинні, якщо у них бере участь принаймні половина членів Сейму.
24. Сейм приймає постанови, за винятком особливих, передбачених Конституцією випадків, абсолютною більшістю голосів присутніх депутатів.
25. Сейм обирає комісії, встановлює кількість їх членів та завдання. Комісії мають право вимагати необхідні для своєї діяльності відомості та пояснення від відповідних міністрів та органів місцевого самоврядування, а також вимагати присутності на своїх засіданнях для дання пояснень відповідальних представників міністерств та органів самоврядування.
Комісії можуть діяти і в періоди між сесіями.
26. Сейм зобов'язаний призначити (для певних випадків) парламентські слідчі комісії, якщо цього вимагає не менш ніж одна третина членів Сейму.
27. Сейм має право звертатися до Міністра-президента або окремого міністра із запитом та запитаннями, на які ті зобов'язані давати відповідь особисто або через уповноважену ними на те відповідальну посадову особу. Міністр-президент або міністр за вимогою Сейму або його комісії зобов'язані надавати відповідні документи та справи.
28. Члени Сейму не можуть бути притягнені до відповідальності ні в судовому, ні в адміністративному, ні в дисциплінарному порядку за голосування або за погляди, висловлені ними при виконанні обов'язків. Член Сейму може бути притягнений до судової відповідальності, якщо він, хоча б і при виконанні обов'язків, поширює:
 - 1) зазнаки неправдиві відомості, що ганьблять честь;
 - 2) відомості, що ганьблять честь і стосуються приватного або сімейного життя.
29. Член Сейму не може бути заарештований, підданий обшуку або іншому обмеженню особистої свободи без згоди Сейму. Член Сейму може бути заарештований, якщо його затримано при вчиненні злочину. Про всякий арешт членів Сейму протягом двадцяти чотирьох годин має бути сповіщено Президія Сейму, яка на найближчому засіданні Сейму доповідає про це останньому для ухвалення рішення про те, чи й далі залишати

під арештом (затриманого) члена Сейму, чи звільнити його. У період між сесіями, аж до відновлення засідань, питання про подальше затримання або звільнення члена Сейму вирішує Президія Сейму.

30. Проти члена Сейму не може бути без згоди Сейму розпочате судове або адміністративне переслідування за вчинення злочину.

31. Член Сейму має право відмовитися дати свідчення:

- 1) про осіб, які повідомили йому як народному представникові будь-які факти чи відомості;
- 2) про осіб, яким він, виконуючи свої обов'язки народного представника, довірив будь-які факти чи відомості;
- 3) про самі ці факти та відомості.

32. Член Сейму не може ні сам, ані від імені іншої особи бути постачальником Державної скарбниці та отримувати концесії від держави. Заборона за змістом цієї статті стосується міністрів, навіть якщо вони і не є членами Сейму.

33. Члени Сейму отримують винагороду з державних коштів.

34. Ніхто не може бути притягнений до відповідальності за відомості про засідання Сейму та комісії, якщо ці відомості відповідають дійсності. Лише Президія Сейму або бюро комісії може дозволити давати відомості про закриті засідання Сейму та комісії.

Частина III

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

35. Президент Республіки обирається Сеймом на три роки.

36. Президент Республіки обирається закритим голосуванням більшістю голосів не менш ніж п'ятдесяти одного члена Сейму.

37. Президентом Республіки не може бути обрана особа, яка не досягла сорокарічного віку.

38. Посада Президента Республіки несумісна з іншими професійними заняттями. Якщо особа, обрана Президентом, є членом Сейму, то вона зобов'язана скласти повноваження члена Сейму.

39. Одна й та сама особа не може бути Президентом Республіки більше шести років підряд.

40. У першому засіданні Сейму після обрання Президента Республіки, останній, беручи на себе посадові обов'язки, дає таку урочисту обіцянку: «Присягаю, що вся моя діяльність буде спрямована на благо латвійського народу. Я докладу усіх зусиль заради благополуччя Латвійської держави та її населення. Я шануватиму як священні Конституцію Латвії та її закони і додержуватиму їх. У ставленні до всіх я буду справедливим і обов'язки свої виконуватиму сумлінно».

41. Президент Республіки представляє державу у міжнародних відносинах, призначає латвійських та приймає іноземних дипломатичних представників. Він виконує рішення Сейму про ратифікацію міжнародних договорів.
42. Президентіві Республіки підпорядковані Збройні сили держави. На випадок війни він призначає Головнокомандувача.
43. Президент Республіки на підставі рішення Сейму оголошує війну.
44. Президент Республіки має право вжити необхідних заходів військової оборони, якщо будь-яка інша держава оголосить війну Латвії або якщо ворог нападе на латвійські кордони. Водночас Президент Республіки негайно скликає Сейм, який приймає рішення про оголошення та початок війни.
45. Президентіві Республіки належить право помилування злочинців, стосовно до яких судовий вирок набув чинності. Це право помилування не поширюється на випадки, в яких закон передбачає інший порядок помилування. Амністію дарує Сейм.
46. Президент Республіки має право скликати та вести як голова надзвичайні засідання Кабінету Міністрів, встановлюючи порядок денний цих засідань.
47. Президентіві Республіки належить право законодавчої ініціативи.
48. Президент Республіки має право запропонувати розпуск Сейму. Пропозиція про розпуск має бути винесена на народне голосування. Якщо більше половини учасників народного голосування висловиться за розпуск Сейму, розпуск вважається здійсненим і мають бути призначені нові вибори, які повинні відбутися не пізніше ніж через два місяці з дня розпуску Сейму.
49. Якщо Сейм розпущено, то повноваження членів Сейму зберігають чинність до відкриття Сейму нового складу, але попередній Сейм може зібратися на засідання лише за скликанням Президента Республіки. Порядок дня таких засідань Сейму визначається Президентом Республіки.
50. Якщо під час народного голосування розпуск Сейму відхилено більш ніж половиною поданих голосів, то Президент Республіки вважається усуненим з посади і Сейм обирає нового Президента на той строк повноважень усуненого з посади Президента, що залишився.
51. За пропозицією не менш ніж половини всіх членів Сейму, Сейм на закритому засіданні більшістю не менш як у дві третини голосів усіх членів Сейму може постановити про усунення з посади Президента Республіки. Слідом за такою постановою Сейм негайно обирає нового Президента.
52. Якщо Президент Республіки відмовляється від посади або помирає до спливу строку своїх повноважень, або ж якщо до Сейму внесено пропозицію про усунення Президента з посади, обов'язки Президента Республіки до обрання Сеймом нового Президента виконує Голова Сейму. Так само Голова Сейму заміщає Президента Республіки, якщо Президент перебуває за межами держави або натрапляє на будь-які інші перепони для виконання своїх обов'язків.

53. Президент Республіки за свою діяльність не несе політичної відповідальності. Усі акти Президента Республіки мають бути контрасигновані Міністром-президентом або відповідним міністром, які тим беруть на себе всю відповідальність за ці акти, крім випадків, передбачених у статтях сорок восьмій та п'ятдесят шостій.

54. Президент Республіки може бути притягнений до кримінальної відповідальності, якщо Сейм дасть на те згоду більшістю не менш як двох третин голосів.

Частина IV

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ

55. Кабінет Міністрів складається з Міністра-президента та призначених ним міністрів.

56. Кабінет Міністрів формується особою, призначеною для цього Президентом Республіки.

57. Кількість міністрів, коло їхніх повноважень, як і відносини з державними установами, встановлюються законом.

58. Кабінетові Міністрів підпорядковуються адміністративні установи держави.

59. Для виконання своїх обов'язків Міністри-президенту та міністрам необхідна довіра Сейму, і за свою діяльність вони відповідальні перед Сеймом. Якщо Сейм виражає недовіру Міністри-президенту, то у відставку йде увесь Кабінет. Якщо недовіру виражено окремому міністрові, то він йде у відставку, а замість нього Міністр-президент призначає іншу особу.

60. На засіданнях Кабінету Міністрів головує Міністр-президент, а за його відсутності — той із міністрів, якого він на те уповноважив.

61. Кабінет Міністрів обговорює всі проекти законів, розроблені окремими міністерствами, питання, що стосуються діяльності кількох міністерств, а також порушені окремими членами Кабінету питання політичного характеру.

62. Якщо державі загрожує зовнішній ворог або ж у державі чи якій-небудь її частині сталися чи можуть статися внутрішні заворушення, що є небезпечними для існуючого державного ладу, то Кабінет Міністрів має право оголосити надзвичайний стан, довівши про це протягом двадцяти чотирьох годин до відома Президії Сейму. Президія Сейму негайно доповідає Сеймові про прийняту постанову Кабінету Міністрів.

63. Міністри, навіть якщо вони не є членами Сейму, а також уповноважені міністрами відповідальні посадові особи мають право брати участь у засіданнях Сейму та його комісій і вносити доповнення та поправки у законопроекти.

Частина V

ЗАКОНОДАВСТВО

64. Законодавча влада належить Сеймові, а отже, народові, в порядку та у межах, передбачених цією Конституцією.

65. Законопроекти можуть вносити у Сейм: Президент Республіки, Кабінет Міністрів, різні комісії Сейму, групи депутатів у кількості, не меншій за п'ять осіб, а також у випадках та в порядку, передбачених цією Конституцією, одна десята частина виборців.

66. Сейм щорічно до початку фінансового року вотує державний бюджет, проект якого подає Кабінет Міністрів.

Якщо Сейм приймає постанову, що пов'язана з непередбаченими у бюджеті видатками, то в цій самій постанові він має передбачити також кошти, які дозволять покрити такі видатки.

Після виконання бюджету, Кабінет Міністрів зобов'язаний внести на затвердження Сейму звіт про виконання.

67. Сейм встановлює чисельність Збройних сил держави у мирний час.

68. Усі міжнародні договори, які регулюють питання, що вирішуються законодавчим шляхом, обов'язково мають бути ратифіковані Сеймом.

69. Президент Республіки публікує прийняті Сеймом закони не раніше як на сьомий і не пізніше ніж на двадцять перший день після їх прийняття. Закон набуває чинності, якщо в ньому не визначений інший строк, через чотирнадцять днів після опублікування.

70. Президент Республіки публікує прийняті закони таким чином: «Сейм (чи народ) прийняв і Президент Республіки публікує наведений нижче закон: (текст закону)».

71. Протягом семи днів, рахуючи з дня прийняття закону Сеймом, Президент Республіки має право вмотивованим зверненням на ім'я Голови Сейму вимагати повторного розгляду закону. Якщо Сейм закону не змінить, то Президент удруге заперечувати не може.

72. Президент Республіки має право затримати опублікування закону на два місяці. Він зобов'язаний затримати опублікування закону, якщо цього вимагає третина членів Сейму. Цим правом Президент Республіки або одна третина членів Сейму можуть скористатися протягом семи днів, рахуючи з дня прийняття проекту закону в Сеймі. Затриманий таким чином закон має бути винесений на народне голосування, якщо цього вимагатиме не менш як одна десята частина виборців. Якщо протягом зазначених вище двох місяців таку вимогу не буде висунуто, то після спливу зазначеного строку закон підлягає опублікуванню. Народне голосування, однак, не відбувається, якщо Сейм удруге висловиться за цей закон і якщо прихильниками його прийняття виявляться не менш як три четвертини всіх депутатів.

73. На народне голосування не можуть бути винесені бюджет та закони про податки, митні збори, залізничні тарифи, військову повинність, оголошення та початок

війни, укладення миру, оголошення та припинення надзвичайного стану, мобілізацію і демобілізацію, а також договори з іншими державами.

74. Закон, прийнятий у Сеймі та затриманий згідно із сімдесять другою статтею, може бути скасований народним голосуванням, якщо у ньому взяла участь принаймні половина тих, хто брав участь у попередніх виборах до Сейму, і більшість проголосувала проти відповідного закону.

75. Якщо Сейм більшістю у дві третини голосів приймає рішення про терміновість схвалення закону, то Президент Республіки не має права вимагати повторного розгляду такого закону; такий закон не може бути винесений на народне голосування і має бути опублікований не пізніше ніж на третій день з дня отримання вотованого закону Президентом.

76. Сейм може змінити Конституцію на засіданнях, в яких беруть участь не менше двох третин членів Сейму. Зміни приймаються у трьох читаннях більшістю не менш як у дві третини голосів присутніх депутатів.

77. Якщо Сейм змінить статті першу, другу, третю чи шосту Конституції, то такі зміни для набуття чинності мають бути винесені на народне голосування.

78. Не менш як одна десята частина виборців має право подати Президентові Республіки розроблений проект зміни Конституції або законопроект, який Президент передає Сеймові. Якщо Сейм не прийме проект без суттєвих змін, то він виноситься на народне голосування.

79. Винесені на народне голосування зміни Конституції вважаються прийнятими, якщо їх підтримала не менш як половина всіх, хто має право голосу.

Винесені на народне голосування законопроекти вважаються прийнятими, якщо їх підтримала не менш як половина тих, хто брав участь у попередніх виборах до Сейму.

80. У народному голосуванні можуть брати участь усі латвійські громадяни, що мають право голосу на виборах представників до Сейму.

81. У періоди між сесіями Сейму Кабінет Міністрів має право, якщо в тому є нагальна потреба, приймати постанови, які мають силу закону. Такі постанови не можуть змінювати закон про вибори до Сейму, закони про судоустрій та судочинство, бюджет і бюджетне право, а також закони, прийняті під час діяльності існуючого Сейму; так само вони не можуть стосуватися амністії, випуску бон Державної скарбниці, державних податків, митних зборів, залізничних тарифів, позик; вони втрачають чинність, якщо не будуть внесені у Сейм до спливу трьох днів після відкриття найближчої сесії Сейму.

Частина VI

СУД

82. Усі громадяни рівні перед законом та судом.

83. Судді незалежні і підкоряються лише законам.

84. Судді затверджуються Сеймом і є незмінюваними. Судді, усупереч своїй волі, можуть бути усунені з посади виключно на підставі судового рішення. Граничний вік, з досягненням якого судді залишають посади, встановлюється для суддів законом.

85. У Латвії існують суди присяжних на підставі спеціального закону.

86. Здійснювати правосуддя можуть лише ті органи, яким це право надано законом, і лише в порядку, передбаченому законом. Військові суди діють на підставі спеціального закону.

Частина VII

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ

87. Державний контроль — незалежна колегіальна установа.

88. Державні контролери призначаються та затверджуються на посаду у тому самому порядку, що й судді, але тільки на певний строк, у межах якого вони можуть бути усунені з посади лише на підставі судового рішення. Організацію та компетенцію Державного контролю визначає спеціальний закон.

КОНСТИТУЦІЯ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

*Прийнята
громадянами Литовської Республіки
на референдумі
25 жовтня 1992 року*

ЛИТОВСЬКИЙ НАРОД,

який створив багато віків тому Литовську державу;
заклавши її правний фундамент у Литовських Статутах та Конституціях Литовської Республіки;
котрий віками рішуче захищав свою свободу й незалежність;
який зберіг свій дух, рідну мову, писемність і звичаї;
втілюючи природне право людини та народу вільно жити й творити на землі своїх предків — у незалежній Литовській державі;
підключись про національну злагоду на землі Литви;
прагнучи відкритого, справедливого, гармонійного громадянського суспільства і правної держави,
волею громадян відродженої Литовської держави приймає і проголошує цю КОНСТИТУЦІЮ.

Глава I

ЛИТОВСЬКА ДЕРЖАВА

Стаття 1

Литовська держава є незалежною демократичною республікою.

Стаття 2

Литовська держава створюється народом. Суверенітет належить народові.

Стаття 3

Ніхто не може ущемляти або обмежувати суверенітет народу, присвоювати суверенну волю, яка належить всьому народові.

Народ і кожний громадянин має право протидіяти будь-кому, хто насильницьким шляхом посягає на незалежність, територіальну цілісність, конституційний лад Литовської держави.

Стаття 4

Вищу суверенну волю народ здійснює безпосередньо або через своїх представників, обраних демократичним шляхом.

Стаття 5

Державна влада в Литві здійснюється Сеймом, Президентом Республіки та Урядом, Судом.

Повноваження влади обмежуються Конституцією.

Установи влади служать людям.

Стаття 6

Конституція є цілісним актом, який застосовується безпосередньо.

Кожен може захищати свої права, посилаючись на Конституцію.

Стаття 7

Недійсним є будь-який закон або інший акт, що суперечить Конституції.

Дійсними є тільки обнародовані закони.

Незнання закону не звільняє від відповідальності.

Стаття 8

Захоплення державної влади або її інституту насильницьким шляхом вважається антиконституційною дією, є незаконним і недійсним.

Стаття 9

Найважливіші питання життя держави й народу вирішуються шляхом референдуму.

У встановлених законом випадках референдум оголошується Сеймом.

Референдум оголошується також у випадку, якщо цього вимагає не менше 300 тисяч громадян, які мають виборче право.

Порядок оголошення і проведення референдуму встановлюється законом.

Стаття 10

Територія Литовської держави є єдиною і неподільною на будь-які державні утворення.

Державні кордони можуть бути змінені тільки відповідно до міжнародного договору Литовської Республіки після його ратифікації чотирма п'ятими всіх членів Сейму.

Стаття 11

Адміністративні одиниці території Литовської держави та їх межі встановлюються законом.

Стаття 12

Громадянство Литовської Республіки набувається за народженням та на інших встановлених законом підставах.

За винятком встановлених законом окремих випадків, ніхто не може бути одночасно громадянином Литовської Республіки та іншої держави.

Порядок набуття і втрати громадянства встановлюється законом.

Стаття 13

Литовська держава піклується про своїх громадян за кордоном.

Забороняється видавати громадянина Литовської Республіки іншій державі, якщо міжнародним договором Литовської Республіки не передбачені інші дії.

Стаття 14

Державною мовою є литовська мова.

Стаття 15

Кольорами державного прапора є жовтий, зелений, червоний.

Державним гербом є білий Вігіс на червоному тлі.

Державний герб, державний прапор та їх застосування встановлюються законами.

Стаття 16

Державним гімном є «Національна пісня» Вінцаса Кудірки.

Стаття 17

Столицею Литовської держави є місто Вільнюс — багатовікова історична столиця Литви.

Глава II ЛЮДИНА І ДЕРЖАВА

Стаття 18

Права і свободи людини є природними.

Стаття 19

Право людини на життя охороняється законом.

Стаття 20

Свобода людини недоторканна.

Ніхто не може бути підданий свавільному затриманню чи триманню під вартою. Ніхто не може бути позбавлений волі інакше як на тих підставах і відповідно до таких процедур, що встановлені законом.

Затримана на місці злочину особа протягом 48 годин має бути припроваджена до суду, де в присутності затриманого вирішується питання про обґрунтованість затримання. У разі неприйняття судом постанови про арешт особи затриманий негайно звільняється.

Стаття 21

Особа людини недоторканна.

Гідність людини захищається законом.

Забороняється піддавати людину тортурам, завдавати каліцтва, принижувати її гідність, жорстоко поводитися з нею, а також встановлювати такі покарання.

Людина без її відома і вільної згоди не може бути піддана науковим або медичним досліддам.

Стаття 22

Приватне життя громадянина недоторканне.

Листування, телефонні розмови, телеграфні повідомлення та інші види спілкування особи недоторканні.

Інформація про приватне життя особи може збиратися лише на підставі умотивованого рішення суду та тільки відповідно до закону.

Закон і суд захищають громадян від свавільного або незаконного втручання в їхнє особисте та сімейне життя, посягання на їхню честь і гідність.

Стаття 23

Власність недоторканна.

Права власності охороняються законами.

Вилучення власності можливе лише у встановленому законом порядку для суспільних потреб і при справедливому відшкодуванні.

Стаття 24

Житло людини недоторканне.

Без згоди мешканця зайти до оселі не дозволяється інакше, як тільки на підставі рішення суду чи у встановленому законом порядку у разі необхідності гарантування громадського порядку, затримання злочинця, врятування життя, здоров'я чи майна людини.

Стаття 25

Людина має право на свої переконання та вільне їх висловлення.

Людині не повинні чинитися перепони у пошуку, отриманні й поширенні інформації та ідей.

Свобода висловлювати переконання, отримувати і поширювати інформацію не може обмежуватись інакше, як тільки законом, якщо це необхідно для захисту здоров'я, честі й гідності, приватного життя, моральності людини чи конституційного ладу.

Свобода висловлення переконань і поширення інформації несумісна зі злочинними діями — розпалюванням національної, расової, релігійної та соціальної ненависті, насильства і дискримінації, наклепом та дезінформацією.

Громадянин має право у встановленому порядку отримувати наявну про нього у державних установах інформацію.

Стаття 26

Свобода думки, віросповідання та совісті обмеженню не підлягає.

Кожна людина має право на свободу вибору будь-якої релігії чи віросповідання та одноосібно чи спільно з іншими, у приватному чи публічному порядку її сповідувати, відправляти релігійні обряди, практикувати віросповідання і навчати його.

Ніхто не може ні примушувати іншу особу, ні зазнавати примусу обирати чи сповідувати будь-яку релігію або віру.

Свобода людини сповідувати і поширювати релігію або віру не може обмежуватись інакше, як лише законом і тільки в разі необхідності гарантувати суспільну безпеку, громадський порядок, здоров'я та моральність людей, так само як і інші основні права та свободи особи.

Батьки та опікуни вільно дбають про релігійне та моральне виховання дітей і підопічних відповідно до власних переконань.

Стаття 27

Переконаннями людини, її релігією чи віросповіданням не можуть бути виправдані злочин або недодержання законів.

Стаття 28

Здійснюючи свої права та користуючись своїми свободами, людина зобов'язана додержувати Конституції і законів Литовської Республіки, не обмежувати права та свободи інших людей.

Стаття 29

Перед законом, судом та іншими державними інститутами чи посадовими особами всі люди рівні.

Не допускаються обмеження прав людини і надання їй привілеїв залежно від її статі, раси, національності, мови, походження, соціального становища, віросповідання, переконань чи поглядів.

Стаття 30

Особа, конституційні права або свободи якої порушуються, має право звернутися до суду.

Відшкодування завданих особі матеріальних та моральних збитків встановлюється законом.

Стаття 31

Особа вважається невинуватою доти, доки її винність не доведена у встановленому законом порядку і не визнана вироком суду, що набув законної сили.

Особа, обвинувачувана у вчиненні злочину, має право на відкритий і справедливий розгляд її справи незалежним і безстороннім судом.

Забороняється примушувати давати свідчення проти себе, членів своєї сім'ї або близьких родичів.

Покарання може призначатися або застосовуватися лише на підставі закону.

Ніхто не може бути покараний за той самий злочин вдруге.

Особі, підозрюваній у вчиненні злочину, й обвинувачуваній особі з моменту їх затримання або першого допиту гарантується право на захист, а також право мати адвоката.

Стаття 32

Громадянин може вільно пересуватися та обирати собі місце проживання у Литві, може вільно виїжджати з Литви.

Ці права не можуть обмежуватися інакше, як лише за законом та у разі необхідності забезпечення держави, охорони здоров'я людей, а також при здійсненні правосуддя.

Не можна забороняти громадянину повернутися в Литву.

Кожний литовець може поселитися в Литві.

Стаття 33

Громадяни мають право брати участь в управлінні своєю державою як безпосередньо, так і через демократично обраних представників, а також мають право на рівних умовах вступати на державну службу в Литовській Республіці.

Громадянам гарантується право критикувати роботу державних установ чи посадових осіб, оскаржувати їх рішення. Переслідування за критику забороняється.

Громадянам гарантується право на петицію, порядок здійснення якого встановлюється законом.

Стаття 34

Громадяни, яким на день виборів виповнилося 18 років, мають виборче право.

Право бути обраним встановлюється Конституцією Литовської Республіки та законами про вибори.

У виборах не беруть участі громадяни, визнані судом недієздатними.

Стаття 35

Громадянам гарантується право на вільне об'єднання в товариства, політичні партії та асоціації, якщо їхні цілі і діяльність не суперечать Конституції та законам.

Ніхто не може бути приневолений до членства в будь-якому товаристві, політичній партії чи асоціації.

Створення та діяльність політичних партій, інших політичних та громадських організацій регламентується законом.

Стаття 36

Не можна забороняти або перешкоджати громадянам збиратися без зброї на мирні зібрання.

Це право не може обмежуватися інакше, як лише за законом і тільки в разі необхідності захистити державну чи суспільну безпеку, громадський порядок, здоров'я чи моральність людей або права і свободи інших осіб.

Стаття 37

Громадяни, які належать до національних спільнот, мають право на розвиток своєї мови, культури та звичаїв.

Глава III

СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА

Стаття 38

Сім'я є основою суспільства та держави.

Держава охороняє та опікає сім'ю, материнство, батьківство і дитинство.

Шлюб береться за вільною згодою чоловіка та жінки.

Держава реєструє шлюб, народження та смерть. Держава визнає і церковну реєстрацію шлюбу.

Права кожного із подружжя у сім'ї рівні.

Право та обов'язок батьків — виховувати своїх дітей чесними людьми і відданими громадянами, утримувати їх до досягнення повноліття.

Обов'язок дітей — поважати батьків, опікати їх у старості та дбайливо ставитися до їхньої спадщини.

Стаття 39

Держава опікає сім'ї, які виховують дітей дома, надає їм підтримку у встановленому законом порядку.

Для матерів, які працюють, законом передбачаються оплачувана допологова та післяпологова відпустка, сприятливі умови праці та інші пільги.

Неповнолітні діти захищаються законом.

Стаття 40

Державні навчально-виховні заклади та навчально-виховні заклади самоврядувань є світськими. У них за бажанням батьків провадиться навчання Закону божого.

У встановленому законом порядку можуть створюватися і недержавні навчально-виховні заклади.

Вищим навчальним закладам надається автономія.

Держава здійснює нагляд за діяльністю навчально-виховних закладів.

Стаття 41

Навчання осіб віком до 16 років є обов'язковим.

Навчання у державних (самоврядних) загальноосвітніх, професійних школах та навчальних закладах вищого рівня є безоплатним.

Вища освіта доступна всім відповідно до здібностей кожної людини. Громадянам, які успішно навчаються у державних вищих навчальних закладах, гарантується безоплатне навчання.

Стаття 42

Культура, наука та дослідження, а також викладання є вільними.

Держава надає підтримку культурі та науці, приділяє увагу охороні пам'яток та цінностей історії, мистецтва та інших пам'яток і цінностей культури Литви.

Духовні та матеріальні інтереси автора, пов'язані з науково-технічною, культурно-художньою творчістю, захищаються й охороняються законом.

Стаття 43

Держава визнає традиційні у Литві церкви та релігійні організації, а інші церкви та релігійні організації — в тому разі, якщо вони мають підтримку в суспільстві та їх вчення і обряди не суперечать законові й моралі.

Визнані державою церкви та інші релігійні організації мають права юридичної особи.

Церкви та релігійні організації вільно проповідують своє вчення, відправляють свої обряди, мають молитовні будинки, благодійні заклади та школи для підготовки служителів культу.

Церкви та релігійні організації вільно діють згідно зі своїми канонами і статутами.

Становище церкви та інших релігійних організацій у державі встановлюється угодою або законом.

Проповідування церквами та релігійними організаціями вчення, інша релігійна діяльність, а також молитовні будинки не можуть використовуватися з метою, що суперечить Конституції та законам.

У Литві немає державної релігії.

Стаття 44

Цензура засобів масової інформації забороняється.

Держава, політичні партії, політичні та громадські організації, інші інституції або особи не можуть монополізувати засоби масової інформації.

Стаття 45

Національні спільноти громадян самостійно займаються справами своєї національної культури, освіти, благодійністю, взаємодопомогою.

Держава надає підтримку національним спільнотам.

Глава IV

НАРОДНЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ПРАЦЯ

Стаття 46

Господарство Литви ґрунтується на праві приватної власності, на особистій свободі господарської діяльності та особистій ініціативі.

Держава надає підтримку суспільно корисним господарським зусиллям та ініціативі.

Державою регулюється господарська діяльність таким чином, щоб вона слугувала для загального блага народу.

Законом забороняється монополізувати виробництво та ринок, охороняється свобода чесної конкуренції.

Держава захищає інтереси споживача.

Стаття 47

Земля, внутрішні води, ліси, парки на правах власності можуть належати лише громадянам Литовської Республіки та державі.

Земельні ділянки на правах власності відповідно до встановлених законами порядку та умов можуть належати іноземній державі для заснування її дипломатичних та консульських установ.

На правах виключної власності Литовській Республіці належать: надра землі, а також внутрішні води, ліси, парки, дороги, об'єкти історії, археології і культури державного значення.

Литовській Республіці належать виключні права на повітряний простір над її територією, її континентальний шельф та економічну зону в Балтійському морі.

Стаття 48

Кожна людина може вільно обирати роботу та займатися підприємництвом і має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на справедливу оплату праці та на соціальний захист на випадок безробіття.

Праця іноземців у Литовській Республіці регулюється законом. Примусова праця заборонена. Примусовою працею не вважається проходження служби у війську або альтернативна служба, що її заміняє, а також праця громадян під час війни, стихійного лиха, епідемії або в інших надзвичайних випадках.

Примусовою працею не вважається і регульована законом праця засуджених судом.

Стаття 49

Кожна людина, яка працює, має право на відпочинок і вільний час, а також на щорічну оплачувану відпустку.

Тривалість робочого часу визначається законом.

Стаття 50

Професійні спілки створюються вільно і діють самостійно. Вони захищають професійні, соціально-економічні права та інтереси працівників.

Усі професійні спілки мають рівні права.

Стаття 51

Працівники, захищаючи свої соціально-економічні інтереси, мають право на страйк.

Обмеження, умови та порядок здійснення цього права встановлюються законом.

Стаття 52

Держава гарантує право громадян на пенсії за віком та інвалідністю, на соціальну підтримку у випадку безробіття, хвороби, вдовства, втрати годувальника та в інших передбачених законом випадках.

Стаття 53

Держава піклується про здоров'я людей і гарантує медичну допомогу та послуги людині на випадок хвороби. Законом встановлюється порядок надання громадянам безоплатної медичної допомоги в державних лікувальних закладах.

Держава заохочує фізичну культуру суспільства і створює сприятливі умови для спорту.

Держава і кожна особа зобов'язані охороняти навколишнє середовище від шкідливого впливу.

Стаття 54

Держава піклується про охорону природного середовища, тваринного та рослинного світу, окремих природних об'єктів і особливо цінних місцевостей, здійснює нагляд з метою дбайливого використання, а також відновлення та примноження природних ресурсів.

Законом забороняється виснажувати землю, її надра, води, забруднювати води та повітря, чинити радіаційний вплив на навколишнє середовище, а також збіднювати рослинний та тваринний світ.

Глава V СЕЙМ

Стаття 55

Сейм складається з представників народу — 141 члена Сейму, що обираються строком на чотири роки на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Сейм вважається обраним, якщо до його складу обрано не менш як три п'ятих членів Сейму.

Порядок обрання членів Сейму встановлюється законом.

Стаття 56

Членом Сейму може бути обраний громадянин Литовської Республіки, який не зв'язаний присягою чи зобов'язанням з іноземною державою і на день виборів має не менше 25 років, а також постійно проживає у Литві.

Членами Сейму не можуть бути обрані особи, які не відбули покарання за вироком, визначеним судом, а також особи, визнані судом недієздатними.

Стаття 57

Чергові вибори Сейму проводяться не раніше ніж за два місяці і не пізніше ніж за місяць до спливу строку повноважень членів Сейму.

Стаття 58

Дострокові вибори Сейму можуть проводитися за постановою Сейму, прийнятою більшістю не менш ніж у три п'ятих голосів усіх членів Сейму.

Дострокові вибори Сейму можуть бути оголошені і Президентом Республіки:

- 1) якщо Сеймом протягом 30 днів після подання не було прийнято рішення про нову програму Уряду або після першого подання програми Уряду протягом 60 днів двічі підряд не було схвалено програму Уряду;
- 2) за пропозицією Уряду, якщо Сеймом безпосередньо виражається недовіра Урядові.

Президент Республіки не може оголосити про дострокові вибори Сейму, якщо до спливу строку повноважень Президента Республіки залишилося менше 6 місяців, а також якщо після дострокових виборів Сейму не минуло 6 місяців.

У постанові Сейму або в акті Президента Республіки щодо дострокових виборів Сейму призначається день виборів нового Сейму. Вибори нового Сейму повинні бути проведені не пізніше ніж протягом 3 місяців після прийняття рішення про дострокові вибори.

Стаття 59

Відлік строку повноважень членів Сейму починається з дня першого засідання новообраного Сейму. З початком цього засідання закінчується строк повноважень раніше обраних членів Сейму.

Обраний член Сейму набуває усіх прав представника народу лише після складення ним у Сеймі присяги на вірність Литовській Республіці.

Член Сейму, який не склав у встановленому законом порядку присягу чи склав присягу умовно, втрачає мандат члена Сейму. У зв'язку з цим Сеймом приймається постанова.

При виконанні своїх обов'язків члени Сейму керуються Конституцією Литовської Республіки, інтересами держави, своїм сумлінням і не можуть обмежуватися ніякими мандатами.

Стаття 60

Обов'язки члена Сейму, за винятком його обов'язків у Сеймі, несумісні з будь-якими іншими посадами в державних установах та організаціях, а також з роботою у підприємницьких, комерційних та інших приватних установах чи на підприємствах. На строк дії своїх повноважень член Сейму звільняється від обов'язку проходити службу з охорони краю.

Лише член Сейму може призначатися Прем'єр-міністром чи міністром.

Робота члена Сейму, а також витрати, пов'язані з його парламентською діяльністю, оплачуються за рахунок коштів державного бюджету. Член Сейму не може отримувати ніякого іншого окладу, за винятком плати за творчу діяльність.

Обов'язки, права та гарантії діяльності члена Сейму встановлюються законом.

Стаття 61

Член Сейму має право звернутися із запитом до Прем'єр-міністра, міністрів, керівників інших державних інститутів, утворених чи обраних Сеймом. Вони зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на сесії Сейму в установленому Сеймом порядку.

Під час сесії групою, не меншою як одна п'ята членів Сейму, може бути подана Прем'єр-міністрові або міністрові інтерпеляція.

Сейм після обговорення відповіді Прем'єр-міністра чи міністра на інтерпеляцію може постановити, що відповідь незадовільна, і більшістю голосів половини всіх членів Сейму виразити недовіру Прем'єр-міністрові чи міністрові.

Порядок голосування встановлюється законом.

Стаття 62

Особа члена Сейму недоторкана.

Член Сейму без згоди Сейму не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, заарештований, не може бути іншим чином обмежена його свобода.

Член Сейму за голосування чи виступ у Сеймі не може переслідуватися. Разом з тим за образу особи чи наклеп він може притягатися до відповідальності у загальному порядку.

Стаття 63

Повноваження члена Сейму припиняються у випадку:

- 1) спливу строку повноважень або з початком першого засідання обраного на дострокових виборах Сейму;
- 2) його смерті;
- 3) його відставки;
- 4) визнання його судом недієздатним;
- 5) позбавлення його мандата Сеймом у порядку процедури імпічменту;
- 6) визнання виборів недійсними або у разі грубого порушення Закону про вибори;
- 7) переходу його на іншу роботу або якщо він не відмовляється від роботи, несумісної з обов'язками члена Сейму;
- 8) втрати ним громадянства Литовської Республіки.

Стаття 64

Сейм щорічно збирається на дві чергові — весняну та осінню — сесії. Весняна сесія починається 10 березня і закінчується 30 червня. Осіння сесія починається 10 вересня і закінчується 23 грудня. Сейм може винести постанову про продовження сесії.

Позачергові сесії скликаються Головою Сейму за пропозицією не менше третини всіх членів Сейму, а в передбачених Конституцією випадках — Президентом Республіки.

Стаття 65

Новообраний Сейм на своє перше засідання, що має відбутися не пізніше ніж упродовж 15 днів після обрання Сейму, скликається Президентом Республіки. Якщо Президент Республіки не скликає Сейм, члени Сейму збираються самі наступного дня після спливу п'ятнадцятиденного строку.

Стаття 66

Засідання Сейму веде Голова Сейму або його заступник.

Перше після виборів засідання Сейму відкриває найстарший за віком член Сейму.

Стаття 67

Сейм:

- 1) обговорює та приймає поправки до Конституції;
- 2) видає закони;
- 3) приймає постанови щодо референдумів;
- 4) признає вибори Президента Литовської Республіки;
- 5) встановлює передбачені законом державні інститути, а також признає та звільняє їх керівників;
- 6) схвалює чи не схвалює кандидатуру Прем'єр-міністра, запропоновану Президентом Республіки;
- 7) розглядає подану Прем'єр-міністром програму Уряду та приймає рішення щодо її схвалення;
- 8) за пропозицією Уряду створює чи ліквідує міністерства Литовської Республіки;
- 9) здійснює контроль за діяльністю Уряду, може виражати недовіру Прем'єр-міністрові або міністрові;
- 10) признає судів Конституційного Суду, судів Верховного Суду, а також голів цих судів;
- 11) признає та звільняє Державного контролера, Голову Правління Банку Литви;
- 12) признає вибори Рад самоврядувань;
- 13) утворює Головну виборчу комісію та вносить зміни до її складу;
- 14) затверджує державний бюджет та здійснює контроль за його виконанням;
- 15) встановлює державні податки та інші обов'язкові платежі;
- 16) ратифікує та денонсує міжнародні договори Литовської Республіки, розглядає інші питання зовнішньої політики;
- 17) встановлює адміністративний поділ Республіки;
- 18) засновує державні нагороди Литовської Республіки;
- 19) видає акти про амністію;
- 20) вводить пряме правління, воєнний та надзвичайний стан, оголошує мобілізацію та приймає рішення про використання Збройних сил.

Стаття 68

Право законодавчої ініціативи у Сеймі належить членам Сейму, Президентів Республіки та Урядові.

Право законодавчої ініціативи мають також громадяни Литовської Республіки. 50 тисяч громадян, які мають виборче право, можуть подавати у Сейм проект закону, який Сейм зобов'язаний розглянути.

Стаття 69

Закони у Сеймі приймаються з додержанням процедури, встановленої законом.

Закони вважаються прийнятими, якщо за них проголосувала більшість членів Сейму, які брали участь у засіданні.

Конституційні закони Литовської Республіки приймаються, якщо за них проголосувало більше половини всіх членів Сейму, а зміни в них вносяться більшістю не менше ніж у три п'ятих голосів членів Сейму. Перелік конституційних законів встановлюється Сеймом більшістю у три п'ятих голосів членів Сейму.

Положення законів Литовської Республіки можуть прийматися і шляхом референдуму.

Стаття 70

Прийняті Сеймом закони набувають чинності після підписання та офіційного обнародування їх Президентом Литовської Республіки, якщо самими законами не встановлений пізніший день набуття ними чинності.

Інші прийняті Сеймом акти та Статут Сейму підписуються Головою Сейму. Ці акти набувають чинності наступного дня після їх обнародування, якщо самими актами не встановлений інший порядок набуття ними чинності.

Стаття 71

Президент Республіки не пізніше ніж у десятиденний строк після вручення закону або підписує та офіційно обнародує прийнятий Сеймом закон, або повертає його до Сейму з відповідною мотивацією для повторного розгляду.

Якщо у зазначений строк прийнятий Сеймом закон Президент Республіки не повертає і не підписує, такий закон набуває чинності після підписання та офіційного обнародування його Головою Сейму.

Прийнятий шляхом референдуму закон чи інший акт не пізніше ніж упродовж 5 днів повинен бути підписаний і офіційно обнародований Президентом Республіки.

Якщо у зазначений строк такий закон Президент Республіки не підписує і не обнародує, закон набуває чинності після його підписання та офіційного обнародування Головою Сейму.

Стаття 72

Повернений Президентом Республіки закон Сейм може знову розглянути та прийняти.

Повторно розглянутий Сеймом закон вважається прийнятим, якщо були прийняті подані Президентом Республіки поправки та доповнення або якщо за закон проголосувало більше половини, а за конституційний закон — не менше трьох п'ятих усіх членів Сейму.

Такі закони Президент Республіки зобов'язаний не пізніше ніж протягом трьох днів підписати та негайно офіційно їх обнародувати.

Стаття 73

Скарги громадян щодо зловживань чи бюрократизму з боку державних посадових осіб (за винятком суддів) і посадових осіб самоврядувань розглядаються контролерами Сейму. Вони мають право вносити пропозиції до суду про звільнення винних посадових осіб з обійманої посади.

Повноваження контролерів Сейму встановлюються законом.

У разі потреби Сейм створює й інші інститути контролю. Їх система та повноваження встановлюються законом.

Стаття 74

Президент Республіки, Голова та судді Конституційного Суду, Голова та судді Верховного Суду, Голова та судді Апеляційного суду, члени Сейму за грубе порушення Конституції або порушення присяги, а також при виявленні факту вчинення злочину рішенням більшості у три п'ятих голосів усіх членів Сейму можуть бути усунені від обійманих посад або позбавлені мандата члена Сейму. Це здійснюється в порядку процедури імпичменту, який встановлюється Статутом Сейму.

Стаття 75

Призначені або обрані Сеймом посадові особи, за винятком зазначених у статті 74 Конституції осіб, звільнюються з посади, якщо Сейм виражає їм недовіру більшістю голосів усіх членів Сейму.

Стаття 76

Структура та порядок роботи Сейму встановлюється Статутом Сейму. Статут Сейму має силу закону.

Глава VI

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 77

Президент Республіки є главою держави.

Він представляє Литовську державу та виконує все, що ставиться йому за обов'язок Конституцією та законами.

Стаття 78

Президентом Республіки може бути обраний громадянин Литви за походженням, який не менш ніж протягом трьох останніх років живе у Литві, якщо йому до дня виборів виповнилося не менше сорока років і якщо він може бути обраний членом Сейму.

Президент Республіки обирається громадянами Литовської Республіки строком на п'ять років на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Одна й та сама особа може обиратися Президентом Республіки не більше двох разів підряд.

Стаття 79

Кандидатом у Президенти Республіки реєструється громадянин Литовської Республіки, який відповідає умовам частини першої статті 78 і зібрав не менше 20 тисяч підписів виборців.

Число кандидатів на посаду Президента Республіки не обмежується.

Стаття 80

Чергові вибори Президента Республіки проводяться в останню неділю за два місяці до спливу строку повноважень Президента Республіки.

Стаття 81

Обраним вважається кандидат на посаду Президента Республіки, який при першому голосуванні та за участю не менше половини всіх виборців набрав більше половини голосів усіх виборців, що взяли участь у виборах. Якщо у виборах взяло участь менше половини всіх виборців, обраним вважається кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів, але не менше однієї третини голосів усіх виборців.

Якщо у першому турі голосування жоден із кандидатів не набрав потрібної більшості голосів, через два тижні проводиться повторне голосування стосовно двох кандидатур, які набрали найбільшу кількість голосів. Обраним вважається кандидат, який набрав більшу кількість голосів.

Якщо у першому турі взяло участь не більше двох кандидатів і жоден з них не набрав потрібної кількості голосів, проводяться повторні вибори.

Стаття 82

Обраний Президент Республіки приступає до виконання своїх обов'язків наступного дня після спливу строку повноважень Президента Республіки після того, як у Вільнюсі за участю представників народу — членів Сейму — він складає присягу народові збе-

рігати вірність Литовській Республіці та Конституції, сумлінно виконувати свої обов'язки та бути до всіх однаково справедливим.

Складає присягу і переобраний Президент Республіки.

Акт про складення присяги Президентом Республіки підписується ним самим та головою Конституційного Суду, а за його відсутності — одним із суддів Конституційного Суду.

Стаття 83

Президент Республіки не може бути членом Сейму, не може обіймати ніякі інші посади та отримувати інший оклад, за винятком встановленого Президентові Республіки окладу та плати за творчу діяльність.

Особа, обрана Президентом Республіки, повинна припинити свою діяльність у політичних партіях та політичних організаціях до початку нової кампанії виборів Президента Республіки.

Стаття 84

Президент Республіки:

- 1) вирішує важливі питання внутрішньої політики і разом з Урядом здійснює зовнішню політику;
- 2) підписує міжнародні договори Литовської Республіки та подає їх у Сейм для ратифікації;
- 3) за поданням Уряду призначає і відкликає дипломатичних представників Литовської Республіки в іноземних державах та при міжнародних організаціях; приймає вірчі та відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав; надає вищі дипломатичні ранги та спеціальні звання;
- 4) зі схвалення Сейму призначає Прем'єр-міністра, доручає йому сформувати Уряд та затверджує його склад;
- 5) зі схвалення Сейму звільняє Прем'єр-міністра;
- 6) після обрання нового Сейму приймає складені Урядом повноваження та доручає йому виконувати обов'язки до утворення нового Уряду;
- 7) приймає відставку Уряду та в разі потреби доручає йому подальше виконання обов'язків або доручає одному з міністрів виконувати обов'язки Прем'єр-міністра до утворення нового Уряду; приймає відставку міністрів і може доручити їм виконувати обов'язки до призначення нового міністра;
- 8) у разі відставки Уряду або складення Урядом своїх повноважень не пізніше ніж протягом 15 днів подає на розгляд Сейму кандидатуру Прем'єр-міністра;
- 9) за поданням Прем'єр-міністра призначає та звільняє міністрів;

- 10) у встановленому порядку призначає та звільняє передбачених законами державних посадових осіб;
- 11) подає до Сейму кандидатури суддів Верховного Суду, а після призначення всіх суддів Верховного Суду з їх числа подає до Сейму для призначення кандидатуру Голови Верховного Суду; призначає суддів Апеляційного суду, а з їх числа — Голову Апеляційного суду у разі схвалення їх кандидатур Сеймом; призначає суддів та голів окружних і апілінкових судів, змінює місця їх роботи; у передбачених законами випадках подає до Сейму пропозицію про звільнення суддів;
- 12) подає до Сейму кандидатури трьох суддів Конституційного Суду, а після призначення всіх суддів Конституційного Суду з їх числа подає до Сейму для призначення кандидатуру Голови Конституційного Суду;
- 13) подає до Сейму кандидатуру Державного контролера і Голову Правління Банку Литви; може внести у Сейм подання про вираження їм недовіри;
- 14) зі схвалення Сейму призначає та звільняє командувача військ та керівника Служби безпеки;
- 15) надає вищі військові звання;
- 16) у разі збройного нападу, який містить у собі загрозу суверенності або територіальній цілісності держави, приймає рішення про захист від збройної агресії, про введення воєнного стану, а також про мобілізацію і подає ці рішення для затвердження на найближчому засіданні Сейму;
- 17) у встановлених законом порядку і випадках оголошує надзвичайний стан та подає це рішення для затвердження на найближчому засіданні Сейму;
- 18) виступає у Сеймі з річними доповідями про становище у Литві, про внутрішню і зовнішню політику Литовської Республіки;
- 19) у передбачених Конституцією випадках скликає позачергову сесію Сейму;
- 20) оголошує чергові вибори Сейму, а в передбачених частиною другою статті 58 Конституції випадках — дострокові вибори Сейму;
- 21) у передбаченому законом порядку приймає у громадянство Литовської Республіки;
- 22) присвоює державні нагороди;
- 23) надає помилування засудженим;
- 24) підписує та обнародує прийняті Сеймом закони або повертає їх до Сейму у встановленому статтею 71 Конституції порядку.

Стаття 85

Президент Республіки, здійснюючи надані йому повноваження, видає акти-декрети. Для того, щоб декрети Президента Республіки, зазначені у пунктах 3,15, 17 і 21 статті 84 Конституції, набули чинності, вони мають бути підписані Прем'єр-міністром або

відповідним міністром. Відповідальність за такий декрет покладається на Прем'єр-міністра чи міністра, який підписав його.

Стаття 86

Особа Президента Республіки недоторкана: доти, доки він виконує свої обов'язки, він не може бути заарештований, притягнений до кримінальної або адміністративної відповідальності.

Президент Республіки може бути достроково усунений від обов'язків лише у випадку грубого порушення ним Конституції або присяги, а також у випадку виявлення факту вчинення злочину. Питання про усунення Президента Республіки від обов'язків вирішується Сеймом у порядку процедури імпичменту.

Стаття 87

При оголошенні Президентом Республіки дострокових виборів Сейму у випадках, передбачених частиною другою статті 58 Конституції, новообраний Сейм більшістю у три п'ятих голосів усіх членів Сейму протягом 30 днів із дня першого засідання може оголосити дострокові вибори Президента Республіки.

Президент Республіки, який виявив бажання взяти участь у виборах, одразу реєструється як кандидат.

Удруге обраний на таких виборах Президент Республіки вважається обраним на другий строк повноважень, якщо до виборів минуло більше трьох років від першого строку його повноважень. Якщо минуло менше трьох років від першого строку його повноважень — Президент Республіки обирається лише на строк, що залишився від першого строку повноважень, який не вважається другим строком повноважень.

Якщо дострокові вибори Президента Республіки оголошуються під час другого строку його повноважень, то нинішній Президент Республіки може бути обраний лише на строк, який залишився від другого строку повноважень.

Стаття 88

Повноваження Президента Республіки припиняються у випадках:

- 1) спливу строку, на який він був обраний;
- 2) проведення дострокових виборів Президента Республіки;
- 3) його відставки з посади, яку він обіймає;
- 4) смерті Президента Республіки;
- 5) усунення його Сеймом від обов'язків у порядку процедури імпичменту;
- 6) прийняття Сеймом з урахуванням висновку Конституційного Суду більшістю у три п'ятих голосів усіх членів Сейму постанови, в якій констатується, що стан здоров'я Президента Республіки не дозволяє йому виконувати свої обов'язки.

Стаття 89

У випадку смерті, відставки Президента Республіки, усунення його від обов'язків у порядку процедури імпічменту або у разі прийняття Сеймом постанови про неможливість виконання Президентом Республіки своїх обов'язків за станом здоров'я його обов'язки тимчасово виконує Голова Сейму. У такому випадку Голова Сейму позбавляється своїх повноважень у Сеймі, де його обов'язки за дорученням Сейму тимчасово виконує його замісник. У перелічених випадках Сейм не пізніше ніж упродовж 10 днів зобов'язаний призначити вибори Президента Республіки, що мають бути проведені не пізніше ніж протягом двох місяців. У випадку, коли Сейм не може зібратися і призначити вибори Президента Республіки, вибори оголошуються Урядом.

Президента Республіки, який тимчасово поїхав за кордон або захворів і у зв'язку з цим тимчасово не має можливості виконувати свої обов'язки, протягом цього строку заступає Голова Сейму.

Голова Сейму, який тимчасово заступає Президента Республіки, не може оголошувати дострокові вибори Сейму, звільняти або призначати міністрів без згоди Сейму. У цей період Сейм не може розглядати питання про вираження недовіри Голові Сейму.

Здійснення повноважень Президента Республіки ні в яких інших випадках і ніякими іншими особами або інституціями не допускається.

Стаття 90

Президент Республіки має резиденцію. Фінансування Президента Республіки та його резиденції встановлюється законом.

Глава VII

УРЯД ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 91

Уряд Литовської Республіки складають Прем'єр-міністр та міністри.

Стаття 92

Прем'єр-міністра зі схвалення Сейму призначає і звільняє Президент Республіки.

Міністрів за поданням Прем'єр-міністра призначає та звільняє Президент Республіки.

Прем'єр-міністр не пізніше ніж протягом 15 днів з моменту його призначення пропонує Сеймові утворений ним та затверджений Президентом Республіки Уряд і подає на розгляд програму Уряду.

Уряд складає свої повноваження перед Президентом Республіки після виборів Сейму або у разі обрання Президента Республіки.

Повноваження на здійснення своєї діяльності новий Уряд отримує у разі схвалення його програми більшістю голосів членів Сейму, які беруть участь у засіданні Сейму.

Стаття 93

Пристаючи до виконання своїх обов'язків, Прем'єр-міністр та міністри складають у Сеймі присягу зберігати вірність Литовській Республіці, додержувати Конституції та законів. Текст присяги встановлюється Законом про Уряд.

Стаття 94

Уряд Литовської Республіки:

- 1) управляє справами краю, охороняє територіальну недоторканність Литовської Республіки, гарантує державну безпеку та громадський порядок;
- 2) виконує закони та постанови Сейму про здійснення законів, а також декрети Президента Республіки;
- 3) координує діяльність міністерств та інших урядових установ;
- 4) готує проект державного бюджету та подає його до Сейму; виконує державний бюджет, подає до Сейму звіт про виконання бюджету;
- 5) готує та подає до Сейму на розгляд проекти законів;
- 6) встановлює дипломатичні відносини і підтримує зв'язки з іноземними державами та міжнародними організаціями;
- 7) виконує інші обов'язки, покладені на Уряд Конституцією та іншими законами.

Стаття 95

Уряд Литовської Республіки вирішує питання державного управління на засіданнях шляхом прийняття постанов більшістю голосів усіх членів Уряду. У засіданнях Уряду також може брати участь Державний контролер.

Постанови Уряду підписують Прем'єр-міністр та міністр відповідної галузі.

Стаття 96

Уряд Литовської Республіки несе солідарну відповідальність перед Сеймом за загальну діяльність Уряду.

Міністри, здійснюючи керівництво дорученими їм сферами управління, несуть відповідальність перед Сеймом, Президентом Республіки та безпосередньо підзвітні Прем'єр-міністрові.

Стаття 97

Прем'єр-міністр представляє Уряд Литовської Республіки та керує його діяльністю. За відсутності Прем'єр-міністра або в разі неможливості виконання ним своїх обов'язків Президент Республіки на строк, не більший ніж 60 днів, за поданням Прем'єр-міністра доручає одному з міністрів заміщати його, а в разі відсутності такого подання Президент Республіки доручає одному з міністрів заміщати Прем'єр-міністра.

Стаття 98

Міністр керує міністерством, вирішує питання, які стосуються компетенції міністерства, а також виконує інші передбачені законами функції.

Тимчасово заміщати міністра може лише призначений Прем'єр-міністром інший член Уряду.

Стаття 99

Прем'єр-міністр та міністри не можуть обіймати ніяких інших виборних чи призначуваних посад, працювати в підприємницьких, комерційних або інших приватних установах або на підприємствах, а також отримувати інший оклад, за винятком окладу, встановленого відповідно до його посади в Уряді, та плати за творчу діяльність.

Стаття 100

Прем'єр-міністр та міністри не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, заарештовані, не може бути іншим способом обмежена їхня свобода без попередньої згоди Сейму, а в період між сесіями Сейму — без попередньої згоди Президента Республіки.

Стаття 101

На вимогу Сейму Уряд чи окремі міністри повинні відзвітувати перед Сеймом за свою діяльність.

Якщо міняється більше половини міністрів, Уряд повинен знову отримати повноваження від Сейму. В іншому разі Уряд повинен подати у відставку.

Урядові належить подати у відставку також у таких випадках:

- 1) якщо Сейм двічі підряд не схвалює програму новообраного Уряду;
- 2) якщо Сейм більшістю голосів усіх членів Сейму таємним голосуванням виражає недовіру Урядові чи Прем'єр-міністрові;
- 3) відставки або смерті Прем'єр-міністра;
- 4) після виборів Сейму, коли утворюється новий Уряд.

Міністр зобов'язаний подати у відставку в разі вираження йому таємним голосуванням недовіри більш ніж половиною всіх членів Сейму.

Відставка Уряду чи міністра приймається Президентом Республіки.

Глава VIII КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД

Стаття 102

Конституційний Суд приймає рішення про відповідність законів та інших актів Сейму Конституції, а актів Президента Республіки та Уряду — Конституції або законам.

Статус Конституційного Суду та порядок здійснення його повноважень встановлюється Законом Литовської Республіки про Конституційний Суд.

Стаття 103

Конституційний Суд складається з 9 суддів, призначуваних строком на дев'ять років і лише на один строк повноважень. Склад Конституційного Суду кожні три роки поновлюється на одну третину. По три кандидати в судді Конституційного Суду призначаються Сеймом з числа кандидатів, запропонованих Президентом Республіки, Головою Сейму та Головою Верховного Суду, а суддями їх призначає Сейм.

Голова Конституційного Суду з числа суддів цього суду призначається Сеймом за поданням Президента Республіки.

Суддями Конституційного Суду можуть призначатися громадяни Литовської Республіки, які мають бездоганну репутацію, вищу правничу освіту та стаж правничої або науково-педагогічної роботи за фахом правника не менше 10 років.

Стаття 104

Судді Конституційного Суду при виконанні своїх обов'язків незалежні від будь-якого державного інституту, особи чи організації і керуються лише Конституцією Литовської Республіки.

Перш ніж приступити до виконання своїх обов'язків судді Конституційного Суду складають у Сеймі присягу на вірність Литовській Республіці та Конституції.

Щодо суддів Конституційного Суду застосовуються обмеження трудової і політичної діяльності, встановлені для суддів судів.

Судді Конституційного Суду володіють таким самим правом недоторканності особи, як і члени Сейму.

Стаття 105

Конституційний Суд розглядає та приймає рішення про відповідність законів Литовської Республіки та інших прийнятих Сеймом актів Конституції Литовської Республіки. Конституційний Суд також розглядає відповідність Конституції та законам:

- 1) актів Президента Республіки;
- 2) актів Уряду Республіки.

Конституційний Суд подає висновки стосовно того:

- 1) чи мали місце порушення законів про вибори під час виборів Президента Республіки або членів Сейму;
- 2) чи дозволяє стан здоров'я виконувати Президентіві Республіки його обов'язки;
- 3) чи не суперечать міжнародні договори Литовської Республіки Конституції;
- 4) чи не суперечать Конституції конкретні дії членів Сейму та державних посадових осіб, щодо яких порушено справу про імпічмент.

Стаття 106

Право звертатися до Конституційного Суду щодо зазначених у частині першій статті 105 актів має Уряд, не менш як одна п'ята всіх членів Сейму, а також суди.

Право звертатися до Конституційного Суду щодо відповідності актів Президента Республіки Конституції та законам мають не менш як одна п'ята всіх членів Сейму та суди. Звертатися до Конституційного Суду щодо відповідності актів Уряду Конституції та законам можуть не менш як одна п'ята всіх членів Сейму, суди, а також Президент Республіки.

Подання Президента Республіки Конституційному Суду або постанова Сейму про розгляд відповідності акта Конституції зупиняють дію цього акта.

Звертатися до Конституційного Суду щодо винесення висновку може Сейм, а щодо виборів Сейму та міжнародних договорів — і Президент Республіки.

Конституційний Суд має право відмовитися від розгляду справи або підготовки висновку, якщо звернення ґрунтується не на правних мотивах.

Стаття 107

Закон Литовської Республіки (чи його частина) або інший акт Сейму (чи його частина), акт Президента Республіки, акт Уряду (чи його частина) не можуть застосовуватися з дня офіційного оголошення рішення Конституційного Суду про суперечність відповідного акта (чи його частини) Конституції Литовської Республіки.

Рішення Конституційного Суду з питань, віднесених Конституцією до його компетенції, є остаточними та оскарженню не підлягають.

На підставі висновків Конституційного Суду остаточні рішення із зазначених у частині третій статті 105 Конституції питань приймаються Сеймом.

Стаття 108

Повноваження судді Конституційного Суду припиняються:

- 1) зі спливом строку повноважень;
- 2) у разі його смерті;
- 3) у разі відставки;
- 4) при неможливості виконання ним своїх обов'язків за станом здоров'я;
- 5) у випадку усунення його Сеймом з посади, яку він обіймає, у порядку процедури ім'пичменту.

Глава IX СУД

Стаття 109

Правосуддя у Литовській Республіці здійснюється лише судами.

Суддя та суди при здійсненні правосуддя є незалежними.

Судді при розгляді справ підкоряються тільки законам.

Суд виносить рішення від імені Литовської Республіки.

Стаття 110

Суддя не може застосовувати закон, який суперечить Конституції.

У тих випадках, коли є підстава вважати, що закон або інший правовий акт, який повинен бути застосований у конкретній справі, суперечить Конституції, суддя зупиняє розгляд цієї справи і звертається до Конституційного Суду з проханням винести рішення про відповідність цього закону або іншого правового акта Конституції.

Стаття 111

Судами в Литовській Республіці є Верховний Суд Литви, Апеляційний суд Литви, окружні та апілінкові суди.

Для розгляду справ з адміністративних, трудових, сімейних питань та щодо справ інших категорій відповідно до закону можуть бути засновані спеціалізовані суди.

Суди з особливими повноваженнями в мирний час у Литовській Республіці не можуть засновуватися.

Питання про утворення та компетенція судів визначаються Законом Литовської Республіки про суди.

Стаття 112

Суддями у Литві можуть бути лише громадяни Литовської Республіки.

Судді Верховного Суду, а з їх числа — Голова призначаються та звільняються Сеймом за поданням Президента Республіки.

Судді Апеляційного суду, а з їх числа — Голова призначаються Президентом Республіки зі схвалення Сейму.

Призначення суддів та голів апілінкових, окружних та спеціалізованих судів та зміна місця їх роботи здійснюється Президентом Республіки.

Пропозиції щодо призначення, підвищення, переведення або звільнення з посади суддів подаються Президентові Республіки передбаченою законом спеціальною інституцією суддів.

Призначена суддею особа у встановленому законом порядку складає присягу зберігати вірність Литовській Республіці, здійснювати правосуддя лише відповідно до закону.

Стаття 113

Суддя не може обіймати ніяких інших виборних та призначуваних посад, працювати в підприємницьких, комерційних чи інших приватних установах або на підприємствах. Він також не може отримувати ніякого іншого окладу, за винятком окладу судді та плати за педагогічну або творчу діяльність.

Суддя не може брати участь у діяльності політичних партій та інших політичних організацій.

Стаття 114

Втручання інститутів державної влади та управління, членів Сейму й інших посадових осіб, політичних партій, політичних і громадських організацій або громадян у діяльність судді чи суду забороняється і має наслідком передбачену законом відповідальність.

Суддя не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, заарештований, не може бути іншим способом обмежена його свобода без згоди Сейму, а в період між сесіями Сейму — без згоди Президента Республіки.

Стаття 115

Судді судів Литовської Республіки звільняються з посади у встановленому законом порядку у таких випадках:

1) за власним бажанням;

- 2) зі спливом строку повноважень або після досягнення встановленого законом пенсійного віку;
- 3) за станом здоров'я;
- 4) при обранні на іншу посаду або при переведенні на іншу роботу з їхньої згоди;
- 5) у разі скоєння вчинку, який ганьбить звання судді;
- 6) у разі набуття законної чинності обвинувальними вироками судів стосовно до суддів.

Стаття 116

Голова та судді Верховного Суду, а також Голова і судді Апеляційного суду за грубе порушення Конституції або порушення присяги, а також при виявленні фактів вчинення злочину можуть бути усунені Сеймом з посади у порядку процедури імпічменту.

Стаття 117

Розгляд справ у всіх судах ведеться відкрито. Судове засідання може бути закритим з метою збереження таємниці особистого або сімейного життя людини, а також якщо при відкритому розгляді справи може бути розголошена державна, професійна або комерційна таємниця.

Судочинство у Литовській Республіці провадиться державною мовою.

Особам, які не володіють литовською мовою, гарантується право брати участь у слідчих та судових діях через перекладачів.

Стаття 118

Державне обвинувачення з кримінальних справ підтримується, кримінальне переслідування провадиться, контроль за діяльністю органів дізнання здійснюється прокурорами. Досудове слідство провадиться слідчими.

Порядок призначення прокурорів та слідчих і їхній статус встановлюється законом.

Глава X

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Стаття 119

Право на самоврядування гарантується державним територіально-адміністративним одиницям, передбаченим законом. Воно здійснюється через відповідні Ради самоврядувань.

Члени Рад самоврядувань строком на два роки обираються населенням адміністративної одиниці — громадянами Литовської Республіки на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Порядок організації та діяльності інститутів самоврядування встановлюється законом. З метою безпосереднього здійснення законів Литовської Республіки, рішень Уряду та Рад самоврядувань Радою самоврядування утворюються підзвітні їй виконавчі органи.

Стаття 120

Держава надає підтримку органам самоврядування.

Органи самоврядування у межах встановленої Конституцією та законами компетенції діють вільно і самостійно.

Стаття 121

Органи самоврядування складають та затверджують свій бюджет.

Ради самоврядувань мають право у передбачених законом межах та порядку встановлювати місцеві збори, Ради самоврядувань можуть передбачати за рахунок свого бюджету пільги щодо податків і зборів.

Стаття 122

Ради самоврядувань у зв'язку з порушенням їхніх прав мають право звертатися до суду.

Стаття 123

Управління в адміністративних одиницях вищого рівня у передбаченому законом порядку організується Урядом.

Нагляд за додержанням органами самоврядування Конституції та законів, за виконанням рішень Уряду здійснюється призначеними Урядом представниками.

Повноваження представника Уряду та порядок їх здійснення встановлюється законом. У встановлених законом випадках та порядку на території самоврядувань Сейм може тимчасово ввести пряме правління.

Стаття 124

Акти чи дії Рад самоврядувань, їх виконавчих органів, а також їх посадових осіб, які порушують права громадян та організацій, можуть бути оскаржені до суду.

Глава XI ФІНАНСИ ТА ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

Стаття 125

Центральним банком у Литовській Республіці є Банк Литви, який за правом власності належить Литовській державі.

Право на емісію грошей має лише Банк Литви. Порядок організації та діяльності Банку Литви, а також його повноваження встановлюються законом.

Стаття 126

Керівництво Банком Литви здійснюється Правлінням Банку у складі його Голови, заступників Голови та членів.

Голова Правління Банку Литви призначається строком на п'ять років Сеймом за поданням Президента Республіки.

Стаття 127

Бюджетну систему Литви складають самостійний державний бюджет Литовської Республіки, а також самостійні бюджети місцевих самоврядувань.

Доходи державного бюджету формуються за рахунок податків, обов'язкових платежів, зборів, доходів за рахунок державного майна та інших надходжень.

Податки, інші платежі у бюджет та збори встановлюються законами Литовської Республіки.

Стаття 128

Рішення щодо державної позики та інших суттєвих майнових зобов'язань держави приймаються Сеймом за пропозицією Уряду.

Порядок управління, користування та розпорядження державним майном встановлюється законом.

Стаття 129

Бюджетний рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня.

Стаття 130

Проект державного бюджету складається Урядом та вноситься у Сейм не пізніше ніж за 75 днів до завершення бюджетного року.

Стаття 131

Проект державного бюджету розглядається Сеймом та затверджується законом до початку нового бюджетного року.

При розгляді проекту бюджету Сейм може збільшувати витрати, лише зазначивши джерела фінансування цих витрат. Не можна зменшувати передбачені законами витрати до внесення змін у ці закони.

Стаття 132

Якщо державний бюджет своєчасно не затверджується, його витрати на початку бюджетного року на кожний місяць не можуть перевищувати однієї дванадцятої розміру витрат державного бюджету попереднього року.

Протягом бюджетного року Сейм може вносити зміни до бюджету. Зміни до бюджету вносяться у тому самому порядку, згідно з яким він складається, приймається та затверджується. У разі потреби Сейм може затвердити додатковий бюджет.

Глава XII ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 133

Система державного контролю та його повноваження встановлюються законом.

Керівництво державним контролем здійснюється Державним контролером, який строком на п'ять років за поданням Президента Республіки призначається Сеймом.

Державний контролер, приступаючи до виконання обов'язків, складає присягу. Текст присяги встановлюється законом.

Стаття 134

Державний контроль здійснює нагляд за законністю управління державним майном та його використанням і за виконанням державного бюджету.

Державний контролер подає до Сейму висновок щодо річного звіту про виконання бюджету.

Глава XIII

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ЗАХИСТ ДЕРЖАВИ

Стаття 135

Литовська Республіка, здійснюючи зовнішню політику, керується загально визнаними принципами та нормами міжнародного права, прагне забезпечити незалежність країни, благополуччя громадян та їхні основні права і свободи, бере участь у створенні міжнародного порядку, який ґрунтується на праві та правосудді.

Пропаганда війни у Литовській Республіці забороняється.

Стаття 136

Литовська Республіка бере участь у міжнародних організаціях, якщо це не суперечить інтересам держави та її незалежності.

Стаття 137

На території Литовської Республіки не можуть розмішатися зброя масового знищення та військові бази іноземних держав.

Стаття 138

Сейм ратифікує або денонсує такі міжнародні договори Литовської Республіки:

- 1) про зміну державних кордонів Литовської Республіки;
- 2) про політичне співробітництво з іноземними державами, про взаємодопомогу, а також договори оборонного характеру, пов'язані з обороною держави;
- 3) про відмову від застосування сили чи загрози силою, а також мирні договори;
- 4) про перебування та статус Збройних сил Литовської Республіки на території іноземних держав;
- 5) про участь Литовської Республіки у міжнародних організаціях універсального характеру та регіональних міжнародних організаціях;
- 6) багатосторонні або довгострокові економічні договори.

Законами, а також міжнародними договорами можуть бути передбачені й інші випадки ратифікації Сеймом міжнародних договорів Литовської Республіки.

Міжнародні договори, ратифіковані Сеймом Литовської Республіки, є складовою частиною правової системи Литовської Республіки.

Стаття 139

Захист Литовської Республіки від зовнішнього збройного нападу є правом та обов'язком кожного громадянина Литовської Республіки.

У встановленому законом порядку громадяни Литовської Республіки зобов'язані проходити військову або альтернативну службу з охорони краю.

Організація охорони краю встановлюється законами.

Стаття 140

Найважливіші питання оборони держави розглядаються та координуються Державною радою оборони, до складу якої входять Президент Республіки, Прем'єр-міністр, Голова Сейму, міністр охорони краю та командувач військ. Керівництво Державною радою оборони здійснюється Президентом Республіки. Порядок її утворення, діяльності та повноваження встановлюються законом.

Президент Республіки є Головнокомандувачем Збройних сил держави.

Відповідальність перед Сеймом за управління Збройними силами держави та керівництво ними несуть Уряд, міністр охорони краю, командувач військ. Міністром охорони краю не може бути військовослужбовець, який не вийшов у відставку.

Стаття 141

Особи, які проходять дійсну військову або альтернативну службу, а також офіцери, які не вийшли у відставку, сержанти, надстроковики системи охорони краю, поліції та внутрішньої служби, оплачувані посадові особи інших воєнізованих служб та служб безпеки не можуть бути членами Сейму та членами Рад самоврядувань. Вони не можуть обіймати виборні або призначувані посади на державній цивільній службі, брати участь у діяльності політичних партій та політичних організацій.

Стаття 142

Сейм вводить воєнний стан, оголошує мобілізацію чи демобілізацію, приймає рішення про використання Збройних сил у разі необхідності захисту Батьківщини або виконання міжнародних зобов'язань Литовської держави.

У випадку збройного нападу при виникненні загрози суверенності чи територіальній цілісності держави Президент Республіки негайно приймає рішення про захист від збройної агресії, вводить воєнний стан у всій державі або її частині, оголошує мобілізацію і вносить ці рішення для затвердження на найближче засідання Сейму, а в період між сесіями Сейму — негайно скликає позачергову сесію. Сейм затверджує або скасовує рішення Президента Республіки.

Стаття 143

Якщо під час воєнних дій мають проводитися чергові вибори, Сейм або Президент Республіки приймає рішення про продовження строку повноважень Сейму, Президента Республіки або Рад самоврядувань. У такому випадку вибори мають бути призначені не пізніше ніж через три місяці після закінчення війни.

Стаття 144

При виникненні у державі загрози конституційному ладові або громадському спокою Сейм може на всій території держави або її частині ввести надзвичайний стан. Його тривалість — до шести місяців.

У період між сесіями Сейму у невідкладних випадках таке рішення має право прийняти Президент Республіки, одночасно скликаючи позачергову сесію Сейму для розгляду цього питання. Сейм затверджує або скасовує рішення Президента Республіки.

Питання надзвичайного стану регулюються законом.

Стаття 145

При введенні воєнного або надзвичайного стану тимчасово можуть бути обмежені права та свободи, зазначені у статтях 22, 24, 25, 32, 35 і 36 Конституції.

Стаття 146

Держава опікає та забезпечує воїнів, які втратили здоров'я під час проходження військової служби, а також сім'ї воїнів, які загинули або позбулися життя під час проходження військової служби.

Держава забезпечує і громадян, які втратили здоров'я, захищаючи державу, а також сім'ї громадян, які загинули або позбулися життя, захищаючи державу.

Глава XIV ЗМІНА КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 147

Внести у Сейм пропозицію щодо зміни чи доповнення Конституції Литовської Республіки має право група членів Сейму в складі не менше однієї четвертої всіх членів Сейму або не менше 300 тисяч виборців.

Під час надзвичайного або воєнного стану поправки до Конституції вноситися не можуть.

Стаття 148

Положення статті 1 Конституції «Литовська держава є незалежною демократичною республікою» може бути змінена лише шляхом референдуму, якби за це висловилося не менше як три четвертих громадян Литви, які мають виборче право.

Тільки шляхом референдуму можуть змінюватися положення глави I «Литовська держава» та глави XIV «Зміна Конституції».

Конституційні поправки до інших глав Конституції повинні розглядати і голосування щодо них має проводитися у Сеймі двічі. Між цими голосуваннями має бути не менш як тримісячна перерва. Проект закону про зміну Конституції вважається прийнятим Сеймом, якщо при кожному голосуванні за це голосувало не менше як дві третини усіх членів Сейму.

Неприйнята конституційна поправка може бути подана на новий розгляд Сейму не раніше ніж через рік.

Стаття 149

Прийнятий закон про зміну Конституції підписується Президентом Республіки і не пізніше як протягом 5 днів офіційно проголошується.

Якщо у зазначений строк такий закон Президентом Республіки не підписується та не проголошується, цей закон набуває чинності після його підписання та офіційного проголошення Головою Сейму.

Закон про зміну Конституції набуває чинності не раніше як через один місяць після його прийняття.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 150

Складовою частиною Конституції Литовської Республіки є:

Конституційний закон «Про Литовську державу» від 11 лютого 1991 року;

Конституційний акт «Про неприєднання Литовської Республіки до пострадянських Східних союзів» від 8 червня 1992 року.

Стаття 151

Ця Конституція Литовської Республіки набуває чинності наступного дня після офіційного оголошення результатів референдуму та за умови, якщо на референдумі вона буде схвалена більш ніж половиною усіх громадян Литовської Республіки, які володіють виборчим правом.

Стаття 152

Порядок набуття чинності цією Конституцією та окремих її положень регламентується Законом Литовської Республіки «Про порядок набуття чинності Конституцією Литовської Республіки», який приймається шляхом референдуму одночасно з Конституцією Литовської Республіки.

Стаття 153

У разі прийняття шляхом референдуму цієї Конституції Литовської Республіки Сейм Литовської Республіки до 25 жовтня 1993 року більшістю у три п'ятих голосів усіх членів Сейму може змінити положення Конституції Литовської Республіки, які містяться у статтях 47, 55, 56, у пункті 2 частини другої статті 58, у статтях 65, 68, 69, у пунктах 11 і 12 статті 84, у частині першій статті 87, у статтях 96, 103, 118, у частині четвертій статті 119.

Стаття 154

Прийняті шляхом референдуму Конституція Литовської Республіки та Закон Литовської Республіки «Про порядок набуття чинності Конституцією Литовської Республіки» підписуються і не пізніше як протягом 15 днів проголошуються Головою Верховної Ради Литовської Республіки.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

*Прийнята на тринадцятій сесії
Верховної Ради Республіки Білорусь
дванадцятого скликання 15 березня 1994 року*

Ми, народ Республіки Білорусь, виходячи з відповідальності за нинішнє та майбутнє Білорусі, усвідомлюючи себе повноправним суб'єктом світового співтовариства та підтверджуючи свою відданість загальнолюдським цінностям, базуючись на своєму невід'ємному праві на самовизначення, спираючись на багатовікову історію розвитку білоруської державності, прагнучи утвердити права та свободи кожного громадянина Республіки Білорусь, бажаючи забезпечити громадянську злагоду, непохитні підвалини народовладдя та правної держави, приймаємо цю Конституцію — Основний Закон Республіки Білорусь.

Розділ I

ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Стаття 1

Республіка Білорусь — унітарна демократична соціальна правна держава.

Республіка Білорусь володіє верховенством та повнотою влади на своїй території, самостійно здійснює внутрішню та зовнішню політику.

Республіка Білорусь захищає свою незалежність та територіальну цілісність, конституційний лад, забезпечує законність та правопорядок.

Стаття 2

Людина є вищою цінністю суспільства та держави.

Держава відповідальна перед громадянином за створення умов для вільного та гідного розвитку особистості. Громадянин несе відповідальність перед державою за неухильне виконання обов'язків, покладених на нього Конституцією.

Стаття 3

Єдиним джерелом державної влади у Республіці Білорусь є народ. Народ здійснює свою владу безпосередньо та через представницькі органи у формах та межах, визначених Конституцією.

Будь-які дії для досягнення державної влади насильницькими методами, а також шляхом іншого порушення законів Республіки Білорусь караються згідно із законом.

Стаття 4

Демократія у Республіці Білорусь здійснюється на основі різноманітності політичних інститутів, ідеологій та думок.

Ідеологія політичних партій, релігійних або інших громадських об'єднань, соціальних груп не може встановлюватися як обов'язкова для громадян.

Стаття 5

Політичні партії, інші громадські об'єднання, діючи у межах Конституції та законів Республіки Білорусь, сприяють виявленню та вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах.

Політичні партії та інші громадські об'єднання мають право користуватися державними засобами масової інформації у порядку, визначеному законом.

Забороняються створення та діяльність політичних партій, а також інших громадських об'єднань, які мають за мету насильницьку зміну конституційного ладу або які пропагують війну, національну, релігійну та расову ворожнечу.

Стаття 6

Держава ґрунтується на принципі поділу влад: законодавчої, виконавчої та судової. Державні органи у межах своїх повноважень самостійні: вони взаємодіють між собою, стримують та урівноважують один одного.

Стаття 7

Держава, всі її органи та посадові особи обмежені правом, діють у межах Конституції та прийнятих відповідно до неї законів.

Правні акти або їх окремі положення, визнані у встановленому законом порядку такими, що суперечать положенням Конституції, не мають юридичної сили.

Нормативні акти державних органів публікуються або доводяться до загального відома в інший передбачений законом спосіб.

Стаття 8

Республіка Білорусь визнає пріоритет загальновизнаних принципів міжнародного права та забезпечує відповідність їм законодавства.

Не допускається укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції.

Стаття 9

Територія Республіки Білорусь є природною умовою існування та просторовою межею самовизначення народу, основою його благополуччя та суверенітету Республіки Білорусь.

Територія Білорусі єдина та невідчужувана.

Територія поділяється на області, райони, міста та інші адміністративно-територіальні одиниці. Адміністративно-територіальний поділ держави визначається законом.

Стаття 10

Громадянинові Республіки Білорусь гарантується захист та заступництво держави як на території Білорусі, так і за її межами.

Нікого не може бути позбавлено громадянства Республіки Білорусь або права змінити громадянство.

Громадянина Республіки Білорусь не може бути видано іноземній державі, якщо інше не передбачено міжнародними договорами Республіки Білорусь.

Набуття та втрата громадянства здійснюються відповідно до закону.

Стаття 11

Іноземні громадяни та особи без громадянства на території Білорусі користуються правами та свободами і виконують обов'язки нарівні з громадянами Республіки Білорусь, якщо інше не визначено Конституцією, законами та міжнародними договорами.

Стаття 12

Республіка Білорусь може надавати право притулку особам, які переслідуються в інших державах за політичні, релігійні переконання або національну належність.

Стаття 13

Держава надає всім рівні права для здійснення господарської та іншої діяльності, крім забороненої законом, та гарантує рівний захист і рівні умови для розвитку всіх форм власності.

Держава здійснює регулювання економічної діяльності в інтересах людини та суспільства.

Законом можуть бути визначені об'єкти, що перебувають лише у власності держави, а також закріплене виключне право держави на провадження окремих видів діяльності.

Стаття 14

Держава регулює відносини між соціальними, національними та іншими спільнотами на основі принципів рівності перед законом, поваги до їхніх прав та інтересів.

Стаття 15

Держава відповідальна за збереження історико-культурної спадщини, вільний розвиток культур усіх національних спільнот, які проживають у Республіці Білорусь.

Стаття 16

Усі релігії та віросповідання рівні перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії або віросповідання щодо інших не допускається.

Забороняється діяльність конфесійних організацій, їх органів та представників, яка спрямована проти суверенітету Республіки Білорусь, її конституційного ладу та громадянської злагоди або пов'язана з порушенням прав та свобод громадян.

Відносини держави та конфесій регулюються законом.

Стаття 17

Державною мовою Республіки Білорусь є білоруська мова.

Республіка Білорусь забезпечує право вільного користування російською мовою як мовою міжнаціонального спілкування.

Стаття 18

Республіка Білорусь у своїй зовнішній політиці виходить із принципів рівності держав, незастосування сили або загрози силою, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи та інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Республіка Білорусь ставить за мету зробити свою територію без'ядерною зоною, а державу — нейтральною.

Стаття 19

Символами Республіки Білорусь як суверенної держави є її державний прапор, державний герб та державний гімн.

Стаття 20

Столиця Республіки Білорусь — місто Мінськ.

Статус міста Мінська визначається законом.

Розділ II

ОСОБА, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА

Стаття 21

Забезпечення прав та свобод громадян Республіки Білорусь є вищою метою держави. Держава гарантує права та свободи громадян Білорусі, закріплені у Конституції, законами і передбачені міжнародними зобов'язаннями держави.

Стаття 22

Усі рівні перед законом і мають право без всякої дискримінації на рівний захист прав та законних інтересів.

Стаття 23

Обмеження прав та свобод особи допускається лише у випадках, передбачених законом, в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту моральності, здоров'я населення, прав та свобод інших осіб.

Ніхто не може користуватися перевагами та привілеями, що суперечать законам.

Стаття 24

Кожен має право на життя. Держава захищає життя людини від будь-яких протиправних посягань.

Смертна кара до її скасування може застосовуватися відповідно до закону як виняткова міра покарання за особливо тяжкі злочини і лише згідно з вироком суду.

Стаття 25

Держава забезпечує свободу, недоторканність та гідність особи. Обмеження або позбавлення особистої свободи можливе у випадках та порядку, встановлених законом.

Особа, взята під варту, має право на судову перевірку законності її затримання або арешту.

Нікого не може бути піддано тортурам, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а також без його згоди бути піддано медичним або іншим дослідом.

Стаття 26

Ніхто не може бути визнаний винуватим у злочині, якщо його вину не буде у передбаченому законом порядку доведено та встановлено вироком суду, що набув законної сили. Обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість.

Стаття 27

Нікого не може бути примушено давати свідчення та пояснення проти самого себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів. Докази, отримані з порушенням закону, не мають юридичної сили.

Стаття 28

Кожен має право на захист від незаконного втручання в його особисте життя, в тому числі від посягань на таємницю його кореспонденції, телефонних та інших повідомлень, на його честь та гідність.

Стаття 29

Недоторканність житла та інших законних володінь громадян гарантується. Ніхто не має права без законних підстав увійти до помешкання та в інші законні володіння громадянина супроти його волі.

Стаття 30

Громадяни Республіки Білорусь мають право вільно пересуватися та обирати місце проживання у межах Республіки Білорусь, залишати її та безперешкодно повертатися назад.

Стаття 31

Кожен має право самостійно визначати своє ставлення до релігії, одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію чи не сповідувати ніякої, висловлювати та поширювати переконання, пов'язані зі ставленням до релігії, брати участь у відправленні релігійних культів, ритуалів, обрядів.

Стаття 32

Шлюб, сім'я, материнство, батьківство та дитинство перебувають під захистом держави. Жінка та чоловік після досягнення шлюбного віку мають право на добровільній основі взяти шлюб і створити сім'ю. Подружжя рівноправне у сімейних стосунках.

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право та зобов'язані виховувати дітей, дбати про їхнє здоров'я, розвиток та навчання. Дитина не може бути піддана жорсткому поводженню або приниженню, залучена до робіт, які можуть завдати шкоди її фізичному,

розумовому або моральному розвитку. Діти зобов'язані піклуватися про батьків, а також про осіб, які їх замінюють, та надавати їм допомогу.

Стаття 33

Кожному гарантується свобода думки, переконань та їх вільне вираження.

Ніхто не може бути примушений висловити свої переконання або відмовитися від них. Монополізація засобів масової інформації державою, громадськими об'єднаннями чи окремими громадянами, а також цензура не допускаються.

Стаття 34

Громадянам Республіки Білорусь гарантується право на отримання, зберігання та поширення повної, достовірної та своєчасної інформації про діяльність державних органів, громадських об'єднань, про політичне, економічне та міжнародне життя, стан навколишнього середовища.

Державні органи, громадські об'єднання, посадові особи зобов'язані надати громадянинові Республіки Білорусь можливість ознайомитися з матеріалами, які зачіпають його права та законні інтереси.

Стаття 35

Свобода зібрань, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та пікетування, що не порушують правопорядку та прав інших громадян Республіки Білорусь, гарантується державою. Порядок проведення названих заходів визначається законом.

Стаття 36

Кожен має право на свободу об'єднань.

Судді, працівники Прокуратури, співробітники органів внутрішніх справ, Контрольної палати Республіки Білорусь, органів безпеки, військовослужбовці не можуть бути членами політичних партій та інших громадських об'єднань, що домагаються політичних цілей.

Стаття 37

Громадяни Республіки Білорусь мають право брати участь у вирішенні державних справ як безпосередньо, так і через вільно обраних представників. Безпосередня участь громадян в управлінні справами суспільства та держави забезпечується проведенням референдумів, обговоренням проектів законів і питань республіканського та місцевого значення, іншими визначеними законом способами.

Стаття 38

Громадяни Республіки Білорусь мають право вільно обирати і бути обраними у державні органи на основі загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 39

Громадяни Республіки Білорусь відповідно до своїх здібностей, професійної підготовки мають право рівного доступу до будь-яких посад у державних органах.

Стаття 40

Кожен має право направляти особисті або колективні звернення до державних органів. Державні органи, а також посадові особи зобов'язані розглянути звернення і дати відповідь по суті у визначений законом строк. Відмова від розгляду поданої заяви має бути письмово умотивована.

Стаття 41

Громадянам Республіки Білорусь гарантується право на працю як найбільш гідний спосіб самоутвердження людини, тобто право на вибір професії, роду занять та роботи відповідно до покликання, здібностей, освіти, професійної підготовки та з урахуванням суспільних потреб, а також на здорові та безпечні умови праці.

Держава створює умови для повної зайнятості населення. У разі незайнятості особи через причини, що не залежать від неї, їй гарантується можливість здобути нові спеціальності та підвищити кваліфікацію з урахуванням суспільних потреб, а також допомога у зв'язку з безробіттям відповідно до закону.

Громадяни мають право на захист своїх економічних та соціальних інтересів, включаючи право на об'єднання у професійні спілки, укладання колективних договорів (угод) та право на страйк.

Примусова праця забороняється, крім роботи або служби, що визначається вироком суду або відповідно до закону про надзвичайний та воєнний стан.

Стаття 42

Особи, які працюють за наймом, мають право на винагороду за виконану роботу відповідно до її кількості, якості та суспільного значення, але не нижчу від встановленою державою мінімального розміру. Жінки та чоловіки, дорослі та неповнолітні мають право на рівну винагороду за працю рівної цінності.

Стаття 43

Трудаші мають право на відпочинок. Для тих, хто працює за наймом, це право забезпечується встановленням робочого тижня, що не перевищує 40 годин, скороченою тривалістю роботи у нічний час, наданням щорічних оплачуваних відпусток, днів щотижневого відпочинку.

Стаття 44

Держава гарантує кожному право власності.

Власник має право володіти, користуватися та розпоряджатися майном як одноособово, так і разом з іншими особами. Недоторканність власності, право її успадкування охороняються законом.

Примусове відчуження майна допускається лише за мотивами суспільної потреби при додержанні умов та порядку, визначених законом, із своєчасним та повним відшкодуванням вартості відчуженого майна, а також згідно з вироком суду.

Здійснення права власності не повинне завдавати шкоди навколишньому середовищу, історико-культурним цінностям, ущемляти права та інтереси, що захищаються законом, інших осіб.

Стаття 45

Громадянам Республіки Білорусь гарантується право на охорону здоров'я, включаючи безоплатне лікування в державних установах охорони здоров'я.

Право громадян Республіки Білорусь на охорону здоров'я забезпечується також розвитком фізичної культури та спорту, заходами щодо оздоровлення навколишнього середовища, можливістю користування оздоровчими установами, удосконаленням охорони праці.

Стаття 46

Кожен має право на сприятливе навколишнє середовище та на відшкодування збитків, завданих порушенням цього права.

Стаття 47

Громадянам Республіки Білорусь гарантується право на соціальне забезпечення у старості, у разі хвороби, інвалідності, втрати працездатності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Держава виявляє особливе піклування про осіб, які втратили здоров'я, захищаючи державні та громадські інтереси.

Стаття 48

Громадяни Республіки Білорусь мають право на житло. Це право забезпечується розвитком державного, суспільного та приватного житлового фонду, сприянням громадянам у придбанні житла.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений житла.

Стаття 49

Кожен має право на освіту.

Гарантується доступність та безоплатність загальної середньої та професійно-технічної освіти.

Середня спеціальна та вища освіта доступна для всіх відповідно до здібностей кожного. Кожен може на конкурсній основі безоплатно здобути відповідну освіту в державних навчальних закладах.

Стаття 50

Кожен має право зберігати свою національну належність, так само як ніхто не може бути примушений до визначення та зазначення національної належності.

Образа національної гідності переслідується згідно із законом.

Кожен має право користуватися рідною мовою, обирати мову спілкування. Держава гарантує відповідно до закону свободу вибору мови виховання та навчання.

Стаття 51

Кожен має право на участь у культурному житті. Це право забезпечується загальнодоступністю цінностей вітчизняної та світової культури, що перебувають у державних та суспільних фондах, розвитком мережі культурно-просвітницьких установ.

Свобода художньої, наукової, технічної творчості та викладання гарантується.

Інтелектуальна власність охороняється законом.

Стаття 52

Кожен, хто перебуває на території Республіки Білорусь, зобов'язаний додержувати її Конституції, законів та поважати національні традиції.

Стаття 53

Кожен зобов'язаний поважати гідність, права, свободи, законні інтереси інших осіб.

Стаття 54

Кожен зобов'язаний берегти історико-культурну спадщину та інші культурні цінності.

Стаття 55

Охорона природного середовища — обов'язок кожного.

Стаття 56

Громадяни Республіки Білорусь зобов'язані брати участь у фінансуванні державних витрат шляхом сплачування державних податків, мита та інших платежів.

Стаття 57

Захист Республіки Білорусь — священний обов'язок громадянина Республіки Білорусь. Порядок проходження військової служби, підстави та умови звільнення від військової служби або заміна її альтернативною визначаються законом.

Стаття 58

Нкого не може бути примушено до виконання обов'язків, не передбачених Конституцією Республіки Білорусь та її законами, або до відмови від своїх прав.

Стаття 59

Держава зобов'язана вживати всіх доступних їй заходів для створення внутрішнього та міжнародного порядку, необхідного для повного здійснення прав та свобод громадян Республіки Білорусь, передбачених Конституцією.

Стаття 60

Державні органи, посадові та інші особи, яким довірено виконання державних функцій, зобов'язані у межах своєї компетенції вживати необхідних заходів для здійснення та захисту прав і свобод особи.

Ці органи та особи несуть відповідальність за дії, що порушують права та свободи особи.

Стаття 61

Кожному гарантується захист його прав та свобод компетентним, незалежним та безстороннім судом у визначені законом строки.

З метою захисту прав, свобод, честі та гідності громадяни мають право стягнути у судовому порядку як відшкодування майнових збитків, так і матеріальну компенсацію моральної шкоди.

Стаття 62

Кожен має право на правну допомогу для здійснення та захисту прав і свобод, у тому числі право користуватися у будь-який момент допомогою адвокатів та інших своїх представників у суді, інших державних органах, органах місцевого управління, на підприємствах, в установах, організаціях, громадських об'єднаннях та у відносинах із посадовими особами і громадянами. У випадках, передбачених законом, правна допомога надається за рахунок державних коштів.

Протидія наданню правної допомоги у Республіці Білорусь забороняється.

Стаття 63

Здійснення передбачених цією Конституцією прав та свобод особи може бути зупинене лише в умовах надзвичайного або воєнного стану у порядку та межах, визначених Конституцією та законом.

При здійсненні особливих заходів у період надзвичайного стану не можуть обмежуватися права, передбачені у статті 24, частині третій статті 25, статтях 26, 31 Конституції.

Розділ III

ВИБОРЧА СИСТЕМА. РЕФЕРЕНДУМ

Глава 1

Виборча система

Стаття 64

Вибори депутатів та інших осіб, які обираються на державні посади народом, є загальними: право обирати мають громадяни Республіки Білорусь, яким виповнилося 18 років.

У виборах не беруть участі громадяни, визнані судом недієздатними, особи, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі. У голосуванні не беруть участі особи, стосовно до яких у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством, обрано запобіжні заходи — тримання під вартою. Будь-яке пряме чи опосередковане обмеження виборчих прав громадян в інших випадках є неприпустимим та карається згідно із законом.

Стаття 65

Віковий ценз депутатів та інших осіб, які обираються на державні посади, визначається відповідними законами, якщо інше не передбачено Конституцією:

Стаття 66

Вибори є вільними: виборець особисто вирішує, чи брати йому участь у виборах і за кого голосувати.

Підготовка та проведення виборів здійснюються відкрито та гласно.

Стаття 67

Вибори є рівними: виборці мають рівну кількість голосів.

Кількість виборців у кожному виборчому окрузі має бути приблизно рівною.

Кандидати, які обираються на державні посади народом, беруть участь у виборах на рівних підставах.

Стаття 68

Вибори є прямими: депутати обираються громадянами безпосередньо.

Стаття 69

Голосування на виборах є таємним: контроль за волевиявленням виборців під час голосування забороняється.

Стаття 70

Право висунення кандидатів у депутати належить громадським об'єднанням, трудовим колективам та громадянам відповідно до закону.

Стаття 71

Витрати на підготовку та проведення виборів здійснюються за рахунок держави у межах виділених з цієї метою коштів.

Стаття 72

Проведення виборів забезпечують виборчі комісії.

Порядок проведення виборів визначається законами Республіки Білорусь.

Вибори не проводяться у період надзвичайного або воєнного стану.

Глава 2 Референдум (народне голосування)

Стаття 73

Для вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя можуть проводитися республіканські та місцеві референдуми.

Стаття 74

Республіканські референдуми призначаються Верховною Радою Республіки Білорусь за пропозицією Президента Республіки Білорусь або не менш як 450 тисяч громадян, які володіють виборчим правом.

Верховна Рада не пізніше ніж через 30 днів після внесення на її розгляд відповідно до закону пропозицій Президента або громадян про проведення референдуму зобов'язана призначити дату проведення республіканського референдуму.

Питання про проведення республіканського референдуму може бути розглянуте Верховною Радою також за ініціативою не менш як 70 депутатів Верховної Ради Республіки Білорусь.

Стаття 75

Місцеві референдуми призначаються відповідними місцевими представницькими органами з власної ініціативи або за пропозицією не менш як десяти відсотків громадян, які володіють виборчим правом та проживають на відповідній території.

Стаття 76

Референдуми проводяться шляхом загального, вільного, рівного і таємного голосування. У референдумах беруть участь громадяни Республіки Білорусь, які володіють виборчим правом.

Стаття 77

Рішення, прийняті референдумом, можуть бути скасовані або змінені лише шляхом референдуму, якщо інше не буде визначено референдумом.

Стаття 78

Порядок проведення республіканських та місцевих референдумів, а також перелік питань, що не можуть бути винесені на референдум, визначаються законом Республіки Білорусь.

Розділ IV ЗАКОНОДАВЧА, ВИКОНАВЧА ТА СУДОВА ВЛАДА

Глава 3 Верховна Рада Республіки Білорусь

Стаття 79

Верховна Рада Республіки Білорусь є вищим представницьким постійно діючим та єдиним законодавчим органом державної влади Республіки Білорусь.

Стаття 80

Верховна Рада складається з 260 депутатів, які обираються громадянами Республіки Білорусь.

Депутатом Верховної Ради може бути будь-який громадянин Республіки Білорусь, який володіє виборчим правом та досяг 21 року.

Стаття 81

Строк повноважень Верховної Ради — п'ять років.

Повноваження Верховної Ради можуть бути достроково припинені за постановою Верховної Ради, що прийнята більшістю, не меншою за дві третини обраних депутатів.

Вибори нового складу Верховної Ради призначаються не пізніше як за три місяці до закінчення повноважень Верховної Ради.

Стаття 82

Перше засідання Верховної Ради скликається Центральною комісією Республіки Білорусь із виборів та проведення республіканських референдумів не пізніше як через 30 днів після виборів.

Стаття 83

Верховна Рада Республіки Білорусь:

- 1) призначає республіканські референдуми;
- 2) приймає та змінює Конституцію;
- 3) приймає закони та постанови і здійснює контроль за їх виконанням;
- 4) дає тлумачення Конституції та законів;

- 5) призначає чергові вибори депутатів Верховної Ради та місцевих Рад депутатів; вибори Президента;
 - 6) утворює Центральну комісію з виборів та проведення республіканських референдумів;
 - 7) обирає Конституційний Суд Республіки Білорусь, Верховний Суд Республіки Білорусь, Вищий господарський суд Республіки Білорусь, Генерального прокурора Республіки Білорусь, Голову та Раду Контрольної палати Республіки Білорусь, Голову та членів Правління Національного банку Республіки Білорусь;
 - 8) визначає порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою держави;
 - 9) визначає основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики Республіки Білорусь;
 - 10) затверджує республіканський бюджет, звіт про його виконання, нормативи відрядувань від загальнодержавних податків та доходів до місцевих бюджетів;
 - 11) встановлює республіканські податки та збори, здійснює контроль за грошовою емісією;
 - 12) ратифікує та денонсує міжнародні договори Республіки Білорусь;
 - 13) приймає рішення про амністію;
 - 14) визначає воєнну доктрину;
 - 15) оголошує війну та укладає мир;
 - 16) засновує державні нагороди, класні чини та звання Республіки Білорусь;
 - 17) приймає постанови про розпуск місцевих Рад депутатів та призначає нові вибори у разі систематичного або грубого порушення ними вимог законодавства;
 - 18) скасовує розпорядження Голови Верховної Ради Республіки Білорусь у випадках, якщо вони суперечать законам та постановам Верховної Ради.
- Верховна Рада може вирішувати інші питання відповідно до Конституції.

Стаття 84

Голосування на засіданнях Верховної Ради здійснюється депутатами особисто.

Закони та постанови Верховної Ради вважаються прийнятими за умови, якщо за них проголосувала більшість обраних депутатів, якщо інше не передбачено Конституцією.

Прийняті закони у десятиденний строк з дня прийняття подаються на підпис Президентові.

Стаття 85

Верховна Рада обирає з числа депутатів Верховної Ради Голову Верховної Ради, Першого заступника Голови Верховної Ради та заступників Голови Верховної Ради.

Стаття 86

Голова Верховної Ради обирається таємним голосуванням. Він є підзвітним Верховній Раді.

Стаття 87

Голова Верховної Ради Республіки Білорусь:

- 1) здійснює загальне керівництво підготовкою питань, які підлягають розглядові Верховною Радою;
- 2) веде засідання Верховної Ради;
- 3) представляє Верховну Раду у відносинах з органами та організаціями всередині країни та за кордоном;
- 4) підписує постанови, прийняті Верховною Радою;
- 5) подає Верховній Раді кандидатури для обрання на посади Першого заступника та заступників Голови Верховної Ради, Генерального прокурора, Голови Контрольної палати;
- 6) керує роботою апарату Верховної Ради.

Голова Верховної Ради видає розпорядження.

Перший заступник та заступники Голови Верховної Ради Республіки Білорусь виконують за дорученням Голови Верховної Ради окремі його обов'язки та заміщають Голову Верховної Ради у разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків.

Стаття 88

Верховна Рада обирає з числа депутатів постійні комісії та інші органи для ведення законопроектної роботи, попереднього розгляду та підготовки питань, що належать до відання Верховної Ради, для здійснення контролю за виконанням законів.

У разі потреби Верховна Рада може створювати слідчі, ревізійні та інші тимчасові комісії.

Стаття 89

Для організації роботи Верховної Ради створюється Президія Верховної Ради Республіки Білорусь.

До складу Президії Верховної Ради входять Голова Верховної Ради, Перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради та депутати в порядку, передбаченому регламентом Верховної Ради.

Президію Верховної Ради очолює Голова Верховної Ради.

Стаття 90

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді Республіки Білорусь належить депутатам Верховної Ради, постійним комісіям Верховної Ради, Президентові, Верховному Суду, Вищому господарському суду, Генеральному прокуророві, Контрольній палаті, Національному банку, а також громадянам, які володіють виборчим правом, у кількості не менш як 50 тисяч осіб.

Стаття 91

Повноваження Верховної Ради зберігаються до відкриття першого засідання Верховної Ради нового скликання.

Стаття 92

Депутат Верховної Ради здійснює свої повноваження у Верховній Раді на професійній основі або за його бажанням не пориваючи з виробничою чи службовою діяльністю.

Депутатами Верховної Ради не можуть бути Президент, члени Кабінету Міністрів, судді, а також інші особи, призначувані на посаду Президентом або за погодженням із ним.

Стаття 93

Депутат Верховної Ради не несе юридичної відповідальності за свою діяльність у Верховній Раді, проваджувану відповідно до Конституції, як у період виконання депутатських повноважень, так і після їх припинення.

Депутата Верховної Ради не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, заарештовано, іншим чином позбавлено особистої свободи без згоди Верховної Ради, крім випадків затримання на місці вчинення злочину.

Кримінальна справа проти депутата Верховної Ради може бути порушена Генеральним прокурором за згодою Верховної Ради, а в період між сесіями — за згодою Президії Верховної Ради.

Стаття 94

Порядок діяльності Верховної Ради, його органів та депутатів визначається регламентом Верховної Ради, який приймається Верховною Радою та підписується його Головою, а також іншими законодавчими актами Республіки Білорусь.

Глава 4 Президент Республіки Білорусь

Стаття 95

Президент Республіки Білорусь є главою держави та виконавчої влади.

Стаття 96

Президентом може бути обраний громадянин Республіки Білорусь, не молодший 35 років, який володіє виборчим правом та проживає у Республіці Білорусь не менше десяти років.

Стаття 97

Президент обирається безпосередньо народом Республіки Білорусь. Строк повноважень Президента — п'ять років. Одна й та сама особа може бути Президентом не більше двох строків.

Кандидати на посаду Президента висуваються не менш як 70 депутатами Верховної Ради, громадянами Республіки Білорусь — за наявності не менше 100 тисяч підписів виборців.

Вибори Президента призначаються Верховною Радою не пізніше як за п'ять місяців та проводяться не пізніше як за два місяці до спливу строку повноважень попереднього Президента.

Якщо посада Президента виявилася вакантною, вибори проводяться не раніше як через 30 днів і не пізніше як через 70 днів з дня відкриття вакансії.

Стаття 98

Вважається, що вибори відбулися, якщо в голосуванні взяло участь більше половини громадян Республіки Білорусь, внесених до списку виборців.

Президент вважається обраним, якщо за нього проголосувало більше половини громадян Республіки Білорусь, які взяли участь у голосуванні.

Якщо жоден із кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, то у двотижневий строк проводиться другий тур голосування стосовно двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів виборців. Обраним вважається кандидат у Президенти, який набрав при повторному голосуванні більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Порядок проведення виборів Президента визначається законом Республіки Білорусь.

Стаття 99

Президент стає на посаду після складення присяги такого змісту:

«Стаючи на посаду Президента Республіки Білорусь, урочисто присягаю служити народові Республіки Білорусь, додержувати Конституції та законів Республіки Білорусь, сумлінно виконувати покладені на мене високі обов'язки».

Присяга складається в урочистій обстановці на спеціальному засіданні Верховної Ради Республіки Білорусь не пізніше ніж через два місяці з дня обрання Президента. З моменту складення присяги новообраним Президентом повноваження попереднього Президента припиняються.

Стаття 100

Президент Республіки Білорусь:

- 1) вживає заходів для захисту суверенітету, національної безпеки та територіальної цілісності Республіки Білорусь, забезпечення політичної та економічної стабільності, додержання прав та свобод громадян;
- 2) керує системою органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з представницькими органами;
- 3) створює та ліквідує міністерства, державні комітети та інші центральні органи управління Республіки Білорусь;
- 4) за згодою Верховної Ради призначає на посаду та звільняє з посади Прем'єр-міністра, його заступників, міністрів закордонних справ, фінансів, оборони, внутрішніх справ, Голову Комітету державної безпеки; призначає на посаду та звільняє з посади інших членів Кабінету Міністрів; приймає відставку зазначених у цьому пункті осіб;
- 5) подає Верховній Раді кандидатури для обрання на посади Голови Конституційного Суду, Голови Верховного Суду, Голови Вищого господарського суду, Голови Правління Національного банку;
- 6) щорічно подає Верховній Раді доповіді про становище держави, з власної ініціативи або за пропозицією Верховної Ради інформує Верховну Раду Республіки Білорусь про реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики Республіки Білорусь;
- 7) звертається з посланнями до народу Республіки Білорусь та Верховної Ради;
- 8) інформує Верховну Раду про програму діяльності Кабінету Міністрів;
- 9) має право брати участь у роботі Верховної Ради та її органів, виступати перед ними у будь-який час із промовою або повідомленням;
- 10) призначає суддів Республіки Білорусь, крім тих, обрання яких віднесено до компетенції Верховної Ради;
- 11) призначає інших посадових осіб, посади яких визначені відповідно до закону, якщо інше не передбачено Конституцією;

- 12) вирішує питання про прийняття у громадянство Республіки Білорусь, його припинення та надання притулку;
 - 13) нагороджує державними нагородами, надає класні чини та звання;
 - 14) здійснює помилування засуджених громадян;
 - 15) представляє державу у відносинах з іншими країнами та міжнародними організаціями;
 - 16) веде переговори та підписує міжнародні договори, призначає та відкликає дипломатичних представників Республіки Білорусь в іноземних державах та при міжнародних організаціях;
 - 17) приймає вірчі та відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників іноземних держав;
 - 18) у випадку стихійного лиха, катастрофи, а також заворушень, що супроводжуються насильством або загрозою насильства з боку групи осіб та організацій, внаслідок яких виникає небезпека для життя та здоров'я людей, територіальної цілісності та існування держави, вводить на території Республіки Білорусь або в окремих її місцевостях надзвичайний стан із винесенням у триденний строк прийнятого рішення на затвердження Верховної Ради;
 - 19) у випадках, передбачених законом, має право відкласти проведення страйку або зупинити його не більше як на двомісячний строк;
 - 20) підписує закони, має право не пізніше як у десятиденний строк із дня отримання закону повернути його зі своїми запереченнями до Верховної Ради для повторного обговорення та голосування. Якщо Верховна Рада більшістю, не меншою за дві третини обраних депутатів, підтвердить раніше прийняте нею рішення, Президент зобов'язаний підписати закон у триденний строк; неповернений у зазначений строк закон вважається підписаним;
 - 21) має право скасовувати акти підвідомчих йому органів виконавчої влади;
 - 22) зупиняє рішення місцевих Рад депутатів у разі невідповідності їх законові;
 - 23) очолює Раду безпеки Республіки Білорусь;
 - 24) є Головнокомандувачем Збройних сил Республіки Білорусь;
 - 25) вводить на території Республіки Білорусь у випадку воєнної загрози або нападу воєнний стан, оголошує повну або часткову мобілізацію;
 - 26) здійснює інші повноваження, покладені на нього Конституцією та законами.
- Президент не має права делегувати будь-яким органам або посадовим особам свої повноваження як глави держави.

Стаття 101

Президент видає у межах своїх повноважень укази та розпорядження, організовує та контролює їх виконання.

Стаття 102

Президент не може обіймати інші посади, отримувати, окрім заробітної плати, грошові винагороди, за винятком гонорарів за твори науки, літератури та мистецтва.

Президент зупиняє членство у політичних партіях та інших громадських об'єднаннях, що домагаються політичних цілей, на увесь строк повноважень.

Стаття 103

Президент може у будь-який час подати у відставку. Відставка Президента приймається Верховною Радою.

Стаття 104

Президент може бути усунений з посади у випадку порушення Конституції або вчинення ним злочину, а також достроково звільнений з посади при неможливості виконання ним своїх обов'язків за станом здоров'я постановою Верховної Ради, прийнятою більшістю, не меншою за дві третини обраних депутатів Верховної Ради.

Питання про усунення Президента може бути винесене за пропозицією не менше 70 депутатів Верховної Ради. Висновок про порушення Президентом Конституції дається Конституційним Судом, про вчинення злочину — спеціальною комісією Верховної Ради. З моменту винесення висновку Конституційного Суду про порушення Конституції або висновку спеціальної комісії про вчинення злочину Президент не може виконувати свої обов'язки до винесення Верховною Радою відповідного рішення.

У разі усунення Президента з посади у зв'язку із вчиненням злочину справа по суті обвинування розглядається Верховним Судом.

Стаття 105

У випадку вакансії посади Президента або неможливості виконання ним своїх обов'язків його повноваження до складення присяги новообраним Президентом переходять до Голови Верховної Ради.

У цьому випадку обов'язки Голови Верховної Ради переходять до Першого заступника Голови Верховної Ради.

Стаття 106

Для реалізації повноважень виконавчої влади у сферах економіки, зовнішньої політики, оборони, національної безпеки, охорони громадського порядку та в інших сферах державного управління при Президенті Республіки Білорусь утворюється Кабінет Міністрів Республіки Білорусь.

Стаття 107

Кабінет Міністрів складає свої повноваження перед новообраним Президентом.

Члени Кабінету Міністрів призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом. Прем'єр-міністр, його заступники, міністри закордонних справ, фінансів, оборони, внутрішніх справ, Голова Комітету державної безпеки призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом за згодою Верховної Ради.

Прем'єр-міністр здійснює безпосереднє керівництво діяльністю Кабінету Міністрів, підписує акти Кабінету Міністрів, що мають обов'язкову силу на всій території Республіки Білорусь, виконує інші покладені на нього функції.

Верховна Рада має право заслухати звіт будь-якого члена Кабінету Міністрів з питань виконання законів. У разі порушення членом Кабінету Міністрів Конституції та законів Верховна Рада має право порушити перед Президентом питання про дострокове звільнення його з посади.

Стаття 108

Компетенція Кабінету Міністрів, порядок його діяльності визначаються на основі Конституції законом про Кабінет Міністрів Республіки Білорусь.

Глава 5 Суд

Стаття 109

Судова влада у Республіці Білорусь належить судам.

Судоустрій у Республіці Білорусь визначається законом.

Створення надзвичайних судів забороняється.

Стаття 110

Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише законові. Будь-яке втручання в діяльність суддів щодо відправлення правосуддя неприпустиме і має наслідком відповідальність за законом.

Стаття 111

Судді не можуть провадити підприємницьку діяльність, виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької та науково-дослідницької, не пов'язаної з обійманням штатних посад.

Підстави для обрання (призначення) суддів на посади та їх звільнення передбачаються законом.

Стаття 112

Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції, законів та прийнятих відповідно до них інших нормативних актів.

Якщо при розгляді конкретної справи суд дійде висновку про невідповідність нормативного акта Конституції або іншому закону, він приймає рішення відповідно до Конституції та закону і порушує у встановленому порядку питання про визнання цього нормативного акта неконституційним.

Стаття 113

Справи у судах розглядаються колегіально, а в передбачених законом випадках — одноособово судьями.

Стаття 114

Розгляд справ у всіх судах відкритий.

Слухання справ у закритому судовому засіданні допускається лише у випадках, визначених законом, із додержанням усіх правил судочинства.

Стаття 115

Правосуддя здійснюється на основі змагальності та рівності сторін у процесі.

Стаття 116

Сторони мають право на оскарження рішень, вироків та інших судових постанов.

Розділ V

МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ ТА САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 117

Місцеве управління та самоврядування здійснюється громадянами через місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи, органи територіального громадського самоврядування, місцеві референдуми, збори та інші форми прямої участі в державних та громадських справах.

Стаття 118

Місцеві Ради депутатів обираються громадянами відповідних адміністративно-територіальних одиниць строком на чотири роки.

Стаття 119

Місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи у межах компетенції розв'язують питання місцевого значення, виходячи із загальнодержавних інтересів та інтересів населення, яке проживає на відповідній території, виконують рішення вищих державних органів.

Стаття 120

До виключної компетенції місцевих Рад депутатів належать:

- затвердження програм економічного та соціального розвитку, місцевих бюджетів та звітів про їх виконання;
- встановлення відповідно до закону місцевих податків та зборів;
- визначення у межах, встановлених законом, порядку управління та розпорядження комунальною власністю;
- призначення місцевих референдумів.

Стаття 121

Місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи на підставі чинного законодавства приймають рішення, які мають обов'язкову силу на відповідній території.

Стаття 122

Рішення місцевих Рад депутатів, що не відповідають законодавству, анулюються Радами депутатів вищого рівня.

Рішення місцевих виконавчих та розпорядчих органів, що не відповідають законодавству, анулюються відповідними Радами депутатів, вищими виконавчими та розпорядчими органами, а також Президентом Республіки Білорусь.

Рішення місцевих Рад депутатів, їхніх виконавчих та розпорядчих органів, які обмежують або порушують права, свободи та законні інтереси громадян, а також в інших передбачених законодавством випадках можуть бути оскаржені в суд.

Стаття 123

У випадку систематичного або грубого порушення місцевою Радою депутатів вимог законодавства вона може бути розпущена Верховною Радою. Інші підстави дострокового припинення повноважень місцевих Рад депутатів визначаються законом.

Стаття 124

Компетенція, порядок утворення та діяльності органів місцевого управління та самоврядування визначаються законом.

Розділ VI

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД

Глава 6

Конституційний Суд Республіки Білорусь

Стаття 125

Контроль за конституційністю нормативних актів у державі здійснюється Конституційним Судом Республіки Білорусь.

Стаття 126

Конституційний Суд Республіки Білорусь обирається Верховною Радою Республіки Білорусь із кваліфікованих спеціалістів у галузі права в кількості 11 суддів. Строк повноважень членів Конституційного Суду — 11 років. Вікова межа членів Конституційного Суду — 60 років.

Особи, обрані до Конституційного Суду, не можуть здійснювати підприємницьку діяльність, виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької та науково-дослідницької роботи, що не пов'язана з обійманням штатних посад.

Особи, обрані до Конституційного Суду, мають право у будь-який час подати у відставку.

Прямий чи опосередкований вплив на Конституційний Суд або його членів, пов'язаний із здійсненням конституційного контролю, неприпустимий і має наслідком відповідальність за законом.

Стаття 127

Конституційний Суд за пропозиціями Президента, Голови Верховної Ради, постійних комісій Верховної Ради, не менш як 70 депутатів Верховної Ради, Верховного Суду, Вишого господарського суду, Генерального прокурора дає висновки:

про відповідність законів, міжнародних договірних та інших зобов'язань Республіки Білорусь Конституції, міжнародно-правним актам, ратифікованим Республікою Білорусь;

про відповідність правових актів міждержавних утворень, до яких входить Республіка Білорусь, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів, а також актів Верховного Суду, Вишого господарського суду, Генерального прокурора, що мають нормативний характер, Конституції, законам та міжнародно-правним актам, ратифікованим Республікою Білорусь.

Конституційний Суд має право на свій розсуд розглянути питання про відповідність нормативних актів будь-якого державного органу, громадського об'єднання Конституції та законам, міжнародно-правним актам, ратифікованим Республікою Білорусь.

Стаття 128

Нормативні акти, міжнародні договірні чи інші зобов'язання, визнані Конституційним Судом неконституційними через порушення ними прав та свобод людини, вважаються такими, що не мають юридичної сили загалом або у певній їх частині з моменту прийняття відповідного акта.

Інші нормативні акти державних органів та громадських об'єднань, міжнародні договірні або інші зобов'язання, визнані Конституційним Судом такими, що не відповідають Конституції, законам або міжнародно-правним актам, ратифікованим Республікою Білорусь, вважаються такими, що втратили силу загалом або у певній їх частині з моменту, що визначається Конституційним Судом.

Нормативно-правні акти міждержавних утворень, до яких входить Республіка Білорусь, визнані Конституційним Судом такими, що не відповідають Конституції, законам або міжнародно-правним актам, вважаються недійсними на території Республіки Білорусь загалом або у певній їх частині з моменту, що визначається Конституційним Судом.

Конституційний Суд виносить рішення простою більшістю голосів від повного складу суддів.

Стаття 129

Висновки Конституційного Суду є остаточними, оскарженню та опротестуванню не підлягають.

Стаття 130

Конституційний Суд має право вносити пропозиції до Верховної Ради про необхідність змін та доповнень Конституції, а також про прийняття та зміну законів. Такі пропозиції підлягають обов'язковому розгляду Верховною Радою.

Стаття 131

Особи, обрані до Конституційного Суду, не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, заарештовані, іншим чином позбавлені особистої свободи без згоди Верховної Ради, крім випадків затримання на місці вчинення злочину.

Кримінальна справа проти члена Конституційного Суду може бути порушена Генеральним прокурором за згодою Верховної Ради.

Стаття 132

Компетенція, організація та порядок діяльності Конституційного Суду визначаються законом.

Глава 7 Прокуратура

Стаття 133

Нагляд за точним та однаковим виконанням законів міністерствами та іншими підвідомчими Кабінету Міністрів органами, місцевими представницькими і виконавчими органами, підприємствами, організаціями та установами, громадськими об'єднаннями, посадовими особами та громадянами покладається на Генерального прокурора Республіки Білорусь і підлеглих йому прокурорів.

Прокуратура здійснює нагляд за виконанням законів при розслідуванні злочинів, за відповідністю законів судових рішень у цивільних, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, у випадках, передбачених законом, проводить попереднє слідство, підтримує державне обвинувачення в судах.

Стаття 134

Єдину та централізовану систему органів Прокуратури очолює Генеральний прокурор, якого обирає Верховна Рада.

Прокурори нижчого рівня призначаються Генеральним прокурором.

Стаття 135

Генеральний прокурор та прокурори нижчого рівня незалежні у здійсненні своїх повноважень і керуються лише законом. У своїй діяльності Генеральний прокурор підзвітний Верховній Раді.

Стаття 136

Компетенція, організація та порядок діяльності органів Прокуратури визначаються законом.

Глава 8 Контрольна палата Республіки Білорусь

Стаття 137

Контроль за виконанням республіканського бюджету, використанням державної власності, виконанням актів Верховної Ради, що регулюють відносини державної власності, господарські, фінансові та податкові відносини, здійснює Контрольна палата.

Стаття 138

Контрольна палата утворюється Верховною Радою, діє під її керівництвом та підзвітна їй.

Стаття 139

Голова Контрольної палати обирається Верховною Радою строком на п'ять років.

Стаття 140

Компетенція, організація та порядок діяльності Контрольної палати визначаються законом.

Розділ VII ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Стаття 141

Фінансово-кредитна система Республіки Білорусь включає бюджетну систему, банківську систему, а також фінансові засоби позабюджетних фондів, підприємств, установ, організацій та громадян.

На території Республіки Білорусь проводиться єдина бюджетно-фінансова, податкова, грошово-кредитна, валютна політика.

Стаття 142

Бюджетна система Республіки Білорусь включає республіканський та місцеві бюджети. Доходи бюджету формуються за рахунок податків, що визначаються законом, інших обов'язкових платежів та надходжень.

Загальнодержавні видатки здійснюються за рахунок республіканського бюджету відповідно до його видаткової частини.

Відповідно до закону в Республіці Білорусь можуть утворюватися позабюджетні фонди.

Стаття 143

Порядок складення, затвердження та виконання бюджетів і державних позабюджетних фондів визначається законом.

Стаття 144

Звіт про виконання республіканського бюджету подається на розгляд Верховній Раді не пізніше п'яти місяців з дня закінчення звітного фінансового року.

Звіти про виконання місцевих бюджетів подаються на розгляд відповідних Рад депутатів у визначений законодавством строк.

Звіти про виконання республіканського та місцевих бюджетів публікуються.

Стаття 145

Банківська система Республіки Білорусь складається з Національного банку Республіки Білорусь та інших банків. Національний банк регулює кредитні відносини, грошовий обіг, визначає порядок розрахунків та володіє виключним правом емісії грошей.

Розділ VIII ДІЯ КОНСТИТУЦІЇ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА ПОРЯДОК ЇЇ ЗМІНИ

Стаття 146

Конституція наділена вищою юридичною силою. Закони та інші акти державних органів видаються на основі та відповідно до Конституції Республіки Білорусь.

У разі розходження закону з Конституцією діє Конституція, а в разі розходження іншого нормативного акта із законом діє закон.

Стаття 147

Питання про зміну та доповнення Конституції розглядається Верховною Радою з ініціативи не менш як 150 тисяч громадян Республіки Білорусь, які володіють виборчим правом, не менш як 40 депутатів Верховної Ради, Президента, Конституційного Суду.

Стаття 148

Закон про зміну та доповнення Конституції може бути прийнятий після двох обговорень та схвалені Верховною Радою з проміжком, не меншим за три місяці.

Зміни та доповнення в Конституції не проводяться у період надзвичайного стану, а також в останні шість місяців повноважень Верховної Ради.

Стаття 149

Конституція, закони про внесення до неї змін та доповнень, про введення в дію Конституції та зазначених законів, акти про тлумачення Конституції вважаються прийнятими, якщо за них проголосувало не менше двох третин від обраних депутатів Верховної Ради.

Зміни та доповнення Конституції можуть бути проведені через референдум. Рішення про зміну та доповнення Конституції шляхом референдуму вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більшість громадян, внесених у списки для голосування.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ

Прийнята Великими Народними Зборами 12 липня 1991 року

Ми, народні представники Сьомих Великих Народних Зборів, прагнучи виразити волю болгарського народу,
заявляючи про свою відданість загальнолюдським цінностям: свободі, миру, гуманізму, рівності, справедливості й терпимості;
утверджуючи як верховний принцип права особи, її гідність і безпеку;
усвідомлюючи свій невід'ємний обов'язок зберігати національну та державну єдність Болгарії,
проголошуємо свою рішучість створити демократичну, правну і соціальну державу,
для чого приймаємо цю КОНСТИТУЦІЮ.

Глава перша ОСНОВНІ ЗАСАДИ

Стаття 1

1. Болгарія — республіка з парламентарним правлінням.
2. Уся державна влада виходить від народу. Вона здійснюється ним безпосередньо і через органи, передбачені у цій Конституції.
3. Ніяка частина народу, політична партія чи інша організація, державна установа або окрема особа не може привласнити здійснення народного суверенітету.

Стаття 2

1. Республіка Болгарія — єдина держава з місцевим самоврядуванням. У ній не допускаються автономні територіальні утворення.
2. Територіальна цілісність Республіки Болгарія недоторканна.

Стаття 3

Офіційна мова в республіці — болгарська.

Стаття 4

1. Республіка Болгарія — правна держава. Вона управляється відповідно до Конституції та законів країни.
2. Республіка Болгарія гарантує життя, гідність і права особи та створює умови для вільного розвитку людини і громадянського суспільства.

Стаття 5

1. Конституція є верховним законом, і інші закони не можуть їй суперечити.
2. Приписи Конституції мають безпосередню дію.
3. Ніхто не може бути засуджений за дії або бездіяльність, які закон не оголосив злочином на момент їх здійснення.
4. Міжнародні договори, що були ратифіковані в конституційному порядку, опубліковані та набули чинності для Республіки Болгарія, є частиною внутрішнього права країни. Вони мають перевагу перед тими нормами внутрішнього законодавства, що їм суперечать.
5. Усі нормативні акти публікуються. Вони набувають чинності через три дні після їх опублікування, окрім тих, для яких визначено інший строк.

Стаття 6

1. Усі люди народжуються вільними і рівними у гідності та правах.
2. Усі громадяни рівні перед законом. Не допускаються жодні обмеження прав або привілеї з огляду на расу, національність, етнічну належність, стать, походження, релігію, освіту, переконання, політичну належність, особисте та суспільне становище чи майновий стан.

Стаття 7

Держава несе відповідальність за шкоду, завдану незаконними актами чи діями її органів та посадових осіб.

Стаття 8

Державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу і судову.

Стаття 9

Збройні сили гарантують суверенітет, безпеку та незалежність країни і захищають її територіальну цілісність.

Стаття 10

Вибори, національні та місцеві референдуми проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Стаття 11

1. Політичне життя в Республіці Болгарія ґрунтується на принципі політичного плюралізму.
2. Жодна політична партія або ідеологія не може бути проголошена або утверджена як державна.
3. Партії сприяють формуванню та виявленню політичної волі громадян. Порядок утворення і припинення існування політичних партій, як і умови їхньої діяльності, встановлюються законом.
4. Не можуть утворюватися політичні партії на етнічній, расовій або релігійній основі, як і партії, що ставлять собі за мету насильницьке захоплення державної влади.

Стаття 12

1. Об'єднання громадян слугують задоволенню та захисту їхніх інтересів.
2. Об'єднання громадян, включаючи професійні спілки, не можуть висувати політичних цілей та провадити політичну діяльність, властиву політичним партіям.

Стаття 13

1. Віросповідання є вільним.
2. Релігійні установи відокремлені від держави.
3. Традиційна релігія в Республіці Болгарія — східно-православне віросповідання.
4. Релігійні об'єднання та установи, як і релігійні переконання, не можуть використовуватися з політичною метою.

Стаття 14

Сім'я, материнство й дитинство перебувають під захистом держави та суспільства.

Стаття 15

Республіка Болгарія забезпечує захист і відтворення навколишнього середовища, підтримку та різноманітність живої природи і розумне використання природних багатств і ресурсів країни.

Стаття 16

Праця гарантується і захищається законом.

Стаття 17

1. Право власності та успадкування гарантується і захищається законом.
2. Власність існує приватна і суспільна.
3. Приватна власність недоторканна.
4. Режим об'єктів державної та общинної власності визначається законом.
5. Примусове відчуження власності для державних та общинних потреб може провадитися лише на основі закону за умови, що ці потреби не можуть бути задоволені іншим способом, і після попереднього та рівноцінного відшкодування.

Стаття 18

1. Підземні багатства, пляжна смуга, республіканські дороги, а також води, ліси і парки національного значення, природні та археологічні заповідники, визначені законом, є виключно державною власністю.
2. Держава здійснює суверенні права на континентальному шельфі та у виключній економічній зоні з метою вивчення, розроблення, використання, захисту та господарського освоєння біологічних, мінеральних та енергетичних ресурсів цих морських просторів.
3. Держава здійснює суверенні права стосовно радіочастотного спектру та ділянок геостационарної орбіти, визначених для Республіки Болгарія міжнародними угодами.
4. Закон може встановити державну монополію на залізничний транспорт, національні поштові та телекомунікаційні мережі, використання ядерної енергії, виробництво радіоактивних речовин, зброї, вибухових та біологічно сильнодійних речовин.
5. Умови і порядок, згідно з якими держава надає концесії на об'єкти та дозвіл на діяльність відповідно до попередніх пунктів, встановлюються законом.
6. Державне майно підлягає господарському освоєнню і управління ним здійснюється в інтересах громадян і суспільства.

Стаття 19

1. Економіка Республіки Болгарія базується на вільній господарській ініціативі.
2. Закон створює і гарантує усім громадянам та юридичним особам однакові правні умови господарської діяльності, а також запобігає зловживанням монополізмом, нелояльною конкуренцією та захищає споживача.
3. Інвестиції та господарська діяльність болгарських та іноземних громадян і юридичних осіб захищаються законом.
4. Закон створює умови для кооперативних та інших форм об'єднання громадян і юридичних осіб для досягнення господарських та соціальних результатів.

Стаття 20

Держава створює умови для рівномірного розвитку окремих районів країни і надає допомогу територіям.

Стаття 21

1. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави і суспільства.
2. Оброблювана земля використовується тільки з метою хліборобства. Зміна її призначення допускається як виняток за обґрунтованої потреби та на умовах і в порядку, визначених законом.

Стаття 22

1. Іноземці та іноземні юридичні особи не можуть набувати права власності на землю, крім успадкування за законом. У цьому випадку вони повинні провести передання власності.
2. За визначених законом умов іноземці та іноземні юридичні особи можуть набувати право користування, право на будівництво та інші речові права.

Стаття 23

Держава створює умови для вільного розвитку науки, освіти і мистецтва та підтримує їх. Вона піклується про збереження національної історичної та культурної спадщини.

Стаття 24

1. Зовнішня політика Республіки Болгарія здійснюється відповідно до принципів та норм міжнародного права.
2. Головною метою зовнішньої політики Республіки Болгарія є національна безпека та незалежність країни, благополуччя і основні права та свободи болгарських громадян, а також сприяння встановленню справедливого міжнародного порядку.

Глава друга

ОСНОВНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 25

1. Болгарським громадянином є кожен, у кого хоча б один із батьків є болгарським громадянином, або той, хто народився на території Республіки Болгарія, якщо він не на-

був іншого громадянства за походженням. Болгарське громадянство може набуватися і внаслідок натуралізації.

2. Особи болгарського походження набувають болгарське громадянство у спрощеному порядку.

3. Болгарський громадянин за народженням не може бути позбавлений болгарського громадянства.

4. Громадянин Республіки Болгарія не може бути вигнаний з неї або виданий іншій державі.

5. Болгарські громадяни, які перебувають за кордоном, знаходяться під захистом Республіки Болгарія.

6. Умови та порядок набуття, збереження і втрати болгарського громадянства визначаються законом.

Стаття 26

1. Громадяни Республіки Болгарія, хоч де б вони перебували, мають усі права та обов'язки за цією Конституцією.

2. Іноземці, які перебувають у Республіці Болгарія, мають усі права та обов'язки за цією Конституцією, крім прав і обов'язків, для яких Конституція та закони вимагають болгарського громадянства.

Стаття 27

1. Іноземці, які перебувають у країні на законних підставах, не можуть бути вигнані з неї або видані іншій державі супроти їхньої волі інакше ніж за умов та в порядку, визначених законом.

2. Республіка Болгарія надає притулок іноземцям, переслідуваним за їхні переконання або діяльність, спрямовану на захист міжнародно визнаних прав і свобод.

3. Умови і порядок надання притулку встановлюються законом.

Стаття 28

Кожен має право на життя. Посягання на людське життя карається як найтяжчий злочин.

Стаття 29

1. Нікого не може бути піддано тортурам, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, а також насильній асиміляції.

2. Нікого не може бути піддано медичним, науковим чи іншим досліддам без добровільної письмової згоди.

Стаття 30

1. Кожен має право на особисту свободу і недоторканність.
2. Нікого не може бути затримано, піддано огляду, обшуку або іншому посяганню на особисту недоторканність інакше ніж за умов і в порядку, визначених законом.
3. У конкретно зазначених у законі невідкладних випадках компетентні державні органи можуть затримати громадянина, про що негайно сповіщають органи судової влади. Протягом 24 годин з моменту затримання орган судової влади виносить рішення про його відповідність законам.
4. Кожен має право на захист адвоката з моменту його затримання або притягнення до відповідальності як обвинуваченого.
5. Кожен має право зустрічатися наодинці з особою, яка його захищає. Таємниця їхнього спілкування недоторканна.

Стаття 31

1. Кожна особа, обвинувачувана у злочині, має бути передана судовій владі у законно визначений строк.
2. Нікого не може бути примушено визнати себе винним і не може бути засуджено лише на підставі його зізнання.
3. Обвинувачений вважається невинуватим, доки протилежне не встановлено вироком, який набув чинності.
4. Не допускаються обмеження прав обвинуваченого, які перевищують ті, що необхідні для здійснення правосуддя.
5. Позбавленим волі створюються умови для здійснення їхніх основних прав, що не обмежуються дією вироку.
6. Таке покарання, як позбавлення волі, виконується лише в місцях, визначених законом.
7. Не припиняються внаслідок давності кримінальне переслідування та виконання покарання за злочини проти миру і людства.

Стаття 32

1. Особисте життя громадянина недоторканне. Кожен має право на захист від незаконного втручання в його особисте і родинне життя та від посягання на його честь, гідність і добре ім'я.
2. Нікого не може бути піддано стеженню, сфотографовано, знято на плівку, записано або піддано іншим подібним діям без його відома або всупереч його чітко висловленої незгоди, за винятком передбачених законом випадків.

Стаття 33

1. Житло недоторканне. Без згоди його мешканця ніхто не може заходити або перебувати у ньому інакше ніж у випадках, чітко зазначених у законі.
2. Вхідження до житла чи перебування у ньому без згоди його мешканця або без дозволу судової влади допускається лише для запобігання злочинів, що безпосередньо готуються або розпочався, для затримання особи, яка його чинить, а також у випадках неминучої потреби.

Стаття 34

1. Свобода і таємниця кореспонденції та інших повідомлень недоторканні.
2. Винятки з цього правила допускаються лише з дозволу судової влади, коли це необхідно для розкриття або запобігання тяжкому злочині.

Стаття 35

1. Кожен має право вільно обирати своє місце проживання, пересуватися по території країни і залишати її межі. Це право може обмежуватися лише законом з метою захисту національної безпеки, здоров'я населення і прав та свобод інших громадян.
2. Кожний болгарський громадянин має право повертатися в країну.

Стаття 36

1. Вивчення та використання болгарської мови є право та обов'язок болгарських громадян.
2. Громадяни, для яких болгарська мова не є рідною, мають право поряд з обов'язковим вивченням болгарської мови вивчати та використовувати свою мову.
3. Випадки, в яких використовується лише офіційна мова, зазначаються у законі.

Стаття 37

1. Свобода совісті, свобода думки і вибору віросповідання та релігійних або атеїстичних поглядів є недоторканими. Держава сприяє підтриманню терпимості й поваги між віруючими різних віросповідань і між віруючими та невіруючими.
2. Свобода совісті та віросповідання не може бути спрямована проти національної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення і моралі або проти прав та свобод інших громадян.

Стаття 38

Ніхто не може переслідуватися чи обмежуватися в правах через свої переконання, не може бути зобов'язаний або примушений давати свідчення про свої або чужі переконання.

Стаття 39

1. Кожен має право висловлювати думку і поширювати її за допомогою слова — письмово або усно, за допомогою звуку, зображення чи іншим способом.
2. Це право не може використовуватися для заподіяння шкоди правам і доброму імені іншої особи та для закликів до насильницької зміни конституційно встановленого ладу, до вчинення злочину, до розпалювання ворожнечі або насильства над особою.

Стаття 40

1. Преса та інші засоби масової інформації вільні і не підлягають цензурі.
2. Припинення випуску і конфіскація друкованого видання чи іншого носія інформації допускаються лише на основі акта судової влади, коли завдається шкода добрим звичаям або містяться заклики до насильства зміни конституційно встановленого ладу, до вчинення злочину або до насильства над особою. Якщо протягом 24 годин конфіскації не відбудеться, дія припинення випуску зупиняється.

Стаття 41

1. Кожен має право шукати, отримувати і поширювати інформацію. Здійснення цього права не може бути спрямоване проти прав і доброго імені інших громадян, а також проти національної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення та моралі.
2. Громадяни мають право на інформацію від державного органу або установи з питань, які становлять для них законний інтерес, якщо інформація не є державною чи іншою захищеною законом таємницею або не зачіпає прав інших осіб.

Стаття 42

1. Громадяни, які досягли 18 років, за винятком тих, що перебувають під опікою або відбувають таке покарання, як позбавлення волі, мають право обирати державні та місцеві органи і брати участь у народних опитуваннях.
2. Організація і порядок проведення виборів та референдумів визначаються законом.

Стаття 43

1. Громадяни мають право збиратися мирно і без зброї на зібрання й маніфестації.
2. Порядок організації та проведення зібрань і маніфестацій визначається законом.
3. Для закритих зібрань дозвіл не вимагається.

Стаття 44

1. Громадяни можуть вільно утворювати об'єднання.
2. Забороняються організації, діяльність яких спрямована проти суверенітету, територіальної цілісності країни та єдності нації, на розпалювання расової, національної, етнічної або релігійної ворожнечі, на порушення прав і свобод громадян, а також організації, що створюють таємні чи воєнізовані структури або прагнуть досягти своєї мети шляхом насильства.
3. Закон визначає організації, які підлягають реєстрації, порядок припинення їхнього існування, а також їхні відносини з державою.

Стаття 45

Громадяни мають право на скарги, пропозиції та петиції до державних органів.

Стаття 46

1. Шлюб між чоловіком і жінкою є добровільним. Законним є лише цивільний шлюб.
2. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі і сім'ї.
3. Форма шлюбу, умови і порядок його укладення та розірвання, особисті та майнові стосунки між подружжям регулюються законом.

Стаття 47

1. Забезпечення і виховання дітей до їх повноліття є правом та обов'язком їхніх батьків і здійснюються за сприяння держави.
2. Жінка-мати користується особливим заступництвом держави, яка забезпечує її оплачуваною відпусткою до і після пологів, безоплатною акушерською допомогою, трудовими пільгами та іншою соціальною допомогою.
3. Діти, народжені поза шлюбом, мають рівні права із народженими в шлюбі.
4. Діти, які залишилися без піклування близьких, перебувають під особливим заступництвом держави і суспільства.
5. Умови і порядок обмеження або позбавлення батьківських прав визначаються законом.

Стаття 48

1. Громадяни мають право на працю. Держава піклується про створення умов для здійснення цього права.
2. Держава створює умови для здійснення права на працю для осіб з фізичними та психічними вадами.

3. Кожний громадянин вільно обирає свою професію та місце роботи.
4. Нікого не може бути приневолено виконувати примусову працю.
5. Робітники та службовці мають право на сприятливі для здоров'я та безпечні умови праці, на мінімальну трудову винагороду й на зарплату, що відповідає виконаній роботі, а також на відпочинок і відпустку на умовах і в порядку, визначених законом.

Стаття 49

1. Робітники та службовці мають право об'єднуватися в професійні організації та спілки для захисту своїх інтересів у сфері праці та соціального забезпечення.
2. Роботодавці мають право об'єднуватися для захисту своїх господарських інтересів.

Стаття 50

Робітники та службовці мають право на страйк для захисту своїх колективних економічних та соціальних інтересів. Це право здійснюється на умовах і в порядку, визначених законом.

Стаття 51

1. Громадяни мають право на соціальне забезпечення та соціальну допомогу.
2. Особи, які тимчасово залишилися без роботи, користуються соціальним забезпеченням на умовах і в порядку, визначених законом.
3. Старі люди, які не мають близьких і не можуть утримувати себе своїм майном, як і особи з фізичними та психічними вадами, перебувають під особливим заступництвом держави і суспільства.

Стаття 52

1. Громадяни мають право на охорону здоров'я, яку гарантує доступна медична допомога, і на безоплатне користування медичним обслуговуванням на умовах і в порядку, визначених законом.
2. Охорона здоров'я громадян фінансується з державного бюджету, роботодавцями, особистими й колективними страховими внесками та з інших джерел на умовах і в порядку, визначених законом.
3. Держава піклується про здоров'я громадян і заохочує розвиток спорту та туризму.
4. Нікого не може бути піддано примусовому лікуванню та санітарним заходам інакше ніж у передбачених законом випадках.
5. Держава здійснює контроль за всіма установами охорони здоров'я, а також за виробництвом лікарських засобів, біопрепаратів і медичної техніки та за торгівлею ними.

Стаття 53

1. Усі мають право на освіту.
2. Шкільне навчання до 16-річного віку є обов'язковим.
3. Основна і середня освіта в державних та обцинних школах є безоплатною. За визначених законом умов освіта у вищих державних навчальних закладах є безоплатною.
4. Вищі навчальні заклади користуються академічною автономією.
5. Громадяни та організації можуть створювати навчальні заклади на умовах і в порядку, визначених законом. Навчання в них має відповідати державним вимогам.
6. Держава заохочує здобуття освіти, створюючи та фінансуючи навчальні заклади, допомагаючи здібним учням та студентам, створюючи умови для фахового навчання та перекваліфікації. Вона здійснює контроль за навчальними закладами всіх видів та ступенів.

Стаття 54

1. Кожен має право користуватися національними та загальнолюдськими культурними цінностями, а також розвивати свою культуру відповідно до етнічної належності, що визнається і гарантується законом.
2. Свобода художньої, наукової та технічної творчості визнається і гарантується законом.
3. Винахідницькі, авторські та подібні до них права перебувають під охороною закону.

Стаття 55

Громадяни мають право на здорове та сприятливе навколишнє середовище відповідно до встановлених стандартів та нормативів. Вони зобов'язані оберігати навколишнє середовище.

Стаття 56

Кожний громадянин має право на захист, коли його права або інтереси порушені чи перебувають під загрозою. В державні установи він може з'являтися разом із захисником.

Стаття 57

1. Основні права громадян не можуть бути скасовані.
2. Не допускається зловживання правами, як і їх використання, якщо це зачіпає права і законні інтереси інших.

3. При оголошенні війни, воєнного або іншого надзвичайного стану закон може тимчасово обмежити використання окремих прав громадян, за винятком прав, передбачених у ст. 28, ст. 29, ст. 31 п. 1, 2, 3, ст. 32 п. 1 та ст. 37.

Стаття 58

1. Громадяни зобов'язані додержувати Конституції та законів і виконувати їх. Вони зобов'язані поважати права і законні інтереси інших.
2. Релігійні та інші переконання не є підставою для відмови виконувати обов'язки, встановлені Конституцією і законами.

Стаття 59

1. Захист Вітчизни є обов'язком і честю кожного болгарського громадянина. Зрада та зрадництво Вітчизни є найтяжчим злочином і караються з усією суворістю закону.
2. Виконання військових обов'язків, умови та порядок звільнення від них або заміна їх альтернативною службою встановлюються законом.

Стаття 60

1. Громадяни зобов'язані платити податки та збори, встановлені законом, відповідно до своїх доходів та майна.
2. Податкові пільги та надбавки можуть встановлюватися тільки законом.

Стаття 61

Громадяни зобов'язані сприяти державі та суспільству у випадку, коли трапляється стихійне чи інше лихо, на умовах і в порядку, визначених законом.

Глава третя НАРОДНІ ЗБОРИ

Стаття 62

Народні Збори здійснюють законодавчу владу і застосовують парламентський контроль.

Стаття 63

Народні Збори складаються з 240 народних представників.

Стаття 64

1. Народні Збори обираються строком на чотири роки.
2. На випадок війни, воєнного чи іншого надзвичайного стану, що виник під час або після закінчення мандата Народних Зборів, строк їхніх повноважень продовжується до припинення цих обставин.
3. Вибори до нових Народних Зборів проводяться не пізніше ніж через два місяці після припинення повноважень попередніх.

Стаття 65

1. Народним представником може бути обраний болгарський громадянин, який не має іншого громадянства, досяг 21 року, не перебуває під опікою та не відбуває такого покарання, як позбавлення волі.
2. Кандидати в народні представники, зайняті на державній службі, припиняють її виконання після своєї реєстрації.

Стаття 66

Законність виборів може бути заперечена в Конституційному Суді в порядку, визначеному законом.

Стаття 67

1. Народні обранці представляють не тільки своїх виборців, а й увесь народ. Покладення обов'язкового мандата не дійсне.
2. Народні представники діють на основі Конституції та законів згідно зі своїми совістю та переконаннями.

Стаття 68

1. Народні представники не можуть виконувати іншу державну службу або займатися діяльністю, яка згідно з законом є несумісною зі статусом народного представника.
2. Народний представник, обраний міністром, припиняє повноваження на час, протягом якого є міністром. У такому разі він заміщається у визначеному законом порядку.

Стаття 69

Народні представники не несуть кримінальної відповідальності за висловлення своєї думки і за своє голосування в Народних Зборах.

Стаття 70

Народні представники не можуть бути затримані і проти них не може бути порушене кримінальне переслідування, за винятком тяжких злочинів, до того ж з дозволу Народних Зборів, а коли вони не засідають — Голови Народних Зборів. Запит про дозвіл на затримання не робиться при затриманні в момент вчинення тяжкого злочину, але в такому разі негайно сповіщаються Народні Збори, а коли вони не засідають — Голова Народних Зборів.

Стаття 71

Народні представники одержують винагороду, розмір якої визначається Народними Зборами.

Стаття 72

1. Повноваження народного представника припиняються достроково:

- 1) якщо робиться заява про відставку перед Народними Зборами;
- 2) якщо набуває чинності вирок, що встановлює покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин або коли виконання покарання у вигляді позбавлення волі не відкладено;
- 3) якщо встановлюється невиборність або несумісність;
- 4) у разі смерті.

2. У випадках, зазначених у пп. 1 і 2, рішення приймається Народними Зборами, а у випадку, зазначеному в п. 3, — Конституційним Судом.

Стаття 73

Організація та діяльність Народних Зборів провадяться на основі Конституції та ухваленого ними регламенту.

Стаття 74

Народні Збори є постійно діючим органом. Вони самі визначають час, протягом якого не засідають.

Стаття 75

Новообрані Народні Збори скликаються на перше засідання Президентом Республіки не пізніше ніж через один місяць після обрання Народних Зборів. Якщо у визначений строк Президент не скликає Народних Зборів, вони скликаються однією п'ятою народних представників.

Стаття 76

1. Перше засідання Народних Зборів відкривається найстаршим з-поміж присутніх народним представником.
2. На першому засіданні народні представники складають таку присягу: «Присягаю іменем Республіки Болгарія додержувати Конституції та законів країни і в усіх своїх діях керуватися інтересами народу. Присягу склав».
3. На тому самому засіданні Народних Зборів обираються Голова і заступник Голови.

Стаття 77

1. Голова Народних Зборів:
 - 1) представляє Народні Збори;
 - 2) пропонує проект порядку денного засідань;
 - 3) відкриває, керує і закриває засідання Народних Зборів і забезпечує порядок при їх проведенні;
 - 4) засвідчує своїм підписом прийняті Народними Зборами акти;
 - 5) опубліковує рішення, декларації та звернення, прийняті Народними Зборами;
 - 6) організовує міжнародні зв'язки Народних Зборів.
2. Заступник Голови Народних Зборів допомагає Голові і здійснює покладені на нього обов'язки.

Стаття 78

Народні Збори скликаються на засідання Головою Народних Зборів:

- 1) з його ініціативи;
- 2) за ініціативою однієї п'ятої народних представників;
- 3) за ініціативою Президента;
- 4) за ініціативою Ради Міністрів.

Стаття 79

1. Народні Збори обирають зі свого складу постійні та тимчасові комісії.
2. Постійні комісії сприяють діяльності Народних Зборів і здійснюють від їхнього імені парламентський контроль.
3. Тимчасові комісії обираються для розслідування та перевірки.

Стаття 80

Посадові особи і громадяни, які будуть запрошені, зобов'язані з'являтися у парламентські комісії і надавати їм свідчення і документи, що вимагаються від них.

Стаття 81

1. Народні Збори можуть засідати і приймати свої акти, якщо присутня більш ніж половина народних представників.
2. Народні Збори приймають закони та інші акти більшістю, що перевищує половину присутніх народних представників, крім випадків, коли згідно з Конституцією вимагається інша більшість.
3. Голосування є особистим і відкритим, крім випадків, коли Конституція передбачає або Народні Збори вирішують, що воно має бути таємним.

Стаття 82

Засідання Народних Зборів є відкритими. Як виняток, Народні Збори можуть прийняти рішення, що окремі засідання будуть закритими.

Стаття 83

1. Члени Ради Міністрів можуть брати участь у засіданнях Народних Зборів та парламентських комісій. За їхнім бажанням при заслуховуванні їм надається перевага.
2. Народні Збори та парламентські комісії можуть зобов'язувати міністрів з'являтися на своїй засідання та відповідати на поставлені запитання.

Стаття 84

Народні Збори:

- 1) приймають, змінюють, доповнюють і скасовують закони;
- 2) приймають державний бюджет і звіт про його виконання;
- 3) встановлюють податки та визначають їх розмір;
- 4) призначають вибори Президента Республіки;
- 5) приймають рішення про проведення національного референдуму;
- 6) обирають і звільняють Голову Ради Міністрів, а за пропозицією Ради Міністрів здійснюють зміни в Уряді, запропоновані його Головою;
- 7) створюють, реорганізують і ліквідують міністерства за пропозицією Голови Ради Міністрів;
- 8) обирають і звільняють керівників Болгарського народного банку та інших установ, визначених законом;

- 9) дають згоду на укладення договорів про державні позики;
- 10) вирішують питання про оголошення війни та про укладення миру;
- 11) дають згоду на направлення та використання болгарських Збройних сил за межами країни, а також перебування іноземних військ на території країни або проходження через неї;
- 12) оголошують воєнний або інший надзвичайний стан на всій території країни або на її частині за пропозицією Президента чи Ради Міністрів;
- 13) оголошують амністію;
- 14) засновують ордени та медалі;
- 15) встановлюють офіційні свята.

Стаття 85

1. Народні Збори ратифікують та денонсують через прийняття закону міжнародні договори, які:
 - 1) мають політичний чи військовий характер;
 - 2) стосуються участі Республіки Болгарія в міжнародних організаціях;
 - 3) передбачають уточнення кордону Республіки Болгарія;
 - 4) містять фінансові зобов'язання держави;
 - 5) передбачають участь держави в арбітражному або судовому розв'язанні міжнародних спорів;
 - 6) стосуються основних прав людини;
 - 7) стосуються чинності закону або вимагають заходів законодавчого характеру для їх виконання;
 - 8) прямо передбачають ратифікацію.
2. Ратифіковані Народними Зборами договори можуть бути змінені або денонсовані лише в порядку, зазначеному в самих договорах, або відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права.
3. Укладенню міжнародних договорів, які вимагають змін у Конституції, має передувати прийняття таких змін.

Стаття 86

1. Народні Збори приймають закони, рішення, декларації та звернення.
2. Закони та рішення Народних Зборів обов'язкові для всіх державних органів, організацій та громадян.

Стаття 87

1. Право законодавчої ініціативи мають кожний народний представник і Рада Міністрів.
2. Законопроект про державний бюджет готується і вноситься Радою Міністрів.

Стаття 88

1. Закони обговорюються і приймаються шляхом двох голосувань, які відбуваються на окремих засіданнях. Як виняток, Народні Збори можуть прийняти рішення про проведення двох голосувань на одному засіданні.
2. Інші акти Народних Зборів приймаються шляхом одного голосування.
3. Прийняті акти публікуються в «Державному віснику» не пізніше ніж через 15 днів після їх прийняття.

Стаття 89

1. Одна п'ята народних представників може запропонувати Народним Зборам поставити на голосування питання про недовіру Раді Міністрів. Пропозиція вважається прийнятою, якщо за неї проголосувало більше половини усіх народних представників.
2. Коли Народні Збори виражають недовіру Голові Уряду або Раді Міністрів, Голова оголошує про відставку Уряду.
3. Коли Народні Збори відхиляють пропозицію проголосувати за вираження недовіри Раді Міністрів, нова пропозиція про недовіру на тій самій підставі не може бути внесена протягом наступних шести місяців.

Стаття 90

1. Народні представники мають право на запитання та запити до Ради Міністрів або до окремих міністрів, які зобов'язані дати відповідь.
2. За пропозицією однієї п'ятої народних представників стосовно запиту проводиться обговорення і приймається рішення.

Стаття 91

1. Народні Збори обирають Лічильну палату, яка здійснює контроль за виконанням бюджету.
2. Організація, повноваження і порядок діяльності Лічильної палати встановлюються законом.

Глава четверта ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 92

1. Президент є главою держави. Він уособлює єдність нації і репрезентує Республіку Болгарія в міжнародних відносинах.
2. Президент у своїй діяльності користується допомогою віце-Президента.

Стаття 93

1. Президент обирається безпосередньо виборцями строком на п'ять років у порядку, визначеному законом.
2. Президентом може бути обраний болгарський громадянин за народженням, який досяг 40 років, відповідає умовам обрання народного представника і проживає останні п'ять років у країні.
3. Обраним вважається кандидат, який отримав більше половини дійсних голосів, якщо в голосуванні взяло участь більше половини виборців.
4. Якщо нікого з кандидатів не обрано, у семиденний строк проводиться нове обрання, в якому беруть участь два кандидати, що отримали найбільшу кількість голосів. Обраним вважається кандидат, який отримав більшість голосів.
5. Обрання нового Президента проводиться не раніше ніж за три місяці і не пізніше ніж за два місяці до спливу строку повноважень Президента, який виконує обов'язки.
6. Спори щодо законності обрання Президента розв'язуються Конституційним Судом у місячний строк після обрання.

Стаття 94

1. Віце-Президент обирається одночасно і за одним бюлетенем з Президентом на умовах і в порядку, встановлених для обрання Президента.

Стаття 95

1. Президент і віце-Президент можуть бути переобрані на ту саму посаду тільки ще на один мандат.
2. Президент і віце-Президент не можуть бути народними представниками і виконувати іншу державну, громадську і господарську роботу та брати участь у керівництві політичною партією.

Стаття 96

Президент і віце-Президент складають перед Народними Зборами присягу згідно зі ст. 76 п. 2.

Стаття 97

1. Повноваження Президента і віце-Президента припиняються достроково:
 - 1) у разі подання заяви про відставку перед Конституційним Судом;
 - 2) при тривалій неможливості виконувати повноваження внаслідок тяжкого захворювання;
 - 3) за умов ст. 103;
 - 4) у разі смерті.
2. У випадках, зазначених у п. 1 і 2, повноваження Президента і віце-Президента припиняються, як тільки Конституційний Суд встановить названі обставини.
3. У випадку, зазначеному в п. 1, віце-Президент стає на посаду Президента до кінця мандата.
4. Якщо віце-Президент позбавлений можливості стати на посаду Президента, повноваження Президента виконує Голова Народних Зборів до обрання Президента і віце-Президента. У цьому випадку у двомісячний строк проводяться вибори Президента і віце-Президента.

Стаття 98

Президент Республіки:

- 1) призначає вибори до Народних Зборів та органів місцевого самоврядування і визначає дату проведення національного референдуму, коли про це є рішення Народних Зборів;
- 2) направляє звернення до народу і Народних Зборів;
- 3) укладає міжнародні договори у випадках, визначених законом;
- 4) опубліковує закони;
- 5) за пропозицією Ради Міністрів затверджує зміни кордонів та центрів адміністративно-територіальних одиниць;
- 6) за пропозицією Ради Міністрів призначає і звільняє з посади глав дипломатичних представництв і постійних представників Республіки Болгарія при міжнародних організаціях, а також приймає акредитаційні та відкличні грамоти іноземних дипломатичних представників у країні;
- 7) призначає і звільняє інших державних службовців з посад, визначених законом;
- 8) нагороджує орденами та медалями;

- 9) надає і відновлює болгарське громадянство, звільняє від нього і позбавляє його;
- 10) надає притулок;
- 11) здійснює право помилування;
- 12) звільняє від заборгованості державі у разі неможливості її стягнення;
- 13) дає найменування об'єктам національного значення та населеним пунктам;
- 14) інформує Народні Збори з основних питань, що належать до сфери його повноважень.

Стаття 99

1. Президент після консультації з парламентськими групами пропонує кандидатуві на Голову Ради Міністрів, рекомендованому найбільшою за чисельністю парламентською групою, сформувати Уряд;
2. Якщо за семиденний строк кандидат на Голову Ради Міністрів не встигне запропонувати склад Ради Міністрів, Президент покладає цю функцію на кандидата на Голову Ради Міністрів, рекомендованого другою за чисельністю парламентською групою;
3. Якщо й у цьому випадку не буде запропоновано склад Ради Міністрів, Президент у визначений в попередньому пункті строк пропонує будь-якій іншій парламентській групі рекомендувати кандидата на Голову Ради Міністрів.
4. Якщо доручення щодо формування успішно виконане, Президент пропонує Народним Зборам обрати кандидата на Голову Ради Міністрів.
5. Якщо не досягнуто згоди про утворення Уряду, Президент призначає службовий Уряд, розпускає Народні Збори і призначає нові вибори у строк, передбачений у ст. 64 п. 3. Акт, яким Президент розпускає Народні Збори, визначає і дату обрання нових Народних Зборів.
6. Порядок формування Уряду, передбачений попередніми пунктами, застосовується й у випадку, передбаченому в ст. 111 п. 1.
7. У випадках, передбачених п. 5 і 6, Президент не може розпустити Народні Збори протягом останніх трьох місяців свого мандата. Якщо за цей період парламент не може сформувати Уряд, Президент призначає службовий Уряд.

Стаття 100

1. Президент є Верховним головнокомандувачем Збройних сил Республіки Болгарія.
2. Президент призначає і звільняє вищий командний склад Збройних сил і надає вищі військові звання за пропозицією Ради Міністрів.
3. Президент очолює Консультативну Раду національної безпеки, статус якої визначається законом.

4. За пропозицією Ради Міністрів Президент оголошує загальну або часткову мобілізацію згідно із законом.
5. Президент оголошує стан війни у випадку збройного нападу на країну або за необхідності негайного виконання міжнародних зобов'язань, воєнний або інший надзвичайний стан, коли Народні Збори не засідають. У цих випадках вони скликаються негайно для винесення рішення.

Стаття 101

1. У строк, визначений у ст. 88 п. 3, Президент може з відповідним обґрунтуванням повернути закон у Народні Збори для нового обговорення, у чому йому не може бути відмовлено.
2. Народні Збори повторно приймають закон більш ніж половиною голосів усіх народних представників.
3. Повторно прийнятий Народними Зборами закон опубліковується Президентом у 7-денний строк після його одержання.

Стаття 102

1. На виконання своїх повноважень Президент видає укази, направляє звернення та послання.
2. Укази контрасигнуються Головою Ради Міністрів або відповідним міністром.
3. Не підлягають контрасигнуванню укази, якими Президент:
 - 1) призначає службовий Уряд;
 - 2) дає доручення щодо формування Уряду;
 - 3) розпускає Народні Збори;
 - 4) повертає закон, прийнятий Народними Зборами, для повторного обговорення;
 - 5) визначає організацію і порядок діяльності президентських служб та призначає персонал;
 - 6) призначає вибори та референдум;
 - 7) опубліковує закони.

Стаття 103

1. Президент та віце-Президент не несуть відповідальності за дії, вчинені при виконанні своїх функцій, за винятком державної зради та порушення Конституції.
2. Обвинувачення висувається за пропозицією не менш ніж однієї чверті народних представників і вважається підтриманим Народними Зборами, якщо більше двох третин народних представників проголосує за це.

3. Конституційний Суд розглядає обвинувачення проти Президента або Віце-Президента у місячний строк з моменту висунення обвинувачення. Якщо буде встановлено, що Президент або віце-Президент вчинили державну зраду чи порушили Конституцію, їхні повноваження припиняються.

4. Президент і віце-Президент не можуть бути затримані і проти них не може бути порушене кримінальне переслідування.

Стаття 104

Президент може покладати на віце-Президента повноваження, передбачені ст. 98 п. 7, 9, 10 і 11.

Глава п'ята РАДА МІНІСТРІВ

Стаття 105

1. Рада Міністрів керує внутрішньою та зовнішньою політикою і здійснює її відповідно до Конституції та законів.

2. Рада Міністрів забезпечує громадський порядок і національну безпеку та здійснює загальне керівництво державною адміністрацією і Збройними силами.

Стаття 106

Рада Міністрів керує виконанням державного бюджету; організовує використання державного майна; укладає, затверджує та денонсує міжнародні договори у випадках, передбачених законом.

Стаття 107

Рада Міністрів скасовує ті акти міністрів, що не відповідають законам і є неправильними.

Стаття 108

1. Рада Міністрів складається з Голови, заступника Голови та міністрів.

2. Голова Ради Міністрів керує Урядом, координує його загальну політику і несе за неї відповідальність. Він призначає на посаду і звільняє з посади заступників міністрів.

3. Міністри керують окремими міністерствами, крім випадків, коли Народні Збори вирішать інакше. Вони несуть відповідальність за свої дії.

Стаття 109

Члени Ради Міністрів складають перед Народними Зборами присягу згідно зі ст. 76 п. 2.

Стаття 110

Членами Ради Міністрів можуть бути тільки болгарські громадяни, які відповідають умовам обрання народних представників.

Стаття 111

1. Повноваження Ради Міністрів припиняються:
 - 1) при вираженні недовіри Раді Міністрів або її Голові;
 - 2) при прийнятті відставки Ради Міністрів або її Голови;
 - 3) у разі смерті Голови Ради Міністрів.
2. Рада Міністрів подає у відставку перед новообраними Народними Зборами.
3. У випадках, передбачених попередніми пунктами, Рада Міністрів виконує свої функції до обрання нової Ради Міністрів.

Стаття 112

1. Рада Міністрів може звернутися з проханням до Народних Зборів про вираження довіри щодо політики загалом, щодо програми або з конкретного приводу. Рішення приймається більшістю, що перевищує половину присутніх народних представників.
2. Якщо Рада Міністрів не здобуває належної довіри, Голова Ради Міністрів подає заяву про відставку Уряду.

Стаття 113

1. Члени Ради Міністрів не можуть обіймати посади і займатися діяльністю, що є несумісними зі статусом народного представника.
2. Народні Збори можуть визначати й інші посади, що їх члени Ради Міністрів не можуть обіймати, та діяльність, якою вони не можуть займатися.

Стаття 114

На основі та на виконання законів Рада Міністрів приймає постанови, розпорядження та рішення. За допомогою постанов Рада Міністрів приймає також правила і рішення.

Стаття 115

Міністри видають правила, рішення, інструкції та накази.

Стаття 116

1. Державні службовці є виразниками волі та інтересів нації. При виконанні своїх службових функцій вони повинні керуватися виключно законом і бути політично нейтральними.
2. Умови, відповідно до яких державні службовці призначаються на посади і звільняються з посад і можуть бути членами політичних партій та професійних організацій, а також здійснювати право на страйк, визначаються законом.

Глава шоста СУДОВА ВЛАДА

Стаття 117

1. Судова влада захищає права і законні інтереси громадян, юридичних осіб та держави.
2. Судова влада незалежна. При здійсненні своїх функцій судді, судові засідателі, прокурори та слідчі підкоряються лише закону.
3. Судова влада має самостійний бюджет.

Стаття 118

Правосуддя здійснюється іменем народу.

Стаття 119

1. Правосуддя здійснюється Верховним касаційним судом, Верховним адміністративним судом, апеляційними, окружними, військовими та районними судами.
2. Відповідно до закону можуть створюватися і спеціалізовані суди.
3. Надзвичайні суди не допускаються.

Стаття 120

1. Суди здійснюють контроль за законністю актів та дій адміністративних органів.
2. Громадяни та юридичні особи можуть оскаржити всі адміністративні акти, що їх зачіпають, крім тих, які прямо зазначені у законі.

Стаття 121

1. Суди забезпечують рівність та умови для змагальності сторін у судовому процесі.
2. Проведення у справах забезпечує встановлення істини.
3. Розгляд справ у всіх судах є відкритим, якщо закон не передбачає іншого.
4. Акти правосуддя вмотивовуються.

Стаття 122

1. Громадяни та юридичні особи мають право на захист на всіх стадіях процесу.
2. Порядок здійснення права на захист визначається законом.

Стаття 123

У визначених законом випадках у здійсненні правосуддя беруть участь і судові засідателі.

Стаття 124

Верховний касаційний суд здійснює верховний судовий нагляд за точним і однаковим застосуванням законів усіма суддями.

Стаття 125

1. Верховний адміністративний суд здійснює верховний судовий нагляд за точним і однаковим застосуванням законів в адміністративному провадженні.
2. Верховний адміністративний суд виносить рішення щодо спорів про законність актів Ради Міністрів та міністрів, а також інших актів, зазначених у законі.

Стаття 126

1. Структура Прокуратури відповідає структурі судів.
2. Головний прокурор здійснює нагляд за законністю та методичне керівництво в діяльності всіх прокурорів.

Стаття 127

Прокуратура стежить за додержанням законності, а саме:

- 1) притягає до відповідальності осіб, які вчинили злочини, та підтримує обвинувачення у кримінальних справах загального характеру;
- 2) здійснює нагляд за виконанням кримінальних покарань та інших примусових заходів;
- 3) вдається до дій з метою скасувати акти, що не відповідають законові;
- 4) у передбачених законом випадках бере участь у цивільних та адміністративних справах.

Стаття 128

Слідчі органи входять у систему судової влади. Вони здійснюють попереднє провадження в кримінальних справах.

Стаття 129

1. Судді, прокурори та слідчі призначаються, отримують підвищення або пониження на посаді, переміщуються та звільняються з посади Вищою судовою радою.
2. Голова Верховного касаційного суду, Голова Верховного адміністративного суду і Головний прокурор призначаються та звільняються Президентом Республіки за пропозицією Вищої судової ради строком на сім років без права на повторне обрання. Президент не може відмовити у призначенні чи звільненні при вдруге внесеній пропозиції.
3. Судді, прокурори та слідчі стають незмінними по завершенні трирічного строку перебування на обійманій посаді. Вони звільняються з посади лише при виході на пенсію, при проханні про відставку, при набутті чинності вироком, яким накладено таке покарання, як позбавлення волі за умисний злочин, а також при тривалій неможливості виконувати обов'язки протягом більш ніж року.

Стаття 130

1. Виша судова рада складається з 25 членів. Голова Верховного касаційного суду, Голова Верховного адміністративного суду та Головний прокурор є її членами за посадами.
2. Членами Вищої судової ради, що не є її членами за посадою, обираються правники з високими професійними та моральними якостями, які мають не менш ніж 15-річний правничий стаж.
3. Одинадцять членів Вищої судової ради обираються Народними Зборами і одинадцять — органами судової влади.
4. Мандат обраних членів Вищої судової ради чинний протягом п'яти років. Вони не можуть бути переобрані одразу після спливу цього строку.
5. На засіданнях Вищої судової ради головує міністр юстиції. Він не бере участі в голосуванні.

Стаття 131

Рішення Вищої судової ради про призначення, підвищення або пониження на посаді, переміщення та звільнення з посади суддів, прокурорів та слідчих, а також пропозиції, які вона вносить згідно зі ст. 129 п. 2, приймаються таємним голосуванням.

Стаття 132

1. Судді, прокурори та слідчі користуються імунітетом народного представника.
2. У визначених законом випадках рішення про позбавлення імунітету судді, прокурора чи слідчого приймається Вищою судовою радою.

Стаття 133

Організація та порядок діяльності Вищої судової ради, судів, прокурорських та слідчих органів, статус суддів, прокурорів і слідчих, умови та порядок призначення на посаду і звільнення з посади суддів, судових засідателів, прокурорів та слідчих, а також реалізації їх відповідальності регламентуються законом.

Стаття 134

1. Адвокатура є вільною, незалежною і самоврядною. Вона допомагає громадянам та юридичним особам при захисті їхніх прав і законних інтересів.
2. Організація та порядок діяльності адвокатури регламентується законом.

Глава сьома

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВА АДМІНІСТРАЦІЯ

Стаття 135

1. Територія республіки поділяється на общини та області. Територіальний поділ та повноваження столичної общини та інших великих міст визначаються законом.
2. Інші адміністративно-територіальні одиниці та органи самоврядування в них можуть бути створені згідно із законом.

Стаття 136

1. Община є основною адміністративно-територіальною одиницею, в якій здійснюється місцеве самоврядування. Громадяни беруть участь в управлінні общиною як через обрані ними органи місцевого самоврядування, так і безпосередньо шляхом референдуму та загальних зборів населення.
2. Межі общини визначаються після опитування населення.
3. Община є юридичною особою.

Стаття 137

1. Територіальні общини, що здійснюють самоврядування, можуть об'єднуватися для розв'язання загальних питань.
2. Закон створює умови для об'єднання общин.

Стаття 138

Органом місцевого самоврядування в общині є общинна рада, яка обирається населенням відповідної общини строком на чотири роки в порядку, визначеному законом.

Стаття 139

1. Органом виконавчої влади в общині є кмет. Він обирається населенням або общинною радою строком на чотири роки у порядку, визначеному законом.
2. У своїй діяльності кмет керується законом, актами ради і рішеннями населення.

Стаття 140

Община має право на свою власність, яка використовується в загальнотериторіальних інтересах.

Стаття 141

1. Община має самостійний бюджет.
2. Постійні фінансові джерела общини визначаються законом.
3. Держава через бюджетні кошти та іншим чином допомагає нормальній діяльності общини.

Стаття 142

Область є адміністративно-територіальною одиницею, призначеною для проведення регіональної політики, для здійснення державного управління на місцях і для забезпечення відповідності між національними та місцевими інтересами.

Стаття 143

1. Управління в області здійснюється обласним управителем за допомогою обласної адміністрації.
2. Обласний управитель призначається Радою Міністрів.
3. Обласний управитель забезпечує проведення державної політики, несе відповідальність за захист національних інтересів, законності та громадського порядку і здійснює адміністративний контроль.

Стаття 144

Центральні державні органи та їх представники на місцях здійснюють контроль за законністю актів органів місцевого управління, якщо це передбачено законом.

Стаття 145

Общинні ради можуть заперечувати перед судом акти і дії, що порушують їхні права.

Стаття 146

Організація та порядок діяльності органів місцевого самоврядування і місцевої адміністрації визначаються законом.

Глава восьма КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД

Стаття 147

1. Конституційний Суд складається з 12 суддів, одна третина яких обирається Народними Зборами, одна третина призначається Президентом і одна третина обирається загальними зборами суддів Верховного касаційного суду та Верховного адміністративного суду.
2. Мандат суддів Конституційного Суду чинний 9 років. Їх не може бути обрано повторно на цю посаду. Склад Конституційного Суду оновлюється через три роки від кожної квоти у порядку, визначеному законом.
3. Суддями Конституційного Суду обираються правники з високими професійними і моральними якостями, які мають не менш ніж п'ятнадцятирічний стаж.
4. Судді Конституційного Суду обирають Голову таємним голосуванням на три роки.
5. Статус члена Конституційного Суду несумісний із мандатом представника, із діяльністю на державній або громадській посаді, з членством у політичній партії або профспілці, з провадженням творчої, торговельної чи іншої оплачуваної професійної діяльності.
6. Члени Конституційного Суду користуються імунітетом народних представників.

Стаття 148

1. Мандат судді Конституційного Суду припиняється при:
 - 1) спливі визначеного строку;
 - 2) заяві про відставку перед Конституційним Судом;
 - 3) набутті чинності вироком, яким накладено таке покарання, як позбавлення волі за умисний злочин;
 - 4) фактичній неможливості виконувати свої обов'язки більше одного року;
 - 5) несумісності з посадою та діяльністю згідно зі ст. 147 п. 5;

6) у разі смерті.

2. Конституційний Суд позбавляє суддю імунітету і встановлює фактичну неможливість виконання ним своїх обов'язків тасмним голосуванням більшістю, не меншою за дві третини усіх суддів.

3. У разі припинення мандата судді Конституційного Суду в місячний строк на його місце обирається інший за відповідною квотою.

Стаття 149

1. Конституційний Суд:

1) дає обов'язкове тлумачення Конституції;

2) виносить за запитом рішення про встановлення антиконституційності законів та інших актів Народних Зборів, а також актів Президента;

3) розв'язує спори щодо компетенції між Народними Зборами, Президентом і Радою Міністрів, а також між органами місцевого самоврядування та центральними виконавчими органами;

4) виносить рішення про відповідність Конституції укладених Республікою Болгарія міжнародних договорів перед їх ратифікацією, а також про відповідність законів загальнооб'язаним нормам міжнародного права та міжнародним договорам за участю Болгарії;

5) виносить рішення у спрах про конституційність політичних партій та об'єднань;

6) виносить рішення у спрах про законність обрання Президента і ВіцеПрезидента;

7) виносить рішення у спрах про законність обрання народного представника;

8) виносить рішення з обвинувачень, порушених Народними Зборами проти Президента і віце-Президента.

2. Повноваження Конституційного Суду не можуть бути розширені або звужені за допомогою закону.

Стаття 150

1. Конституційний Суд діє за ініціативою не менш ніж однієї п'ятої народних представників, Президента, Ради Міністрів, Верховного касаційного суду, Верховного адміністративного суду і Головного прокурора. Спори про компетенцію за п.1(3) попередньої статті можуть бути порушені й обшинними радами.

2. Якщо встановлено невідповідність між законом і Конституцією, Верховний касаційний суд або Верховний адміністративний суд припиняють провадження у справі і вносять питання до Конституційного Суду.

Стаття 151

1. Конституційний Суд виносить рішення більшістю, що перевищує половину усіх суддів.
2. Рішення Конституційного Суду публікуються в «Державному віснику» у 15-денний строк з моменту їх прийняття. Рішення набуває чинності через три дні після його опублікування. Акт, оголошений антиконституційним, не застосовується із дня набуття рішенням чинності.
3. Та частина закону, що не оголошена неконституційною, зберігає свою чинність.

Стаття 152

Організація та порядок діяльності Конституційного Суду визначаються законом.

Глава дев'ята

ЗМІНА І ДОПОВНЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ. ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 153

Народні Збори можуть змінювати і доповнювати усі приписи Конституції, за винятком тих, що стосуються повноважень Великих Народних Зборів.

Стаття 154

1. Право на ініціативу щодо зміни та доповнення Конституції належить одній чверті народних представників і Президентові.
2. Пропозиція розглядається Народними Зборами не раніше ніж через місяць і не пізніше ніж через три місяці після її надходження.

Стаття 155

1. Народні Збори приймають закон про зміну чи доповнення Конституції більшістю у три чверті голосів усіх народних представників шляхом трьох голосувань у різні дні.
2. Якщо пропозиція отримує менше ніж три чверті, але не менше ніж дві третини голосів усіх народних представників, то на новий розгляд пропозиція вноситься не раніше ніж через два і не пізніше ніж через п'ять місяців. При новому розгляді пропозиція приймається, якщо за неї проголосувало не менше ніж дві третини усіх народних представників.

Стаття 156

Закон про зміну або доповнення Конституції підписується Головою Народних Зборів і публікується в «Державному віснику» в 7-денний строк після його прийняття.

Стаття 157

Великі Народні Збори складаються з 400 народних представників, обраних у загальному порядку.

Стаття 158

Великі Народні Збори:

- 1) приймають нову Конституцію;
- 2) розв'язують питання про зміну території Республіки Болгарія та ратифікують міжнародні договори, що передбачають такі зміни;
- 3) розв'язують питання про зміну форми державного устрою та державного правління;
- 4) розв'язують питання про зміну ст. 5 п. 2 і 4 та ст. 57 п. 1 і 3 Конституції;
- 5) розв'язують питання про зміну і доповнення гл. IX Конституції.

Стаття 159

1. Право на ініціативу за попередньою статтею мають не менш ніж половина народних представників і Президент.
2. Проект нової Конституції або зміни чинної, як і зміни території країни згідно зі ст. 158, розглядаються Народними Зборами не раніше ніж через два місяці й не пізніше ніж через п'ять місяців після його внесення.

Стаття 160

1. Народні Збори розв'язують питання про проведення виборів Великих Народних Зборів більшістю у дві третини голосів від загальної кількості народних представників.
2. Президент призначає вибори Великих Народних Зборів у тримісячний строк після рішення Народних Зборів.
3. Із проведенням виборів Великих Народних Зборів повноваження Народних Зборів припиняються.

Стаття 161

Великі Народні Збори приймають рішення щодо внесених проектів більшістю у дві третини голосів усіх народних представників шляхом трьох голосувань у різні дні.

Стаття 162

1. Великі Народні Збори розв'язують тільки ті питання Конституції, для вирішення яких їх обрано.
2. У невідкладних випадках Великі Народні Збори виконують функції Народних Зборів.
3. Повноваження Великих Народних Зборів припиняються після остаточного розгляду питань, заради яких Збори було обрано. У цьому випадку Президент призначає вибори у порядку, визначеному законом.

Стаття 163

Акти Великих Народних Зборів підписуються і публікуються їх Головою в 7-денний строк після прийняття.

Глава десята

ГЕРБ, ПЕЧАТКА, ПРАПОР, ГІМН, СТОЛИЦЯ

Стаття 164

Герб Республіки Болгарія — стоячий золотий лев на темно-червоному тлі у формі щита.

Стаття 165

На державній печатці відтворено герб Республіки Болгарія.

Стаття 166

Прапор Республіки Болгарія триколірний: біла, зелена та червона смуги, розташовані горизонтально згори вниз.

Стаття 167

Порядок, відповідно до якого застосовується державна печатка і вивішується національний прапор, визначається законом.

Стаття 168

Гімном Республіки Болгарія є пісня «Люба Батьківщина».

Стаття 169

Столицею Республіки Болгарія є місто Софія.

ПЕРЕХІДНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОСТАНОВИ

§1

1. Після прийняття Конституції Великі Народні Збори оголошують про саморозпуск.
2. Великі Народні Збори продовжують виконувати функції Народних Зборів до обрання нових Народних Зборів. У цей період вони приймають закони про вибори Народних Зборів, Президента, органів місцевого самоврядування, а також інші закони. У цей самий період утворюються Конституційний Суд і Вища судова рада.
3. На першому засіданні Народних Зборів після набуття чинності Конституцією народні представники, Президент, віце-Президент та члени Ради Міністрів складають передбачену в цій Конституції присягу.

§2

До обрання Верховного касаційного суду та Верховного адміністративного суду їхні повноваження відповідно до ст. 130 п. 3 і ст. 147 п. 1 Конституції виконуються Верховним Судом Республіки Болгарія.

§3

1. Приписи існуючих законів застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції.
2. У річний строк після набуття чинності Конституцією Народні Збори скасовують ті приписи існуючих законів, які не скасовані в силу безпосередньої дії ст. 5 п. 2 Конституції.
3. Народні Збори у трирічний строк приймають закони, прямо зазначені у Конституції.

§4

Визначена Конституцією організація судової влади вступає в дію після прийняття нових організаційно-процесуальних законів, що мають бути прийняті у строк відповідно до §3 п. 2.

§5

Судді, прокурори та слідчі стають незмінюваними, якщо у тримісячний строк з моменту свого створення Вища судова рада не винесе рішення про те, що вони не володіють необхідними професійними якостями.

§6

До створення нових законодавчих правил щодо Болгарського національного телебачення, Болгарського національного радіо та Болгарського телеграфного агентства Народні

Збори здійснюють повноваження, які стосовно до цих національних установ мають Великі Народні Збори.

§7

1. Вибори Народних Зборів та місцевих органів самоврядування проводяться у тримісячний строк після саморозпуску Великих Народних Зборів. Дата виборів визначається Президентом відповідно до його повноважень згідно зі ст. 98 п. 1 Конституції.
2. Вибори Президента і віце-Президента проводяться у тримісячний строк після виборів Народних Зборів.
3. До обрання Президента і віце-Президента Голова та заступник Голови виконують функції Президента і віце-Президента відповідно до чинної Конституції.

§8

Уряд продовжує виконувати свої функції згідно з чинною Конституцією до утворення нового Уряду.

§9

Ця Конституція набуває чинності у день її опублікування в «Державному віснику» Головою Великих Народних Зборів і скасовує Конституцію Республіки Болгарія, прийняту 18 травня 1971 р.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНІЯ

Скоп'є, 17 листопада 1991 року

Беручи до уваги історичні, культурні, духовні та державницькі традиції македонського народу, його багатовікову боротьбу за національну і соціальну свободу та за утворення власної держави, враховуючи, зокрема, державницькі та правні традиції Республіки Крушево, історичні рішення Антифашистської асамблеї народного визволення Македонії, а також конституційне та правне наступництво Македонії як суверенної республіки у складі Федеративної Югославії і вільно виражену волю громадян Республіки Македонія на референдумі 8 вересня 1991 року, а також той історичний факт, що Македонія утворена як національна держава македонського народу, де албанцям, туркам, волохам, румунам та представникам інших національностей, що проживають у Республіці Македонія, забезпечується повна громадянська рівність та постійне співіснування з македонським народом, а також намір:

- утворити Республіку Македонія як суверенну і незалежну, світську та демократичну державу;
- утвердити та закріпити верховенство права як фундаментальний принцип управління;
- гарантувати права людини і громадянина, свободи та етнічну рівність;
- забезпечити мирне існування та спільний дім для македонського народу і представників національностей, що проживають у Республіці Македонія; та
- забезпечити соціальну справедливість, економічний добробут і процвітання для кожної особи зокрема і суспільства загалом, Збори Республіки Македонія приймають Конституцію Республіки Македонія.

I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Республіка Македонія є суверенною, незалежною, демократичною та соціальною державою.

Суверенітет Республіки Македонія є неподільним, невід'ємним і не підлягає переданню.

Стаття 2

Суверенітет Республіки Македонія виходить від народу і належить народом.

Громадяни Республіки Македонія здійснюють свою владу через демократично обраних представників, через референдум та інші форми прямої демократії.

Стаття 3

Територія Республіки Македонія є неподільною та недоторканою.

Існуючі кордони Республіки Македонія є непорушними.

Кордони Республіки Македонія можуть бути змінені лише згідно з Конституцією.

Стаття 4

Громадяни Македонії мають громадянство Республіки Македонія.

Громадянина Республіки Македонія не може бути позбавлено громадянства, вислано чи видано іншій державі.

Громадянство Республіки Македонія регулюється законом.

Стаття 5

Державними символами Республіки Македонія є герб, прапор та національний гімн.

Герб, прапор та національний гімн Республіки Македонія затверджуються законом, прийнятим двома третинами голосів від загальної кількості представників Зборів.

Стаття 6

Столицею Республіки Македонія є Скоп'є.

Стаття 7

Македонська мова, яка на письмі передається за допомогою кирилиці, є офіційною мовою Республіки Македонія.

У територіально-адміністративних одиницях місцевого самоврядування, де більшість населення належить до певної національності, крім македонської мови та кирилиці, офіційно використовуються також мова та алфавіт цієї національності, — у порядку, визначеному законом.

У територіально-адміністративних одиницях місцевого самоврядування, де значна частина населення належить до певної національності, крім македонської мови та кирилиці, офіційно використовуються також мова та алфавіт цієї національності, — у порядку, визначеному законом.

Стаття 8

Основоположними цінностями конституційного ладу Республіки Македонія є:

- основні права і свободи людини та громадянина, що визнаються міжнародним правом і закріплені в Конституції;
- вільне вираження національної належності;

- верховенство права;
- поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову;
- політичний плюралізм і вільні, прямі, демократичні вибори;
- охорона власності законом;
- свобода ринку та підприємництва;
- гуманізм, соціальна справедливість і солідарність;
- місцеве самоврядування;
- відповідні міське та сільське планування для створення сприятливого середовища людського існування, а також екологічний захист і розвиток; та
- повага до загальноприйнятих норм міжнародного права.

Усе, що не заборонено Конституцією чи законом, є дозволим у Республіці Македонія.

II. ОСНОВНІ СВОБОДИ І ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

1. Громадянські та політичні свободи і права

Стаття 9

Громадяни Республіки Македонія мають рівні права та свободи незалежно від статі, раси, кольору шкіри, національного та соціального походження, політичних та релігійних переконань, майнового стану та соціального статусу.

Усі громадяни рівні перед Конституцією та законом.

Стаття 10

Право людини на життя є невід'ємним.

У Республіці Македонія смертна кара не застосовується ні на яких підставах.

Стаття 11

Право людини на фізичну та моральну гідність є невід'ємним.

Тортури, нелюдське або таке, що принижує людську гідність, поводження чи покарання у будь-якій формі забороняються.

Примусова праця забороняється.

Стаття 12

Право людини на свободу є невід'ємним.

Свобода жодної людини не може бути обмежена інакше як через судове рішення або ж у випадках та відповідно до правил, визначених законом.

Викликана до суду, заарештована або затримана особа має бути негайно поінформована про причини виклику до суду, арешту чи затримання, а також про свої права. Вона не може бути приневолена робити будь-які свідчення. Особа має право на адвоката при досудовому розслідуванні чи судовому розгляді.

Затримана особа протягом 24 годин з моменту її затримання повинна негайно постати перед судом, де без зволікання має бути встановлено правосильність її затримання.

За рішенням суду затримання може тривати не більше ніж протягом 90 днів з дня затримання.

Затримана особа, відповідно до умов, визначених законом, може бути звільнена з-під варти для здійснення свого захисту.

Стаття 13

Особа, обвинувачена у вчиненні злочину, вважається невинуватою доти, доки її вини не підтверджено законним судовим вироком.

Незаконно затримана, заарештована чи засуджена особа має право на компенсування завданої цим шкоди, а також має інші права, визначені законом.

Стаття 14

Жодна особа не може бути покарана за злочин, який не було визнано злочином, що карається законом чи іншими правовими актами, прийнятими до вчинення цього злочину, і відповідно до яких за цей злочин не передбачалося покарання.

Жодна особа не може бути притягнена до судової відповідальності за злочин, який уже розглядався судом і за який було винесено законний судовий вирок.

Стаття 15

Право оскаржити рішення, прийняті стосовно особи на рівні першої інстанції судом, адміністративним органом, організацією або іншою установою, що виконують державні повноваження, гарантується.

Стаття 16

Свобода особистих переконань, совісті, думки та публічного вираження думки гарантується.

Свобода слова, публічного звернення, публічної інформації та утворення засобів громадського інформування гарантуються.

Вільний доступ до інформації та свобода отримувати і передавати інформацію гарантується.

Право на відповідь у засобах масової інформації гарантується.

Право на спростування у засобах масової інформації гарантується.

Право на захист джерела інформації у засобах масової інформації гарантується. Цензура забороняється.

Стаття 17

Свобода і таємниця листування та інших видів комунікації гарантується.

Лише рішенням суду може бути санкціоноване порушення таємниці листування та інших видів комунікації, якщо це необхідно для кримінального розслідування або якщо цього вимагають інтереси безпеки Республіки.

Стаття 18

Охорона і таємниця інформації особистого характеру гарантується.

Громадянам гарантується захист від будь-якого порушення їх особистої недоторканності, що може статися у зв'язку з реєстрацією інформації особистого характеру в процесі опрацювання даних.

Стаття 19

Свобода віросповідання гарантується.

Право сповідувати свою віру вільно і публічно, одноособово чи разом з іншими гарантується.

Македонська православна церква та інші релігійні громади і групи відокремлені від держави і рівні перед законом.

Македонська православна церква та інші релігійні громади і групи мають право відкривати школи й утворювати соціальні та благодійні установи згідно з правилами, що регулюються законом.

Стаття 20

Громадянам гарантується свобода об'єднань з метою забезпечення та захисту їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і переконань.

Громадяни можуть вільно утворювати громадські об'єднання та політичні партії, вступати в них і виходити з них.

Програми і діяльність політичних партій та інших громадських об'єднань не можуть мати на меті насильницьку ліквідацію конституційного ладу в Республіці, заохочення чи підбурювання до збройної агресії або до етнічної, расової чи релігійної ненависті і нетерпимості.

Військові чи воєнізовані об'єднання, які не входять до Збройних сил Республіки Македонія, заборонені.

Стаття 21

Громадяни мають право на мирні зібрання та на вираження публічного протесту без попереднього оголошення чи спеціального дозволу. Здійснення цього права може бути обмежене тільки під час надзвичайного стану або війни.

Стаття 22

Кожний громадянин, який досяг вісімнадцятирічного віку, набуває право голосу.

Право участі у голосуванні є рівним, загальним та прямим і реалізується на вільних виборах шляхом таємного голосування.

Особи, яких вироком суду позбавлено права працювати за своєю спеціальністю, не мають права на участь у голосуванні.

Стаття 23

Кожний громадянин має право брати участь у державному управлінні.

Стаття 24

Кожний громадянин має право подавати петиції до органів державної влади і до громадських об'єднань, а також право отримувати відповідь.

Громадянин не може бути притягнений до відповідальності чи зазнавати негативних наслідків через погляди, виражені у петиції, якщо вони не спричинюють вчинення кримінального злочину.

Стаття 25

Кожному громадянину гарантується повага до особистого та сімейного життя, гідності і репутації та їх захист.

Стаття 26

Недоторканність житла гарантується.

Право на недоторканність житла може бути обмежене лише за рішенням суду у випадках розслідування або запобігання кримінальним злочинам чи в інтересах охорони здоров'я громадян.

Стаття 27

Кожний громадянин Республіки Македонія має право на вільне пересування по території Республіки і може вільно обирати місце свого проживання.

Кожний громадянин має право покидати територію Республіки та повернутися до Республіки.

Користування цими правами може бути обмежене лише законом у випадках, коли це необхідно для захисту безпеки Республіки, кримінального розслідування або охорони здоров'я громадян.

Стаття 28

Захист Республіки Македонія є правом та обов'язком кожного громадянина.

Здійснення цього права та обов'язку громадянина регулюється законом.

Стаття 29

Іноземці користуються правами та свободами, гарантованими Конституцією Республіки Македонія, відповідно до умов, що регулюються законом та міжнародними договорами.

Республіка гарантує право на притулок іноземцям та особам без громадянства, висланим через демократичні політичні переконання та діяльність.

Видачу іноземного громадянина може бути здійснено лише на основі ратифікованого міжнародного договору і за принципом взаємності. Іноземний громадянин не може бути виданий за політичні кримінальні злочини. Терористичні дії не вважаються політичними кримінальними злочинами.

2. Економічні, соціальні та культурні права

Стаття 30

Право на власність та право на успадкування майна гарантуються.

Володіння майном зумовлює права та обов'язки і має слугувати для добробуту як особи, так і суспільства.

Жодна особа не може бути позбавлена своєї власності або прав, що впливають із неї, крім випадків, коли йдеться про державні інтереси, що визначаються законом.

У випадку відчуження чи обмеження власності гарантується законне відшкодування у розмірі, не меншому за ринкову ціну цієї власності.

Стаття 31

У Республіці Македонія іноземні громадяни можуть набувати права власності на умовах, що визначаються законом.

Стаття 32

Кожен має право на працю, вільний вибір роду занять, охорону праці та матеріальну допомогу під час тимчасового безробіття.

Кожний рід занять є доступним для всіх на рівних умовах.

Кожний працівник має право на відповідну винагороду.

Кожний працівник має право на оплачувані щоденний, щотижневий відпочинок та щорічну відпустку. Працівник не може відмовитися від цього права.

Права працівників та їх посадові обов'язки регулюються законом та колективними договорами.

Стаття 33

Кожен зобов'язаний сплачувати податки та інші державні збори, а також брати участь у покритті державних витрат у порядку, встановленому законом.

Стаття 34

Громадяни мають право на соціальне забезпечення та соціальне страхування, що визначаються законом та колективними договорами.

Стаття 35

Республіка гарантує соціальний захист та соціальне забезпечення громадян відповідно до принципу соціальної справедливості. Республіка гарантує право на допомогу громадянам, які є психічно або фізично непрацездатними.

Республіка забезпечує особливий захист інвалідам, а також створює умови для залучення їх у життя суспільства.

Стаття 36

Республіка гарантує особливе соціальне забезпечення ветеранам антифашистського руху та всіх македонських національно-визвольних воєн, інвалідам війни, особам, висланим та ув'язненим за ідеї самовизначення македонського народу і македонської державності,

а також членам їхніх сімей, що не мають матеріальних та соціальних засобів до існування.

Ці права регулюються законом.

Стаття 37

Для здійснення своїх економічних та соціальних прав громадяни можуть утворювати профспілки. Профспілки можуть утворювати об'єднання і ставати членами міжнародних профспілкових організацій.

Закон може обмежувати умови використання права на утворення профспілок у Збройних силах, поліції та органах управління.

Стаття 38

Право на страйк гарантується.

Закон може обмежувати умови для здійснення права на страйк у Збройних силах, поліції та органах управління.

Стаття 39

Кожному громадянину гарантується право на охорону здоров'я.

Громадяни мають право та обов'язок берегти та поліпшувати своє власне здоров'я та здоров'я інших осіб.

Стаття 40

Республіка забезпечує особливе піклування про сім'ю та її захист.

Правні відносини у шлюбі, сім'ї та у співжитті регулюються законом.

Батьки мають право та обов'язок виховувати дітей і дати їм освіту. Діти зобов'язані піклуватися про своїх старих та немічних батьків.

Республіка забезпечує особливий захист дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

Стаття 41

Людина має право вільно вирішувати питання про народження дітей.

Республіка провадить гуманну політику щодо народжуваності з метою збалансованого економічного та соціального розвитку.

Стаття 42

Республіка забезпечує охорону матерів, дітей та неповнолітніх.

Особа, яка не досягла п'ятнадцятирічного віку, не може бути прийнята на роботу.

Матері та неповнолітні мають право на особливий захист у праці.

Неповнолітні не можуть бути прийняті на роботу, яка може завдати шкоди їхньому здоров'ю та моральності.

Стаття 43

Кожен має право на сприятливе навколишнє середовище.

Кожен зобов'язаний поліпшувати та охороняти навколишнє середовище.

Республіка забезпечує умови для здійснення права громадян на сприятливе навколишнє середовище.

Стаття 44

Кожен має право на освіту.

Освіта є доступною для кожного на рівних умовах.

Початкова освіта є обов'язковою і безоплатною.

Стаття 45

Громадяни мають право відкривати приватні школи на всіх рівнях освіти, за винятком початкової, відповідно до умов, визначених законом.

Стаття 46

Автономність університетів гарантується.

Умови заснування, діяльності та припинення діяльності університету регулюються законом.

Стаття 47

Свобода наукової, мистецької та інших видів творчої діяльності, гарантується.

Права, пов'язані з науковою, мистецькою та іншою інтелектуальною діяльністю гарантуються.

Республіка забезпечує сприяння, допомогу та охорону щодо розвитку науки, мистецтва та культури.

Республіка сприяє та допомагає розвитку науки і техніки.

Республіка сприяє та допомагає розвитку технічної освіти і спорту.

Стаття 48

Представники усіх національностей мають право вільно виражати, плекати та розвивати свою самобутність і мати свої національні атрибути.

Республіка гарантує захист етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадянам усіх національностей.

Представники усіх національностей мають право відкривати культурні, мистецькі та навчальні заклади, а також інші установи для вираження, плекання та розвитку своєї самобутності.

Представники усіх національностей мають право на навчання рідною мовою у початкових та середніх навчальних закладах, як це визначено законом. У школах, де навчання провадиться мовою однієї з національностей, вивчається також македонська мова.

Стаття 49

Республіка піклується про статус та права осіб — представників македонського народу у сусідніх країнах, а також македонських експатріантів, сприяє їх культурному розвитку та зміцнює зв'язки з ними.

Республіка піклується про культурні, економічні та соціальні права громадян Республіки, що перебувають за кордоном.

3. Гарантії основних прав та свобод

Стаття 50

Кожний громадянин може вимагати захисту прав та свобод, визначених Конституцією, у судах загальної юрисдикції, а також у Конституційного Суду Македонії, згідно з процедурою, що відповідає принципам пріоритетності та невідкладності.

Судовий захист законності рішень державної адміністрації та інших органів, які виконують державні повноваження, гарантується.

Громадянин має право бути поінформованим про права та основні свободи людини, а також докладати зусиль, як одноособово, так і спільно з іншими, до їх утвердження та захисту.

Стаття 51

У Республіці Македонія закони мають узгоджуватися з Конституцією, а всі інші нормативні акти мають узгоджуватися з Конституцією та законами.

Кожен зобов'язаний поважати Конституцію і закони.

Стаття 52

Закони та інші нормативні акти опубліковуються перед набуттям чинності.

Закони та інші нормативні акти публікуються в «Офіційній газеті Республіки Македонія» не пізніше ніж через сім днів після їх прийняття.

Закони набувають чинності не раніше як на восьмий день після дня їх опублікування або в день опублікування у виняткових випадках, що визначаються Зборами.

Закони та інші нормативні акти не можуть мати зворотної дії, крім випадків, коли це зумовлено інтересами громадян.

Стаття 53

Адвокатура є автономною і незалежною службою, що надає правну допомогу і виконує повноваження відповідно до закону.

Стаття 54

Свободи і права людини та громадянина можуть бути обмежені лише у випадках, визначених Конституцією.

Свободи і права людини та громадянина можуть бути обмежені під час воєнного або надзвичайного стану відповідно до положень Конституції.

Не може бути обмеження прав та свобод на підставі статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, національного та соціального походження, майнового стану чи соціального статусу.

Обмеження прав та свобод не може поширюватися на право на життя, на заборону тортур, нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання, на правне визначення злочинів, що підлягають покаранню, та вироків, а також на свободу особистих переконань, совісті, думки та сповідання релігії.

4. Основи економічних відносин

Стаття 55

Свобода ринку та підприємницької діяльності гарантується.

Республіка забезпечує рівне правне становище всіх сторін, які беруть участь у господарській діяльності. Республіка вживає заходів проти монопольного становища та монопольної поведінки на ринку.

Свобода господарської та підприємницької діяльності може бути обмежена законом лише в інтересах безпеки Республіки, охорони природного середовища і середовища людського існування та охорони здоров'я.

Стаття 56

Усі природні ресурси Республіки Македонія, флора і фауна, об'єкти спільного користування, а також об'єкти та споруди особливої культурної та історичної ваги, визначені законом, є об'єктами спільного надбання у Республіці і користуються особливим захистом.

Республіка гарантує захист і сприяння у збереженні та примноженні історичної та мистецької спадщини македонського народу та інших національностей, а також цінностей, із яких ця спадщина складається, незалежно від їх правового статусу. Закон регулює спосіб та умови, за якими конкретні об'єкти, що становлять спільне надбання у Республіці, можуть підлягати використанню.

Стаття 57

Республіка Македонія сприяє економічному прогресові та забезпечує рівномірний розвиток на місцевому та регіональному рівнях, а також інтенсивніший розвиток економічно відсталих регіонів.

Стаття 58

Власність та праця становлять основу для участі в управлінні та прийнятті рішень.

Участь в управлінні та прийнятті рішень у державних організаціях регулюється законом з урахуванням компетентності та результатів експертизи.

Стаття 59

Іноземним інвесторам гарантується право на вільне переведення інвестованого капіталу та прибутків.

Права, зумовлені інвестуванням капіталу, не можуть бути обмежені законом чи іншими нормативними актами.

Стаття 60

Національний банк Республіки Македонія є емісійним банком. Національний банк є автономним і несе відповідальність за стабільність валюти, монетарну політику та загальну ліквідність платежів Республіки за кордоном.

Структура та діяльність Національного банку регулюються законом.

III. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

1. Збори Республіки Македонія

Стаття 61

Збори Республіки Македонія є представницьким органом, на який покладається законодавча влада Республіки.

Структура та діяльність Зборів регулюються Конституцією та регламентом.

Стаття 62

До складу Зборів Республіки Македонія входить від 120 до 140 представників.

Представники обираються на загальних, прямих та вільних виборах шляхом таємного голосування.

Представник репрезентує громадян та приймає рішення в Зборах згідно зі своїми особистими переконаннями.

Мандат представника не може бути відкликаний.

Порядок та умови обрання представників регулюються законом, який приймається більшістю голосів від загальної кількості представників.

Стаття 63

Представники обираються строком на чотири роки. Мандат представників підтверджується Зборами. Строк дії мандата починається з дня установчого засідання Зборів. Кожені новообрані Збори повинні проводити установче засідання не пізніше ніж через 20 днів після проведення виборів. Установче засідання скликається Головою Зборів попереднього скликання.

Якщо установче засідання не скликається протягом визначеного строку, то представники збираються та розпочинають роботу Зборів самостійно на 21 день після проведення виборів.

Вибори представників до Зборів проводяться протягом останніх 90 днів виконання повноважень діючими Зборами або протягом шести днів з дня розпуску Зборів. Строк повноважень представників Зборів може бути продовжений лише під час війни або за надзвичайних обставин.

Випадки, в яких громадянин не може бути обраний представником з причин несумісності мандата представника з державною посадою, яку громадянин уже обіймає, визначаються законом. Збори розпускаються, якщо більш ніж половина загальної кількості представників приймає рішення про розпуск.

Стаття 64

Представники користуються правом недоторканності.

Представник не може вважатися таким, що вчинив кримінальний злочин, або бути затриманий за те, що він висловив погляди або проголосував у Зборах певним чином.

Представник не може бути затриманий без згоди на те Зборів, крім випадків, коли підтверджено вчинення кримінального злочину, за який передбачається позбавлення волі строком щонайменше на п'ять років.

Збори можуть прийняти рішення надати право недоторканності представникові без його прохання, якщо це необхідно для виконання ним своїх повноважень.

Представник не підлягає призову для проходження служби у Збройних силах на час виконання своїх обов'язків.

Представник має право на грошову винагороду, визначену законом.

Стаття 65

Представник може скласти свої повноваження.

Про звільнення від обов'язків представник особисто подає заяву на сесії Зборів.

Повноваження представника припиняються, якщо його засуджено за кримінальний злочин, за який передбачається позбавлення волі строком щонайменше на п'ять років.

Представник може бути позбавлений повноважень, якщо він вчинив кримінальний злочин і не може виконувати свої обов'язки або якщо представник не бере участі у роботі Зборів протягом більш ніж шести місяців без поважної причини. Рішення про позбавлення повноважень приймається Зборами, якщо за таке рішення проголосувало дві третини усіх представників.

Стаття 66

Збори проводять сесії постійно.

Збори працюють на засіданнях.

Засідання Зборів скликаються Головою Зборів. Збори ухвалюють регламент більшістю голосів від загальної кількості представників.

Стаття 67

Збори обирають Голову та одного або більше заступників Голови зі свого складу більшістю голосів від загальної кількості представників.

Голова Зборів представляє Збори, забезпечує додержання регламенту та виконує інші обов'язки, які визначаються Конституцією та регламентом Зборів.

Виконання обов'язків Голови несумісне з перебуванням на інших державних посадах, іншою професійною діяльністю або членством у політичній партії.

Голова Зборів опубліковує інформацію про обрання представників та Президента Республіки.

Стаття 68

Збори Республіки Македонія:

- приймають та змінюють Конституцію;
- приймають закони та дають відповідне тлумачення законів;
- встановлюють державні податки та збори;
- ухвалюють бюджет та баланс платежів Республіки;
- ратифікують міжнародні угоди;
- вирішують питання війни та миру;
- приймають рішення про зміну кордонів Республіки;
- приймають рішення про вступ у союзи та об'єднання з іншими державами і вихід із них;
- оголошують референдум;
- приймають рішення щодо резервів Республіки;
- утворюють Судову раду та інші ради;
- обирають Уряд Республіки Македонія;
- обирають суддів до Конституційного Суду Республіки Македонія;
- обирають та звільняють суддів;
- обирають, призначають та звільняють державних та інших посадових осіб, що визначаються Конституцією та законом;
- здійснюють контроль за Урядом та посадовими особами, які є підзвітними Зборам;
- оголошують амністії; та
- провадять іншу діяльність згідно з Конституцією.

Здійснюючи повноваження, що належать до їхньої компетенції, Збори приймають декларації, резолюції та інші рішення.

Стаття 69

Збори є правоможними, якщо на їх засідання збирається більшість від загальної кількості представників. Збори приймають рішення більшістю голосів присутніх представників за умови, що присутня принаймні одна третина від загальної кількості представників Зборів, якщо Конституція не вимагає кваліфікованої більшості.

Стаття 70

Засідання Зборів є відкритими.

Збори можуть прийняти рішення про проведення закритого засідання двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Стаття 71

Право законодавчої ініціативи належить кожному представникові у Зборах, Урядові Республіки та груп виборців у кількості принаймні 10 тисяч осіб.

Стаття 72

Можуть подаватися інтерпеляції стосовно роботи Уряду або його окремих членів, а також щодо виконання обов'язків органами виконавчої влади.

Інтерпеляція може бути подана групою представників у кількості принаймні п'яти чоловік.

Усі представники мають право робити депутатські запитання.

Спосіб і порядок подання та обговорення інтерпеляції та депутатського запитання регулюються регламентом.

Стаття 73

Збори приймають рішення про оголошення референдуму щодо конкретних питань, які належать до сфери їхньої компетенції, більшістю голосів від загальної кількості представників.

Рішення більшості учасників референдуму вважається прийнятим, якщо у голосуванні взяло участь більше половини виборців.

Збори зобов'язані оголосити референдум, якщо пропозиція про його проведення надходить принаймні від 150 тисяч виборців.

Рішення, прийняте на референдумі, є обов'язковим.

Стаття 74

Збори приймають рішення про зміни кордонів Республіки більшістю у дві третини голосів від загальної кількості представників.

Рішення про будь-які зміни кордонів Республіки затверджується референдумом, якщо більшість від загальної кількості виборців підтримує таке рішення.

Стаття 75

Закони обнародуються.

Закон підписується і обнародується Президентом Республіки та Головою Зборів.

Президент Республіки може прийняти рішення не обнародувати закон. Збори переглядають закон, після чого Президент Республіки зобов'язаний обнародувати його, якщо закон прийнято більшістю голосів від загальної кількості представників.

Президент зобов'язаний обнародувати закон, якщо його, згідно з Конституцією, прийнято двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Стаття 76

Збори утворюють постійні та тимчасові робочі органи.

Збори можуть утворювати слідчі комісії з будь-яких питань державної ваги.

Пропозиція щодо утворення слідчої комісії може бути подана групою представників у кількості щонайменше 20 чоловік.

Збори утворюють постійну слідчу комісію з питань захисту свобод та прав громадян.

Висновки слідчої комісії є підставою розпочати процесуальні дії для притягнення до відповідальності посадових осіб.

Стаття 77

Збори обирають Державного прокурора.

Державний прокурор захищає конституційні права громадян, що порушуються органами виконавчої влади та іншими органами й організаціями, наділеними державними повноваженнями.

Державний прокурор обирається строком на вісім років і має право бути переобраним один раз.

Умови обрання та звільнення Державного прокурора, сфера його повноважень та спосіб виконання ним своїх обов'язків регулюються законом.

Стаття 78

Збори утворюють Раду з міжетнічних відносин.

До Ради входять Голова Зборів та по два представники, кожен із яких репрезентує македонців, албанців, турків, волохів та румунів, а також по два представники інших національностей, що проживають в Македонії.

Голова Зборів є Головою Ради.

Членів Ради обирають Збори.

Рада розглядає питання міжетнічних відносин у Республіці, оцінює ситуацію та вносить пропозиції для вирішення цих питань.

Збори зобов'язані взяти до уваги думку та пропозиції Ради та приймати рішення з їх урахуванням.

2. Президент Республіки Македонія

Стаття 79

Президент Республіки Македонія представляє Республіку. Президент Республіки є Головнокомандувачем Збройних сил Македонії.

Президент Республіки виконує свої повноваження на основі і в межах Конституції та законів.

Стаття 80

Президент Республіки обирається на загальних прямих виборах шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

На посаду Президента Республіки одна й та сама особа може бути обрана не більше ніж двічі.

Президент Республіки повинен бути громадянином Республіки Македонія.

Президентом Республіки може бути обрана особа, якій на день обрання виповнилося принаймні 40 років.

Особа не може бути обрана Президентом Республіки, якщо до дня обрання вона не проживала у Республіці Македонія принаймні десять років за останні п'ятнадцять років.

Стаття 81

Кандидата у Президенти Республіки можуть запропонувати щонайменше 10 тисяч виборців або принаймні тридцять представників Зборів.

Кандидат у Президенти Республіки вважається обраним, якщо за нього проголосувала більшість від загальної кількості виборців.

Якщо у першому турі голосування жоден із кандидатів не отримав необхідної більшості, то до участі у другому турі допускаються два кандидати, які отримали найбільшу кількість голосів у першому турі.

Другий тур голосування проводиться протягом чотирнадцяти днів після закінчення першого туру.

Кандидат вважається обраним, якщо він отримав більшість голосів учасників голосування за умови, що в голосуванні взяло участь більше половини зареєстрованих виборців.

Якщо у другому турі голосування жоден із кандидатів не отримує необхідної більшості голосів, проводяться повторні вибори.

Якщо на посаду Президента Республіки висувається лише одна кандидатура, яка не отримала необхідної більшості голосів, проводяться повторні вибори.

Вибори Президента Республіки проводяться протягом 60 останніх днів перебування на посаді попереднього Президента. У випадку, коли повноваження Президента Республіки припиняються з будь-яких причин, вибори нового Президента відбуваються протягом 40 днів після припинення повноважень попереднього Президента.

Перед вступом на посаду Президент Республіки складає урочисту присягу перед Зборами про свої зобов'язання поважати Конституцію та закони.

Стаття 82

У випадку смерті, відставки, стійкої нездатності виконувати свої обов'язки або в разі припинення повноважень згідно з положеннями Конституції обов'язки Президента Республіки виконує Голова Зборів доти, доки не буде обрано нового Президента.

Рішення про застосування положень для припинення повноважень Президента Республіки приймається Конституційним Судом, що є його прямим обов'язком.

У випадку тимчасової нездатності Президента Республіки виконувати свої обов'язки його заміщає Голова Зборів.

На час виконання обов'язків Президента Республіки Голова Зборів бере участь у роботі Зборів без права голосу.

Стаття 83

Виконання обов'язків Президента Республіки несумісне з мандатом представника, перебуванням на державних посадах, іншою професійною діяльністю або членством у політичній партії.

Президентіві Республіки надається право недоторканності.

Конституційний Суд двома третинами голосів від загальної кількості суддів у кожному окремому випадку вирішує питання про позбавлення Президента Республіки права недоторканності та тримання його під вартою.

Стаття 84

Президент Республіки Македонія:

- пропонує кандидата на посаду Прем'єр-міністра і доручає йому формування Уряду Республіки Македонія;
- призначає та відкликає своїм указом послів та інших дипломатичних представників Республіки Македонія за кордоном;
- приймає вірчі та відкличні грамоти від зарубіжних дипломатичних представників;
- пропонує двох суддів до складу Конституційного Суду Республіки Македонія;
- призначає трьох членів до Ради безпеки Республіки Македонія;
- пропонує членів до Ради з міжетнічних відносин;

- призначає та звільняє інших посадових осіб державних та громадських організацій, що визначаються Конституцією та законом;
- нагороджує нагородами та надає почесні звання згідно із законом;
- надає помилування згідно із законом;
- виконує інші обов'язки, визначені Конституцією.

Стаття 85

Президент Республіки виступає перед Зборами щонайменше один раз на рік з питань, що належать до його компетенції. Збори можуть вимагати від Президента Республіки висловити думку щодо питань, які належать до його компетенції.

Стаття 86

Президент Республіки є Головою Ради безпеки Республіки Македонія.

Рада безпеки Республіки складається з Президента Республіки, Голови Зборів, Прем'єр-міністра та міністрів, що очолюють органи виконавчої влади у галузі безпеки, оборони, закордонних справ, а також трьох членів, яких призначає Президент Республіки.

Рада розглядає питання, які стосуються безпеки, оборони Республіки та вносить до Зборів та Уряду відповідні пропозиції.

Стаття 87

При здійсненні своїх прав та обов'язків Президент несе відповідальність у разі порушення Конституції.

Справу про притягнення Президента Республіки до відповідальності порушують Збори, якщо за це проголосувало дві третини від загальної кількості представників.

Питання про відповідальність Президента вирішує Конституційний Суд двома третинами голосів від усієї кількості суддів.

Якщо Конституційний Суд вважає Президента винним у порушенні Конституції, чинність його мандата припиняється у конституційному порядку.

3. Уряд Республіки Македонія

Стаття 88

Уряд Республіки Македонія наділений повноваженнями на здійснення виконавчої влади.

Уряд здійснює свої права та повноваження на основі і в межах Конституції та закону.

Стаття 89

Уряд складається з Прем'єр-міністра та міністрів.

Прем'єр-міністр та міністри не можуть бути представниками у Зборах.

Прем'єр-міністрові та міністрам гарантовано недоторканність. Питання щодо надання права недоторканності вирішує Уряд.

Прем'єр-міністр, заступник Прем'єр-міністра та міністри не підлягають призову для проходження служби у Збройних силах.

Посада Прем'єр-міністра та інших міністрів є несумісною з виконанням будь-яких інших державних або професійних обов'язків.

Структура та порядок діяльності Уряду визначаються законом.

Стаття 90

У десятиденний строк після обрання Зборів Президент Республіки Македонія зобов'язаний надати кандидатури від партії або партій, яка має або які мають більшість, повноваження для формування Уряду.

Через двадцять днів після надання повноважень уповноважена особа подає до Зборів програму та пропонує склад Уряду.

Склад Уряду обирається Зборами за поданням уповноваженої особи та на основі програми більшістю голосів від загальної кількості представників.

Стаття 91

Уряд Республіки Македонія:

- визначає заходи щодо реалізації законів та інших нормативних актів, прийнятих Зборами, та несе відповідальність за їх виконання;
- пропонує проекти законів, бюджету Республіки та нормативних актів для прийняття Зборами;
- пропонує проекти адміністративно-територіального поділу Республіки;
- пропонує рішення стосовно резервів Республіки та стежить за їх виконанням;
- приймає підзаконні акти та інші нормативні документи, що стосуються виконання законів;
- визначає принципи внутрішньої організації і діяльності міністерств та інших адміністративних органів, здійснює керівництво і нагляд за їхньою роботою;
- оцінює проекти законів та інших нормативних документів, які вносяться уповноваженими органами до Зборів;
- приймає рішення щодо визнання держав та урядів;
- встановлює дипломатичні та консульські відносини з іншими державами;

- пропонує кандидатури на посади послів та представників Республіки Македонія за кордоном і призначає керівників консульських відділів;
- пропонує кандидатуру Державного прокурора;
- призначає та усуває з державних та інших посад, визначених Конституцією та законом;
- виконує інші обов'язки, визначені Конституцією та законом.

Стаття 92

Уряд та кожен із його членів є підзвітними перед Зборами.

Збори можуть виразити Урядові недовіру.

Питання про вираження недовіри Урядові пропонують щонайменше двадцять представників.

Голосування щодо вираження недовіри Урядові проводиться через три дні після внесення пропозиції про його проведення.

Пропозиція щодо вираження недовіри Урядові не розглядається протягом дев'яноста днів після останнього такого голосування, крім випадків, якщо за цю пропозицію проголосує більшість представників. Рішення про вираження недовіри Урядові приймається більшістю голосів від загальної кількості представників. Уряд подає у відставку, якщо рішення про вираження недовіри Урядові прийнято.

Стаття 93

Урядові надано право порушити перед Зборами питання про довіру.

Уряд має право подати у відставку.

Відставка Уряду можлива за умови подання Прем'єр-міністра у відставку, у разі його смерті або стійкої нездатності виконувати свої обов'язки.

Строк повноважень Уряду припиняється, якщо Збори розпущено.

У разі прийняття рішення про вираження недовіри Урядові, подання у відставку або припинення строку повноважень з причини розпуску Зборів Уряд виконує свої обов'язки доти, доки не буде обрано новий склад Уряду.

Стаття 94

Член Уряду має право подати у відставку.

Пропозицію про усунення з посади члена Уряду вносить Прем'єр-міністр.

Пропозицію про усунення з посади члена Уряду розглядають Збори на першому після внесення такої пропозиції засіданні.

Якщо Прем'єр-міністр усуває з посади більш як одну третину попереднього складу Уряду, Збори додержують тієї самої процедури, що і при виборах нового Уряду.

Стаття 95

Державна адміністрація складається з міністерств та інших адміністративних органів та організацій, що визначаються законом.

Утворення та діяльність політичних організацій в органах виконавчої влади забороняється.

Структуру та порядок діяльності органів виконавчої влади визначає закон, який приймається двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Стаття 96

Органи виконавчої влади виконують обов'язки у межах своїх повноважень автономно, на основі і в межах Конституції та законів і є підзвітними за свою роботу перед Урядом.

Стаття 97

Органи виконавчої влади у сфері оборони та внутрішніх справ очолюються цивільними особами, якщо ці особи були цивільними щонайменше три роки перед тим, як їх було обрано на ці посади.

4. Судова система

Стаття 98

Здійснювати судову владу уповноважені суди.

Суди є автономними та незалежними. Суд виносить своє рішення на основі Конституції, законів та міжнародних угод, відповідно до Конституції.

Встановлено єдиний принцип організації судової системи.

Надзвичайні суди заборонено.

Види судів, їх компетенцію, порядок утворення та ліквідації, структуру та склад, а також процедуру, якої вони додержують, встановлює закон, який приймається двома третинами від усієї кількості представників.

Стаття 99

Суддя обирається без обмеження строку його повноважень.

Суддю не може бути переведено на іншу посаду без його згоди.

Суддю може бути усунено з посади, якщо:

- він цього вимагає;
- він втрачає стійку здатність виконувати свої обов'язки, що встановлюється Судовою радою Республіки;
- є всі підстави для його відставки;
- його засуджено щонайменше до шести місяців ув'язнення за вчинення кримінального злочину;
- він вчинив серйозне дисциплінарне правопорушення, яке передбачене законом і є несумісним з повноваженням судді, що встановлюється Судовою радою Республіки;
- виконання його посадових обов'язків є непрофесійним та неетичним, що встановлюється Судовою радою Республіки у порядку, що регулюється законом.

Стаття 100

Недоторканність суддів гарантується.

Рішення про позбавлення права недоторканності ухвалюють Збори.

Виконання обов'язків судді несумісне з перебуванням на інших державних посадах, іншою професійною діяльністю чи членством у політичній партії. Утворення та діяльність політичних організацій у судовій системі забороняється.

Стаття 101

Верховний Суд Республіки Македонія є вищим судом у Республіці, який забезпечує однакове застосування законів судами.

Стаття 102

Судові засідання та винесення вироків відбуваються публічно. Судове засідання може проводитися за зачиненими дверима у випадках, передбачених законом.

Стаття 103

Суд розглядає справи колегіально.

Суддя може проводити розгляд справ одноособово у випадках, передбачених законом.

Присяжний бере участь у судовому процесі у випадках, передбачених законом.

Присяжний суддя не є відповідальним за думки, які він висловлює, та за рішення, які він приймає, при винесенні вердикту.

Стаття 104

Судова рада Республіки складається із семи членів.

Членів Ради обирають Збори.

Членами Ради обираються провідні представники правничої професії строком на шість років з правом на одне переобрання.

Недоторканність членів Судової ради Республіки гарантується. Рішення про надання права недоторканності ухвалюють Збори.

Посада члена Судової ради Республіки несумісна з виконанням інших державних повноважень, з іншою професійною діяльністю та членством у політичній партії.

Стаття 105

Судова рада Республіки:

- вносить до Зборів пропозиції щодо обрання суддів чи усунення їх з посади і розглядає пропозиції щодо припинення повноважень суддів у випадках, встановлених Конституцією;
- вирішує питання про дисциплінарну відповідальність суддів;
- оцінює компетентність та етичність дій суддів при виконанні ними своїх обов'язків;
- пропонує кандидатури двох суддів до складу Конституційного Суду Республіки Македонія.

5. Державна прокуратура

Стаття 106

Державна прокуратура є єдиним та автономним державним органом, який вживає законних заходів проти осіб, які вчинили кримінальні злочини та правопорушення, передбачені законом.

Державна прокуратура здійснює свої повноваження на основі і в межах Конституції та закону.

Державний прокурор призначається на посаду та усувається з посади Зборами. Строк повноважень Державного прокурора — шість років.

Стаття 107

Державному прокуророві гарантується недоторканність.

Рішення про позбавлення права недоторканності приймають Збори.

Посада Державного прокурора несумісна з виконанням інших державних повноважень, іншою професійною діяльністю та членством у політичній партії.

IV. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНИЯ

Стаття 108

Конституційний Суд Республіки Македонія є органом державної влади, який захищає конституційність та законність.

Стаття 109

Конституційний Суд Республіки Македонія складається з дев'яти суддів.

Судді Конституційного Суду обираються більшістю голосів від загальної кількості представників Зборів. Строк перебування суддів на посаді — дев'ять років без права на переобрання.

Конституційний Суд обирає з-поміж своїх членів Голову — строком на три роки без права на переобрання.

Судді Конституційного Суду обираються з-поміж провідних представників правничої професії.

Стаття 110

Конституційний Суд Республіки Македонія:

- вирішує питання про відповідність законів Конституції;
- вирішує питання про відповідність колективних договорів та інших нормативних актів Конституції та законам;
- захищає свободи і права людини та громадянина, пов'язані зі свободою переконань, совісті, думки і публічного висловлення думки, з правом на політичні об'єднання чи політичну діяльність, а також із заборонаю дискримінації серед громадян на основі статі, раси, релігії або з національним, соціальним чи політичним статусом;
- урегулює спори між представниками законодавчої, виконавчої та судової влади з питань компетенції;
- урегулює спори між органами державної влади та одиницями місцевого самоврядування з питань компетенції;
- вирішує питання про відповідальність Президента Республіки;
- вирішує питання про конституційність програм і статутів політичних партій та об'єднань громадян;
- вирішує інші питання, визначені Конституцією.

Стаття 111

Посада судді Конституційного Суду несумісна з виконанням інших державних повноважень, іншою професійною діяльністю або членством у політичній партії.

Суддям Конституційного Суду гарантується недоторканність. Рішення про позбавлення права недоторканності ухвалює Конституційний Суд.

Судді Конституційного Суду не підлягають призову для проходження служби у Збройних силах.

Повноваження судді Конституційного Суду припиняються після виходу його у відставку. Якщо суддю Конституційного Суду засуджено до ув'язнення за вчинення кримінального злочину щонайменше на шість місяців або якщо він набув стійкої нездатності виконувати свої обов'язки — як то буде встановлено Конституційним Судом, — суддя усувається з посади.

Стаття 112

Якщо закон не відповідає Конституції, Конституційний Суд приймає рішення про скасування чинності цього закону або визнає його недійсним. Конституційний Суд приймає рішення про скасування чинності колективного договору, нормативного акта, статуту або програми політичної партії чи організації, а також визнає їх недійсними, якщо встановлює, що ці документи не відповідають Конституції або законам.

Стаття 113

Порядок діяльності та судового провадження Конституційного Суду встановлюється рішенням цього Суду.

V. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 114

Право громадян на місцеве самоврядування гарантується.

Одиницями місцевого самоврядування є муніципалітети. У межах муніципалітетів можуть бути встановлені інші форми самоврядування на місцях.

Муніципалітети мають свої джерела фінансування з доходів, визначених законом, а також із дотацій, виділених із бюджету Республіки.

Місцеве самоврядування регулюється законом, прийнятим двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Стаття 115

В одиницях місцевого самоврядування громадяни безпосередньо або через своїх представників вирішують справи місцевого значення, зокрема щодо міського планування, комунальної діяльності, культури, спорту, соціального забезпечення та охорони дитинства, а також дошкільного виховання, початкової освіти, основних питань охорони здоров'я та інші справи, визначені законом.

Муніципалітет самостійно вирішує питання, які — згідно з Конституцією і законом — належать до його компетенції; контроль над законністю його дій здійснює Республіка. Республіка, відповідно до закону, може доручити муніципалітетові вирішувати окремі питання державного управління.

Стаття 116

Адміністративно-територіальний поділ Республіки і межі між муніципалітетами визначаються законом.

Стаття 117

Місто Скоп'є є окремою одиницею місцевого самоврядування, структура якої визначається законом.

У місті Скоп'є громадяни безпосередньо або через своїх представників вирішують справи, які стосуються міста Скоп'є, зокрема щодо міського планування, комунальної діяльності, культури, спорту, соціального забезпечення та охорони дитинства, також початкової освіти, основних питань охорони здоров'я та інші справи, визначені законом.

Місто Скоп'є має свої джерела фінансування з доходів, визначених законом, а також із дотацій, виділених із бюджету Республіки.

Місто самостійно вирішує питання, які — згідно з Конституцією і законом — належать до його компетенції; контроль над законністю його дій здійснює Республіка.

Республіка, відповідно до закону, може доручити місту вирішувати окремі питання державного управління.

VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Стаття 118

Міжнародні договори, ратифіковані відповідно до Конституції, є частиною внутрішнього законодавства і не можуть бути змінені законом.

Стаття 119

Міжнародні договори укладаються від імені Республіки Македонія Президентом Республіки Македонія. Міжнародні договори може укласти також Уряд Республіки Македонія, коли це допускається законом.

Стаття 120

Пропозицію увійти в союз або у співдружність з іншими державами чи вийти із союзу або із співдружності з іншими державами може внести Президент Республіки, Уряд або щонайменше сорок представників.

Пропозицію увійти в союз або у співдружність з іншими державами чи вийти із союзу або із співдружності з іншими державами приймають Збори двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Рішення увійти в союз або у співдружність чи вийти із союзу або із співдружності приймається тоді, коли його схвалить референдум більшістю голосів усіх виборців Республіки.

Стаття 121

Рішення приєднатися до міжнародної організації або припинити членство в ній Збори приймають більшістю голосів від загальної кількості представників Зборів за пропозицією Президента Республіки, Уряду або принаймні сорока представників Зборів.

VII. ОБОРОНА РЕСПУБЛІКИ ТА ОГОЛОШЕННЯ СТАНУ ВІЙНИ АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 122

Збройні сили Республіки Македонія захищають територіальну цілісність і незалежність Республіки.

Питання оборони Республіки регулюються законом, прийнятим двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Стаття 123

Жодна особа не має повноважень визнати окупацію території Республіки Македонія або якоїсь її частини.

Стаття 124

Стан війни вводиться тоді, коли з'являється пряма загроза нападу на Республіку, або коли на Республіку здійснено напад, або коли їй оголошено війну.

Стан війни оголошують Збори двома третинами голосів від загальної кількості представників Зборів за пропозицією Президента Республіки, Уряду або принаймні тридцяти представників.

Якщо Збори не можуть бути скликані на сесію, рішення про оголошення стану війни приймає Президент Республіки, який подає це рішення на затвердження Зборів, як тільки вони можуть зібратися.

Стаття 125

Надзвичайний стан вводиться тоді, коли сталося стихійне лихо великих масштабів або коли почалася епідемія. Питання про оголошення надзвичайного стану на території Республіки Македонія або на частині її території вирішують Збори за пропозицією Президента Республіки, Уряду або принаймні тридцяти представників.

Рішення про введення надзвичайного стану ухвалюється двома третинами голосів від загальної кількості представників і є чинним щонайбільше протягом тридцяти днів.

Якщо Збори не можуть бути скликані на сесію, рішення оголосити надзвичайний стан приймає Президент Республіки, і це рішення має бути затверджене Зборами, як тільки вони можуть зібратися.

Стаття 126

Під час війни або надзвичайного стану Уряд, відповідно до Конституції та закону, приймає постанови, які мають силу закону.

Повноваження Уряду приймати постанови, які мають силу закону, є чинними доти, доки Збори не скасують стану війни або надзвичайного стану.

Стаття 127

Під час війни, якщо Збори не можуть зібратися, Президент Республіки призначає та звільняє Уряд, а також призначає та звільняє посадових осіб, обрання яких належить до компетенції Зборів.

Стаття 128

Повноваження суддів Конституційного Суду Македонії, а також членів Судової ради Республіки є чинними протягом строку дії стану війни або надзвичайного стану.

VIII. ЗМІНИ ДО КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 129

Конституція Республіки Македонія може бути змінена чи доповнена конституційними поправками.

Стаття 130

Право ініціативи щодо внесення зміни до Конституції Республіки Македонія має Президент Республіки Македонія, Уряд, щонайменше 30 представників або 150 тисяч громадян.

Стаття 131

Ініціативу про внесення зміни до Конституції підтримують Збори двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Проект поправок до Конституції схвалюють Збори більшістю голосів від загальної кількості представників, після чого проект виноситься на всенародне обговорення.

Рішення про внесення зміни до Конституції приймають Збори двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Зміну до Конституції оголошують Збори.

IX. ТИМЧАСОВІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 132

Час проживання в інших республіках Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія також зараховується у часовий період, встановлений у п'ятому абзаці статті 80.

Стаття 133

Для введення Конституції в дію приймається конституційний закон.

Конституційний закон приймається двома третинами голосів від загальної кількості представників.

Конституційний закон проголошується Зборами і набуває чинності разом з проголошенням Конституції.

Стаття 134

Конституція набуває чинності з дня проголошення її Зборами Республіки Македонія.

Х. Поправки до Конституції Республіки Македонія

Поправка I

1. Республіка Македонія не має територіальних претензій до сусідніх держав.
2. Кордони Республіки Македонія можуть бути змінені лише згідно з Конституцією на засадах вільного волевиявлення, а також відповідно до загальноприйнятих норм.
3. Пункт 1 цих поправок є доповненням до статті 3 Конституції Республіки Македонія. Положення 2 заміняє третій абзац тієї самої статті.

Поправка II

1. Забезпечуючи свої інтереси, Республіка не втручається у суверенні права інших держав та в їхні внутрішні справи.
2. Ця поправка є доповненням до першого абзацу статті 49 Конституції Республіки Македонія.
3. Ці поправки є невід'ємною частиною Конституції Республіки Македонія і набули чинності з дня їх обнародування 6 січня 1992 року.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Прийнята 29 червня 1994 р.

Ми, повноважні представники народу Республіки Молдова, депутати Парламенту, спираючись на споконвічне прагнення народу жити в суверенній державі, що знайшло своє вираження в проголошенні незалежності Республіки Молдова; беручи до уваги безперервну державність молдавського народу в історичному та етнічному просторі його національного становлення; прагнучи задовольнити інтереси громадян іншого етнічного походження, які разом з молдаванами становлять народ Республіки Молдова; визнаючи правну державу, громадянський мир, демократію, гідність людини, її права і свободи, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм найвищими цінностями; усвідомлюючи свою відповідальність і обов'язок перед минулими, нинішніми та прийдешніми поколіннями; підтверджуючи нашу відданість загальнолюдським цінностям, прагнення жити в мирі та злагоді з усіма народами світу відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права, приймаємо Конституцію Республіки Молдова, проголошуючи її вищим законом суспільства й держави.

Розділ I ОСНОВНІ ЗАСАДИ

Стаття 1 Держава Республіка Молдова

1. Республіка Молдова — суверенна й незалежна, єдина і неподільна держава.
2. Форма державного правління — республіка.
3. Республіка Молдова — демократична правна держава, в якій гідність людини, її права і свободи, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм є найвищими цінностями і гарантуються.

Стаття 2 Суверенітет і державна влада

1. Національний суверенітет належить народові Республіки Молдова, що здійснює його безпосередньо і через свої представницькі органи у формах, визначених Конституцією.

2. Жодна приватна особа, жодна частина народу, жодна соціальна група, жодна політична партія чи інше громадське об'єднання не можуть здійснювати державну владу від свого імені. Узурпація державної влади є найтяжчим злочином проти народу.

Стаття 3 **Територія**

1. Територія Республіки Молдова невідчужувана.
2. Кордони країни закріплені органічним законом із додержанням загальновизнаних принципів та норм міжнародного права.

Стаття 4 **Права і свободи людини**

1. Конституційні положення про права й свободи людини тлумачаться і застосовуються відповідно до Загальної декларації прав людини, пактів та інших договорів, однією із сторін яких є Республіка Молдова.
2. За наявності невідповідностей між пактами й договорами про основні права людини, однією із сторін яких є Республіка Молдова, і внутрішніми законами пріоритет мають міжнародні норми.

Стаття 5 **Демократія і політичний плюралізм**

1. Демократія в Республіці Молдова здійснюється в умовах політичного плюралізму, несумісного з диктатурою і тоталітаризмом.
2. Ніяка ідеологія не може встановлюватися як офіційна державна ідеологія.

Стаття 6 **Поділ і взаємодія влад**

У Республіці Молдова законодавча, виконавча і судова влади розподілені і взаємодіють при здійсненні своїх прерогатив відповідно до положень Конституції.

Стаття 7 **Конституція — вищий закон**

Конституція Республіки Молдова є її вищим законом. Жодний закон чи інший правний акт, які суперечать положенням Конституції, не мають юридичної сили.

Стаття 8

Додержання міжнародного права та міжнародних договорів

1. Республіка Молдова зобов'язується додержувати Статуту Організації Об'єднаних Націй та договорів, однією із сторін яких вона є, будувати свої відносини з іншими державами на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права.
2. Набуттю чинності міжнародним договором, що містить положення, які суперечать положенням Конституції, має передувати перегляд Конституції.

Стаття 9

Основні принципи власності

1. Власність може бути публічною і приватною. Вона складається з матеріальних та інтелектуальних цінностей.
2. Власність не може бути використана на шкоду правам, свободам і гідності людини.
3. Ринок, вільна економічна ініціатива, добросовісна конкуренція є основоположними чинниками економіки.

Стаття 10

Єдність народу і право на самобутність

1. Основу держави становить єдність народу Республіки Молдова. Республіка Молдова є спільною і неподільною батьківщиною всіх її громадян.
2. Держава визнає і гарантує право всіх громадян на збереження, розвиток і вираження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності.

Стаття 11

Республіка Молдова — нейтральна держава

1. Республіка Молдова проголошує свій постійний нейтралітет.
2. Республіка Молдова не допускає розміщення на своїй території збройних сил інших держав.

Стаття 12

Державна символіка

1. Республіка Молдова має прапор, герб і гімн.
2. Державним прапором Республіки Молдова є триколон. Кольорові смуги розміщені вертикально в такій послідовності від держака: синя, жовта, червона. У центрі, на жовтій смузі, зображено державний герб Республіки Молдова.

3. Державний герб Республіки Молдова являє собою пересічений щит, угорі — червоне поле, внизу — синє. У центрі щита зображено голову тура, між рогами якого — восьмипроменева зірка, праворуч від голови — п'ятипелюсткова троянда, ліворуч — півмісяць, повернений і злегка нахилений ліворуч.

Усі елементи на щиті золотисті (жовті). Щит розміщено на грудях натурального орла, який тримає в дзьобі золотий хрест (орел-хрестоносець), у кіптях праворуч — зелену маслинову гілку, ліворуч — золотий скіпетр.

4. Державний гімн Республіки Молдова встановлюється органічним законом.

5. Прапор, герб та гімн є державними символами Республіки Молдова й охороняються законом.

Стаття 13

Державна мова, функціонування інших мов

1. Державною мовою Республіки Молдова є молдавська мова, що функціонує на основі латинської графіки.

2. Держава визнає і захищає право на збереження, розвиток і функціонування російської мови та інших мов, що використовуються на території країни.

3. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

4. Порядок функціонування мов на території Республіки Молдова встановлюється органічним законом.

Стаття 14

Столиця

Столицею Республіки Молдова є місто Кишинєу.

Розділ II

ОСНОВНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Глава I

Загальні положення

Стаття 15

Універсальність

Громадяни Республіки Молдова користуються правами й свободами, закріпленими Конституцією та іншими законами, і мають передбачені у них обов'язки.

Стаття 16

Рівність

1. Повага до особи та її захист є першорядний обов'язок держави.
2. Усі громадяни Республіки Молдова рівні перед законом і владою незалежно від раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, статі, поглядів, політичної належності, майнового стану чи соціального походження.

Стаття 17

Громадянство Республіки Молдова

1. Громадянство Республіки Молдова набувається, зберігається чи втрачається відповідно до умов, передбачених органічним законом.
2. Ніхто не може бути свавільно позбавлений громадянства чи права змінити його.
3. Громадяни Республіки Молдова не можуть бути видані іншій державі чи вислані з країни.
4. Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть бути видані іншій державі тільки на підставі міжнародної угоди чи на умовах взаємності за рішенням суду.

Стаття 18

Обмеження громадянства і захист громадян

1. Громадяни Республіки Молдова не можуть бути громадянами інших держав, за винятком випадків, передбачених міжнародними угодами, однією із сторін яких є Республіка Молдова.
2. Громадяни Республіки Молдова користуються захистом держави як всередині країни, так і за її межами.

Стаття 19

Права та обов'язки іноземних громадян та осіб без громадянства

1. Іноземні громадяни та особи без громадянства мають ті самі права й обов'язки, що й громадяни Республіки Молдова, із винятками, встановленими законом.
2. Право притулку надається або його може бути позбавлено відповідно до закону і з додержанням міжнародних договорів, однією із сторін яких є Республіка Молдова.

Стаття 20

Вільний доступ до правосуддя

1. Будь-яка особа має право на ефективне відновлення в правах компетентними судами в разі порушення її прав, свобод і законних інтересів.
2. Жодний закон не може обмежити доступ до правосуддя.

Стаття 21

Презумпція невинуватості

Будь-яка особа, обвинувачувана у вчиненні злочину, вважається невинуватою доти, доки її винність буде встановлено законним порядком шляхом гласного судового розгляду, за яким їй забезпечуються всі необхідні гарантії для захисту.

Стаття 22

Незворотність закону

Нікого не може бути засуджено за дії або бездіяльність, які на момент їх вчинення не становили злочину. Не може також накладатися покарання тяжче, ніж те, яке могло бути застосоване на момент вчинення злочину.

Стаття 23

Право кожної людини на знання своїх прав і обов'язків

1. Кожна людина має право на визнання своєї правосуб'єктності.
2. Держава забезпечує право кожної людини на знання своїх прав і обов'язків. З цією метою держава публікує усі закони та інші нормативні акти й забезпечує їх доступність.

Глава II **Основні права і свободи**

Стаття 24

Право на життя, фізичну й психічну недоторканність

1. Держава гарантує кожній людині право на життя й на фізичну та психічну недоторканність.
2. Нікого не може бути піддано тортурам, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, покаранню або поводженню.
3. Смертна кара як виняток аж до її повного скасування може бути застосована відповідно до закону тільки на підставі вироку суду.

Стаття 25

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Право на свободу та особисту недоторканність непорушне.
2. Обшук, затримання чи арешт особи допускаються тільки у випадках і порядку, передбачених законом.

3. Строк затримання не може перевищувати 24 годин.
4. Арешт здійснюється на підставі ордера на строк, не більший 30 днів. Законність ордера заарештований може оскаржити судді, який зобов'язаний винести обґрунтоване рішення. Строк арешту може бути продовжений не більш як до шести місяців, а в особливих випадках, зі згоди Парламенту,— до 12 місяців.
5. Підстави затримання чи арешту сповіщаються затриманому чи заарештованому негайно, а обвинувачення — в найкоротший строк; підстави затримання та обвинувачення сповіщаються тільки в присутності адвоката, обраного або призначеного.
6. Звільнення затриманого чи заарештованого обов'язкове, якщо підстави затримання чи арешту відпали.

Стаття 26

Право на захист

1. Право на захист гарантується.
2. Кожна людина має право самостійно реагувати законними способами на порушення своїх прав і свобод.
3. Протягом усього процесу сторони мають право користуватися допомогою адвоката, обраного або призначеного.
4. Втручання в дії осіб, що здійснюють захист у встановлених межах, карається законом.

Стаття 27

Право на свободу пересування

1. Право на свободу пересування по країні гарантується.
2. Кожному громадянину Республіки Молдова забезпечується право поселитися чи перебувати в будь-якому населеному пункті країни, виїздити з країни, емігрувати з неї і повертатися до неї.

Стаття 28

Інтимне, сімейне і приватне життя

Держава поважає та охороняє інтимне, сімейне і приватне життя.

Стаття 29

Недоторканність житла

1. Житло й місце перебування недоторканні. Ніхто не може проникати чи знаходитися в помешканні або місці перебування особи без її згоди.
2. Законом допускаються відхилення від положень частини 1 у разі необхідності:

- a) виконання ордеру на арешт або рішення суду;
 - b) усунення небезпеки, що загрожує життю, фізичній недоторканності або майну особи;
 - c) запобігання поширенню епідемій.
3. Обшук і огляд місця події допускаються й провадяться тільки відповідно до закону.
 4. Обшук у нічний час забороняється, за винятком обшуку при явному злочині.

Стаття 30

Таємниця листування

Держава забезпечує таємницю листів, телеграм та інших поштових відправлень, телефонних переговорів та інших законних видів зв'язку.

Стаття 31

Свобода совісті

1. Свобода совісті гарантується. Вона має виявлятися в душі терпимості та взаємоповаги.
2. Релігійні культу вільні й організуються згідно з власними статутами та відповідно до законів.
3. У відносинах між релігійними культурами забороняються будь-які прояви ворожнечі.
4. Релігійні культу самостійні, відокремлені від держави і користуються її підтримкою, зокрема в полегшенні релігійної присутності в армії, лікарнях, в'язницях та притулках.

Стаття 32

Свобода думки й вираження

1. Кожному громадянину гарантується свобода думки, поглядів, а також свобода прилюдного вираження за допомогою слова, зображення чи іншими можливими способами.
2. Свобода вираження не повинна завдавати шкоди честі, гідності чи праву іншої особи мати власні погляди.
3. Забороняються й караються законом заперечення самого існування держави та знеславлення держави і народу, заклики до агресивної війни, національної або релігійної ворожнечі, підбурювання до дискримінації, територіального сепаратизму, громадського насильства, а також інші дії, що посягають на конституційний режим.

Стаття 33

Свобода творчості

1. Свобода художньої та наукової творчості гарантується. Творчість не підлягає цензурі.

2. Право громадян на інтелектуальну власність, їх матеріальні та моральні інтереси, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної творчості, охороняються законом.
3. Держава сприяє збереженню, розвитку й поширенню досягнень національної та світової культури й науки.

Стаття 34

Право на інформацію

1. Право особи на доступ до будь-якої інформації, що стосується громадських справ, не може бути обмежене.
2. Влада відповідно до своєї компетенції зобов'язана забезпечити інформування громадян про громадські справи та з питань особистого характеру.
3. Право на інформацію не повинне завдавати шкоди заходам, що мають за мету захист громадян, чи національній безпеці.
4. Засоби масової інформації, як державні, так і приватні, зобов'язані забезпечити достовірне інформування громадськості.
5. Засоби масової інформації не підлягають цензурі.

Стаття 35

Право на освіту

1. Право на освіту забезпечується обов'язковою загальною освітою, ліцейською та професійною освітою, вищою освітою, а також іншими формами навчання й підвищення кваліфікації.
2. Держава забезпечує відповідно до закону право особи на вибір мови виховання і навчання.
3. Вивчення державної мови забезпечується в навчальних закладах усіх рівнів.
4. Державна освіта є безоплатною.
5. Навчальні заклади, в тому числі недержавні, створюються і здійснюють свою діяльність відповідно до закону.
6. Вищі навчальні заклади мають право на автономію.
7. Державна ліцейська, професійна й вища освіта однаково доступна всім залежно від здібностей.
8. Держава забезпечує відповідно до закону свободу релігійної освіти. Державна освіта має світський характер.
9. Переважне право обирати сферу навчання дітей належить батькам.

Стаття 36

Право на охорону здоров'я

1. Право на охорону здоров'я гарантується.
2. Мінімальний рівень державного медичного забезпечення є безоплатним.
3. Структура національної системи охорони здоров'я і кошти, призначені для охорони фізичного та психічного здоров'я особи, встановлюються відповідно до органічного закону.

Стаття 37

Право на сприятливе навколишнє середовище

1. Кожна людина має право на екологічно безпечне для життя й здоров'я навколишнє середовище, а також на безпечні продукти харчування й предмети побуту.
2. Держава гарантує кожній людині право на вільний доступ до достовірної інформації про стан природного середовища, про умови життя і праці, якість продуктів харчування й предметів побуту, а також на її поширення.
3. Приховування чи перекручування інформації про шкідливі для здоров'я людей чинники забороняється законом.
4. Фізичні та юридичні особи несуть відповідальність за шкоду, заподіяну здоров'ю і майну особи внаслідок екологічного правопорушення.

Стаття 38

Право обирати і бути обраним

1. Воля народу є основою державної влади. Ця воля виявляється у вільних виборах, які проводяться періодично на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному і вільному голосуванні.
2. Право обирати мають громадяни Республіки Молдова, які досягли на день виборів 18-річного віку, за винятком осіб, позбавлених цього права в порядку, встановленому законом.
3. Право бути обраним гарантується громадянам Республіки Молдова, які мають право обирати, відповідно до закону.

Стаття 39

Право на управління

1. Громадяни Республіки Молдова мають право на участь в управлінні громадськими справами як безпосередньо, так і через своїх представників.
2. Будь-якому громадянинуві забезпечується відповідно до закону доступ до державної служби.

Стаття 40

Свобода зібрання

Мітинги, демонстрації, маніфестації, походи чи будь-які інші зібрання є вільними і можуть бути організовані й проведені тільки мирно і без ніякої зброї.

Стаття 41

Свобода партій та інших громадсько-політичних організацій

1. Громадяни можуть вільно об'єднуватися в партії та інші громадсько-політичні організації, що сприяють виявленню і вираженню політичної волі громадян і беруть участь у виборах відповідно до закону.
2. Партії та інші громадсько-політичні організації рівні перед законом.
3. Держава забезпечує додержання прав і законних інтересів партій та інших громадсько-політичних організацій.
4. Партії та інші громадсько-політичні організації, мета чи діяльність яких спрямовані проти політичного плюралізму, принципів правної держави, суверенітету, незалежності і територіальної цілісності Республіки Молдова, є неконституційними.
5. Таємні об'єднання заборонено.
6. Забороняється діяльність партій, до яких входять іноземні громадяни.
7. Державні посади, обіймати які є несумісним із членством у партіях, встановлюються органічним законом.

Стаття 42

Право створювати професійні спілки і вступати до них

1. Будь-який працівник має право створювати професійні спілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.
2. Професійні спілки створюються і реалізують свою діяльність згідно зі своїм статутом і відповідно до закону. Вони сприяють захисту професійних, економічних і соціальних інтересів працівників.

Стаття 43

Право на працю і захист праці

1. Кожна людина має право на працю, вільний вибір роботи, справедливий й задовільний умови праці, а також право на захист від безробіття.
2. Працівники мають право на захист праці. Заходи щодо захисту стосуються безпеки та гігієни праці, режиму праці жінок та молоді, встановлення мінімальної заробітної плати у сфері економіки, щотижневого відпочинку, оплачуваної відпустки, праці у тяжких умовах, а також інших специфічних ситуацій.

3. Тривалість робочого тижня не повинна перевищувати 40 годин.
4. Право на переговори з питань праці та обов'язковість колективних договорів гарантуються.

Стаття 44

Заборона примусової праці

1. Примусову працю заборонено.
2. Не вважається за примусову працю:
 - a) військова служба або діяльність, що заміняє її, для осіб, які згідно з законом не проходять обов'язкової військової служби;
 - b) праця засудженої особи в період позбавлення волі чи виправних робіт без позбавлення волі, що здійснюється в нормальних умовах;
 - c) праця в умовах стихійного лиха чи іншої небезпеки, а також праця, що є частиною звичайних громадянських обов'язків, встановлених законом.

Стаття 45

Право на страйк

1. Визнається право на страйк. Страйки можуть проводитися тільки з метою захисту тих професійних інтересів працівників, що мають економічний і соціальний характер.
2. Закон встановлює умови здійснення права на страйк, а також відповідальність за незаконне проведення страйків.

Стаття 46

Право приватної власності

1. Право приватної власності, а також боргові зобов'язання, взяті на себе державою, гарантуються.
2. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як у випадку встановленої законом суспільної необхідності за умови справедливого й попереднього відшкодування.
3. Законно набуте майно не може бути конфісковане. Законність набутого мається на увазі.
4. Майно, призначене, використане для вчинення злочинів чи правопорушень або здобуте в результаті вчинення злочинів чи правопорушень, може бути конфісковане тільки відповідно до закону.
5. Право приватної власності зобов'язує додержувати вимог захисту навколишнього середовища та забезпечення добросусідства, а також додержувати інших вимог, які згідно з законом покладаються на власника.
6. Право успадкування приватної власності гарантується.

Стаття 47

Право на соціальне забезпечення й захист

1. Держава зобов'язана вживати заходів для забезпечення будь-якій людині належного життєвого рівня, потрібного для підтримання здоров'я та добробуту її самої та її сім'ї, в тому числі харчування, одягу, житла, медичного догляду й необхідного соціального обслуговування.
2. Громадяни мають право на соціальне забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, настання старості або в інших випадках втрати засобів до існування з незалежних від них обставин.

Стаття 48

Сім'я

1. Сім'я є природною та основною ланкою суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.
2. Сім'я ґрунтується на шлюбі, оформленому за взаємною згодою чоловіка й жінки, на їх рівноправності та на праві й обов'язку батьків рости, виховувати й навчати дітей.
3. Умови оформлення, розірвання шлюбу та визнання його недійсним встановлюються законом.
4. Діти зобов'язані піклуватися про батьків і допомагати їм.

Стаття 49

Захист сім'ї і дітей-сиріт

1. Держава економічними та іншими засобами сприяє створенню сім'ї і виконанню нею своїх функцій.
2. Держава опікується материнством, дитинством та молоддю і сприяє розвитку відповідних установ.
3. Усі турботи, пов'язані з утриманням, навчанням та вихованням дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, покладаються на державу та суспільство. Держава заохочує і підтримує добродійність стосовно таких дітей.

Стаття 50

Захист матерів, дітей та молоді

1. Мати і дитина мають право на особливу допомогу й захист. Усі діти, в тому числі й позашлюбні, користуються однаковим соціальним захистом.
2. Діти й молодь користуються особливою підтримкою у здійсненні своїх прав.

3. Держава надає необхідну допомогу на дітей і для догляду за хворими дітьми чи дітьми з фізичними, розумовими та психічними відхиленнями. Інші форми соціального забезпечення дітей та молоді встановлюються законом.
4. Експлуатація неповнолітніх, використання їх на роботах, що завдають шкоди здоров'ю або моральності чи наражають на небезпеку життя або нормальний розвиток, забороняються.
5. Влада забезпечує умови для вільної участі молоді в соціальному, економічному, культурному та спортивному житті країни.

Стаття 51

Захист осіб з фізичними, розумовими та психічними відхиленнями

1. Особи з фізичними, розумовими та психічними відхиленнями користуються особливим захистом усього суспільства. Держава забезпечує їм нормальні умови для лікування, реабілітації, здобуття освіти та включення в життя суспільства.
2. Нікого не може бути піддано примусовому лікуванню інакше ніж у випадках, передбачених законом.

Стаття 52

Право на подання петицій

1. Громадяни мають право звертатися до влади з петиціями лише від свого імені.
2. Законно створені організації мають право звертатися з петиціями виключно від імені колективів, які вони представляють.

Стаття 53

Право особи, ущемленої владою

1. Особа, ущемлена в якому-небудь своєму праві владою, що застосовує певний адміністративний акт або не задовольняє прохання у встановлений строк, може домогатися визнання свого права, скасування акта і відшкодування збитків.
2. Держава згідно з законом несе матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну помилками, допущеними у кримінальних процесах слідчими органами та судами.

Стаття 54

Обмеження реалізації прав або свобод

1. Реалізація прав або свобод може бути обмежена тільки законом і тільки за необхідності захисту національної безпеки, охорони громадського порядку, громадського здоров'я чи моралі, прав і свобод громадян, для проведення кримінального розслідування, для попередження наслідків стихійного лиха чи аварії.

2. Обмеження має відповідати обставині, що викликала його, і не може зачіпати існування права чи свободи.

Глава III

Основні обов'язки

Стаття 55

Здійснення в комплексі прав і обов'язків

1. Кожний громадянин має обов'язки перед державою і суспільством, що безпосередньо випливають із гарантованих йому прав і свобод.
2. Повага до прав, законних інтересів, гідності інших громадян є обов'язковою.

Стаття 56

Відданість країні

1. Відданість країні священна.
2. Громадяни, яким довірено державні посади, а також військовослужбовці несуть відповідальність за чесне виконання своїх обов'язків і складають у передбачених законом випадках відповідну присягу.

Стаття 57

Захист Батьківщини

1. Захист Батьківщини — священне право та обов'язок кожного громадянина.
2. Військова служба здійснюється відповідно до закону в лавах Збройних сил, призначених для забезпечення національної оборони, охорони кордонів, підтримання громадського порядку.

Стаття 58

Участь у фінансових витратах

1. Громадяни зобов'язані брати участь у громадських витратах шляхом сплати податків та зборів.
2. Податкова система, передбачена законом, має забезпечувати справедливий розподіл податкового тягаря.
3. Будь-які податки, за винятком встановлених законом, заборонені.

Стаття 59

Охорона навколишнього середовища та пам'яток

Охорона навколишнього середовища та збереження і охорона пам'яток історії та культури є обов'язком кожного громадянина.

Розділ III ПУБЛІЧНІ ВЛАДИ

Глава IV Парламент

Частина 1 Організація і діяльність

Стаття 60

Парламент — вищий представницький і законодавчий орган

1. Парламент є вищим представницьким органом народу Республіки Молдова і єдиною законодавчою владою держави.
2. Парламент складається із 101 депутата.

Стаття 61

Вибори Парламенту

1. Парламент обирається на основі загального, рівного й прямого виборчого права при таємному і вільному голосуванні.
2. Порядок організації та проведення виборів встановлюється органічним законом.
3. Вибори депутатів Парламенту проводяться не пізніше як через три місяці після спливу строку повноважень чи розпуску Парламенту попереднього складу.

Стаття 62

Визнання мандатів депутатів

Конституційний Суд за пропозицією Центральної виборчої комісії приймає рішення про визнання мандатів або, у разі порушення законодавства про вибори, про їхнє невизнання.

Стаття 63

Строк повноважень

1. Строк повноважень Парламенту — чотири роки. Він може бути продовжений органічним законом у випадку війни чи катастрофи.
2. Парламент скликається Президентом Республіки Молдова не пізніше ніж через 30 днів після виборів.
3. Парламент виконує свої повноваження до законного скликання нового складу Парламенту. У цей період не можуть вноситися зміни до Конституції і не можуть прийматися, змінюватися чи визнаватися такими, що втратили силу, органічні закони.
4. Законопроекти чи законодавчі пропозиції, внесені до порядку денного Парламенту попереднього складу, розглядає новообраний Парламент.

Стаття 64

Внутрішня організація

1. Структура, організація і діяльність Парламенту визначається регламентом. Джерела фінансування Парламенту передбачено в бюджеті, що затверджується Парламентом.
2. Голова Парламенту обирається таємним голосуванням більшістю голосів обраних депутатів на строк повноважень Парламенту. Він може бути достроково звільнений з посади Парламентом шляхом таємного голосування двома третинами голосів депутатів.
3. Заступники Голови обираються за поданням Голови Парламенту після погодження з парламентськими фракціями.

Стаття 65

Відкритість засідань

1. Засідання Парламенту є відкритими.
2. В окремих випадках Парламент може прийняти рішення про проведення закритих засідань.

Стаття 66

Основні повноваження

Парламент має такі основні повноваження:

- a) приймає закони, постанови та резолюції;
- b) призначає референдуми;
- c) дає тлумачення законів і забезпечує єдність законодавчого регулювання на всій території країни;
- d) затверджує основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави;

- е) затверджує військову доктрину держави;
- ф) здійснює парламентський контроль за виконавчою владою у межах, передбачених Конституцією;
- г) ратифікує, денонсує, зупиняє дію та анулює міжнародні договори, укладені Республікою Молдова;
- г) затверджує державний бюджет і здійснює контроль за його виконанням;
- і) здійснює контроль за наданням державних позик, економічної та іншої допомоги іншим державам, за винятком угод про державні позики та кредити з іноземних джерел;
- й) обирає і призначає державних посадових осіб у випадках, передбачених законом;
- к) затверджує ордени і медалі Республіки Молдова;
- л) оголошує часткову чи загальну мобілізацію;
- м) оголошує надзвичайний, воєнний стан або стан облоги;
- н) організовує вивчення й розгляд будь-яких питань, що стосуються інтересів суспільства;
- о) зупиняє діяльність органів місцевого публічного управління у випадках, передбачених законом;
- р) приймає акти про амністію;
- q) здійснює інші повноваження, встановлені Конституцією і законами.

Стаття 67 **Сесії**

1. Парламент скликається на дві чергові сесії в рік. Перша починається в лютому й закінчується не пізніше як у кінці липня. Друга починається у вересні й закінчується не пізніше як у кінці грудня.
2. Парламент скликається й на позачергові або спеціальні сесії на вимогу Президента Республіки Молдова, Голови Парламенту або однієї третини депутатів.

Частина 2 *Статус депутатів*

Стаття 68 **Представницький мандат**

1. При виконанні мандата депутати перебувають на службі у народі.
2. Всякий імперативний мандат недійсний.

Стаття 69

Мандат депутата

1. Депутати приступають до виконання мандата за умови його визнання.
2. Мандат депутата припиняється в день законного скликання нового Парламенту або у випадку відставки, позбавлення мандата, несумісності посад чи смерті.

Стаття 70

Несумісність і недоторканність

1. Становище депутата несумісне з будь-якою іншою оплачуваною посадою.
2. Інші умови несумісності встановлюються органічним законом.
3. Депутата не може бути затримано, заарештовано, піддано обшуку, крім випадків затримання на місці злочину, чи притягнуто до судової відповідальності без згоди Парламенту, даної після заслуховування депутата.

Стаття 71

Незалежність поглядів

Депутат не підлягає переслідуванню і не може бути притягнений до юридичної відповідальності за голосування чи за погляди, висловлені при виконанні мандата.

Частина 3 Законодавство

Стаття 72

Види законів

1. Парламент приймає конституційні, органічні й ординарні закони.
2. Конституційні закони — це закони щодо перегляду Конституції.
3. Органічним законом регламентується:
 - a) виборча система;
 - b) організація і проведення референдуму;
 - c) організація і діяльність Парламенту;
 - d) організація і діяльність Уряду;
 - e) організація і діяльність Конституційного Суду, Вищої влади магістратури, судових інстанцій, адміністративного суду;
 - f) організація місцевого врядування, території, а також загальний режим місцевої автономії;

- g) організація і діяльність політичних партій;
 - h) порядок створення особливої економічної зони;
 - i) загальний правовий режим власності й успадкування;
 - j) загальний режим трудових відносин, професійні спілки й соціальний захист;
 - k) загальна організація освіти;
 - l) загальний режим релігійних культів;
 - m) режим надзвичайного, воєнного стану або стану облоги;
 - n) правопорушення, покарання й режим відбування покарання;
 - o) оголошення амністії та помилування;
 - p) інші галузі, щодо яких Конституцією передбачено прийняття органічних законів;
 - г) інші галузі, щодо яких Парламентом визнано за необхідне прийняття органічних законів.
4. Ординарні закони діють в усіх галузях суспільних відносин, за винятком галузей, що регулюються конституційними та органічними законами.

Стаття 73

Законодавча ініціатива

Право законодавчої ініціативи належить депутатам Парламенту, Президентів Республіки Молдова та Урядові.

Стаття 74

Прийняття законів і постанов

1. Органічні закони приймаються більшістю голосів обраних депутатів після розгляду не менш ніж у двох читаннях.
2. Ординарні закони й постанови приймаються більшістю голосів присутніх депутатів.
3. Закони передаються для промульгації Президентів Республіки Молдова.

Стаття 75

Референдум

Найважливіші питання життя суспільства та держави виносяться на референдум.

Стаття 76

Набуття законом чинності

Закон публікується в Офіційному моніторі Республіки Молдова і набуває чинності в день опублікування або в строк, передбачений у самому законі. Неопублікування закону має наслідком його нечинність.

Глава V

Президент Республіки Молдова

Стаття 77

Президент Республіки Молдова — глава держави

1. Президент Республіки Молдова є главою держави.
2. Президент Республіки Молдова представляє державу і є гарантом суверенітету, національної незалежності, єдності і територіальної цілісності країни.

Стаття 78

Вибори Президента

1. Президент Республіки Молдова обирається на основі загального, рівного й прямого виборчого права при таємному й вільному голосуванні.
2. На посаду Президента Республіки Молдова можуть бути висунуті громадяни Республіки Молдова, які досягли 35 років і проживали або проживають на її території не менш як 10 років і володіють державною мовою. Порядок висунення кандидатів встановлюється органічним законом.
3. Обраним визнається кандидат, який набрав не менше половини голосів виборців, що взяли участь у виборах.
4. У випадку, коли жоден із кандидатів не набрав необхідної більшості голосів, проводиться другий тур голосування стосовно перших двох кандидатур, встановлених у порядку зменшення кількості голосів, одержаних у першому турі. Обраним визнається кандидат, який одержав найбільшу кількість голосів, за умови, що вона перевищує кількість голосів, поданих проти нього.
5. Одна й та сама особа не може бути на посаді Президента Республіки Молдова більше двох строків підряд.

Стаття 79

Визнання повноважень і складення присяги

1. Результати виборів Президента Республіки Молдова визнаються дійсними Конституційним Судом.
2. Кандидат, обрання якого визнане дійсним, не пізніше як у 45-денний строк після виборів складає перед Парламентом і Конституційним Судом таку присягу:
«Присягаю віддати усі свої сили й уміння в ім'я процвітання Республіки Молдова, додержувати Конституції і законів країни, захищати демократію, основні права і свободи людини, суверенітет, незалежність, єдність та територіальну цілісність Молдови».

Стаття 80

Строк повноважень

1. Президент Республіки Молдова обирається на чотири роки і стає на посаду від дня складення присяги.
2. Президент Республіки Молдова виконує свої повноваження до складення присяги новообраним Президентом.
3. Строк повноважень Президента Республіки Молдова може бути продовжений органічним законом у випадку війни або катастрофи.

Стаття 81

Несумісність і недоторканність

1. Посада Президента Республіки Молдова несумісна з будь-якою іншою оплачуваною посадою.
2. Президент Республіки Молдова користується правом недоторканності. Він не може бути притягнений до юридичної відповідальності за погляди, висловлені під час здійснення повноважень.
3. Парламент може прийняти рішення про висунення обвинувачення проти Президента Республіки Молдова у разі вчинення ним злочину двома третинами голосів обраних депутатів. Відповідно до закону судовий розгляд належить до компетенції Вищої судової палати. Президент усувається з посади за правом із дня набуття законної чинності обвинувальним вироком.

Стаття 82

Призначення Уряду

1. Після консультацій з парламентською більшістю Президент Республіки Молдова висуває кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра і на підставі вотуму довіри, вираженого Парламентом, призначає Уряд.

2. У випадку оновлення складу Уряду чи появи в ньому вакантних посад Президент за пропозицією Прем'єр-міністра звільняє з посади й призначає окремих членів Уряду.

Стаття 83

Участь у засіданнях Уряду. Консультації з Урядом

1. Президент Республіки Молдова може брати участь у засіданнях Уряду. Він головує на засіданнях Уряду, в яких бере участь.
2. Президент Республіки Молдова може проводити консультації з Урядом про невідкладні та особливо важливі питання.

Стаття 84

Послання

1. Президент Республіки Молдова може бути присутній на засіданнях Парламенту.
2. Президент Республіки Молдова звертається до Парламенту з посланням щодо питань загальнонаціонального значення.

Стаття 85

Розпуск Парламенту

1. У разі неможливості формування Уряду чи блокування ним протягом трьох місяців прийняття законів Президент Республіки Молдова після консультацій з парламентськими фракціями має право розпустити Парламент.
2. Парламент може бути розпущений у випадку, якщо він не виразив вотуму довіри Урядові протягом 45 днів після внесення пропозиції, і тільки після відхилення пропозиції не менше як двічі.
3. Протягом одного року Парламент може бути розпущений один раз.
4. Парламент не може бути розпущений в останні шість місяців до спливу строку повноважень Президента Республіки Молдова, а також у період дії надзвичайного, воєнного стану чи стану облоги.

Стаття 86

Повноваження в галузі зовнішньої політики

1. Президент Республіки Молдова веде переговори, бере участь у веденні переговорів, укладає міжнародні договори від імені Республіки Молдова і подає їх Парламентові для ратифікації в порядку і в строки, встановлені законом.
2. Президент Республіки Молдова за пропозицією Уряду акредитує і відкликає дипломатичних представників Республіки Молдова і затверджує заснування, скасування чи зміну рангу дипломатичних місій.

3. Президент Республіки Молдова приймає вірчі та відкличні грамоти дипломатичних представників інших держав у Республіці Молдова.

Стаття 87

Повноваження в галузі оборони

1. Президент Республіки Молдова є Головнокомандувачем Збройних сил.
2. Президент Республіки Молдова з попередньої згоди Парламенту може оголосити часткову чи загальну мобілізацію.
3. У випадку збройної агресії проти країни Президент Республіки Молдова вживає заходів, щоб відбити агресію, вводить воєнний стан і негайно інформує про це Парламент. Якщо Парламент не перебуває в цей час на сесії, він скликається за правом протягом 24 годин після розв'язання агресії.
4. Президент Республіки Молдова може вживати й інших заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки і громадського порядку, в межах закону і відповідно до нього.

Стаття 88

Інші повноваження

Президент Республіки Молдова виконує також такі повноваження:

- a) нагороджує державними нагородами й надає почесні звання;
- b) надає вищі військові звання, передбачені законом;
- c) вирішує питання про громадянство Республіки Молдова й надання політичного притулку;
- d) призначає на державні посади відповідно до закону;
- e) здійснює помилювання;
- f) може вимагати від народу виявити його волю з питань загальнонаціонального значення шляхом референдуму;
- g) надає дипломатичні ранги;
- h) надає відповідно до закону вищі класні чини працівникам Прокуратури, судових інстанцій та іншим категоріям службовців;
- i) зупиняє дію актів Уряду, які суперечать законодавству, до прийняття остаточного рішення Конституційним Судом;
- j) виконує інші повноваження, встановлені законом.

Стаття 89

Усунення з посади

1. У разі вчинення тяжкого діяння і порушення тим самим положень Конституції Президент Республіки Молдова може бути усунений з посади Парламентом двома третинами голосів депутатів.
2. Пропозиція про усунення з посади може бути внесена не менш ніж однією третиною депутатів і має бути негайно доведена до відома Президента Республіки Молдова. Президент може дати пояснення з приводу висунутих проти нього обвинувачень.
3. Якщо пропозиція про усунення з посади затверджується, не пізніше ніж у 30-денний строк проводиться референдум з питання про усунення Президента.

Стаття 90

Вакансія посади

1. Посада Президента Республіки Молдова стає вакантною у разі спливу строку повноважень, відставки, усунення з посади, стійкої нездатності виконувати свої обов'язки або у разі смерті.
2. Заява про відставку Президента Республіки Молдова подається Парламентові, який висловлює своє ставлення до цього.
3. Через три місяці після того, як посада Президента Республіки Молдова стає вакантною, відповідно до закону проводяться вибори нового Президента.

Стаття 91

Тимчасове виконання обов'язків Президента

Якщо посада Президента Республіки Молдова стає вакантною або коли Президент тимчасово усунений з посади чи тимчасово не може виконувати свої обов'язки, тимчасове виконання його обов'язків покладається на Голову Парламенту або Прем'єр-міністра у зазначеній послідовності.

Стаття 92

Відповідальність особи, яка тимчасово виконує обов'язки Президента

Якщо особа, яка тимчасово виконує обов'язки Президента Республіки Молдова, вчиняє тяжкі діяння і тим самим порушує положення Конституції, застосовується частина 1 статті 89 і стаття 91.

Стаття 93

Промульгація законів

1. Президент Республіки Молдова здійснює промульгацію законів.

2. Президент Республіки Молдова має право, якщо у нього є зауваження щодо закону, не пізніше ніж у двотижневий строк надіслати його Парламентові для перегляду.

Якщо Парламент проголосує за попереднє рішення, Президент здійснює промульгацію закону.

Стаття 94

Акти Президента

1. Під час виконання своїх повноважень Президент Республіки Молдова видає укази, обов'язкові для виконання на всій території держави. Укази публікуються в Офіційному моніторі Республіки Молдова.

2. Укази, видані Президентом під час виконання його повноважень, передбачених частиною 2 статті 86, частинами 2, 3 і 4 статті 87, контрасигнуються Прем'єр-міністром.

Стаття 95

Фінансові засоби апарату Президента, винагорода та інші права

1. Фінансові засоби апарату Президента Республіки Молдова затверджуються за його пропозицією Парламентом і включаються в державний бюджет.

2. Винагорода та інші права Президента Республіки Молдова встановлюються законом.

Глава VI

Уряд

Стаття 96

Роль

1. Уряд забезпечує проведення внутрішньої і зовнішньої політики держави і здійснює загальне керівництво публічним управлінням.

2. Під час виконання своїх повноважень Уряд керується програмою діяльності, схваленою Парламентом.

Стаття 97

Структура

Уряд складається із Прем'єр-міністра, першого заступника і заступників Прем'єр-міністра, міністрів та інших членів, визначених органічним законом.

Стаття 98

Інвеститура

1. Президент Республіки Молдова висуває кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра.
2. У 15-денний строк після висування кандидат на посаду Прем'єр-міністра звертається до Парламенту з проханням виразити вотум довіри програмі діяльності і всьому складові Уряду.
3. Програма діяльності і склад Уряду обговорюються на засіданні Парламенту. Парламент виражає вотум довіри Урядові більшістю голосів депутатів.
4. Уряд здійснює свої повноваження від дня складення присяги його членами перед Президентом Республіки Молдова.

Стаття 99

Несумісність

1. Посада члена Уряду несумісна з будь-якою іншою оплачуваною посадою.
2. Інші умови несумісності встановлюються органічним законом.

Стаття 100

Припинення повноважень члена Уряду

Повноваження члена Уряду припиняються у разі відставки, звільнення з посади, несумісності посад або в разі смерті.

Стаття 101

Прем'єр-міністр

1. Прем'єр-міністр керує Урядом і координує діяльність його членів, поважаючи надані їм повноваження. Він надає інформацію Президентові Республіки Молдова з питань, які мають важливе значення для країни.
2. Якщо Прем'єр-міністр перебуває в становищі, передбаченому статтею 100, або нездатний виконувати свої обов'язки, Президент Республіки Молдова призначає когось із членів Уряду тимчасово виконувати обов'язки Прем'єр-міністра до сформування нового Уряду. Тимчасове виконання обов'язків Прем'єр-міністра припиняється, якщо Прем'єр-міністр відновлює роботу в Уряді.
3. У разі відставки Прем'єр-міністра іде у відставку увесь Уряд.

Стаття 102

Акти Уряду

1. Уряд видає постанови та розпорядження, які публікуються в Офіційному моніторі Республіки Молдова.
2. Постанови та розпорядження видаються для організації виконання законів і підписуються Прем'єр-міністром.
3. Відповідно до закону деякі постанови контрасигнуються міністрами, в обов'язок яких входить надання їм чинності.

Стаття 103

Припинення повноважень

1. Уряд здійснює свої повноваження до визнання дійсними виборів нового Парламенту.
2. У разі вираження Парламентом вотуму недовіри Урядові, відставки Прем'єр-міністра чи у випадку, передбаченому частиною 1, Уряд до складення присяги членами нового Уряду виконує тільки функції управління громадськими справами.

Глава VII

Відносини Парламенту з Урядом

Стаття 104

Інформування Парламенту

1. Уряд несе відповідальність перед Парламентом і надає Парламентові, його комісіям і депутатам необхідну інформацію та документи.
2. Члени Уряду мають доступ на засідання Парламенту. У разі необхідності присутність членів Уряду обов'язкова.

Стаття 105

Запитання і запити

1. Уряд і кожний член Уряду зобов'язані давати відповіді на запитання і запити депутатів.
2. Парламент може прийняти резолюцію, яка відбиває його позицію щодо предмета запити.

Стаття 106

Вираження недовіри

1. Парламент на пропозицію не менш як однієї чверті депутатів може виразити недовіру Урядові більшістю голосів депутатів.
2. Пропозиція про вираження недовіри розглядається через три дні після внесення її до Парламенту.

Глава VIII

Публічне управління

Стаття 107

Центральне галузеве публічне управління

1. Центральними галузевими органами держави є міністерства. Спираючись на закон, вони втілюють у життя політику Уряду, його постанови та розпорядження, здійснюють керівництво довіреними їм галузями й несуть відповідальність за свою діяльність.
2. З метою здійснення керівництва, координації та контролю в галузі організації економіки та інших галузях, які не перебувають безпосередньо у віданні міністерств, відповідно до закону створюються й інші керівні власті.

Стаття 108

Збройні сили

1. Збройні сили підкоряються виключно волі народу з метою гарантування суверенітету, незалежності, єдності, територіальної цілісності країни та конституційної демократії.
2. Структура національної системи оборони встановлюється органічним законом.

Стаття 109

Основні принципи місцевого публічного управління

1. Публічне управління в адміністративно-територіальних одиницях ґрунтується на принципах місцевої автономії, децентралізації громадських служб, виборності влади, місцевого публічного управління і консультацій з громадянами про найважливіші питання місцевого значення.
2. Автономія стосується як організації та діяльності місцевого публічного управління, так і порядкування справами співтовариств, які вона представляє.
3. Застосування зазначених принципів не може зачіпати унітарного характеру держави.

Стаття 110

Адміністративно-територіальний устрій

В адміністративному відношенні територія Республіки Молдова поділяється на райони, міста й села. Відповідно до закону деякі міста можуть бути визнані муніципіями.

Стаття 111

Особливий статус автономії

1. Населеним пунктам лівобережжя Дністра, а також деяким населеним пунктам півдня Республіки Молдова можуть бути надані особливі форми й умови автономії відповідно до особливого статусу, встановленого органічними законами.
2. Зміни в органічні закони, що регламентують особливий статус населених пунктів, передбачений частиною 1, вносяться трьома п'ятьми обраних депутатів.

Стаття 112

Сільські і міські власті

1. Владою публічного управління, що здійснює місцеву автономію в селах і містах, є місцеві виборні ради і примари.
2. Відповідно до закону місцеві ради і примари діють як самостійні керівні власті і вирішують громадські справи сіл і міст.
3. Порядок обрання місцевих рад і примарів та їхні функції встановлюються законом.

Стаття 113

Районна рада

1. Районна рада координує діяльність сільських та міських рад в управлінні громадськими справами районного значення.
2. Районна рада обирається і провадить свою діяльність відповідно до закону.
3. Відносини між місцевими публічними властями ґрунтуються на принципах автономії і співробітництва у розв'язанні загальних питань.

Глава IX

Судова влада

Частина 1

Судові інстанції

Стаття 114

Здійснення правосуддя

Правосуддя здійснюється іменем закону тільки судовими інстанціями.

Стаття 115

Судові інстанції

1. Правосуддя здійснюється Вищою судовою палатою, Апеляційною палатою, трибуналами й судами.
2. Для окремих категорій судових справ можуть діяти відповідно до закону спеціалізовані суди.
3. Утворення надзвичайних судів заборонено.
4. Організація й компетенція судових інстанцій, судова процедура встановлюються органічним законом.

Стаття 116

Статус суддів

1. Згідно із законом судді судових інстанцій незалежні, безсторонні і незмінювані.
2. Судді судових інстанцій призначаються Президентом Республіки Молдова за поданням Вищої ради магістратури. Судді, які пройшли конкурс, призначаються спершу на п'ять років, потім на 10 років. Після того, як мине 15 років, судді призначаються до досягнення граничного віку.
3. Голова й члени Вищої судової палати призначаються Парламентом за поданням Вищої ради магістратури. Вони повинні мати стаж судової практики, не менший ніж 15 років.
4. Підвищення й переміщення суддів здійснюється тільки з їхньої згоди.
5. Покарання суддів здійснюється відповідно до закону.
6. Посада судді несумісна з будь-якою іншою державною чи приватною посадою, за винятком викладацької та наукової діяльності.

Стаття 117

Гласність судового розгляду

У всіх судах судові засідання проводяться відкрито. Судовий розгляд у закритому засіданні допускається тільки у випадках, встановлених законом, з додержанням усіх правил судової процедури.

Стаття 118

Мова судочинства і право на перекладача

1. Судочинство провадиться молдавською мовою.
2. Особи, які не володіють молдавською мовою чи не розмовляють нею, мають право ознайомитися з усіма документами й матеріалами, висловлюватися в суді з допомогою перекладача.
3. Відповідно до закону судочинство може провадитися і мовою, прийнятною для більшості осіб, що беруть участь у судовому процесі.

Стаття 119

Право на оскарження

Рішення суду можуть бути оскаржені заінтересованими сторонами і компетентними державними органами відповідно до закону.

Стаття 120

Обов'язковість вироків та інших судових рішень, що набули законної чинності

Виконання вироків та інших судових рішень, що набули законної чинності, а також сприяння судам у ході судового процесу, у виконанні вироків та інших судових рішень, що набули законної чинності, обов'язкові.

Стаття 121

Фінансові засоби судових інстанцій, винагорода та інші права

1. Фінансові засоби судових інстанцій затверджуються Парламентом і включаються в державний бюджет.
2. Винагорода та інші права суддів встановлюються законом.
3. Судові інстанції мають у своєму розпорядженні підлеглу їм поліцію.

Частина 2
Вища рада магістратури

Стаття 122

Склад

1. Вища рада магістратури складається з 11 магістратів, строк повноважень яких — п'ять років.
2. До Вищої ради магістратури входять за правом міністр юстиції, Голова Вищої судової палати, Голова Апеляційної палати, Голова Економічного суду, Генеральний прокурор.
3. Троє магістратів обираються таємним голосуванням об'єднаними колегіями Вищої судової палати, троє — Парламентом із числа штатних професорів.

Стаття 123

Повноваження

Вища рада магістратури забезпечує згідно з правилами судочинства призначення, переміщення, підвищення суддів і застосування до них дисциплінарних заходів.

Частина 3
Прокуратура

Стаття 124

Повноваження і структура

1. Генеральний прокурор і підлеглі йому прокурори відповідно до закону здійснюють нагляд за точним і послідовним виконанням законів органами публічного управління, юридичними і фізичними особами та їх об'єднаннями, захищають законність, права і свободи громадян, сприяють здійсненню правосуддя.
2. Система органів Прокуратури включає Генеральну прокуратуру, територіальні й спеціалізовані прокуратури.
3. Організація, компетенція і порядок діяльності Прокуратури встановлюються законом.

Стаття 125

Строк повноважень прокурорів

1. Генеральний прокурор призначається Парламентом за поданням Голови Парламенту.
2. Прокурори нижчого рівня призначаються Генеральним прокурором і підпорядковуються йому.

3. Строк повноважень прокурорів — п'ять років.
4. Посада прокурора несумісна з будь-якою іншою державною чи приватною посадою, за винятком викладацької або наукової діяльності.
5. При виконанні своїх повноважень прокурори підкоряються тільки законові.

Розділ IV

Національна економіка і публічні фінанси

Стаття 126

Економіка

1. Економіка Республіки Молдова є ринковою, соціально орієнтованою і такою, що ґрунтується на приватній та публічній власності і вільній конкуренції.
2. Держава повинна забезпечувати:
 - a) регулювання економічної діяльності й управління публічною власністю, що належить їй, відповідно до закону;
 - b) свободу торгівлі та підприємницької діяльності, захист добросовісної конкуренції, створення сприятливих умов для використання усіх виробничих чинників;
 - c) захист національних інтересів у сфері економічної, фінансової та валютної діяльності;
 - d) стимулювання наукових досліджень;
 - e) раціональне використання землі та інших природних ресурсів відповідно до національних інтересів;
 - f) відновлення та охорону навколишнього середовища, а також підтримку екологічної рівноваги;
 - g) збільшення кількості робочих місць, створення необхідних умов для підвищення життєвого рівня;
 - h) недоторканність інвестицій фізичних та юридичних осіб, у тому числі й іноземних.

Стаття 127

Власність

1. Держава охороняє власність.
2. Держава гарантує власникові реалізацію права власності в усіх формах, які не суперечать інтересам суспільства.
3. Публічна власність належить державі або адміністративно-територіальним одиницям.

4. Усі багатства надр, повітряний простір, води й ліси, що використовуються в суспільних інтересах, природні ресурси економічної зони і континентального шельфу, шляхи сполучення, а також інші багатства, визначені законом, є об'єктами виключно публічної власності.

Стаття 128

Власність іноземних громадян та осіб без громадянства

1. У Республіці Молдова охороняється власність інших держав, міжнародних організацій, іноземних громадян та осіб без громадянства.
2. Порядок і умови здійснення права власності іноземними фізичними та юридичними особами, а також особами без громадянства на території Республіки Молдова регулюються законом.

Стаття 129

Зовнішньоекономічна діяльність

1. Парламент затверджує основні напрями зовнішньоекономічної діяльності, принципи використання іноземних позик та кредитів.
2. Уряд забезпечує захист національних інтересів у зовнішньоекономічній діяльності, здійснює політику вільного обміну або політику протекціонізму, виходячи з національних інтересів.

Стаття 130

Фінансово-кредитна система

1. Формування, управління, використання й контроль за фінансовими засобами держави, адміністративно-територіальних одиниць та публічних установ регламентуються законом.
2. Національною валютою Республіки Молдова є молдавський лей.
3. Виключне право емісії грошових знаків належить Національному банку Республіки Молдова. Емісія здійснюється за рішенням Парламенту.

Стаття 131

Національний публічний бюджет

1. Національний публічний бюджет складається з державного бюджету, бюджету соціального страхування та бюджетів районів, міст і сіл.
2. Уряд щорічно розробляє проекти державного бюджету та бюджету державного соціального страхування і подає їх на затвердження Парламенту. При створенні позабюджетного фонду він має бути затверджений Парламентом.

3. Якщо державний бюджет та бюджет державного соціального страхування не прийняті законом раніше ніж за три дні до закінчення поточного бюджетного року, то й надалі застосовуються державний бюджет та бюджет соціального страхування попереднього року аж до затвердження нових бюджетів.

4. Бюджети районів, міст і сіл розробляються, затверджуються і виконуються відповідно до закону.

5. Жодні бюджетні витрати не можуть бути затверджені без встановлення джерела фінансування.

Стаття 132

Податкова система

1. Податки, збори та будь-які інші доходи державного бюджету, бюджету державного соціального страхування та бюджетів районів, міст і сіл встановлюються згідно з законом відповідними представницькими органами.

2. Будь-яке інше оподаткування заборонено.

Стаття 133

Лічильна палата

1. Лічильна палата здійснює контроль за порядком формування, управління та використання публічних фінансових засобів.

2. Лічильна палата складається із семи членів.

3. Голова Лічильної палати призначається Парламентом за поданням Голови Парламенту на п'ятирічний строк. Члени Лічильної комісії призначаються Парламентом за поданням Голови Палати.

4. Лічильна палата щороку подає Парламентові доповідь про управління публічними фінансовими засобами та їх використання.

5. Інші повноваження, а також порядок організації та діяльності Лічильної палати встановлюються органічним законом.

Розділ V

Конституційний Суд

Стаття 134

Статус

1. Конституційний Суд — єдиний орган конституційної юрисдикції в Республіці Молдова.

2. Конституційний Суд незалежний від будь-якої іншої публічної влади і підкоряється тільки Конституції.
3. Конституційний Суд гарантує верховенство Конституції, забезпечує реалізацію принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову і гарантує відповідальність держави перед громадянином і громадянина перед державою.

Стаття 135

Повноваження

1. Конституційний Суд:
 - a) здійснює за запитом контроль конституційності законів, регламентів і постанов Парламенту, указів Президента Республіки Молдова, постанов і розпоряджень Уряду, а також міжнародних договорів, однією із сторін яких є Республіка Молдова;
 - b) дає тлумачення Конституції;
 - c) висловлюється щодо пропозицій про перегляд Конституції;
 - d) підтверджує результати республіканських референдумів;
 - e) підтверджує результати виборів Парламенту та Президента Республіки Молдова;
 - f) констатує обставини, що виправдовують розпуск Парламенту, тимчасове звільнення з посади Президента Республіки Молдова чи тимчасове виконання обов'язків Президента Республіки Молдова;
 - g) дозволяє виняткові випадки неконституційності правових актів, поданих Вищою судовою палатою;
 - h) приймає рішення з питань, предметом яких є конституційність партій.
2. Конституційний Суд провадить свою діяльність за ініціативою суб'єктів, передбачених Законом про Конституційний Суд.

Стаття 136

Структура

1. Конституційний Суд складається із шести суддів, які призначаються на шестирічний строк.
2. Двоє суддів призначаються Парламентом, двоє — Президентом Республіки Молдова і двоє — Вищою радою магістратури.
3. Судді Конституційного Суду обирають таємним голосуванням Голову Суду.

Стаття 137

Незалежність

Судді Конституційного Суду незмінювані протягом строку повноважень, незалежні і підкоряються тільки Конституції.

Стаття 138

Умови призначення

Судді Конституційного Суду повинні мати вищу правничу освіту, високий професійний рівень і стаж роботи в галузі права, у сфері правничої освіти або науки, не менший ніж 15 років.

Стаття 139

Несумісність

Посада судді Конституційного Суду несумісна з будь-якою іншою оплачуваною державною чи приватною посадою, за винятком викладацької та наукової діяльності.

Стаття 140

Рішення Конституційного Суду

1. Закони та інші нормативні акти або їхні частини втрачають чинність з моменту прийняття Конституційним Судом відповідного рішення.
2. Рішення Конституційного Суду остаточні й оскарженню не підлягають.

Розділ VI

Перегляд Конституції

Стаття 141

Ініціатива перегляду

1. Ініціатива перегляду Конституції може виходити від:
 - a) не менш як 200 тисяч громадян Республіки Молдова, які мають право обирати. Громадяни, від яких виходить ініціатива перегляду Конституції, повинні представляти не менше половини районів та муніципіїв, у кожному з яких має бути зібрано не менше 5 тисяч підписів на підтримку цієї ініціативи;
 - b) не менш як однієї третини депутатів Парламенту;
 - c) Президента Республіки Молдова;
 - d) Уряду.
2. Проекти конституційних законів подаються до Парламенту тільки разом із висновком Конституційного Суду, прийнятим не менш ніж чотирма суддями.

Стаття 142

Межі перегляду

1. Положення про суверенітет, незалежний і унітарний характер держави, а також про її постійний нейтралітет можуть бути переглянуті тільки після їх схвалення шляхом референдуму більшістю громадян, внесених до виборчих списків.
2. Не допускається перегляд, наслідком якого було б скасування основних прав і свобод громадян чи їх гарантій.
3. Конституція не може бути переглянута під час надзвичайного, воєнного стану та стану облоги.

Стаття 143

Закон про внесення змін до Конституції

1. Парламент має право прийняти закон про внесення змін до Конституції не раніше ніж через шість місяців після висунення відповідної пропозиції. Закон приймається двома третинами голосів депутатів.
2. Якщо протягом року після пропозиції про внесення змін до Конституції Парламент не прийняв відповідного конституційного закону, пропозиція вважається такою, що втратила чинність.

Розділ VII

Прикінцеві і перехідні положення

Стаття I

1. Ця Конституція прийнята Парламентом і промульгується Президентом Республіки Молдова у триденний строк.
2. Конституція Республіки Молдова набуває чинності з 27 серпня 1994 року. З цього самого дня Конституція Республіки Молдова від 15 квітня 1978 року з усіма внесеними в неї змінами і доповненнями визнається такою, що втратила чинність.

Стаття II

1. Закони та інші нормативні акти діють у частині, яка не суперечить цій Конституції.
2. Протягом одного року після набуття чинності цією Конституцією постійні комісії Парламенту та Уряд розглядають законодавство на предмет відповідності Конституції і подають Президентові належні пропозиції.

Стаття III

1. Державні установи, які функціонують на день набуття чинності цією Конституцією, продовжують діяти аж до створення нових.
2. Парламент, що складається із 104 депутатів, обраних на основі загального, рівного і прямого виборчого права таємним і вільним голосуванням в умовах політичного плюралізму та багатопартійності і відповідно до Закону про вибори Парламенту від 14 жовтня 1993 року, продовжує діяти до спливу строку повноважень, за винятком випадків, передбачених цією Конституцією.
3. Президент Республіки Молдова, обраний на п'ятирічний строк на основі загального, рівного й прямого виборчого права таємним і вільним голосуванням в умовах політичного плюралізму та багатопартійності і відповідно до Закону про вибори Президента Республіки Молдова від 18 вересня 1991 року, продовжує виконувати свої обов'язки до спливу строку повноважень, на який його обрано, за винятком випадків, передбачених цією Конституцією.
4. Уряд, затверджений Парламентом, продовжує виконувати свої функції до спливу строку повноважень, за винятком випадків, передбачених цією Конституцією.
5. Місцеві органи державної влади та управління продовжують виконувати свої функції до спливу строку повноважень, за винятком випадків, передбачених цією Конституцією.
6. До суддів, які на день набуття чинності цією Конституцією мають стаж судової практики, не менший ніж 15 років, застосовується принцип незмінюваності відповідно до частини 1 статті 116 на підставі указу Президента Республіки Молдова, виданого за пропозицією міністра юстиції і Голови Верховного Суду.
7. Протягом двох років після набуття чинності цією Конституцією судова система реорганізовується відповідно до закону згідно зі статтею 115.

Стаття IV

До 1 січня 1995 року положення частини 4 статті 25, що стосуються строку арешту, не поширюються на осіб, які вчинили тяжкі злочини, передбачені статтею 7 Кримінального кодексу.

Стаття V

1. Протягом шести місяців після набуття чинності цією Конституцією заснуються Конституційний Суд і Лічильна палата.
2. До першого складу Конституційного Суду судді від Вищої ради магістратури призначаються загальними зборами народних суддів та членів Верховного Суду.

Стаття VI

До заснування Конституційного Суду питання, передбачені статтею 135 цієї Конституції, за пропозицією Парламенту можуть вирішуватися Верховним Судом.

Стаття VII

1. Закон про функціонування мов на території Республіки Молдова від 1 вересня 1989 року діє в частині, яка не суперечить цій Конституції.
2. До названого вище закону протягом семи років після набуття чинності цією Конституцією можуть бути внесені зміни двома третинами голосів депутатів.

Стаття VIII

Розділ VII «Прикінцеві і перехідні положення» є складовою частиною цієї Конституції і регулює питання, що стосуються набуття нею чинності.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЗАКОН

*про відносини між законодавчою
та виконавчою владами*

РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

та про місцеве самоврядування

від 17 жовтня 1992 р.

i

КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ,

залишені чинними на підставі статті 77

Конституційного Закону від 17 жовтня 1992 р.

*про відносини між законодавчою та виконавчою владами Республіки Польща
та про місцеве самоврядування,
які скасовують Конституцію Республіки Польща від 22 липня 1952 р.*

З метою удосконалення діяльності вищих органів державної влади до прийняття нової Конституції Республіки Польща, встановлюється таке:

Глава 1

Загальні засади

Стаття 1

Органами держави у сфері законодавчої влади є Сейм та Сенат Республіки Польща, у сфері виконавчої влади — Президент Республіки Польща та Рада Міністрів, у сфері судової влади — незалежні суди.

Стаття 2

1. Депутати та сенатори, особи, які входять до складу Ради Міністрів, а також інші особи, які обіймають державні посади або виконують державні обов'язки, як встановлено Конституційним Законом, не можуть займатися діяльністю, несумісною із виконанням мандата, посадових обов'язків чи функцій у межах та під загрозою застосування санкцій, визначених законом.
2. Особи, про яких іде мова у пункті 1, на початку чи в кінці строку своїх повноважень або перед зайняттям посади та після залишення її подають декларацію про свій майновий стан.

Глава 2

Сейм та Сенат

Стаття 3

1. Сейм складається з 460 депутатів, які обираються на загальних, рівних, прямих та пропорційних виборах шляхом таємного голосування.
2. Сенат складається із 100 сенаторів, які обираються на такий самий строк повноважень, що й у Сеймі, на загальних, рівних, прямих та пропорційних виборах шляхом таємного голосування.

Стаття 4

1. Строк повноважень Сейму триває чотири роки з дня виборів.

2. Президент призначає вибори до Сейму та Сенату у вихідний день місяця, який пере-
дє строковї спливу повноважень.
3. Сейм може бути розпущений за власною постановою, прийнятою більшістю у дві
третини голосів від передбаченої законом кількості депутатів.
4. У випадках, визначених цим Законом, Президент, ознайомившись із думкою Мар-
шалка Сейму та Маршалка Сенату, може розпустити Сейм.
5. У день обнародування постанови Сейму або президентського указу про його розпуск
строк повноважень Сейму та Сенату закінчується.
6. У разі розпуску Сейму Президентом або за постановою самого Сейму, Президент
призначає вибори у неробочий день не раніше як через три і не пізніше як через чоти-
ри місяці з дня припинення строку повноважень Сейму.

Стаття 5

Питання про дійсність загальних виборів, а також дійсність виборів депутата, проти
якого було заявлено протест, вирішує Верховний Суд.

Стаття 6

Депутат є представником усього народу, він не зв'язаний наказами виборців і не може
бути відкликаний.

Стаття 7

1. Депутата не може бути притягнуто до відповідальності за діяльність, яка є наслідком
виконання ним своїх повноважень, ні під час дії мандата, ні після спливу строку його
дії, якщо тільки він не порушує особистих інтересів інших осіб.
2. Депутата не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, заарештовано
чи затримано без згоди Сейму, висловленої більшістю у дві третини голосів, якщо при-
сутня не менш як половина загальної кількості депутатів.

Стаття 8

Мандат депутата не можна поєднувати з мандатом сенатора, а також із посадою судді
Конституційного Трибуналу, судді Державного Трибуналу, судді Верховного Суду, Голо-
ви Національного банку Польщі, Захисника громадянських прав, Голови Верховної
палати контролю, посла та воеводи.

Стаття 9

1. Сейм засідає під час сесій.

2. Першу сесію новообраного Сейму скликає Президент протягом 30 днів з дня виборів.

Стаття 10

1. Сейм обирає зі свого складу Маршалка, віце-маршалків та комісії.
2. Маршалок та віце-маршалки утворюють Президію Сейму. Президія скликає сесії Сейму та керує його роботою.
3. Строк повноважень Маршалка та віце-маршалків Сейму спливає з моменту зібрання депутатів Сейму нового скликання.

Стаття 11

Для розслідування певної справи Сейм може призначити комісію, якій належить право допитувати викликаних нею осіб у порядку, встановленому кримінально-процесуальним кодексом.

Стаття 12

1. Засідання Сейму є відкритими. Сейм може прийняти рішення про проведення закритого засідання абсолютною більшістю голосів, якщо цього вимагають інтереси держави.
2. Під час засідань Сейму Голова Ради Міністрів, члени Ради Міністрів, а також державні міністри можуть виступати поза чергою серед записаних для виступу ораторів стільки разів, скільки вони цього вимагатимуть.

Стаття 13

Сейм затверджує закони більшістю голосів, якщо присутня не менш як половина загальної кількості депутатів і якщо Конституційний Закон не визначить інакше. У такому самому порядку Сейм приймає й інші рішення, якщо положення законів та постанови Сейму не визначають інакше.

Стаття 14

Організація та порядок роботи Сейму визначається регламентом, який затверджується Сеймом.

Стаття 15

1. Законодавча ініціатива належить депутатам, Сенатові, Президентові та Раді Міністрів.
2. Пропонуючи законопроект, Рада Міністрів інформує про його фінансові наслідки, а також додає проекти основних виконавчих актів.

3. Право вносити поправки до законопроектів під час обговорення їх Сеймом належить заявникові, депутатам та Раді Міністрів. Маршалок Сейму з власної ініціативи, а також за пропозицією Ради Міністрів може відмовитися поставити на голосування поправку, яку попередньо не було запропоновано комісії.
4. Заявник може відкликати законопроект під час законодавчого процесу у Сеймі до моменту закінчення процедури першого читання проекту. У разі відкликання проекту Сейм приймає рішення про подальший перебіг процесу.

Стаття 16

1. В обґрунтованих випадках Рада Міністрів може заявити, що поданий нею законопроект є терміновим.
2. Регламент Сейму визначає особливості законодавчої процедури стосовно термінового проекту.
3. Маршалок Сейму може не поставити на голосування поправку, яка стосується термінового проекту, якщо вона не була попередньо запропонована комісії.
4. Строки для процедури стосовно термінового закону, визначені у статті 17 пункті 2, а також у статті 18 пункті 2, скорочуються до семи днів.

Стаття 17

1. Прийнятий Сеймом закон Маршалок Сейму передає у Сенат.
2. Протягом 30 днів Сенат може затвердити закон, або внести в його текст поправки, або відхилити його. Якщо Сенат протягом 30 днів з дня передання не ухвалить відповідної постанови, закон вважається прийнятим.
3. Поправки Сенату, які спричинюють додаткові витрати з державного бюджету, вимагають зазначення джерел покриття цих витрат.
4. Постанова Сенату, яка відхиляє закон, або поправка, запропонована у постанові Сенату, вважаються прийнятими, якщо Сейм не відхилить їх абсолютною більшістю голосів.

Стаття 18

1. Прийнятий Сеймом та Сенатом закон Маршалок Сейму подає на підпис Президенту.
2. Президент підписує закон протягом 30 днів з дня його подання та видає розпорядження про його опублікування у Законодавчому віснику Республіки Польща.
3. Президент може відмовитися підписати закон і разом з умотивованою пропозицією передати його Сеймові на повторне обговорення. Після повторного затвердження закону Сеймом більшістю у дві третини голосів Президент протягом семи днів підписує закон та видає розпорядження про його опублікування у Законодавчому віснику

Республіки Польща у разі, якщо він не звертається до Конституційного Трибуналу згідно з пунктом 4.

4. Перш ніж підписати закон, Президент може звернутися до Конституційного Трибуналу з пропозицією дати висновок щодо відповідності цього закону Конституції. Звернення Президента до Конституційного Трибуналу зупиняє тривалість строку, передбаченого для підписання закону. Президент не може відмовитися підписати закон, визнаний Конституційним Трибуналом таким, що відповідає Конституції.

Стаття 19

1. З питань, які мають особливе значення для держави, може проводитися референдум.
2. Призначити референдум має право:
 - 1) Сейм, прийнявши постанову абсолютною більшістю голосів, або
 - 2) Президент, за згодою Сенату, даною абсолютною більшістю голосів.
3. Якщо у референдумі взяло участь більше половини громадян, які володіють правом голосу, результати референдуму є обов'язковими.
4. Принципи та порядок проведення референдуму визначаються законом.

Стаття 20

Доходи та видатки держави у календарний рік визначаються законом про державний бюджет. В особливих випадках доходи та видатки держави за строк, коротший ніж рік, можуть визначатися законом про провізорний бюджет.

Стаття 21

1. Рада Міністрів зобов'язана подати Сеймові проект закону про державний бюджет у строки, які дають можливість затвердити його до початку бюджетного року, а в особливих випадках — до кінця першого кварталу року. Ці строки, а також умови, яким повинен відповідати проект бюджету, визначаються законом.
2. Сенат може ухвалити постанову про затвердження прийнятого Сеймом закону про державний бюджет або внесення в нього поправок протягом 20 днів з дня передання його Сенатові.
3. У разі неприйняття закону про державний бюджет або закону про провізорний бюджет Рада Міністрів управляє фінансовою сферою на основі поданого законопроекту.
4. Якщо закон про державний бюджет не буде прийнятий протягом трьох місяців з дня подання Сеймові проекту, який відповідає вимогам бюджетного права, Президент може розпустити Сейм.

Стаття 22

1. Рада Міністрів зобов'язана подати Сеймові звіт про виконання закону про державний бюджет, а також звіт про виконання інших затверджених Сеймом державних фінансових планів протягом шести місяців після закінчення бюджетного року.
2. Сейм оцінює виконання закону про державний бюджет, а також виконання інших державних фінансових планів протягом двох місяців з дня отримання звіту та приймає звіт Уряду, попередньо ознайомившись із думкою Верховної палати контролю, висловлену її Головою.
3. У разі несхвалення звіту Рада Міністрів подає у відставку.

Стаття 23

1. На вмотивовану пропозицію Ради Міністрів Сейм, проголосувавши абсолютною більшістю голосів, може уповноважити її видавати розпорядження, які мають силу закону.
2. Закон про уповноваження Ради Міністрів видавати розпорядження, що мають силу закону, визначає предмет регулювання та строк застосування цих повноважень.
3. Протягом строку дії закону про уповноваження Ради Міністрів видавати розпорядження, що мають силу закону, законодавча ініціатива в період, про який йдеться в пункті 2, надається виключно Раді Міністрів.
4. Закон не може уповноважити Раду Міністрів видавати розпорядження, що мають силу закону, стосовно: зміни Конституції, виборів Президента, Сейму і Сенату; органів місцевого самоврядування, державного бюджету; особистих прав і свобод громадян, їхніх політичних прав і свобод, а також прав та обов'язків, які випливають з трудових відносин та соціального страхування; згоди на ратифікацію міжнародних договорів, про які йдеться у статті 33 пункті 2 цього Закону.
5. Президент підписує подані йому Радою Міністрів розпорядження, що мають силу закону, і вимагає їх опублікування у Законодавчому віснику Республіки Польща.
6. Перш ніж підписати розпорядження, Президент може звернутися до Конституційного Трибуналу з пропозицією дати висновок про відповідність розпорядження, що має силу закону, Конституції.
7. Президент може відмовити у підписанні розпорядження, що має силу закону, та протягом 14 днів повернути його Раді Міністрів. Повернене Президентом розпорядження, що має силу закону, Рада Міністрів може внести до Сейму як законопроект.

Стаття 24

1. Сейм може прийняти постанову про стан війни лише у разі збройного нападу на Республіку Польща або якщо, згідно з міжнародними договорами, виникає необхідність

спільної оборони від агресії, а коли Сейм не засідає — рішення про стан війни приймає Президент.

2. Умови та юридичні наслідки, а також порядок введення стану війни визначаються законом.

Стаття 25

1. Депутат може звертатися з інтерпеляцією чи запитом до Голови Ради Міністрів або її окремих членів.

2. Інтерпеляція подається у письмовому вигляді, а відповідь на неї належить дати протягом 21 дня. Якщо відповідь на інтерпеляцію не задовольняє депутата, який її подає, він може звернутися з проханням до Маршалка Сейму про додаткову відповідь, а також про те, щоб її було дано на засіданні Сейму.

3. Запити можуть робитися в усній формі на кожному засіданні Сейму. Вони вимагають безпосередньої відповіді.

4. Детальні правила подання інтерпеляції та запитів, а також дання відповідей на них визначаються регламентом Сейму.

Стаття 26

До Сенату та сенаторів застосовуються відповідно статті 5–10 та статті 12–14.

Стаття 27

У випадках, зазначених у Конституційному Законі, Сейм та Сенат, які разом засідають під головуванням Маршалка Сейму, утворюють Національні Збори.

Глава 3

Президент Республіки Польща

Стаття 28

1. Президент Республіки Польща є вищим представником Польської держави у внутрішніх та міжнародних відносинах.

2. Президент повинен забезпечувати додержання Конституції Республіки Польща, суверенітет та безпеку держави, недоторканність та цілісність її території, а також додержання міжнародних договорів.

Стаття 29

1. Президент обирається народом.

2. Президент обирається на загальних, рівних, прямих виборах шляхом таємного голосування абсолютною більшістю дійсних виборчих голосів.
3. Якщо жоден із кандидатів не отримає абсолютної більшості голосів, на 14 день після першого голосування проводиться другий тур виборів. У ньому беруть участь два кандидати, які у першому турі отримали послідовно найбільшу кількість голосів і не зняли свою кандидатуру. Обраною вважається особа, яка отримала найбільшу кількість дійсних виборчих голосів.
4. Президент обирається строком на п'ять років і може бути обраний повторно лише один раз.
5. Президентом може бути обраний будь-який польський громадянин, якому виповнилося 35 років та який володіє повнотою виборчих прав.
6. Строк повноважень Президента починається з дня вступу на посаду.
7. Вибори Президента призначає Маршалок Сейму не раніше як за чотири та не пізніше як за три місяці до спливу строку повноважень Президента, що виконує обов'язки, а в разі звільнення посади Президента — не пізніше як на 14 день після звільнення посади, призначаючи дату виборів у межах двох місяців з дня призначення виборів. Вибори проводяться у неробочий день.

Стаття 30

1. Президент стає на посаду після складення Національним Зборам присяги такого змісту:

«З волі народу стаючи на посаду Президента Республіки Польща, урочисто присягаю зберігати вірність положенням Конституції, непохитно захищати гідність народу, незалежність та безпеку держави, а благо Вітчизни та добробут громадян завжди вважати своїм найвищим обов'язком».

До присяги можуть бути додані слова «Нехай допоможе мені Бог».

2. Вступ на посаду Президента, обраного до спливу строку повноважень попереднього Президента, відбувається наступного дня після спливу строку повноважень Президента, який продовжує виконувати обов'язки.

Стаття 31

Президент не може обіймати жодної іншої посади, бути депутатом або сенатором.

Стаття 32

1. Президент здійснює загальне керівництво у сфері зовнішніх відносин.
2. Президент призначає та відкликає повноважних представників Республіки Польща в інших державах, а також приймає вірчі та відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників інших держав.

3. Контакти з іншими державами, а також з польськими дипломатичними представниками за кордоном здійснюються через міністра закордонних справ.

Стаття 33

1. Президент ратифікує та денонсує міжнародні договори, про що сповіщає Сейм і Сенат.
2. Ратифікація та денонсація Президентом міжнародних договорів, які стосуються державних кордонів, оборонних союзів, а також договорів, які спричиняють фінансовий тягар для держави або необхідність змін у законодавстві, вимагають надання повноважень, що визначаються законом.

Стаття 34

Президент здійснює загальне керівництво у галузі зовнішньої та внутрішньої безпеки держави. Консультативним органом Президента у цій сфері є Рада національної безпеки.

Стаття 35

1. Президент є Верховним головнокомандувачем Збройних сил Республіки Польща.
2. Президент, після погодження з міністром оборони, призначає на посаду та звільняє з посади начальника Генерального штабу Війська Польського, а за пропозицією міністра оборони призначає на посаду та звільняє з посади заступників начальника Генерального штабу, командувачів родів військ, а також командувачів військових округів.
3. Президент під час війни призначає та звільняє Головнокомандувача.

Стаття 36

1. У разі виникнення зовнішньої небезпеки Президент може ввести воєнний стан на частині або на всій території Республіки Польща, а також оголосити часткову або загальну мобілізацію.
2. Організація державних органів під час воєнного стану та інші юридичні наслідки введення воєнного стану визначаються законом.

Стаття 37

1. На певний строк, але не довший як три місяці, Президент може ввести надзвичайний стан на частині або на всій території держави у разі виникнення загрози внутрішній безпеці або у випадку стихійного лиха. Надзвичайний стан може бути продовжений лише один раз, але не довше як на три місяці, за згодою Сейму.

2. Сейм не може бути розпущений під час надзвичайного стану, а строк його повноважень спливає не раніше як через три місяці з дня закінчення надзвичайного стану.
3. Під час надзвичайного стану ні конституційні закони, ні положення про вибори не можуть бути змінені.
4. Умови, юридичні наслідки, а також порядок введення надзвичайного стану визначаються законом.

Стаття 38

1. Голова Ради Міністрів інформує Президента про основні проблеми, які стосуються діяльності Ради Міністрів.
2. З питань, які мають особливе значення для держави, Президент може скликати засідання Ради Міністрів та головувати на них.

Стаття 39

Президент може звертатися з посланням до Сейму або до Сенату. Послання не підлягає обговоренню.

Стаття 40

Президент звертається до Сейму з пропозицією призначити або відкликати Голову Національного банку Польщі.

Стаття 41

Президент надає польське громадянство та позбавляє польського громадянства.

Стаття 42

Президент призначає суддів за пропозицією Загальнопольської судової ради.

Стаття 43

Президент здійснює право помилування.

Стаття 44

Президент нагороджує орденами та відзнаками.

Стаття 45

1. На виконання законів і на підставі наданих ними повноважень Президент видає розпорядження та постанови.

2. Президент видає постанови у межах своїх повноважень.

Стаття 46

Правні акти Президента вважаються дійсними за наявності контрасигнації Голови Ради Міністрів або відповідного міністра, який подає справу Президентові.

Стаття 47

Положення статті 46 не стосується:

- 1) скликання першого засідання новообраних Сейму та Сенату;
- 2) розпуску Сейму;
- 3) призначення виборів до Сейму та Сенату;
- 4) законодавчої ініціативи;
- 5) підписання та відмови у підписанні закону або розпорядження, яке має силу закону;
- 6) звернення до Конституційного Трибуналу з пропозицією дати висновок щодо відповідності закону чи розпорядження, яке має силу закону, Конституції;
- 7) призначення Голови Ради Міністрів та призначення повного складу Ради Міністрів;
- 8) прийняття відставки Ради Міністрів та доручення їй виконання обов'язків;
- 9) скликання засідань Ради Міністрів;
- 10) попередньої пропозиції про притягнення до конституційної відповідальності перед Державним Трибуналом;
- 11) подання пропозицій щодо здійснення контролю Верховною палатою контролю;
- 12) призначення та відкликання Голови Головного адміністративного суду та голів Верховного Суду;
- 13) прав Президента, про які йдеться у статті 19 пункті 2(2), у статтях 39–44 та статті 48.

Стаття 48

1. Президент може призначити державних міністрів для того, щоб вони представляли його у справах, пов'язаних із здійсненням його повноважень.
2. Виконавчим органом Президента є Канцелярія Президента. Президент затверджує статут Канцелярії, а також призначає та звільняє її начальника.

Стаття 49

1. Звільнення посади Президента до спливу строку його повноважень відбувається внаслідок:
 - 1) смерті;

- 2) відмови від посади;
 - 3) визнання стійкої нездатності виконувати обов'язки за станом здоров'я постановою Національних Зборів, прийнятою більшістю не менш як у дві третини голосів, якщо присутня не менш як половина загальної кількості членів Національних Зборів;
 - 4) усунення з посади рішенням Державного Трибуналу.
2. У разі звільнення посади Президента до того часу, доки її не обійме новий Президент, а також у випадку, якщо Президент тимчасово не може здійснювати свої обов'язки, його заміщає Маршалок Сейму, а якщо і він не може виконувати цих функцій — Маршалок Сенату.
3. Особа, яка заміщає Президента, не може розпустити Сейм.

Стаття 50

1. За порушення Конституції або законів, а також за вчинений злочин Президент може бути притягнений до відповідальності лише перед Державним Трибуналом.
2. Президент може бути обвинувачений рішенням Національних Зборів, яке прийняте більшістю не менш як у дві третини голосів від загальної кількості членів Національних Зборів, за пропозицією не менш як однієї четвертої від загальної кількості членів Зборів.
3. З моменту обвинувачення Президента виконання ним своїх повноважень зупиняється. Відповідно застосовується стаття 49 пункти 2 і 3.

Глава 4

Рада Міністрів Республіки Польща (Уряд)

Стаття 51

1. Рада Міністрів здійснює внутрішню та зовнішню політику Республіки Польща.
2. Рада Міністрів керує всією урядовою адміністрацією.

Стаття 52

1. Рада Міністрів приймає рішення з усіх питань державної політики, які Конституційним Законом або іншим законом не були залишені за Президентом, за іншим органом державної виконавчої влади чи за органом самоврядування.
2. Рада Міністрів, зокрема:
 - 1) забезпечує виконання законів;
 - 2) видає розпорядження, що мають силу закону, із збереженням умов, визначених у статті 23 цього Закону;

- 3) керує, координує та контролює роботу всіх інших органів державної виконавчої влади, несучи відповідальність за їхню роботу перед Сеймом;
- 4) охороняє згідно із законами інтереси Державної скарбниці;
- 5) складає проект бюджету та інших фінансових планів держави, а після затвердження Сеймом керує їх виконанням;
- 6) здійснює у межах та формах, встановлених Конституційним Законом та іншими законами, нагляд за місцевим самоврядуванням, а також іншими видами самоврядування;
- 7) підтримує відносини та укладає договори з урядами інших країн, а також з міжнародними організаціями;
- 8) забезпечує зовнішню та внутрішню безпеку держави.

Стаття 53

1. Рада Міністрів (Уряд) складається:

- 1) із Голови Ради Міністрів — як його глави;
- 2) із заступників Голови Ради Міністрів;
- 3) із міністрів;
- 4) із голів встановлених законом комісій та комітетів, що здійснюють функції вищих органів державної виконавчої влади, призначених у порядку згідно зі статтями 57–62.

2. У разі непризначення заступника Голови Ради Міністрів його обов'язки може виконувати один із міністрів.

3. Рада Міністрів працює колегіально. Організація та порядок її роботи визначаються законом.

Стаття 54

1. На виконання законів та відповідно до наданих ними повноважень Рада Міністрів видає розпорядження.

2. Рада Міністрів приймає постанови у межах своїх конституційних прав.

Стаття 55

1. Голова Ради Міністрів керує роботою Ради Міністрів, а також координує та контролює роботу окремих міністрів.

2. Голова Ради Міністрів є службовим керівником усіх працівників урядової адміністрації.

3. На виконання законів та відповідно до наданих ними повноважень Голова Ради Міністрів видає розпорядження.

Стаття 56

1. Міністр керує певною ділянкою роботи державної виконавчої влади. Сфера діяльності міністра визначається законом.
2. Міністр керує певною ділянкою роботи державної виконавчої влади, користуючись допомогою державних секретарів та заступників міністра, призначуваних на посаду Головою Ради Міністрів за пропозицією міністра.
3. На виконання законів та відповідно до наданих ними повноважень міністр видає розпорядження та накази.
4. Рада Міністрів за пропозицією Голови Ради Міністрів може скасувати розпорядження чи наказ міністра.

Стаття 57

1. Президент призначає Голову Ради Міністрів і за його пропозицією призначає Уряд у складі, запропонованому Головою Ради Міністрів, протягом 14 днів з часу першого засідання Сейму або прийняття відставки Ради Міністрів. Призначення Президентом Голови Ради Міністрів відбувається одночасно з формуванням Ради Міністрів.
2. Голова Ради Міністрів, не пізніше як протягом 14 днів з дня призначення його на посаду, подає Сеймові програму діяльності Ради Міністрів разом з пропозицією виразити вотум довіри. Сейм виражає вотум довіри абсолютною більшістю голосів.

Стаття 58

У разі непризначення Ради Міністрів у порядку, встановленому статтею 57, Сейм протягом 21 дня абсолютною більшістю голосів обирає Голову Ради Міністрів, а також запропонований ним склад Ради Міністрів. Президент затверджує обраний таким чином Уряд та приводить його до присяги.

Стаття 59

У разі непризначення Ради Міністрів у порядку, встановленому статтею 58, Президент призначає Голову Ради Міністрів та за його пропозицією — Раду Міністрів у порядку, встановленому статтею 57, проте за умови, що Сейм виражає вотум довіри більшістю голосів.

Стаття 60

У разі непризначення Ради Міністрів у порядку, встановленому статтею 59, Сейм протягом 21 дня більшістю голосів обирає Голову Ради Міністрів, а також запропонований ним склад Ради Міністрів. Президент затверджує обраний таким чином Уряд та приводить його до присяги.

Стаття 61

Пропозицію щодо призначення міністрів закордонних справ, оборони та внутрішніх справ Голова Ради Міністрів подає, ознайомившись із думкою Президента.

Стаття 62

У разі непризначення Ради Міністрів у порядку, встановленому статтею 60, Президент розпускає Сейм або протягом 14 днів призначає Голову Ради Міністрів та Раду Міністрів на строк, не довший за шість місяців. Якщо до спливу цього строку Сейм не виразив вотуму довіри цьому Урядові або не виразив вотум недовіри у порядку, встановленому статтею 66 пунктом 4, Президент розпускає Сейм.

Стаття 63

Голова Ради Міністрів та міністри у присутності Президента складають присягу такого змісту:

«Стаючи на посаду Голови Ради Міністрів (міністра), урочисто присягаю зберігати вірність положенням Конституції, а благо Вітчизни та благополуччя громадян завжди вважати своїм найвищим обов'язком».

До присяги можуть бути додані слова «Нехай допоможе мені Бог».

Стаття 64

Голова Ради Міністрів подає Президентові заяву про відставку Уряду у випадках, якщо:

- 1) скликається новообраний Сейм;
- 2) Рада Міністрів або Голова Ради Міністрів відмовляються від подальшого виконання своїх обов'язків;
- 3) Сейм не виражає Раді Міністрів вотуму довіри;
- 4) Сейм виражає вотум недовіри.

Стаття 65

1. У випадку, якщо Голова Ради Міністрів подав заяву про відставку Уряду через причини, про які йдеться у статті 64 пунктах 1–3, Президент приймає відставку.

2. Приймаючи відставку Уряду, Президент доручає йому виконання обов'язків доти, доки не буде призначено нову Раду Міністрів.

Стаття 66

1. Сейм може виразити вотум недовіри Раді Міністрів абсолютною більшістю голосів.

2. Пропозиція про вотум недовіри може бути внесена не менш як 46 депутатами та поставлена на голосування не раніше як через сім днів з дати її внесення.
3. У випадку, якщо рішення щодо вотуму недовіри не було прийнято, повторна пропозиція з цього питання може бути внесена через три місяці з дати голосування за попередньою пропозицією. Цей строк не застосовується, якщо таку пропозицію вносить не менш ніж 115 депутатів.
4. Сейм, виразивши вотум недовіри, може водночас обрати нового Голову Ради Міністрів, доручаючи йому сформувати Уряд у порядку, визначеному статтею 58.
5. Якщо Сейм виразив вотум недовіри, не обравши водночас Голову Ради Міністрів, Президент приймає відставку Уряду або розпускає Сейм.

Стаття 67

1. Сейм може виразити вотум недовіри окремому міністрові. Відповідно застосовуються положення статті 66 пункти 1–3.
2. Міністр, якому Сейм виразив вотум недовіри, подає у відставку, а Президент приймає її.

Стаття 68

1. Міністр може відмовитися від подальшого виконання своїх обов'язків, подавши заяву про відставку на ім'я Голови Ради Міністрів.
2. За пропозицією Голови Ради Міністрів Президент може вносити зміни в обов'язки окремих міністрів.

Стаття 69

1. Воевода є главою урядової адміністрації, а також представником Ради Міністрів у воєводстві.
2. Порядок призначення та відкликання, а також сфера діяльності воєвод визначається законом.

Глава 5

Місцеве самоврядування

Стаття 70

1. Місцеве самоврядування є основною формою організації громадського життя на місцях.

2. Одиниці місцевого самоврядування існують у формі передбачених законом об'єднань мешканців певної території.
3. Власність та інше майно, правами на які наділений орган місцевого самоврядування, складають комунальне майно.
4. Основною одиницею місцевого самоврядування є громада. Інші типи одиниць місцевого самоврядування визначаються законом.

Стаття 71

1. Місцеве самоврядування виконує у межах законів суттєву частку суспільних завдань, крім тих, які віднесені законом до компетенції урядової адміністрації.
2. Одиниці місцевого самоврядування, аби задовольнити потреби мешканців, виконують поставлені перед ними суспільні завдання від свого імені та несуть за це відповідальність.
3. У межах, що регулюються законами, одиниці місцевого самоврядування виконують завдання урядової адміністрації. З цією метою їм надаються відповідні фінансові засоби.
4. Одиниці місцевого самоврядування виконують завдання через свої виконавчі органи, самостійно визначаючи у межах законів свою внутрішню структуру.

Стаття 72

1. Вибори до виконавчих органів місцевого самоврядування є загальними, рівними і проводяться шляхом таємного голосування.
2. Мешканці можуть розв'язувати питання шляхом проведення місцевого референдуму. Умови та порядок проведення місцевого референдуму визначаються законом.

Стаття 73

1. Доходи одиниць місцевого самоврядування становлять їхні власні прибутки, а також субсидії та дотації.
2. Джерела доходів одиниць місцевого самоврядування у сфері суспільних завдань гарантуються законом.

Стаття 74

Порядок здійснення нагляду за діяльністю одиниць місцевого самоврядування визначається законом.

Стаття 75

Принципи об'єднання одиниць місцевого самоврядування, а також представлення їхніх інтересів перед державною владою визначаються законом.

Глава 6

Тимчасові та прикінцеві положення

Стаття 76

Положення статті 8 не стосується осіб, які приступили до своїх обов'язків раніше, ніж цей Закон набув чинності.

Стаття 77

Конституція Республіки Польща від 22 липня 1952 р. втрачає чинність (Законодавчий вісник від 1976 р. № 7, позиція 36; від 1980 р. № 22, позиція 81; від 1982 р. № 11, позиція 83; від 1983 р. № 39, поз. 175; від 1987 р. № 14, поз. 82; від 1988 р. № 19, поз. 129; від 1989 р. № 19, поз. 101 та № 75, поз. 444; від 1990 р. № 16, поз. 94, № 29, поз. 171 та № 67, поз. 397; від 1991 р. № 41, поз. 176 та № 119, поз. 514, а також від 1992 р. № 75, поз. 367), проте за умови, що залишаються чинними положення глав 1, 4 та 7, за винятком статті 60 пункту 1, глав 8 та 9, за винятком статті 94, а також глав 10–11.

Стаття 78

Закон набуває чинності через 14 днів після обнародування.

КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ,
залишені чинними на підставі статті 77
Конституційного Закону
від 17 жовтня 1992 р.
про відносини між законодавчою та виконавчою владами
Республіки Польща
та про місцеве самоврядування,
які скасовують Конституцію Республіки Польща від 22 липня 1952 р.

Глава 1
Основи політичного та економічного ладу

Стаття 1

Республіка Польща є демократичною правовою державою, яка здійснює принципи соціальної справедливості.

Стаття 2

1. Верховна влада в Республіці Польща належить народові.
2. Народ здійснює владу через своїх представників, обраних до Сейму та Сенату; влада здійснюється також шляхом волевиявлення на референдумі. Принципи і порядок проведення референдуму визначаються законом.

Стаття 3

1. Додержання законів Республіки Польща — головний обов'язок кожного державного органу.
2. Усі органи державної влади та адміністрації діють на основі положень законів.

Стаття 4

1. Політичні партії об'єднують на принципах добровільності та рівності громадян Республіки Польща з метою здійснювати вплив на формування державної політики демократичними методами.
2. Висновок про те, що мета та діяльність політичної партії не відповідають Конституції, дає Конституційний Трибунал.

Стаття 5

Республіка Польща гарантує участь місцевого самоврядування у здійсненні влади, а також свободу діяльності інших форм самоврядування.

Стаття 6

Республіка Польща гарантує свободу господарської діяльності незалежно від форми власності; ця свобода може бути обмежена лише законом.

Стаття 7

Республіка Польща охороняє власність і право успадкування, а також гарантує повну охорону особистої власності. Експропріація допускається лише для публічних потреб і за відповідне відшкодування збитків.

Стаття 8

Збройні сили Республіки Польща стоять на варті суверенітету та незалежності польського народу, його безпеки і миру.

Статті 9 і 10 — вилучені.

Глава 4

Конституційний Трибунал, Державний Трибунал, Верховна палата контролю, Захисник громадянських прав, Загальнопольська рада радіомовлення і телебачення¹

Стаття 33а

1. Конституційний Трибунал дає висновок про відповідність Конституції законів та інших нормативних актів, виданих верховними та центральними державними органами, а також встановлює загальнообов'язкове тлумачення законів.
2. Висновки Конституційного Трибуналу про невідповідність законів Конституції підлягають розглядові Сейму.

¹ Назва глави змінена на підставі статті 1 пункту 1 Закону від 15 жовтня 1992 р. про зміну Конституції Республіки Польща.

3. Висновок Конституційного Трибуналу про невідповідність Конституції чи законам інших нормативних актів мають обов'язкову силу. Конституційний Трибунал використовує всі засоби, необхідні для усунення цієї невідповідності.
4. Членів Конституційного Трибуналу Сейм обирає з числа осіб, які відзначаються знанням права.
5. Члени Конституційного Трибуналу незалежні і підкоряються тільки Конституції.
6. Юрисдикція, структура Конституційного Трибуналу, а також порядок судочинства визначаються законом.

Стаття 33б

1. Державний Трибунал виносить рішення про відповідальність осіб, які обіймають визначені законом вищі державні посади, за порушення Конституції та законів.
2. Державний Трибунал може виносити рішення про кримінальну відповідальність осіб, переслідуваних у судовому порядку згідно з пунктом 1, за злочини, вчинені у зв'язку з виконанням посадових обов'язків.
3. Державний Трибунал обирається Сеймом з числа осіб, які не є депутатами, на період строку повноважень Сейму.
4. Головою Державного Трибуналу є Перший Голова Верховного Суду.
5. Судді Державного Трибуналу незалежні і підкоряються тільки законам.
6. Юрисдикція, структура Державного Трибуналу, а також порядок судочинства визначаються законом.

Стаття 34

1. Верховна палата контролю створена для здійснення нагляду за господарською, фінансовою та організаційно-адміністративною діяльністю центральних і місцевих органів державної адміністрації, а також підвідомчих їй підприємств та інших організаційних одиниць з погляду законності, економічної доцільності, добропорядності.
2. Верховна палата контролю може також здійснювати нагляд за діяльністю кооперативних організацій та союзів, громадських організацій, а також одиниць неуспішного господарства у межах, визначених законом.

Стаття 35

1. Верховна палата контролю підпорядковується Сеймові.
2. Верховна палата контролю подає Сеймові зауваження до звітів Ради Міністрів про виконання національного плану соціально-економічного розвитку та аналіз виконання державного бюджету.
3. Верховна палата контролю щорічно подає Сеймові звіт про свою діяльність.

Стаття 36

1. Голову Верховної палати контролю призначає і відкликає Сейм за згодою Сенату.
2. Верховна палата контролю діє на засадах колегіальності. Організація і порядок діяльності Верховної палати контролю визначаються законом.

Стаття 36а

1. Захисник громадянських прав стежить за додержанням прав і свобод, визначених Конституцією та приписами законів.
2. Захисника громадянських прав призначає Сейм за згодою Сенату строком на чотири роки.

Стаття 36б

1. Загальнопольська рада з радіомовлення і телебачення стежить за додержанням свободи слова і втіленням права громадян на інформацію, а також громадських інтересів у сфері радіомовлення і телебачення.
2. Членів Загальнопольської ради з радіомовлення і телебачення призначають Сейм, Сенат і Президент.
3. Відповідно до законів та на їх виконання Загальнопольська рада з радіомовлення і телебачення видає розпорядження і постанови.
4. Принципи призначення членів Загальнопольської ради з радіомовлення і телебачення, а також порядок її діяльності та структура визначаються законом².

Глава 7

Суд і Прокуратура

Стаття 56

1. Правосуддя в Республіці Польща здійснюють Верховний Суд, загальні суди та спеціальні суди.
2. З питань адміністративних та дисциплінарних правопорушень постанови виносять колегії у справах про адміністративні та дисциплінарні правопорушення.
3. Структура, юрисдикція судів і колегій у справах про адміністративні та дисциплінарні правопорушення, а також порядок судочинства визначаються законами.

² Додано на підставі статті 1 пункту 2 Закону від 15 жовтня 1992 р. про зміну Конституції Республіки Польща.

Стаття 57

Суди виносять присуди від імені Республіки Польща.

Стаття 58 — вилучена.

Стаття 59

1. Розгляд і вирішення справ у судах провадиться за участю народних засідателів, крім випадків, встановлених законом.
2. При вирішенні справ у судах народні засідателі мають рівні права із суддями.
3. Народні засідателі обираються. Принципи і порядок обрання засідателів загальних і спеціальних судів, а також строк їхніх повноважень визначаються законом.

Стаття 60

Пункт 1 — вилучений.

2. Судді є незмінюваними, крім випадків, визначених законом.
3. Права, склад і порядок діяльності Загальнопольської судової ради визначаються законом.

Стаття 61

1. Верховний Суд є вищим судовим органом, який здійснює нагляд за прийняттям рішень усіма іншими судами.
 2. Порядок здійснення нагляду Верховним Судом визначається законом.
- Пункт 3 — вилучений.
4. Перший Голова Верховного Суду призначається з числа суддів Верховного Суду і відкликається Сеймом за пропозицією Президента, а Голова Верховного Суду — Президентом.

Стаття 62

Судді незалежні і підкоряються тільки законам.

Стаття 63

1. Розгляд справ у всіх судах Республіки Польща відкритий. Закон може встановлювати винятки з цього принципу.

2. Обвинуваченому надається право на захист. Обвинувачений може мати захисника на вибір або за призначенням.

Стаття 64

1. Прокуратура охороняє законність і здійснює нагляд за розслідуванням злочинів.
2. Прокуратура підпорядковується міністрові юстиції, який здійснює функції Генерального прокурора.
4. Порядок призначення і звільнення прокурорів, а також принципи організації та діяльності Прокуратури визначаються законом.

Статті 65 і 66 — вилучені.

Глава 8

Основні права та обов'язки громадян

Стаття 67

1. Республіка Польща утверджує і розширює права та свободи громадян.
2. Громадяни Республіки Польща мають рівні права незалежно від статі, народження, освіти, професії, національності, раси, віросповідання, а також соціального походження і суспільного становища.
3. Громадяни Республіки Польща повинні добропорядно виконувати свої обов'язки перед Вітчизною і сприяти її розвитку.

Стаття 68

Громадяни Республіки Польща мають право на працю, що означає право на отримання роботи, оплачуваної відповідно до кількості та якості праці.

Стаття 69

1. Громадяни Республіки Польща мають право на відпочинок.
2. Право на відпочинок забезпечується скороченням у законодавчому порядку робочого часу до восьми годин, коротшим робочим часом у випадках, передбачених законом, встановленими законом неробочими днями, щорічними оплачуваними відпустками.
3. Організація дозвілля, розвиток туризму, збільшення кількості курортів, спортивних споруд, будинків культури, клубів, парків тощо створюють можливості здорового і культурного відпочинку для дедалі ширших мас трудящих міста і села.

Стаття 70

1. Громадяни Республіки Польща мають право на охорону здоров'я, а також на допомогу у разі хвороби або втрати працездатності.
2. Дедалі повнішому здійсненню цього права сприяють:
 - 1) розвиток соціального страхування на випадок хвороби, за старістю або у зв'язку з непрацездатністю, а також розвиток різних форм соціального забезпечення;
 - 2) розвиток організованої державної системи охорони здоров'я та засобів поліпшення стану здоров'я населення, безоплатна медична допомога для всіх трудящих та їхніх сімей, постійне поліпшення умов безпеки, охорони та гігієни праці, широкі заходи попередження хвороб і боротьби з ними, турбота про інвалідів;
 - 3) розширення мережі лікарень, санаторіїв, амбулаторій, медичних пунктів та санітарних установ.

Стаття 71

Громадяни Республіки Польща мають право користуватися багатствами природного середовища і зобов'язані його охороняти.

Стаття 72

1. Громадяни Республіки Польща мають право на освіту.
2. Право на освіту забезпечується у дедалі ширшому масштабі:
 - 1) безоплатним шкільним навчанням;
 - 2) загальною та обов'язковою освітою у неповних середніх школах;
 - 3) розширенням системи загальної середньої освіти;
 - 4) розвитком системи вищої освіти;
 - 5) допомогою держави у підвищенні кваліфікації громадян, зайнятих на промислових та інших підприємствах міста і села;
 - 6) системою державних стипендій, розширенням мережі інтернатів, студентських гуртожитків, а також іншими формами матеріальної допомоги.

Стаття 73

1. Громадяни Республіки Польща мають право користуватися досягненнями культури і брати творчу участь у розвитку національної культури.
2. Це право дедалі ширше забезпечується розвитком і наданням у користування трудящим міста і села бібліотек, книг, преси, радіо, театрів, кіно, музеїв та виставок, будинків культури, клубів, читалень; всебічним заохоченням культурної творчості народних мас і розвитком творчих талантів.

Стаття 74

Республіка Польща піклується про всебічний розвиток науки, яка спирається на досягнення прогресивної людської думки, зокрема польської, — науки, що слугує народові.

Стаття 75

Республіка Польща піклується про розвиток літератури та мистецтва, що відображають потреби і прагнення народу і відповідають найкращим прогресивним традиціям польської культури.

Стаття 76

Республіка Польща оточує турботою ветеранів боротьби за національне і соціальне визволення.

Стаття 77

Республіка Польща з особливим піклуванням ставиться до творчої інтелігенції — працівників науки, освіти, літератури та мистецтва, а також піонерів технічного прогресу, раціоналізаторів та винахідників.

Стаття 78

1. Жінці в Республіці Польща надаються рівні з чоловіками права в усіх сферах державного, політичного, економічного, соціального та культурного життя.

2. Ці права гарантуються:

1) рівними з чоловіками правами на працю з винагородою за принципом «рівна плата за рівну працю», правом на відпочинок, на соціальне страхування, освіту, на почесні звання та відзнаки, правом обіймати державні посади;

2) турботою про матір та дитину, опікою над вагітною жінкою, наданням оплачуваної відпустки до та після пологів, розширенням мережі пологових будинків, ясел та дитячих садочків, розвитком мережі підприємств обслуговування та громадського харчування.

3. Республіка Польща зміцнює становище жінки у суспільстві, особливо матері та жінки, яка працює.

Стаття 79

1. Шлюб, материнство та сім'я перебувають під захистом та заступництвом Республіки Польща. Багатодітні сім'ї держава оточує особливою турботою.

2. Батьки зобов'язані виховувати дітей чесними, свідомими своїх обов'язків громадянами Республіки Польща.

3. Республіка Польща забезпечує здійснення аліментних прав та обов'язків.
4. Позашлюбні діти мають ті самі права, що й діти, народжені у шлюбі.
5. Піклуючись про благо сім'ї, Республіка Польща прагне до поліпшення житлових умов, за участю громадян розвиває та заохочує різні форми житлового будівництва, особливо кооперативного, а також виявляє турботу про раціональне використання житлового фонду.

Стаття 80

Республіка Польща оточує особливою турботою та увагою молодь і забезпечує їй найширші можливості розвитку, а також створює умови для активної участі молодого покоління у соціальному, політичному та культурному житті, формуючи у молоді почуття відповідальності за розвиток Вітчизни.

Стаття 81

1. Громадяни Республіки Польща, незалежно від національності, раси та віросповідання, мають рівні права в усіх сферах державного, політичного, економічного, соціального та культурного життя. Порушення цього принципу шляхом встановлення прямих чи опосередкованих переваг або обмежень прав через національні, расові чи релігійні відмінності карається законом.
2. Виявлення ненависті або зневаги, розпалювання ворожнечі або приниження людини через національні, расові або релігійні відмінності забороняється.

Стаття 82

1. Республіка Польща забезпечує громадянам свободу совісті та віросповідання. Церква та інші релігійні громади можуть вільно виконувати свої релігійні функції. Забороняється примушувати громадян не брати участі в релігійних діях чи обрядах. Забороняється також примушувати громадян брати участь у релігійних діях чи обрядах.
2. Церква відокремлена від держави. Принципи ставлення держави до церкви, а також правний та майновий стан релігійних громад визначаються законами.

Стаття 83

Республіка Польща забезпечує громадянам свободу слова, друку, зібрань та мітингів, процесій та маніфестацій.

Абзац 2 — вилучений.

Стаття 84

1. З метою розвитку політичної, соціальної, економічної та культурної активності Республіка Польща забезпечує громадянам право на об'єднання в організації.

2. Політичні організації, професійні спілки, об'єднання трудящих селян, кооперативні об'єднання, молодіжні, жіночі, спортивні та оборонні організації, культурні, технічні та наукові товариства, а також інші громадські організації об'єднують громадян для активної участі у політичному, соціальному, економічному та культурному житті.
3. Утворювати об'єднання та брати участь в організаціях, мета чи діяльність яких спрямована проти політичного та суспільного ладу або правопорядку Республіки Польща, забороняється.

Стаття 85

У Республіці Польща важливу роль відіграють професійні спілки — масова організація, яка бере участь у розробленні та виконанні завдань соціально-економічного розвитку країни; професійні спілки представляють інтереси та права трудящих, є школою громадянської активності та ініціативності у справі будівництва громадянського суспільства.

Стаття 86

1. Громадяни Республіки Польща беруть участь у здійсненні громадського контролю, у консультаціях та дискусіях з ключових проблем розвитку країни, а також вносять свої пропозиції.
2. Громадяни мають право звертатися до всіх державних органів зі скаргами та заявами.
3. Апеляції, скарги та заяви громадян повинні розглядатися та вирішуватися швидко і справедливо. Винні у тяганині або ті, хто виявляє бездушність і бюрократичне ставлення до апеляцій, скарг та заяв громадян, притягуються до відповідальності.

Стаття 87

1. Республіка Польща забезпечує громадянам недоторканність особи. Позбавлення громадянина свободи можливе лише у випадках, встановлених законом. Затриманий має бути звільнений, якщо протягом 48 годин з моменту затримання йому не було вручено постанову суду або санкцію прокурора про арешт.
2. Закон охороняє недоторканність житла та таємницю листування. Здійснення обшуку житла допускається лише у випадках, встановлених законом.
3. Конфіскація майна можлива лише у випадках, передбачених законом, на підставі остаточного судового рішення, що набуло чинності.

Стаття 88

Громадянам іноземних держав та особам без громадянства надається право притулку у порядку, визначеному законом.

Стаття 89

Польські громадяни за кордоном користуються заступництвом Республіки Польща.

Стаття 90

Громадяни Республіки Польща зобов'язані додержувати положень Конституції та законів, а також поважати правила соціального співжиття, сумлінно виконувати свої обов'язки перед державою.

Стаття 91

Кожний громадянин Республіки Польща зобов'язаний оберігати суспільну власність та зміцнювати її як непорушну основу розвитку держави, джерело багатства та могутності Вітчизни.

Стаття 92

1. Захист Вітчизни — священний обов'язок кожного громадянина.
2. Військова служба — почесний патріотичний обов'язок громадян Республіки Польща.

Стаття 93

1. Бути пильним щодо ворогів народу, строго берегти державну таємницю — обов'язок кожного громадянина Республіки Польща.
2. Зрада Вітчизни — шпигунство, ослаблення Збройних сил, перехід на бік ворога — караються з усією суворістю закону як найтяжчий злочин.

Глава 9

Принципи виборів до Сейму та Сенату, а також виборів Президента

Стаття 94 — вилучена.

Стаття 95

Право обирати має кожний громадянин, якому виповнилося 18 років, незалежно від статі, національної та расової належності, віросповідання, освіти, осілості, соціального походження, професії та майнового стану.

Стаття 96

Кожний громадянин може бути обраний до Сейму та Сенату після досягнення 21 року, якщо він постійно та не менше п'яти років проживає на території Республіки Польща.

Стаття 97

Жінки мають усі виборчі права нарівні з чоловіками.

Стаття 98

Військовослужбовці мають усі виборчі права нарівні з цивільними особами.

Стаття 99

Виборчі права не належать особам, які чинним судовим рішенням визнані недієздатними з причини психічної хвороби або розумової недорозвиненості, а також особам, позбавленим публічних прав або виборчого права за чинним рішенням суду.

Стаття 100

Кандидатів у депутати, сенатори, а також на посаду Президента висувають політичні та громадські організації, а також виборці.

Стаття 101

Депутати та сенатори зобов'язані звітувати перед виборцями про свою роботу і про діяльність органу, до якого їх обрано.

Стаття 102

Порядок висунення кандидатів та проведення виборів депутатів, сенаторів, а також Президента визначається законами.

Глава 10

Герб, кольори, гімн та столиця Республіки Польща

Стаття 103

1. Герб Республіки Польща — зображення білого орла у короні на червоному тлі.
2. Кольори Республіки Польща — білий та червоний.
3. Гімн Республіки Польща — «Мазурка Домбровського».
4. Подробиці визначаються законом.

Стаття 104

Герб, кольори та гімн Республіки Польща оточені пошаною і підлягають особливій охороні.

Стаття 105

Столицею Республіки Польща є місто героїчних традицій польського народу — Варшава.

Глава 11 **Зміна Конституції**

Стаття 106

Конституція може бути змінена тільки законом, що його прийняв Сейм Республіки Польща більшістю, не меншою за дві третини голосів, якщо присутня не менш як половина загальної кількості депутатів.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ СЛОВЕНІЯ

23 грудня 1991 року

Спираючись на Основну Конституційну Хартію про незалежність та суверенітет Республіки Словенія, усвідомлюючи, що ми, словенці, створили свою власну національну самобутність та державність на засадах захисту прав і свобод людини, основного та незмінного права словенського народу на самовизначення і як результат історичної та багатоголової боротьби за свободу свого народу, парламент Республіки Словенія приймає Конституцію Республіки Словенія.

Частина I

Вступ

Стаття 1

Словенія є демократичною республікою.

Стаття 2

Словенія є правовою та соціальною державою.

Стаття 3

Словенія є державою усіх її громадян, яка ґрунтується на незмінному та невід'ємному праві словенського народу на самовизначення. Вся влада у Республіці Словенія належить її народам. Громадяни здійснюють цю владу безпосередньо та через систему виборів, неухильно додержуючи принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову.

Стаття 4

Територія Словенії є неподільною.

Стаття 5

Словенія захищає права та свободи людини в межах своєї території. Вона підтримує та гарантує захист прав корінних італійських та угорських етнічних громад, дбає про добробут корінних словенських меншин у сусідніх державах, словенських емігрантів, словенців, що працюють за кордоном, та допомагає їм у встановленні зв'язків з їхньою батьківщиною. Словенія сприяє збереженню своєї природної та культурної спадщини, створюючи умови для розвитку цивілізованого суспільства та культурного життя.

Словенці, які не мають словенського громадянства, користуються у Словенії спеціальними правами та пільгами. Суть та обсяг цих прав визначаються законом.

Стаття 6

Державним гербом Словенії є щит, на синьому тлі якого зображено гору Триглав білого кольору, а під нею — дві хвилясті сині смужки, що означають море та річки. Над ними — три шестикутні зірки золоті барви утворюють спрямований донизу трикутник. Щит облямовано смугою червоного кольору. Оформлення щита відповідає прийнятим законам геометрії та кольору.

Державним прапором Словенії є біло-синьо-червоний стяг із зображенням національного герба Словенії. Співвідношення ширини прапора та його довжини — 1:2. Державний герб міститься у лівій верхній частині прапора, де розміщена біла смуга, а в нижній частині прапора розміщена синя смуга.

Державним гімном Словенії є “Zdravljica.”

Використання державного герба, державного прапора та державного гімну регулюється законом.

Стаття 7

Церква відокремлена від держави.

Релігійні групи користуються рівними правами відповідно до закону; їм гарантовано свободу діяльності.

Стаття 8

Закони та інші нормативно-правні акти відповідають загальноприйнятим принципам міжнародного права та міжнародним договорам, яких Словенія зобов'язана додержувати. Ратифіковані міжнародні договори, до яких приєднується Словенія, негайно набувають чинності.

Стаття 9

Автономія органів місцевого самоврядування у Словенії гарантується.

Стаття 10

Столицею Словенії є Любляна.

Стаття 11

Офіційною мовою у Словенії є словенська мова. У тих регіонах, де проживають італійські чи угорські етнічні групи, офіційною мовою є також італійська чи угорська.

Стаття 12

Громадянство Словенії регулюється законом.

Стаття 13

Відповідно до міжнародних договорів іноземці користуються усіма правами, які гарантує ця Конституція та закон, за винятком тих прав, якими, згідно з цією Конституцією та законом, користуються тільки громадяни Словенії.

Частина II

Права та свободи людини

Стаття 14

Рівність перед законом

У Словенії кожній особі гарантовано рівні права та свободи людини незалежно від національного походження, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, майнового стану, народження, освіти, соціального статусу та інших особистих обставин.

Всі особи є рівними перед законом.

Стаття 15

Здійснення прав та їх обмеження

Безпосереднє здійснення прав та свобод людини гарантується Конституцією. Спосіб здійснення прав та свобод регулюється лише законом, навіть якщо це регулювання визначається Конституцією або є необхідним з огляду на особливий характер деяких прав та свобод.

Права та свободи людини обмежуються тільки правами інших осіб та у випадках, встановлених Конституцією.

Права та свободи людини гарантуються судовим захистом. Такий захист передбачає право на отримання відшкодування за порушення прав та свобод.

Обмеження будь-яких прав та свобод людини, які могли б здійснюватися у Словенії на законних підставах або на основі того, що ця Конституція не визнає таких прав чи свобод або визнає в обмеженому обсязі, є неприпустимим.

Стаття 16

Тимчасове скасування або обмеження прав

За виняткових обставин війни або надзвичайного стану права та свободи людини, гарантовані Конституцією, можуть бути тимчасово скасовані або обмежені. Права та сво-

боди людини можуть бути скасовані або обмежені на період війни чи надзвичайного стану і тільки в необхідному обсязі та за умови, що це не призведе до дискримінації на основі національного походження, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, майнового стану, народження, освіти, соціального статусу та інших особистих обставин.

Незважаючи на положення попереднього абзацу, тимчасовому скасуванню та обмеженню не підлягають права, що гарантуються статтями 17, 18, 21, 27, 28, 29 та 41 цієї Конституції.

Стаття 17

Недоторканність життя людини

Життя людини є недоторканим. У Словенії немає смертної кари.

Стаття 18

Заборона тортур

Нікого не може бути піддано тортурам, нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, покаранню або поведженню. Проводити будь-які медичні або наукові досліді над будь-якою особою без її вільної згоди забороняється.

Стаття 19

Захист особистої свободи

Право кожної людини на особисту свободу гарантується.

Нікого не може бути позбавлено особистої свободи інакше ніж у випадках та в порядку, передбачених законом. Кожна особа, яку позбавлено волі, має бути негайно поінформована її рідною мовою або мовою, яку вона розуміє, про причину її арешту.

Заарештована особа має бути якнайшвидше поінформована у письмовій формі про причини її арешту. Вона також має бути негайно поінформована про те, що не зобов'язана робити будь-яких свідчень, що може негайно скористатися допомогою захисника за її власним вибором та що особи, відповідальні за її арешт, повинні, на її вимогу, сповістити сім'ю або друзів про її арешт.

Стаття 20

Ордери на арешт та тривалість арешту

Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що особа вчинила злочин, її може бути заарештовано, але тільки за ордером суду та якщо необхідність арешту зумовлена вимогою додержання процедури розгляду або потребою захисту суспільства.

При арешті або не пізніше ніж через 24 години після цього заарештованій особі має бути вручено судовий ордер, де вказані причини її арешту. Заарештована особа має пра-

во на оскарження такого рішення; при цьому заяву суд має розглянути не пізніше ніж через 48 годин після її подання. Допустимий строк тримання під вартою, згідно із законом, триває не довше трьох місяців. Верховний Суд може продовжити строк затримання іще на три місяці.

Якщо за цей період затриманому не пред'явлено обвинувачень, він має бути звільнений.

Стаття 21

Захист людської особистості та гідності

Кожній особі гарантується повага до її особистості та гідності під час затримання та арешту, попереднього розслідування та на інших процесуальних стадіях, а також протягом часу відбуття кримінального покарання.

Забороняється чинити насильство або наругу у будь-якій формі щодо особи, свобода якої обмежена за законом, а також з метою одержати від неї свідчення та визнання.

Стаття 22

Рівність у захисті прав

При розгляді справи кожній особі гарантовано рівний захист її прав перед судом, а також перед будь-якими органами державної влади та органами місцевого самоврядування і посадовими особами.

Стаття 23

Додержання законності

Кожна особа має право на те, щоб справи, пов'язані з її правами та обов'язками або з обвинуваченням її у вчиненні злочину, були негайно розглянуті незалежним, неупередженим судом, юрисдикція якого визначається законом.

Тільки суддя, призначений згідно із законом та відповідно до норм судової практики, має право судити таку особу.

Стаття 24

Відкритість судової процедури

Розгляд справ у суді є відкритим, усі судові рішення виносяться на відкритих засіданнях, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 25

Право на правний захист

Кожній особі гарантовано право на апеляцію та право на оскарження у зв'язку з рішенням будь-якого суду чи органу державної влади, а також органу місцевого самоврядування.

Стаття 26

Право на відшкодування збитків

Кожна особа має право на відшкодування будь-яких збитків, завданих протиправними діями будь-якої особи, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування при виконанні ними своїх функцій.

Згідно із законом кожна особа, якій було завдано збитки, має також право вимагати відшкодування безпосередньо від особи або органу, які завдали їй такі збитки.

Стаття 27

Презумпція невинуватості

Будь-яка особа, обвинувачена у вчиненні злочину, вважається невинуватою доти, доки її вину не буде доведено належною правною процедурою.

Стаття 28

Принцип законності у кримінальному праві

Жодну особу не може бути покарано за правопорушення, якщо воно не передбачене кримінальним законодавством або якщо на час вчинення воно не визнавалося караним.

Злочин має бути розглянутий у суді та покараний згідно із законом, який діяв на момент, коли, як вважається, цей злочин було вчинено, крім випадків, коли легша міра покарання передбачена законом, прийнятим пізніше.

Стаття 29

Правні гарантії у кримінальному судочинстві

Кожна особа, обвинувачена у вчиненні злочину, забезпечується абсолютно рівними правами у здійсненні таких додаткових прав:

- право мати достатньо часу та можливостей, щоб підготуватися до свого захисту;
- право на суд у її присутності та право здійснювати свій захист самій або через правника, який представляє її інтереси;
- право пред'явити усі докази, які стосуються її справи;
- право відмовитися брати вину на себе, обвинувачувати свою родину чи друзів або визнавати свою вину.

Стаття 30

Право на реабілітацію та відшкодування

Будь-яка особа, яку було незаконно засуджено за вчинення злочину або безпідставно заарештовано, має право на реабілітацію, на відшкодування збитків та на інші права, передбачені законом.

Стаття 31

Забора на подвійного притягнення до кримінальної відповідальності

Жодну особу не може бути засуджено або покарано за вчинення одного й того самого злочину двічі, якщо під час першого розгляду справу було на законних підставах припинено, або обвинувачення у вчиненні злочину було знято, або цю особу було виправдане чи засуджено.

Стаття 32

Свобода пересування

Кожна особа має право на свободу пересування, вибір місця проживання, має право покинути країну або повернутися до неї у будь-який час.

Це право може бути обмежене лише законом та тільки у випадках, коли цього вимагає необхідність забезпечити належне виконання процесуальних норм кримінального законодавства, створити умови для боротьби з поширенням інфекційної хвороби, захисту громадського порядку чи оборони держави.

Обмеження щодо в'їзду до країни іноземців та період їх перебування у країні регламентуються законом.

Стаття 33

Право на власність та її успадкування

Право на власність та її успадкування гарантується.

Стаття 34

Право на власну гідність та особисту безпеку

Право на власну гідність та особисту безпеку гарантується.

Стаття 35

Захист особистих прав та приватного життя

Фізична та психічна недоторканність людини, а також захист її особистих прав та приватного життя гарантуються.

Стаття 36

Недоторканність житла

Житло кожної людини є недоторканим.

Нікому не дозволено проникати у житло чи інше помешкання особи, а також супроти її волі здійснювати там обшук без судового ордеру.

Кожна особа має право на те, щоб обшук її житла чи іншого помешкання відбувався в її присутності або в присутності її представника.

Будь-який обшук здійснюється тільки в присутності двох свідків.

Уповноважений має право без судового ордеру проникати до житла або іншого помешкання особи, якщо це є абсолютно необхідним та якщо цього вимагає закон. За виняткових обставин уповноважений має право здійснювати обшук без свідків, якщо це зумовлено необхідністю заарештувати особу, яка вчинила злочин, або необхідністю захистити інших осіб чи їхню власність.

Стаття 37

Захист таємниці листування та інших видів повідомлень

Захист таємниці листування та інших видів повідомлень гарантується. Згідно із законом суд може розкрити таємницю листування чи інших видів повідомлень або порушити недоторканність особистого життя, якщо це зумовлено необхідністю порушити кримінальну справу, або продовженням кримінального переслідування, або інтересами національної безпеки.

Стаття 38

Захист відомостей особистого характеру

Захист відомостей особистого характеру гарантується.

Будь-яке використання відомостей особистого характеру усупереч меті, з якою вони збиралися, заборонено. Збирання, розгляд та остаточне використання таких відомостей, а також контроль за ними та захист їх конфіденційності регулюються законом.

Кожна особа має право бути поінформованою про відомості, які стосуються її особисто, та має право на правовий захист у разі зловживання цими відомостями.

Стаття 39

Свобода вираження

Свобода публічного висловлення думки, свобода слова та свобода зібрань, а також свобода друкованих та інших засобів масової інформації гарантується. Кожна особа може вільно збирати, отримувати і поширювати інформацію та висловлювати свої погляди.

За винятком випадків, передбачених законом, кожна особа має право отримувати інформацію офіційного характеру, достатньо обґрунтувавши свій інтерес, визнаний правом.

Стаття 40

Право виправити обнародовану інформацію та дати відповідь

Право виправити обнародовану інформацію, якою було завдано шкоди правам та інтересам особи, закладу або офіційного органу, а також право дати публічну відповідь на таку інформацію гарантуються.

Стаття 41

Свобода совісті

Сповідування релігійних та інших переконань будь-якою особою як приватно, так і публічно є вільним.

Ніхто не може бути приневолений сповідувати релігійні або інші переконання.

Батьки мають право дати своїм дітям таке релігійне або моральне виховання, яке відповідає батьківським переконанням. Релігійне та моральне виховання дитини має відповідати її вікові, рівню її зрілості, а також не повинне порушувати її свободу совісті, релігійні та інші переконання.

Стаття 42

Право збиратися та створювати об'єднання

Право на мирні зібрання та на участь у громадських об'єднаннях гарантується.

Кожна людина має право на вільне об'єднання з іншими. Обмеження цих прав, якщо цього вимагають інтереси національної та державної безпеки або якщо це зумовлено необхідністю захисту суспільства від поширення інфекційної хвороби, є законним.

Військовослужбовці та кадрові співробітники поліції не можуть бути членами політичних партій.

Стаття 43

Право брати участь у голосуванні

Право брати участь у голосуванні є загальним та рівним для всіх.

Кожний громадянин, який досяг вісімнадцятирічного віку, має право голосувати та висувати свою кандидатуру на вибори.

Вибірчі права іноземців визначаються законом.

Стаття 44

Право брати участь у державних справах

Кожний громадянин, згідно із законом, має право брати участь у державних справах особисто або через обраного ним представника.

Стаття 45

Право подання петицій

Кожний громадянин має право подавати петиції та розпочинати будь-яку діяльність загального характеру.

Стаття 46

Право на свідоме заперечення

Право на свідоме заперечення дозволяється у випадках, передбачених законом, і за умови, що воно не порушує прав та свобод інших осіб.

Стаття 47

Вислання

Жодний громадянин Словенії не може бути висланий за межі держави. Вислання іноземців дозволяється тільки у випадках, передбачених міжнародними договорами, обов'язковість виконання яких поширюється на Словенію.

Стаття 48

Політичний притулок

У межах, передбачених законом, громадянам іноземних держав та особам без громадянства, які переслідуються за відстоювання прав та свобод людини, гарантується право на політичний притулок.

Стаття 49

Свобода вибору праці

Свобода вибору праці гарантується.

Кожна особа вільно обирає рід занять.

Неправомірне обмеження людини у виборі праці забороняється.

Примусову працю заборонено.

Стаття 50

Право на соціальне забезпечення

Усі громадяни, статус яких відповідає вимогам, що передбачені законом, мають право на соціальне забезпечення.

Держава регулює обов'язкове медичне та пенсійне забезпечення, допомогу за інвалідністю та інші види соціального захисту і гарантує їх належну організаційну підтримку.

Ветеранам війни та цивільним особам, які постраждали під час війни, гарантуються спеціальні пільги, передбачені законом.

Стаття 51

Право на охорону здоров'я

Кожна особа має право на охорону здоров'я відповідно до закону.

Права на державне фінансування охорони здоров'я регулюються законом.

Жодну особу не може бути піддано примусовому лікуванню, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 52

Права інвалідів

Захист інвалідів та їхнє право на професійну підготовку гарантуються відповідно до закону.

Психічно чи фізично неповноцінні діти та інші особи із серйозними вадами здоров'я мають право на таку освіту і таку професійну підготовку, що забезпечують їм можливість брати активну участь у житті суспільства.

Освіта та професійна підготовка, про які йшлося в попередньому абзаці, фінансуються з державного бюджету.

Стаття 53

Шлюб та сім'я

Шлюб укладається на основі рівності кожного з подружжя. Процедуру укладення шлюбу здійснюють відповідні органи.

Шлюб, законні права та обов'язки, що випливають з нього, законні права та обов'язки у сім'ї, а також законні права та обов'язки, що виникають при позашлюбних взаєминах, визначаються законом.

Держава здійснює захист материнства, батьківства, дітей та неповнолітніх, а також забезпечує належні умови для ефективності такого захисту.

Стаття 54

Права та обов'язки батьків

Батьки мають право та обов'язок утримувати, навчати та виховувати своїх дітей. Відповідно до закону батьки можуть бути повністю або частково позбавлені таких прав чи обов'язків, але тільки у випадках, коли це необхідно для захисту інтересів їхніх дітей.

Позашлюбні діти користуються такими самими правами, що й діти, народжені у шлюбі.

Стаття 55

Свобода вибору — мати чи не мати дітей

Батьки можуть вільно вирішувати — мати чи не мати дітей.

Держава забезпечує батькам можливість та передбачає умови здійснення свободи вибору — мати чи не мати дітей.

Стаття 56

Права дітей

Дітям забезпечується особливий захист та особливе піклування. Вони користуються правами та свободами відповідно до свого віку та рівня зрілості.

Дітям гарантується особливий захист від економічної, соціальної, фізичної, психічної та інших видів експлуатації і поганого поводження, як визначається законом.

Діти та неповнолітні, яким батьки не забезпечують достатнього піклування або які не мають батьків чи позбавлені належної сімейної опіки, користуються особливим захистом з боку держави, як передбачено законом.

Стаття 57

Освіта та навчання в школі

Освіта є безоплатною.

Початкова освіта є обов'язковою і фінансується державою.

Держава забезпечує можливість здобути належну освіту кожному громадянинуві.

Стаття 58

Автономність університетів та інших вищих навчальних закладів

Державні університети та інші вищі навчальні заклади є автономними.

Їх фінансування регулюється законом.

Стаття 59 **Свобода наукової та мистецької діяльності**

Наукова та мистецька діяльність є вільною.

Стаття 60 **Право на інтелектуальну власність**

Авторські та інші права, що випливають з мистецької, наукової, дослідницької та інноваційної діяльності, гарантуються.

Стаття 61 **Право на національне самовизначення**

Кожна особа має право вільно визначати свою належність до національної групи чи етнічної громади, сприяти розвитку та вияву своєї національної культури, користуватися рідною мовою та письмом.

Стаття 62 **Право користуватися мовою та письмом**

З метою забезпечення можливості здійснювати свої права та обов'язки у будь-яких відносинах з органами державної влади та іншими органами, що виконують офіційні функції, кожній людині надано право користуватися своєю рідною мовою та письмом у спосіб, що визначається законом.

Стаття 63 **Заборона підбурювати до дискримінації та нетерпимості, до насильства або війни**

Будь-яке підбурювання до етнічної, расової, релігійної або іншої дискримінації, до розпалювання етнічної, расової, релігійної чи іншої ворожнечі або нетерпимості є антиконституційним.

Будь-яке підбурювання до насильства або війни є антиконституційним.

Стаття 64 **Особливі права корінних італійських та угорських етнічних громад у Словенії**

Корінним італійським та угорським етнічним громадам та їхнім представникам гарантується право вільного користування національними символами, а для збереження їхньої національної самобутності — право створювати організації та сприяти розвитку

економічної, культурної, наукової та дослідницької діяльності, а також діяльності у сфері засобів масової інформації та книговидавництва. Цим двом етнічним громадам та їхнім представникам відповідно до закону надано право здобувати освіту і навчатися у школі рідною мовою, а також право створювати власні навчальні плани. Держава у законному порядку визначає території, де здобуття освіти двома мовами є обов'язковим. Італійським та угорським етнічним громадам надано право розвивати зв'язки з більшими за чисельністю італійськими та угорськими громадами, що перебувають за межами Словенії, а також з Італією та Угорщиною відповідно. Словенія надає фінансову та моральну підтримку для здійснення цих прав.

На тих територіях, де проживають італійські та угорські етнічні громади, представникам цих громад надано право створювати автономні організації з метою здійснення їхніх прав. На вимогу італійських та угорських етнічних громад держава може уповноважити їхні відповідні організації виконувати особливі функції, які належать до юрисдикції держави, і повинна забезпечити умови для реалізації цих функцій.

Італійські та угорські етнічні громади мають своїх безпосередніх представників на місцевому рівні та у Скупщині.

Безпосереднє представництво італійських та угорських етнічних громад, яке дає можливість цим громадам здійснювати свої права на території, де вони проживають, визначається законом. Обов'язки органів місцевого самоврядування, що представляють інтереси обох етнічних громад у сфері сприяння здійсненню їхніх прав, а також прав представників тих етнічних громад, що живуть поза межами автохтонних територій, визначаються законом. Права обох етнічних громад та їх представників гарантуються незалежно від чисельності кожної з них.

Закони та інші нормативно-правні акти, які стосуються тільки здійснення прав італійськими та угорськими громадами відповідно до Конституції, або акти щодо статусу цих громад не ухвалюються без згоди на це представників заінтересованих у цьому етнічної громади або громад.

Стаття 65

Статус та особливі права циганських громад у Словенії

Статус та особливі права циганських громад, що проживають у Словенії, визначаються законом.

Частина III

Економічні та соціальні відносини

Стаття 66 **Забезпечення зайнятості**

Держава згідно із законом є відповідальною за створення можливостей для працевлаштування і праці та забезпечує відповідний захист.

Стаття 67 **Власність**

З метою задоволення економічних, соціальних та природоохоронних вимог до власності правила придбання та користування власністю визначаються законом.

Правила та умови успадкування власності визначаються законом.

Стаття 68 **Права громадян інших держав на власність**

За громадянами інших держав визнається право власності на землю лише за умов, визначених законом.

За громадянами інших держав визнається право власності на землю тільки у разі її успадкування та за принципом взаємності.

Стаття 69 **Примусове відчуження**

Земля та предмети рухомої власності, що пов'язані із землею, можуть бути відчужені державою, а право власності може бути обмежене в державних інтересах та відшкодоване державою в натуральному або грошовому вигляді відповідно до закону.

Стаття 70 **Державне майно та ресурси**

Конкретні права на використання державного майна надаються згідно з умовами, визначеними законом.

Умови експлуатації природних ресурсів визначаються законом.

Права іноземців на експлуатацію природних ресурсів та умови, за яких така експлуатація можлива, визначаються тільки законом.

Стаття 71

Захист землі

Правила землекористування визначає держава через закон.

Землі, що використовуються для сільськогосподарського виробництва, перебувають під особливим захистом закону.

Держава несе особливу відповідальність за сприяння економічному, культурному та соціальному розвитку тих гірських районів, де проживає частина населення.

Стаття 72

Сприятливе для проживання середовище

Згідно із законом кожна особа має право жити у сприятливому для проживання середовищі.

Відповідальність за створення такого середовища лежить на державі. Умови та спосіб здійснення економічної та інших видів діяльності визначаються законом.

Умови та розміри обов'язкового відшкодування завданих навколишньому середовищу збитків визначаються законом.

Захист тварин від жорстокого поводження регулюється законом.

Стаття 73

Охорона природної та культурної спадщини

Згідно із законом кожна особа зобов'язана охороняти рідкісні та цінні природні ресурси, споруди та об'єкти, що становлять національну і культурну спадщину.

Стаття 74

Ділова сфера

Свобода підприємницької діяльності гарантується.

Порядок підприємницької діяльності регулюється законом. Підприємницька діяльність, що суперечить державним інтересам, забороняється.

Обмеження торговельної та інших видів діяльності, яке позначається на вільній конкуренції, забороняється.

Стаття 75

Участь в управлінні

Працівники беруть участь в управлінні справами у діловій сфері і в керівництві підприємствами у спосіб та відповідно до вимог, що визначаються законом.

Стаття 76

Свобода профспілок

Свобода створення та діяльності профспілок гарантується.

Стаття 77

Право на страйк

Працівники мають право на страйк.

Це право може бути обмежене законом стосовно підприємств певного типу або діяльності певного характеру, якщо це обмеження зумовлене державними інтересами.

Стаття 78

Забезпечення належного житла

Держава створює умови, необхідні для того, щоб кожен міг отримати належне житло.

Стаття 79

Іноземці, які працюють у Словенії

Іноземцям, які працюють у Словенії, а також членам їхніх сімей надаються права, визначені законом.

Розділ IV

Державна влада

А. Скупщина

Стаття 80

Склад та вибори Скупщини

Скупщина складається з 90 депутатів, які представляють громадян Словенії.

Депутати обираються на прямих виборах шляхом таємного голосування на основі загального виборчого права.

Італійська та угорська етнічні громади мають право обирати по одному депутату до Скупщини.

Виборча система регулюється законом, прийнятим Скупщиною, якщо за нього проголосувала більшість у дві третини всіх обраних депутатів.

Стаття 81

Тривалість строку повноважень Скупщини

Строк повноважень Скупщини – чотири роки.

Якщо сплив строку повноважень Скупщини припадає на період війни чи надзвичайного стану, цей строк закінчується через шість місяців після припинення військових дій, або через шість місяців після закінчення надзвичайного стану, або ж раніше – у термін, встановлений Скупщиною.

Президент Республіки оголошує вибори до Скупщини. Депутати до Скупщини нового скликання обираються не раніше ніж за два місяці та не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення чотирьох років з дня першого засідання Скупщини попереднього скликання. Якщо Скупщину розпущено, депутати до Скупщини нового скликання обираються не пізніше ніж через два місяці після розпуску Скупщини попереднього скликання. Строк роботи кожної Скупщини попереднього скликання закінчується в день початку першої сесії новообраної Скупщини, що скликається Президентом Республіки не пізніше ніж через двадцять днів після обрання нового складу Скупщини.

Стаття 82

Депутати Скупщини

Депутати Скупщини є обраними представниками всього народу, які не мають імперативного мандата.

Право особи бути обраним депутатом регулюється законом. Закон може також встановлювати, що повноваження депутата несумісні з професійною діяльністю.

Скупщина підтверджує обрання депутатів. Згідно із законом скарга на рішення Скупщини стосовно такого підтвердження обрання будь-якого депутата може бути подана до Конституційного Суду.

Стаття 83

Недоторканність депутатів Скупщини

Депутата Скупщини не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за будь-яку висловлену думку або за будь-яке голосування на засіданні Скупщини чи її комітетів або законно утворених органів.

Депутата, який має недоторканність, не може бути заарештовано чи затримано, а також проти нього не може бути порушено кримінальну справу без згоди на те Скупщини, крім випадку, коли його було затримано під час вчинення злочину, за який передбачено покарання більш ніж на п'ять років ув'язнення.

Скупщина може надати право недоторканності депутатові, незважаючи на те, що сам він не претендує на таку недоторканність, або незважаючи на те, що його було затримано під час вчинення такого злочину, про який йдеться у попередньому абзаці.

Стаття 84

Голова Скупщини

Голова Скупщини обирається більшістю голосів усіх обраних депутатів Скупщини.

Стаття 85

Сесії Скупщини

Скупщина збирається на чергові та позачергові сесії.

Чергові та позачергові сесії скликає Голова Скупщини. Позачергові сесії скликаються на вимогу однієї четвертої депутатів Скупщини або на вимогу Президента Республіки.

Стаття 86

Голосування у Скупщині

Скупщина може голосувати лише тоді, якщо присутня більшість її членів. Скупщина приймає закони та інші рішення, а також має повноваження приєднуватися до міжнародних договорів більшістю голосів присутніх депутатів, які голосують, за винятком випадків, коли цією Конституцією чи законом передбачено інші умови.

Стаття 87

Законотворчість Скупщини

Права та обов'язки громадян та інших осіб можуть визначатися Скупщиною лише через закони.

Стаття 88

Законодавча ініціатива

Ініціатива щодо прийняття законів Скупщиною може виходити від Уряду, від окремих депутатів Скупщини та не менш ніж від п'яти тисяч виборців.

Стаття 89

Законодавча процедура

Скупщина приймає закони після кількох стадій розгляду або іншим чином відповідно до регламенту.

Стаття 90

Законодавчі референдуми

Скупщина може оголосити референдум з будь-якого питання, яке регулюється законом. Результати такого референдуму є обов'язковими для Скупщини.

Скупщина може оголосити такий референдум з власної ініціативи, але тільки у випадку, коли цього вимагає не менш як одна третина всіх обраних депутатів Скупщини, Національна Рада або не менш ніж сорок тисяч виборців.

Право брати участь у референдумі мають усі громадяни, які мають право голосу.

Будь-яка пропозиція, винесена на референдум, вважається прийнятою, якщо за неї проголосувала більшість тих, хто брав участь у референдумі.

Порядок проведення референдумів регулюється законом, прийнятим більшістю у дві третини голосів присутніх депутатів, які голосували.

Стаття 91

Обнародування законів

Закон обнародується Президентом Республіки не пізніше ніж через вісім днів після його прийняття.

Національна Рада може звернутися до Скупщини з проханням знову розглянути будь-який закон протягом семи днів після його прийняття і перед його обнародуванням. При повторному розгляді будь-який закон вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість усіх обраних депутатів Скупщини, крім випадків, коли Конституція вимагає більшої кількості голосів для його прийняття. Будь-який повторний розгляд закону Скупщиною є остаточним.

Стаття 92

Війна та надзвичайний стан

Надзвичайний стан оголошується, якщо існуванню держави загрожує небезпека. Оголошення стану війни чи надзвичайного стану, а також вжиття і скасування заходів, обумовлених таким оголошенням, здійснює Скупщина з ініціативи Уряду.

Скупщина приймає рішення про дислокацію Збройних сил.

У випадку, коли Скупщина не може зібратися, дії, зазначені в першому та другому абзацах цієї статті, провадить Президент Республіки. Кожна така дія Президента Республіки має бути затверджена Скупщиною на її наступному засіданні.

Стаття 93

Парламентські розслідування

Скупщина може розпочати розслідування стосовно питань державного значення. Однак таке розслідування розпочинається на вимогу не менш ніж однієї третини всіх обраних депутатів Національної Ради. Призначена таким чином для парламентського розслідування комісія має такі самі повноваження у розгляді та перевірці питань, як і суд.

Стаття 94

Регламент Скупщини

Робота Скупщини проходить згідно з регламентом, прийнятим більшістю у дві третини присутніх депутатів, які брали участь у голосуванні.

Стаття 95

Винагорода праці депутатів Скупщини

Депутат Скупщини отримує таку грошову винагороду та має такі пільги, що визначаються законом.

В. Національна Рада

Стаття 96

Склад Національної Ради

Національна Рада представляє соціальні, економічні, професійні та місцеві інтереси.

Національна Рада складається із таких 40 радників:

- 4 радники, що представляють роботодавців;
- 4 радники, що представляють працівників;
- 4 радники, що представляють фермерів, сферу малого бізнесу та осіб вільних професій;
- 6 радників, що представляють некомерційні організації;
- 22 радники, що представляють місцеві інтереси.

Організація Національної Ради регулюється законом.

Стаття 97

Повноваження Національної Ради

Національна Рада може:

- пропонувати Скупщині прийняття законів;
- інформувати Скупщину про позицію Національної Ради стосовно питань, що належать до компетенції Скупщини;
- вимагати від Скупщини повторного розгляду законів перед їх обнародуванням;
- вимагати оголошення референдуму згідно з положенням другого абзацу статті 90 Конституції;
- ініціювати парламентське розслідування справи державного значення згідно зі статтею 93 цієї Конституції.

Скупщина може звернутися до Національної Ради з пропозицією визначитися щодо окремих питань.

Стаття 98

Формування Національної Ради

Вибори радників Національної Ради регулюються законом, який Скупщина приймає більшістю не менш ніж у дві третини голосів усіх обраних депутатів Скупщини.

Кожен із радників Національної Ради обирається на п'ятирічний строк.

Стаття 99

Голосування в Національній Раді

Голосування в Національній Раді може проводитися лише за присутності більшості всіх обраних радників Національної Ради.

Національна Рада приймає рішення більшістю голосів усіх присутніх радників, які брали участь у голосуванні. Рада може вимагати оголошення референдуму, коли за це проголосує більшість усіх обраних радників.

Стаття 100

Несумісність посад та недоторканність

Радник Національної Ради не може одночасно бути депутатом Скупщини.

Радники Національної Ради користуються такою самою недоторканністю, як і депутати Скупщини. Національна Рада сама вирішує питання, що стосуються недоторканності її радників.

Стаття 101

Регламент Національної Ради

Робота Національної Ради проходить згідно з регламентом, схваленим більшістю всіх обраних радників Національної Ради.

С. Президент Республіки

Стаття 102

Функції Президента Республіки

Президент Республіки Словенія є главою держави та Головнокомандувачем Збройних сил Словенії.

Стаття 103

Вибори Президента Республіки

Президент Республіки обирається на прямих загальних виборах шляхом таємного голосування.

Кандидат, який отримує більшість дійсних голосів, обирається на посаду Президента Республіки.

Президент Республіки обирається строком на п'ять років і може бути обраним щонайбільше на два строки підряд. Якщо строк повноважень Президента Республіки припадає на період, коли держава перебуває у стані війни або під час надзвичайного стану, цей строк спливає через шість місяців після припинення воєнних дій або через шість місяців після скасування надзвичайного стану.

Президентом Республіки може бути обраний лише громадянин Словенії.

Вибори на посаду Президента Республіки оголошує Голова Скупщини. Президент Республіки має бути обраний не пізніше ніж за 15 днів до спливу строку повноважень попереднього Президента Республіки.

Стаття 104

Присяга при вступі на посаду Президента Республіки

При вступі на посаду Президент Республіки складає перед Скупщиною таку присягу:

«Присягаю, що поважатиму Конституцію, діятиму відповідно до своєї совісті і доклада-тиму усіх зусиль на благо Словенії».

Стаття 105

Несумісність посад

Посада Президента Республіки є несумісною з державними посадами чи іншою діяльністю.

Стаття 106

Заміщення Президента Республіки

Якщо Президент Республіки набуває стійкої нездатності діяти, помирає, виходить у відставку чи з інших причин неспроможний здійснювати функції Президента Республіки, Голова Скупщини тимчасово обіймає посаду Президента Республіки доти, доки не буде обрано нового Президента Республіки. У такому випадку вибори нового Президента Республіки оголошуються не пізніше ніж через 15 днів після припинення повноважень попереднього Президента Республіки.

Крім того, Голова Скупщини тимчасово виконує функції Президента Республіки протягом будь-якої тимчасової відсутності Президента Республіки.

Стаття 107

Повноваження Президента Республіки

Президент Республіки має повноваження:

- оголошувати вибори до Скупщини;
- обнародувати закони;
- призначати державних посадових осіб згідно із законом;
- акредитувати та анулювати акредитацію послів Словенії в іноземних державах та консулів, які працюють в таких державах, а також приймати вірчі грамоти іноземних дипломатичних представників;
- публікувати інформацію про ратифікацію міжнародних договорів;
- здійснювати помилування;
- нагороджувати державними відзнаками, нагородами та присвоювати почесні звання;
- виконувати інші обов'язки, визначені Конституцією.

Скупщина може звертатися до Президента Республіки з пропозицією висловити думку стосовно окремих питань.

Стаття 108

Президентські укази

Якщо Скупщина не має змоги зібратися у період стану війни або під час надзвичайного стану, Президент Республіки може, за пропозицією Уряду, видавати укази, які мають силу закону.

За виняткових обставин указ може обмежити права та свободи людини згідно зі статтею 16 цієї Конституції.

Президент Республіки повинен передати кожен із таких указів до Скупщини для затвердження, як тільки Скупщина знову збереться.

Стаття 109

Відповідальність Президента Республіки

Якщо під час виконання своїх повноважень Президент Республіки діє усупереч Конституції або серйозно порушує закон, за поданням Скупщини він може стати перед Конституційним Судом.

Конституційний Суд відхиляє подання Скупщини, встановивши, що воно є недостатньо обґрунтованим. Якщо подання визнано достатньо обґрунтованим, Президент Республіки

публіки може бути усунений з посади, коли за це проголосують не менш ніж дві третини всіх суддів Конституційного Суду.

Після того, як Скупщина зробить таке подання, Конституційний Суд може заборонити Президентові Республіки виконувати обов'язки до прийняття ним рішення щодо подання.

Д. Уряд

Стаття 110 **Склад Уряду**

Уряд складається з Прем'єр-міністра та державних міністрів. Уряд та окремі міністри є самостійними у межах своєї компетенції. Міністри звітують перед Скупщиною.

Стаття 111 **Обрання Прем'єр-міністра**

Після консультацій з лідерами різних політичних груп у Скупщині Президент Республіки пропонує Скупщині кандидата на посаду Прем'єр-міністра.

Крім випадків, у яких Конституцією обумовлено інше, Прем'єр-міністра обирає Скупщина більшістю голосів усіх її депутатів. Голосування має бути таємним.

Якщо кандидат не отримує необхідної більшості голосів, Президент Республіки протягом 14 днів із дня голосування може поновити консультації та запропонувати Скупщині нового або того самого кандидата. Крім того, кандидатів можуть висувати політичні групи у Скупщині або десять і більше депутатів Скупщини. Якщо протягом цього періоду висунено більше одного кандидата, Скупщина спершу проводить голосування стосовно кандидата, якого висунув Президент Республіки. Якщо цього кандидата не обрано, проводиться голосування стосовно кожного іншого кандидата в порядку висунення його кандидатури.

Якщо жодного з кандидатів не обрано на посаду Прем'єр-міністра згідно з процедурою, визначеною в попередньому абзаці, і Скупщина протягом 48 годин не вирішить більшістю голосів присутніх депутатів, які брали участь у голосуванні, провести подальше голосування стосовно кандидатур на посаду Прем'єр-міністра, Президент Республіки розпускає Скупщину та оголошує нові вибори. За результатами будь-якого подальшого голосування стосовно кандидатур на посаду Прем'єр-міністра нового Прем'єр-міністра може бути обрано більшістю голосів присутніх депутатів, що голосували. Голосування стосовно кожної з кандидатур, які було висунуто раніше згідно з процедурою, визначеною у попередньому абзаці, проводиться з урахуванням кількості голосів, отриманих на попередньому голосуванні кожним із кандидатів. Якщо жодного з цих кандидатів не обрано, голосування проводиться стосовно кожної з нових кандидатур,

висунутих перед голосуванням, що проводилося згідно з положеннями цього абзацу, і першою буде кандидатура, подана Президентом Республіки.

Якщо після всіх голосувань, проведених згідно з процедурою, визначеною в попередньому абзаці, жодний кандидат не отримає необхідної для обрання більшості голосів, Президент Республіки розпускає Скупщину та оголошує нові вибори до Скупщини.

Стаття 112

Призначення державних міністрів

Державних міністрів призначає на посаду та звільняє з посади Скупщина за пропозицією Прем'єр-міністра.

Особа, яку пропонує Прем'єр-міністр, перед своїм призначенням повинна відповісти на запитання комісії, уповноваженої на це Скупщиною.

Стаття 113

Посадова присяга

Перед тим як приступити до виконання своїх повноважень, Прем'єр-міністр та кожний державний міністр складають перед Скупщиною присягу, приписану статтею 104 цієї Конституції.

Стаття 114

Організація Уряду

Прем'єр-міністр несе відповідальність за політичну єдність, за напрям діяльності та за адміністративну програму Уряду, а також за координацію роботи різних державних міністрів. Міністри несуть колективну відповідальність за роботу Уряду, а кожний міністр окремо відповідає за роботу свого міністерства.

Склад та порядок діяльності Уряду, а також кількість державних міністерств, їх компетенція та організація регулюються законом.

Стаття 115

Припинення строку повноважень Прем'єр-міністра та міністрів

Строк повноважень Прем'єр-міністра та міністрів припиняється, коли збирається новообрана Скупщина. Строк повноважень міністра також припиняється, коли Прем'єр-міністр припиняє виконувати свої обов'язки з будь-яких інших причин. Строк повноважень міністра також припиняється після усунення його з посади або після його відставки. Однак у подібних випадках такий міністр продовжує виконувати свої офіційні обов'язки до обрання нового Прем'єр-міністра або до призначення нового міністра, — залежно від обставин.

Стаття 116 **Вотум недовіри**

За поданням не менш ніж 10 депутатів та шляхом голосування більшістю всіх обраних депутатів Скупщина може обрати нового Прем'єр-міністра. Таке рішення вважається проявом недовіри Урядові, вираженим Скупщиною. Коли виражається недовіра, Прем'єр-міністр, який у цей час перебуває на посаді, вважається звільненим від своїх офіційних обов'язків, але він сам і міністри Уряду продовжують виконувати свої обов'язки до складення присяги новим Урядом.

Крім випадків, коли Скупщина вирішить інакше більшістю у дві третини голосів усіх обраних депутатів, або коли держава перебуває у стані війни, або коли оголошено надзвичайний стан, між пропозицією про обрання нового Прем'єр-міністра та будь-яким голосуванням з приводу такої пропозиції має минути не менше 48 годин. Коли Прем'єр-міністра, який у цей час перебуває на посаді, було обрано згідно з процедурою, описаною в абзаці 4 статті 111 цієї Конституції, більшість присутніх депутатів Скупщини, що беруть участь у голосуванні, може за поданням не менш ніж 10 депутатів обрати нового Прем'єр-міністра і тим самим виразити недовіру Прем'єр-міністрові, який на цей час обіймає посаду.

Стаття 117 **Вотум довіри Урядові**

Прем'єр-міністр може вимагати від Скупщини вираження вотуму довіри Урядові. Якщо такий вотум не виражається більшістю усіх обраних депутатів, Скупщина повинна протягом тридцяти днів або обрати нового Прем'єр-міністра, або новим голосуванням виразити свою довіру Прем'єр-міністрові, який на цей час обіймає посаду. Якщо цього не станеться, Президент Республіки розпускає Скупщину та оголошує нові вибори. Прем'єр-міністр може поєднати голосування щодо пропозиції про довіру його Урядові з голосуванням Скупщини щодо прийняття якогось закону чи щодо іншого питання. Якщо голосування не дає необхідної більшості, вважається, що таке голосування є вираженням недовіри Урядові.

Між внесенням пропозиції про вотум недовіри Урядові та будь-яким голосуванням з цього приводу має минути не менш як 48 годин.

Стаття 118 **Запит**

Робити запит стосовно роботи Уряду чи окремого державного міністра можуть не менш ніж десять депутатів Скупщини.

Якщо після такого запиту більшість усіх обраних депутатів виражає недовіру Урядові або окремому конкретному міністрові, вважається, що Уряд або такий міністр усунені Скупщиною від виконання обов'язків.

Стаття 119

Обвинувачення проти Прем'єр-міністра чи проти будь-якого державного міністра

Скупщина може притягти Прем'єр-міністра чи будь-якого державного міністра до відповідальності перед Конституційним Судом у зв'язку з обвинуваченнями у порушеннях Конституції чи закону, — порушеннях, що були вчинені ними під час виконання повноважень. Конституційний Суд виносить рішення щодо кожного такого обвинувачення згідно з положеннями статті 109 Конституції.

Е. Державна адміністрація

Стаття 120

Організація та робота державної адміністрації

Організація та повноваження державної адміністрації, а також спосіб призначення державних службовців регулюються законом.

Обов'язки та функції державної адміністрації здійснюються незалежно і згідно з Конституцією та законом.

Право судового перегляду тих дій та рішень усіх адміністративних органів та уповноважених властей, які зачіпають права та юридичний статус окремих осіб чи організацій, гарантується.

Стаття 121

Обов'язки та функції державної адміністрації

Обов'язки та функції державної адміністрації безпосередньо здійснюють різні державні міністри.

Окремі повноваження державної адміністрації згідно із законом можуть бути надані іншим державним організаціям та посадовим особам.

Стаття 122

Служба в державній адміністрації

Усі призначення на посади в державній адміністрації здійснюються згідно з процедурою лобору на державні посади, за винятком випадків, визначених законом.

Ф. Національна оборона

Стаття 123

Обов'язок проходити службу в Збройних силах

Участь в обороні держави є обов'язковою для кожного громадянина в таких межах і в такий спосіб, що визначаються законом.

Громадянинів, який через свої релігійні, філософські чи гуманітарні погляди не воліє виконувати військовий обов'язок, надається можливість взяти участь в обороні держави якимось іншим чином.

Стаття 124

Оборона держави

Спосіб, у який захищається територіальна недоторканність та цілісність держави, організація такої оборони регулюються законом, який має бути прийнятий більшістю у дві третини голосів присутніх депутатів Скупщини.

Скупщина несе відповідальність за контроль щодо питань національної оборони.

Основою національної безпеки є, перш за все, політика сприяння миру, етнічному миру та політика ненападу.

Г. Судова влада

Стаття 125

Незалежність судової влади

Судді незалежно здійснюють свої обов'язки згідно з Конституцією та законом.

Стаття 126

Організація та юрисдикція судів

Організація та юрисдикція судів визначаються законом.

Утворення надзвичайних судів, а також військових трибуналів у мирний час забороняється.

Стаття 127

Верховний Суд

Верховний Суд є найвищим судом у державі.

Він є судом апеляційної юрисдикції і розглядає також інші питання, що визначаються законом.

Стаття 128

Участь громадян у здійсненні правосуддя

Умови та спосіб участі громадян у здійсненні правосуддя регулюються законом.

Стаття 129

Безстроковість посади судді

Посада судді є постійною. Вік та інші умови обрання, а також вік та інші умови виходу у відставку визначаються законом.

Стаття 130

Обрання суддів

Скупщина обирає суддів за рекомендацією Судової ради.

Стаття 131

Судова рада

Судова рада складається з одинадцяти членів. П'ять її членів обирає Скупщина шляхом голосування стосовно кандидатів, висунутих Президентом Республіки з числа практикуючих адвокатів, викладачів права та інших правників. Шість членів обираються з числа суддів, що обіймають безстрокові суддівські посади. Голову Судової ради обирають члени Судової ради зі свого складу.

Стаття 132

Припинення строку повноважень судді та усунення його з посади

Умови, за яких припиняється строк повноважень судді, визначаються законом.

Коли суддя порушує Конституцію або вчиняє серйозне порушення закону під час виконання своїх обов'язків, Скупщина може звільнити його за рекомендацією Судової ради.

Коли судом відповідної юрисдикції встановлено, що суддя умисне вчинив злочин під час виконання службових обов'язків і тим самим допустив зловживання своїм становищем, Скупщина усуває його з посади.

Стаття 133

Несумісність суддівської посади

Посада судді є несумісною з посадою в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та будь-якому органі будь-якої політичної партії, а також з іншими посадами і видами діяльності, що можуть визначатися законом.

Стаття 134

Недоторканність суддів

Жодну особу, яка бере участь у прийнятті судового рішення, не може бути притягнуто до відповідальності за будь-яку думку, висловлену нею у суді при прийнятті цього рішення.

Якщо суддю підозрюють у злочинній діяльності під час виконання ним суддівських обов'язків, його не можна затримати чи порушити проти нього будь-яку справу без дозволу Скупщини.

Н. Посада Державного прокурора

Стаття 135

Посада Державного прокурора

Державний прокурор несе відповідальність за виставлення кримінальних обвинувачень, виступає обвинувачем у кримінальних справах у суді та виконує інші обов'язки, приписані законом.

Управління Державною прокуратурою та її повноваження регулюються законом.

Стаття 136

Несумісність посади Державного прокурора

Посада Державного прокурора є несумісною з посадою в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та будь-якому органі будь-якої політичної партії, а також з іншими посадами і видами діяльності, що можуть визначатися законом.

І. Адвокати та державні нотаріуси

Стаття 137

Адвокати та державні нотаріуси

Адвокати діють як представники незалежної професії у здійсненні правосуддя, підкоряючись законові.

Послуги, які надають державні нотаріуси відповідно до своїх професійних повноважень, є такими, як визначено у законі.

Частина V

Самоврядування

А. Місцеве самоврядування

Стаття 138

Здійснення повноважень та функцій, що належать місцевій владі

Словенці здійснюють місцеву владу з допомогою муніципалітетів та інших місцевих самоврядних організацій.

Стаття 139

Муніципалітети

Муніципалітети є самоврядними органами місцевої влади.

Муніципалітет може представляти один або кілька населених пунктів, жителі яких мають спільні потреби та інтереси.

Муніципалітет може бути утворений законодавчим актом після того, як населення відповідного округу виразить свою волю на референдумі в підтримку утворення муніципалітету. Територіальні межі муніципалітету визначаються законом.

Стаття 140

Повноваження органів місцевого самоврядування

Коло обов'язків і функцій, що їх виконує муніципалітет, має бути співвіднесене зі справами місцевого характеру, які стосуються тільки відповідного населення. Ці справи муніципалітет може вирішувати самостійно.

Своїм законодавчим актом держава може передати повноваження, що належать до компетенції органів державної влади, муніципалітетам та іншим органам місцевого самов-

рядування, якщо муніципалітети та інші органи дадуть на це свою згоду і якщо будуть надані засоби для виконання таких повноважень.

Держава повинна здійснювати контроль за тим, щоб муніципалітети та інші органи місцевого самоврядування належним чином виконували всі повноваження, доручені їм державою.

Стаття 141

Міські муніципалітети

Містечко або місто може здобути статус муніципалітету відповідно до процедури та умов, передбачених законом.

Окремі повноваження, пов'язані з міськими потребами, держава може передати міським муніципалітетам за відповідними законодавчими актами.

Стаття 142

Доходи муніципалітетів

Муніципалітети мають право на власні доходи. Ті муніципалітети, які не мають достатньо коштів і не спроможні покрити всі витрати для виконання своїх повноважень, можуть одержати від держави фінансову допомогу відповідно до принципів і критеріїв, передбачених законом.

Стаття 143

Укрупнені органи місцевого самоврядування

Муніципалітети мають право вільно об'єднуватися з іншими муніципалітетами для утворення укрупнених органів або регіональних органів місцевого самоврядування для здійснення адміністративної влади та вирішення питань, що стосуються спільних інтересів. Держава, за угодою з укрупненими органами та регіональними органами місцевого самоврядування, у межах компетенції цих органів може передавати їм певні повноваження, які належать до компетенції органів державної влади. Держава регулює порядок, згідно з яким такі органи подають рекомендації щодо передавання їм повноважень державою, та порядок, згідно з яким вони виконують ці повноваження.

Принципи передання повноважень відповідно до попереднього пункту визначаються законом.

Стаття 144

Контроль з боку державної влади

Уповноважені органи державної влади здійснюють контроль за правозгідним виконанням повноважень органами місцевого самоврядування.

В. Інші форми самоврядування

Стаття 145

Інші органи місцевого самоврядування

Громадяни можуть об'єднуватися та утворювати інші органи місцевого самоврядування для реалізації своїх спільних інтересів.

Певні справи, що належать до компетенції органів державної влади, законом можуть бути передані для вирішення в місцевих органах самоврядування.

Частина VI

Державні фінанси

Стаття 146

**Фінансування органів державної влади
та органів місцевого самоврядування**

Діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування фінансується за рахунок податків та інших обов'язкових зборів, що їх вони встановили, та від інших прибутків, які вони можуть одержати зі своїх активів.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні підтвердити розмір своїх активів і пасивів відповідними фінансовими звітами.

Стаття 147

Податки

Держава стягує податки, мито та інші збори відповідно до закону. Органи місцевого самоврядування стягують податки та інші збори у випадках, визначених Конституцією і законом.

Стаття 148

Бюджети

Усі одержані доходи і всі суми грошей, витрачені державою та органами місцевого самоврядування на громадські потреби, мають бути відповідно враховані у бюджетах цих органів.

У тих випадках, коли державний чи місцевий бюджет не був належним чином офіційно схвалений, витрати органу державної влади чи органу місцевого самоврядування мають бути тимчасово фінансовані відповідно до умов попереднього державного чи місцевого бюджету.

Стаття 149

Державні позики

Держава має право брати позики або видавати кредит тільки на таких умовах, які визначені законом.

Стаття 150

Управління Генерального ревізора

Управління Генерального ревізора є органом, який несе повну відповідальність за контроль над державними фінансами, державним бюджетом і витратами на державні потреби.

Функції і повноваження Управління Генерального ревізора визначаються законом.

Управління Генерального ревізора здійснює свої функції незалежно і підкоряється тільки Конституції і законам.

Стаття 151

Призначення службових осіб Управління Генерального ревізора

Службові особи Управління Генерального ревізора призначаються на посади Скупщиною.

Стаття 152

Центральний банк

Словенія має Центральний банк, що є незалежним у своїх діях і підзвітним Скупщині. Центральний банк засновується згідно із законом.

Голова Центрального банку призначається Скупщиною.

Частина VII

Конституційність і законність

Стаття 153

Відповідність законодавчих актів

Законодавчі акти, постанови та інші нормативно-правні акти мають відповідати Конституції.

Законодавчі акти мають відповідати загальноприйнятим принципам міжнародного права і міжнародним договорам, схваленим Скупщиною, а постанови та інші нормативно-правні акти мають відповідати іншим затвердженим міжнародним договорам.

Постанови та інші нормативно-правні акти повинні відповідати Конституції та законам.

Кожний акт і кожна дія органів державної влади, органів місцевого самоврядування та законних властей мають спиратися на законодавчий акт або на постанову, що відповідають закону.

Стаття 154

Чинність нормативних актів та їх обнародування

Законодавчі акти, постанови і рішення мають бути обнародовані до набуття ними чинності. Законодавчий акт, постанова або рішення набуває чинності через п'ятнадцять днів після обнародування, якщо в самій постанові чи в розпорядженні немає застереження щодо цього строку.

Законодавчі акти мають бути обнародовані в державній офіційній газеті, а рішення органів місцевого самоврядування мають бути обнародовані в тих офіційних виданнях, які визначаються відповідним органом місцевого самоврядування.

Стаття 155

Заборона законодавчих актів із зворотною силою

Жодний законодавчий акт, постанова чи інший підзаконний акт не можуть бути витлумачені як такі, що мають зворотню силу.

Певний закон має зворотню силу тільки тоді, коли цього вимагають сам законодавчий акт, громадські інтереси, а також за умови, що тим самим не будуть порушені набуті права.

Стаття 156

Процедура для визначення конституційності

Якщо суд, розглядаючи якусь справу, вирішить, що законодавчий акт, який слід застосувати в конкретному випадку, є неконституційним, розгляд справи слід припинити і питання про конституційність цього законодавчого акта передати на розгляд Конституційного Суду. Розгляд справи в суді може бути продовжений тільки після того, як Конституційний Суд винесе своє рішення.

Стаття 157

Спори з адміністративних питань

Суди відповідної юрисдикції уповноважені виносити рішення про те, чи мають юридичну силу постанови органів державної влади, органів місцевого самоврядування та законних властей стосовно адміністративних спорів і стосовно прав, обов'язків та правоможностей окремих осіб чи організацій, але тільки тоді, коли закон прямо не передбачає альтернативного порядку їх вирішення.

Якщо іншого правового порядку не передбачено, суди відповідної юрисдикції уповноважені також виносити рішення про те, чи мають юридичну силу ті або інші індивідуальні дії, які порушують конституційні права особи.

Стаття 158

Остаточність правових рішень

Правні наслідки, які випливають з остаточного рішення компетентного органу, можна відкласти, скасувати, виправити тільки в таких випадках або відповідно до таких процедур, що передбачені законом.

Стаття 159

Уповноважений з прав людини

Уповноважений, який відповідає за додержання прав людини у справах, пов'язаних з діяльністю державної адміністрації, органів місцевого самоврядування і законних властей, призначається відповідно до закону.

Спеціальним уповноваженням згідно із законом може бути надано право виносити рішення з певних питань.

Частина VIII

Конституційний Суд

Стаття 160

Юрисдикція Конституційного Суду

Конституційний Суд вирішує справи щодо:

- відповідності законів Конституції;
- відповідності законів, постанов і рішень органів місцевого самоврядування міжнародним договорам, укладеним державою, і загальним принципам міжнародного права;
- відповідності постанов Конституції та законів;
- відповідності рішень органів місцевого самоврядування Конституції та законам;

- відповідності обнародованих регулятивних заходів законних властей Конституції, законодавчим актам і постановам;
- скарг про порушення Конституції, спричинених діями окремих осіб, що порушують права та свободи людини;
- спорів між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і спорів між самими органами місцевого самоврядування з питань компетенції;
- спорів між судами та іншими органами державної влади з питань компетенції;
- спорів між Скупщиною, Президентом Республіки та Урядом з питань компетенції;
- неконституційних дій і діяльності політичних партій,

а також інші подібні справи, які відповідно до Конституції або закону належать до відання Конституційного Суду.

На вимогу Президента Республіки, Уряду або не менш ніж третини депутатів Скупщини Конституційний Суд повинен висловити свою думку щодо відповідності того чи іншого міжнародного договору Конституції, коли йдеться про прийняття цього договору державою. Скупщина зобов'язана врахувати думку Конституційного Суду.

Окрім випадків, передбачених законом, Конституційний Суд вирішує спірні питання щодо конституційності тільки тоді, коли вичерпані всі інші законні засоби. Конституційний Суд повинен вирішити, чи розглядати йому питання щодо конституційності, — відповідно до порядку, встановленого законом.

Стаття 161

Скасування законодавчих актів

Встановивши, що законодавчий акт є неконституційним, Конституційний Суд повинен скасувати цей акт повністю або частково. Кожне відповідне рішення набуває чинності негайно або у визначений Конституційним Судом строк, який не повинен перевищувати одного року. Конституційний Суд зупиняє або припиняє дію постанов, рішень органів місцевого самоврядування та інших нормативно-правних актів, що визнані неконституційними або незаконними. Поки Конституційний Суд остаточно вирішить питання щодо конституційності або чинності того чи іншого акта, він може повністю або частково зупинити його дію — відповідно до умов, передбачених законом.

Якщо Конституційний Суд під час розгляду скарги про порушення Конституції вирішить, що постанова, рішення органу місцевого самоврядування чи інший нормативно-правний акт є неконституційними, він може — відповідно до положення першого абзацу цієї статті — зупинити дію такої постанови, рішення органу місцевого самоврядування чи інших нормативно-правних актів або анулювати їх. Правні наслідки, які впливають з рішень Конституційного Суду, регулюються законом.

Стаття 162

Судочинство Конституційного Суду

Порядок судочинства Конституційного Суду визначається законом.

Закон визначає, хто може вимагати порушення справи в Конституційному Суді.

Будь-яка особа, яка хоче вирішити правну проблему, як то визначено законом, може порушити справу в Конституційному Суді. Крім випадків, передбачених Конституцією або законом, Конституційний Суд приймає рішення більшістю голосів усіх суддів.

Питання про те, чи повинен Конституційний Суд приймати заяву щодо порушення Конституції, члени Конституційного Суду вирішують такою кількістю голосів, що визначається законом.

Стаття 163

Склад Конституційного суду і його вибори

Конституційний Суд складається з дев'яти суддів, обраних Скупщиною відповідно до закону за поданням Президента Республіки.

Судді обираються з-поміж найдосвідченіших правників.

Голова Конституційного Суду, обраний судьями зі свого складу, обіймає цю посаду протягом трьох років.

Стаття 164

Дострокове припинення повноважень судді Конституційного Суду

Суддя Конституційного Суду може бути усунений зі своєї посади до спливу строку повноважень за обставин, що визначаються законом, але тільки у випадку, якщо:

- суддя сам подає у відставку;
- суддю засуджено до ув'язнення за злочин, або
- суддя набуває стійкої нездатності виконувати свої обов'язки.

Стаття 165

Строк повноважень судді

Суддя Конституційного Суду обирається строком на дев'ять років і не може бути обраний на новий строк.

Після спливу строку повноважень суддя Конституційного Суду і далі виконує суддівські обов'язки аж до обрання свого наступника.

Стаття 166 **Несумісність посади**

Посада судді Конституційного Суду несумісна з посадою в будь-якому органі державної влади, в органі місцевого самоврядування чи в будь-якому органі будь-якої політичної партії, а також з іншими посадами чи з діяльністю, що визначаються законом як несумісні з посадою судді Конституційного Суду.

Стаття 167 **Недоторканність**

Судді Конституційного Суду користуються такою самою недоторканністю, як і депутати Скупщини. Питання про недоторканність розглядає Скупщина.

Частина IX

Процедура внесення поправок до Конституції

Стаття 168 **Ініціатива внесення поправки**

Пропозицію внести до Конституції поправку можуть подати не менш як двадцять депутатів Скупщини, або Уряд, або не менш як тридцять тисяч виборців.

Для прийняття поправки до розгляду Скупщиною необхідні дві третини голосів присутніх депутатів Скупщини, які беруть участь у голосуванні.

Стаття 169 **Зміна Конституції**

Скупщина затверджує зміну Конституції, якщо за це проголосують дві третини усіх обраних депутатів.

Стаття 170 **Затвердження зміни Конституції шляхом референдуму**

Будь-яка пропозиція про зміну Конституції, що має розглядатися Скупщиною, повинна бути затверджена на референдумі, якщо цього вимагають не менш ніж тридцять депутатів Скупщини.

Поправка вважається затвердженою на референдумі, якщо більшість громадян, які мають право голосу, взяли у ньому участь, а більшість із тих, що голосували, висловляться за поправку.

Стаття 171 **Обнародування поправки до Конституції**

Поправка до Конституції стає чинною після її оголошення у Скупщині.

Частина X **Перехідні та прикінцеві положення**

Стаття 172

Конституція стає чинною після її проголошення.

Стаття 173

Окремі положення Конституції діють із дня її проголошення, крім тих випадків, коли їхня дія відкладається спеціальним законодавчим актом.

Стаття 174

Законодавчий акт щодо введення в дію Конституції повинен забезпечити належні перехідні заходи для її введення.

Такий законодавчий акт має бути схвалений не менш ніж двома третинами голосів усіх членів усіх палат парламенту Республіки Словенія.

КОНСТИТУЦІЯ
РЕСПУБЛІКИ
УГОРЩИНА

З метою сприяння переходові до правової держави, що ґрунтується на багатопартійній системі, парламентській демократії і соціально-ринковій економіці, Національна Асамблея (Державні Збори) на період до прийняття нової Конституції країни визначає такий текст Конституції Угорщини:

Глава I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Угорщина є республікою.

Стаття 2

1. Республіка Угорщина є незалежною демократичною правовою державою.
2. У Республіці Угорщина вся влада належить народові, який здійснює суверенітет як через своїх обраних представників, так і безпосередньо.
3. Діяльність будь-яких громадських організацій, державних органів або громадян не може бути спрямована на захоплення влади насильницьким шляхом чи на виключне володіння владою. Кожен має право, а також зобов'язаний застосовувати правові заходи проти таких спроб.

Стаття 3

1. У Республіці Угорщина можуть вільно створюватися і вільно функціонувати політичні партії за умови додержання Конституції та конституційних законів.
2. Партії беруть участь у формуванні та вираженні волі народу.
3. Партії не здійснюють владу безпосередньо. Жодна партія не може контролювати будь-які державні органи. З метою розмежувати партійну та державну владу закон визначає посади і державні установи, де не можуть працювати члени або посадові особи будь-якої партії.

Стаття 4

Професійні спілки та інші організації, що представляють інтереси громадян, захищають і виражають інтереси найманих працівників, членів кооперативів та підприємців.

Стаття 5

Республіка Угорщина захищає свободу і владу народу, незалежність і територіальну цілісність держави, а також кордонів, визначених міжнародними договорами.

Стаття 6

1. Республіка Угорщина відкидає війну як засіб розв'язання спорів між державами і утримується від застосування сили, спрямованої проти незалежності чи територіальної цілісності інших держав, та від застосування загрози силою.
2. Республіка Угорщина прагне до співробітництва з усіма народами та країнами світу.
3. Республіка Угорщина визнає свою відповідальність перед угорцями, які живуть за межами країни, та сприяє їм у встановленні зв'язків з Угорщиною.

Стаття 7

1. Правна система Республіки Угорщина включає загальноприйняті норми міжнародного права та забезпечує узгодженість між взятими міжнародно-правними зобов'язаннями і внутрішнім правом.
2. Процес законотворення регулюється законом, для введення якого вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 8

1. Республіка Угорщина визнає недоторканність та невідчужуваність основних прав людини: поважати і захищати їх — першочерговий обов'язок держави.
2. В Республіці Угорщина норми щодо забезпечення основних прав та обов'язків визначаються законом, який, проте, не повинен обмежувати реального змісту будь-якого із основних прав.
3. (Скасовано актом XL 1990 р.)
4. Під час кризового стану, надзвичайного стану або іншої небезпечної ситуації здійснення основних прав, за винятком основних прав, зазначених у статтях із 54 по 56, у пунктах з 2 по 4 статті 57, в статті 60, у статтях із 66 по 69, а також у статті 70/E, може бути зупинене або обмежене.

Стаття 9

1. Економіка Угорщини має ринковий характер, а публічна та приватна власність користується однаковою підтримкою і перебуває в рівних умовах.
2. Республіка Угорщина визнає і підтримує право підприємництва та вільної економічної конкуренції.

Стаття 10

1. Власність Угорської держави є загальнонаціональним надбанням.
2. Сфера виключної власності та виключної господарської діяльності держави визначається законом.

Стаття 11

Підприємства з державною формою власності та державні організації, що провадять незалежну господарську діяльність, керуються законами, які визначають спосіб управління, відповідальність цих підприємств чи організацій та рід іншої діяльності.

Стаття 12

1. Держава підтримує кооперативи, утворені на основі добровільних об'єднань, та визнає їхню незалежність.
2. Держава поважає муніципальну власність.

Стаття 13

1. Республіка Угорщина гарантує право власності.
2. Відчуження майна дозволяється виключно в державних інтересах у випадках і способом, що визначаються законом, та з повним, безумовним і негайним відшкодуванням.

Стаття 14

Конституція гарантує право успадкування.

Стаття 15

Республіка Угорщина захищає інститути шлюбу та сім'ї.

Стаття 16

Республіка Угорщина приділяє особливу увагу безпеці життя, вихованню і навчанню молодого покоління та захищає його інтереси.

Стаття 17

Республіка Угорщина підтримує малозабезпечених шляхом різноманітних заходів соціальної допомоги.

Стаття 18

Республіка Угорщина визнає і втілює в життя право кожного на сприятливе навколишнє середовище.

Глава II НАЦІОНАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

Стаття 19

1. Верховним органом державної влади та представницьким органом народу Республіки Угорщина є Національна Асамблея.
2. Національна Асамблея, здійснюючи свої права, що випливають із народного суверенітету, гарантує конституційний порядок у суспільстві і визначає структуру, напрями та умови управління.
3. Здійснюючи свою владу, Національна Асамблея:
 - a) приймає Конституцію Республіки Угорщина;
 - b) приймає закони;
 - c) визначає план соціально-економічного розвитку країни;
 - d) визначає баланс державних фінансів, затверджує державний бюджет та забезпечує його виконання;
 - e) приймає рішення щодо програми Уряду;
 - f) укладає міжнародні договори, що мають особливе значення для міжнародних відносин Республіки Угорщина;
 - g) приймає рішення про оголошення війни та укладення миру;
 - h) у випадку стану війни чи виникнення загрози збройного нападу з боку іноземних держав (небезпека війни) оголошує кризовий стан і створює Раду оборони;
 - i) у випадку збройних дій, спрямованих на повалення конституційного ладу чи захоплення влади, а також у випадку небезпечних актів насильства — збройних чи підготовлених з допомогою зброї, — що загрожують безпеці життя і майна громадян, та у випадках стихійного лиха чи промислових катастроф (надалі усе разом: неминуча потреба) оголошує надзвичайний стан;
 - j) приймає рішення про розгортання Збройних сил за межами або всередині країни;
 - k) обирає Президента Республіки, Прем'єр-міністра, членів Конституційного Суду, Уповноваженого Національної Асамблеї з прав людини та Уповноваженого Національної Асамблеї з прав національних та етнічних меншин, Голову та заступника Голови Державного аудиторського управління, Голову Верховного Суду та Генерального прокурора;

l) за рекомендацією Уряду, поданою після отримання рішення Конституційного Суду, розпускає місцеві представницькі органи, діяльність яких суперечить Конституції; приймає рішення щодо назв, території та розташування округів, щодо надання містам привілеїв округів та щодо формування районів столичного міста;

m) має виключне право оголошувати амністію.

4. Прийняття рішень відповідно до підпунктів g, h, i та j пункту 3 вимагає двох третин голосів представників Національної Асамблеї.

5. Національною Асамблеєю може бути призначений всенародний референдум. Прийняття закону про всенародний референдум вимагає двох третин голосів представників Національної Асамблеї.

Стаття 19/А

1. У випадку, коли Національна Асамблея нездатна прийняти такі рішення, Президент Республіки має право оголосити стан війни, кризовий стан, створити Раду оборони, а також оголосити надзвичайний стан.

2. Національна Асамблея вважається нездатною прийняти такі рішення, якщо вона знаходиться не на сесії, якщо немає часу прийняти такі рішення, а також якщо у випадках, які призводять до стану війни, кризового або надзвичайного стану, її скликання натрапляє на нездоланні перепони.

3. Факт нездатності Національної Асамблеї діяти та підстави для оголошення стану війни, кризового або надзвичайного стану встановлюються спільно Головою Національної Асамблеї, Головою Конституційного Суду та Прем'єр-міністром.

4. Національна Асамблея розглядає підстави для оголошення стану війни, кризового чи надзвичайного стану на своєму першому засіданні після усунення причин нездатності діяти і приймає рішення про законність вжитих заходів. Таке рішення вимагає двох третин голосів представників Національної Асамблеї.

Стаття 19/В

1. Під час кризового стану Рада оборони уповноважена вирішувати питання про розгортання Збройних сил за межами або всередині країни, а також застосовувати виняткові заходи, визначені окремим законом.

2. Головою Ради оборони є Президент Республіки, її членами є: Голова Національної Асамблеї, лідери груп представників партій, які входять до складу Національної Асамблеї, Прем'єр-міністр, міністри, а також Верховний головнокомандувач та командувач Збройних сил Угорщини.

3. Рада оборони здійснює:

a) права, делеговані їй Національною Асамблеєю;

b) повноваження Президента Республіки;

с) повноваження Уряду.

4. Рада оборони має повноваження видавати укази, а також припиняти застосування певних законів або відходити від окремих положень законів, вживати виняткових заходів, проте не має права припиняти дію Конституції.

5. Укази, видані Радою оборони, втрачають чинність після скасування кризового стану, якщо їх дію не буде продовжено Національною Асамблеєю.

6. Функціонування Конституційного Суду не може бути обмежене навіть під час кризового або надзвичайного стану чи стану війни.

Стаття 19/С

1. Під час надзвичайного стану і в разі неможливості функціонування Національної Асамблеї Президент Республіки має право приймати рішення про розгортання Збройних сил.

2. Під час надзвичайного стану Президент Республіки видає указ про вжиття виняткових заходів, що визначаються окремим законом.

3. Президент Республіки негайно сповіщає Голову Національної Асамблеї про вжиті виняткові заходи. Під час надзвичайного стану і в разі неможливості функціонування Національної Асамблеї Комітет оборони Національної Асамблеї працює в режимі постійного засідання.

4. Виняткові заходи, введені указом, залишаються чинними протягом 30 днів, якщо їх дія не продовжена Національною Асамблеєю, а в разі, якщо вона нездатна діяти, — Комітетом оборони Національної Асамблеї.

5. В інших випадках правила управління під час кризового стану застосовуються і під час надзвичайного стану.

Стаття 19/D

Для прийняття закону про детальні правила, що застосовуються під час кризового і надзвичайного стану, вимагаються дві третини голосів присутніх на Національній Асамблеї представників.

Стаття 20

1. Національна Асамблея обирається строком на чотири роки.

2. Представники Національної Асамблеї здійснюють свої повноваження з метою служіння інтересам народу.

3. Представники Національної Асамблеї наділені правом недоторканності відповідно до положень закону про правний статус представників Національної Асамблеї.

4. Представники Національної Асамблеї повинні мати винагороду, достатню для забезпечення їхньої незалежності, тобто їм надається право мати певні пільги та право на

відшкодування витрат. Для прийняття закону про розмір винагороди, відшкодувань, а також про пільги вимагаються дві третини голосів присутніх представників.

5. Президент Республіки, члени Конституційного Суду, Уповноважений Національної Асамблеї з прав людини, Голова Державного аудиторського управління, заступник Голови та аудитори, судді, прокурори, працівники органів державної адміністрації, за винятком членів Уряду і заступників міністрів, службовці Збройних сил, поліції та інших органів правопорядку не можуть бути представниками Національної Асамблеї. Інші випадки несумісності посади представника можуть бути встановлені законом.

6. Для прийняття закону про правний статус представників Національної Асамблеї вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 20/А

1. Повноваження представників Національної Асамблеї припиняються у випадках:

- a) припинення функціонування Національної Асамблеї;
- b) смерті представника;
- c) оголошення несумісності посади;
- d) відставки;
- e) втрати виборчого права.

2. Якщо твердження про несумісність посади (пункт 5 статті 20) висунуто проти представника, який виконує свої повноваження, за пропозицією іншого представника, Національна Асамблея приймає рішення щодо визнання несумісності посади.

3. Заявою, адресованою Національній Асамблеї, представники можуть відмовитися від своїх мандатів. Для того, щоб відставка набула чинності, ніяких рішень Національної Асамблеї не вимагається.

Стаття 21

1. Національна Асамблея обирає Голову, заступника Голови та секретарів з-поміж своїх членів.

2. Національна Асамблея утворює постійні комітети з-поміж своїх членів і може доручати комітетові вивчення будь-якої справи.

3. Кожен зобов'язаний надавати необхідні дані на вимогу комітетів Національної Асамблеї та давати свідчення перед ними.

Стаття 22

1. Щороку відбуваються дві регулярні сесії Національної Асамблеї: з 1 лютого до 15 червня і з 1 вересня до 15 грудня.

2. Перше засідання Національної Асамблеї скликається Президентом Республіки через місяць після виборів; в іншому випадку сесію скликає Голова Національної Асамблеї, який і проводить перше засідання.
3. Національна Асамблея скликається за письмовою вимогою Президента Республіки, Уряду або однієї п'ятої представників. У вимозі має бути зазначено причину скликання, бажану дату і порядок денний.
4. Президент Республіки може один раз протягом сесії перенести засідання на строк до тридцяти днів.
5. Протягом цього строку на письмову вимогу однієї п'ятої представників Голова скликає Національну Асамблею не пізніше ніж через вісім днів після одержання вимоги.

Стаття 23

Засідання Національної Асамблеї є відкритими. На вимогу Президента Республіки, Уряду чи будь-якого представника Національна Асамблея двома третинами голосів представників може прийняти рішення проводити закриті засідання.

Стаття 24

1. Національна Асамблея має кворум, коли присутня більш ніж половина представників.
2. Національна Асамблея приймає свої рішення більш ніж половиною голосів присутніх представників.
3. Для внесення поправок до Конституції та прийняття певних рішень, визначених Конституцією, вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї.
4. Національна Асамблея визначає правила процедури та порядок проведення дебатов у регламенті, за прийняття якого повинні проголосувати дві третини присутніх представників.
5. Як для зміни Конституції, так і для прийняття певних рішень, визначених Конституцією, вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї.

Стаття 25

1. Законодавча ініціатива належить Президентові Республіки, Урядові, будь-якому комітетові чи будь-якому представникові Національної Асамблеї.
2. Законодавча влада належить Національній Асамблеї.
3. Закони, прийняті Національною Асамблеєю, мають бути підписані, а потім передані Президентові Республіки Головою Національної Асамблеї.

Стаття 26

1. Президент Республіки обнародує закон у п'ятнадцятиденний строк, а на вимогу Голови Національної Асамблеї у разі неминучої потреби — протягом п'яти днів після його отримання. Президент Республіки підписує закон, переданий для обнародування. Закон публікується в офіційній газеті.
2. Якщо Президент Республіки не погоджується із законом або з будь-яким його положенням, він може повернути його перед підписанням разом зі своїми зауваженнями до Національної Асамблеї протягом строку, визначеного в пункті 1.
3. Національна Асамблея ще раз розглядає закон і приймає щодо нього рішення. Після цього закон, переданий Головою Національної Асамблеї Президентові, підписується та обнародується Президентом Республіки протягом п'яти днів.
4. Президент Республіки перед підписанням закону передає його до Конституційного Суду протягом строку, визначеного пунктом 1, якщо вважає, що будь-яке з його положень є неконституційним.
5. Якщо Конституційний Суд, згідно зі своїми функціями, оголосить закон неконституційним, Президент Республіки повертає його до Національної Асамблеї; в іншому разі закон підписується і обнародується протягом п'яти днів.

Стаття 27

Представники Національної Асамблеї можуть робити запити до уповноважених Національної Асамблеї з прав людини і з прав національних та етнічних меншин, до Голови Державного аудиторського управління, до Голови Національного банку Угорщини, можуть направляти інтерпеляції і запити Урядові, будь-якому членові Уряду та Генеральному прокуророві з будь-якого питання у межах їхніх повноважень.

Стаття 28

1. Повноваження Національної Асамблеї починаються з моменту її першого засідання.
2. Національна Асамблея може оголосити про свій розпуск навіть до спливу строку своїх повноважень.
3. Президент Республіки, призначаючи день виборів, водночас може розпустити Національну Асамблею, якщо:
 - a) Національна Асамблея протягом строку своїх повноважень виражала недовіру Урядові принаймні чотири рази за дванадцять місяців;
 - b) після спливу строку повноважень Уряду Національна Асамблея не обирає особу, запропоновану Президентом Республіки на посаду Прем'єр-міністра, протягом сорока днів після першої персональної пропозиції.
4. (Скасовано актом XL 1990 р.)

5. Перед розпуском Національної Асамблеї Президент Республіки ознайомлюється з думкою Прем'єр-міністра, Голови Національної Асамблеї та лідерів груп представників партій, представлених у Національній Асамблеї.
6. Протягом трьох місяців після припинення дії мандата через оголошення про саморозпуск та розпуск Національної Асамблеї обирається нова Національна Асамблея. Національна Асамблея продовжує виконувати свої функції до першого засідання нової Національної Асамблеї.

Стаття 28/А

1. Під час кризового або надзвичайного стану саморозпуск та розпуск Національної Асамблеї неприпустимий.
2. Якщо строк повноважень Національної Асамблеї спливає під час кризового або надзвичайного стану, її мандат продовжується до закінчення кризового або надзвичайного стану.
3. У випадку виникнення стану війни, небезпеки війни або надзвичайного стану Президент Республіки може скликати Національну Асамблею, яка оголосила про свій саморозпуск або була розпущена. Національна Асамблея приймає рішення про продовження строку своїх повноважень.

Глава III ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 29

1. Главою держави Угорщина є Президент Республіки, який є виразником єдності нації та гарантом демократичного функціонування державних органів.
2. Президент Республіки є Головнокомандувачем Збройних сил.

Стаття 29/А

1. Президент Республіки обирається Національною Асамблеєю строком на чотири роки.
2. Будь-який громадянин Угорщини, який володіє правом голосу і досяг тридцятип'ятирічного віку до дня виборів, має право бути обраним Президентом Республіки.
3. Президент Республіки може бути переобраний на цю посаду тільки один раз.

Стаття 29/В

1. Виборам Президента Республіки має передувати висунення кандидатів. Для того, щоб висунення кандидатів було правомірним, необхідна письмова рекомендація принаймні 50 представників Національної Асамблеї. Висунуті кандидатури мають бути подані на розгляд Голові Національної Асамблеї до призначення дати виборів. Кожний член Національної Асамблеї може підтримати лише одного кандидата. Усі рекомендації представників, які підтримують більше одного кандидата, вважаються недійсними.
2. Національна Асамблея обирає Президента Республіки шляхом таємного голосування. За необхідності має бути проведене повторне голосування. Президентом Республіки, обраним при першому голосуванні, вважається особа, яка отримала голоси двох третин представників.
3. Якщо жоден із кандидатів не отримав належної більшості голосів, має бути проведений другий тур голосування стосовно нових кандидатур, висунутих відповідно до пункту 1. Вибори у другому турі голосування також потребують двох третин голосів представників.
4. Якщо жоден із кандидатів не отримав необхідної кількості голосів у другому турі, має відбутися третій тур голосування. У цьому випадку можна голосувати лише за двох кандидатів з найбільшою кількістю голосів, набраних у другому турі. Президентом Республіки, який обирається у третьому турі голосування, вважається кандидат, який отримав більшість голосів, незалежно від кількості представників, які взяли участь у голосуванні.
5. Процедура голосування має бути завершена не пізніше ніж протягом трьох послідовних днів.

Стаття 29/С

1. Президент Республіки має бути обраний принаймні за тридцять днів до спливу строку повноважень Президента, який складає повноваження, або — якщо цей строк закінчився раніше — протягом тридцяти днів з моменту його закінчення.
2. Вибори Президента мають бути оголошені Головою Національної Асамблеї.

Стаття 29/Д

Обраний Президент Республіки обіймає посаду з моменту спливу строку повноважень свого попередника або, якщо цей строк закінчився раніше, — на восьмий день після оголошення результатів виборів; перед тим, як стати на посаду, Президент присягає перед Національною Асамблеєю.

Стаття 29/Е

1. У випадку, якщо Президент Республіки тимчасово нездатний виконувати свої функції або якщо його перебування на посаді закінчується з будь-якої причини до спливу

строку його повноважень, функції Президента Республіки здійснюються Головою Національної Асамблеї, поки новий Президент Республіки не стане на посаду, проте із застереженням, що Голова не має повноважень направляти будь-які закони до Національної Асамблеї для перегляду чи в Конституційний Суд для перевірки, розпускати Національну Асамблею і може оголосити помилування лише тим особам, які засуджені за остаточним вироком.

2. Під час виконання обов'язків Президента Республіки Голова Національної Асамблеї не може здійснювати свої права як її представник, а функції Голови Національної Асамблеї переходять до одного із його заступників, призначеного Національною Асамблеєю.

Стаття 30

1. Посада Президента Республіки несумісна з усіма іншими державними, громадськими або політичними посадами чи повноваженнями. Президент не займається ніякими справами, що дають прибуток, не отримує винагороду за іншу діяльність, крім тієї, яка підпадає під захист авторських прав.

2. Для прийняття закону про винагороду, допомогу та розмір відшкодувань Президентів Республіки вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 30/А

1. Президент Республіки:

- a) представляє Угорську державу;
- b) укладає міжнародні договори від імені Республіки Угорщина; якщо предмет договору належить до сфери компетенції законодавства, вимагається попередня згода Національної Асамблеї для укладення договору;
- c) акредитує і приймає послів і посланників;
- d) призначає дату загальних виборів до Національної Асамблеї та до місцевих органів влади;
- e) може бути присутнім на засіданнях і звертатися до Національної Асамблеї та до її комітетів;
- f) може подавати на розгляд до Національної Асамблеї пропозиції стосовно окремих заходів;
- g) може бути ініціатором референдумів;
- h) призначає і звільняє заступників міністрів та уповноважених республіки відповідно до правил, визначених окремим законом;
- i) за пропозиціями осіб або органів, визначених в окремому законі, призначає і звільняє Голову і заступника Голови Національного банку Угорщини та університетських профе-

сорів; призначає і звільняє ректорів університетів; призначає на посади генералів і підвищує їх у званні; затверджує президента Академії наук на його посаді;

ж) надає звання, а також нагороджує медалями, відзнаками, встановленими законом, та дозволяє носити їх;

к) здійснює акти особистого помилування;

л) приймає рішення у справах громадянства;

м) вирішує всі справи, визначені окремими законами.

2. Усі вжиті заходи та розпорядження, видані Президентом Республіки відповідно до пункту 1, за винятком підпунктів а, d, с, f та g, вимагають також контрасигнації Прем'єр-міністра або уповноваженого міністра.

Стаття 31

1. Президентство припиняється у випадках:

а) спливу строку повноважень;

б) смерті Президента;

с) неможливості виконувати обов'язки протягом більше дев'яноста днів;

д) оголошення несумісності посад;

е) відставки;

ф) усунення з посади Президента.

2. Якщо твердження про несумісність посад (пункт 1 статті 30) висунуто проти Президента тоді, коли він обіймає цю посаду, то за ініціативою будь-якого представника Національна Асамблея приймає рішення щодо оголошення несумісності посад. Для прийняття такого рішення вимагаються дві третини голосів представників. Голосування має бути таємним.

3. Заявою, адресованою Національній Асамблеї, Президент Республіки може відмовитися від посади. Для того, щоб відмова набула чинності, вимагається заява Національної Асамблеї про її прийняття. Національна Асамблея протягом п'ятнадцяти днів може закликати Президента Республіки переглянути його рішення. Якщо Президент Республіки не змінить свого рішення, Національна Асамблея повинна прийняти відставку Президента.

4. Президент Республіки може бути усунений зі своєї посади, якщо в процесі своєї діяльності він умисне порушує Конституцію чи інші закони.

Стаття 31/А

1. Особа Президента Республіки є недоторканою, його захист забезпечується окремим законом.

2. Обвинувачення Президента Республіки, який порушив Конституцію чи інші закони в процесі виконання своїх функцій, може бути висунуте однією п'ятою всіх представників Національної Асамблеї.
3. Для того, щоб розпочати процедуру імпічменту, вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї. Голосування має бути таємним.
4. З моменту, коли рішення Національною Асамблеєю винесено, і до кінця процедури обвинувачення Президент Республіки не може виконувати свої повноваження.
5. Конституційний Суд уповноважений винести судові рішення про усунення Президента Республіки з посади.
6. Якщо в результаті процедури Конституційний Суд визнає факт порушення закону, він може усунути Президента Республіки з його посади.
7. (Скасовано актом XL 1990р.).
8. (Скасовано актом XL 1990р.).

Стаття 32

1. Якщо Президента Республіки обвинувачено за діяння, яке вчинене під час його перебування на посаді та пов'язане з його офіційною діяльністю і яке підлягає кримінальному переслідуванню, основні положення кримінального процесу мають також застосовуватися до процедури перед Радою Правосуддя. У розслідуванні повинен брати участь спеціальний уповноважений, обраний Національною Асамблеєю з-поміж її членів.
2. Кримінальний процес проти Президента Республіки за будь-які інші дії може бути розпочатий тільки після спливу строку його повноважень.
3. Якщо Рада Правосуддя визнає Президента Республіки винним у міжнародному злочині, вона може усунути Президента з посади і водночас може застосувати будь-яке покарання, передбачене Кримінальним кодексом за цю провину.

Глава IV КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД

Стаття 32/А

1. Конституційний Суд стежить за конституційністю законів та підзаконних актів і виконує інші завдання, передбачені законом.
2. У разі виявлення неконституційності законів та інших підзаконних актів Конституційний Суд скасовує їх.
3. Судочинство Конституційного Суду у справах, передбачених законом, може бути ініційоване будь-ким.

4. П'ятнадцять членів Конституційного Суду обираються Національною Асамблеєю. Члени Конституційного Суду висувуються спеціальним комітетом, до якого входять по одному члену від кожної групи представників партій, що мають місця в Національній Асамблеї. Для обрання членів Конституційного Суду вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї.
5. Члени Конституційного Суду не можуть бути членами жодних партій і не можуть займатися ніякою політичною діяльністю, крім такої, що впливає з компетенції Конституційного Суду.
6. Для прийняття законів щодо організації та функціонування Конституційного Суду вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Розділ V

УПОВНОВАЖЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ І З ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЕТНІЧНИХ МЕНШИН

Стаття 32/В

1. Уповноважений Національної Асамблеї з прав людини повинен розслідувати і збирати факти порушення конституційних прав і бути ініціатором загальних або часткових заходів, спрямованих на їх усунення.
2. Уповноважений Національної Асамблеї з прав національних та етнічних меншин повинен розслідувати і збирати факти порушення прав національних та етнічних меншин і бути ініціатором загальних або часткових заходів, спрямованих на їх усунення.
3. Заходи, до яких вдаються уповноважені Національної Асамблеї, у випадках, передбачених законом, можуть бути ініційовані будь-якою особою.
4. Уповноважені Національної Асамблеї з прав людини і з прав національних та етнічних меншин обираються Національною Асамблеєю за пропозицією Президента Республіки двома третинами голосів представників. Для захисту певних конституційних прав Національна Асамблея може також обирати спеціальних уповноважених.
5. Функції Уповноваженого Національної асамблеї з прав національних та етнічних меншин здійснює орган, до якого входить по одному представникові від кожної національної та етнічної групи, висунутому організаціями національних та етнічних меншин та обраному Національною Асамблеєю.
6. Уповноважені Національної Асамблеї щорічно подають Національній Асамблеї звіт про свою діяльність.
7. Для прийняття рішень щодо уповноважених Національної Асамблеї вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Розділ VI

ДЕРЖАВНЕ АУДИТОРСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УГОРЩИНИ

Стаття 32/С

1. Державне аудиторське управління є органом фінансового та економічного контролю Національної Асамблеї. Державне аудиторське управління перевіряє використання державних коштів, обґрунтованість запропонованого державного бюджету, асигнувань на видатки; воно контрастнує контракти щодо позик із скарбниці, здійснює попередню перевірку законності використання державного бюджету; перевіряє остаточний звіт про виконання державного бюджету; здійснює нагляд за управлінням державною власністю, за діяльністю підприємств із державною формою власності та спільних підприємств з метою збереження і збільшення вартості активів; виконує функції, покладені на нього законом.
2. Державне аудиторське управління проводить перевірки на предмет законності, доцільності та ефективності. Державне аудиторське управління інформує Національну Асамблею про свою діяльність. Звіти публікуються. Разом зі своїм звітом Голова Державного аудиторського управління подає на розгляд до Національної Асамблеї результати перевірки остаточного бюджетного звіту.
3. Для обрання Голови та заступника Голови Державного аудиторського управління вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї.
4. Для прийняття законів про організаційні та робочі принципи Державного аудиторського управління вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 32/Д

1. Обов'язком Національного банку Угорщини є випуск законних платіжних засобів, як передбачається окремим законом, з метою захисту стабільності національної валюти та регулювання грошового обігу.
2. Голова Національного банку Угорщини призначається Президентом Республіки строком на шість років.
3. Голова Національного банку Угорщини щорічно подає Національній Асамблеї звіт про діяльність банку.

Глава VII УРЯД

Стаття 33

1. Уряд складається із:

- a) Прем'єр-міністра;
- b) міністрів.

2. Прем'єр-міністра заміщає призначений ним міністр.

3. Прем'єр-міністр обирається за пропозицією Президента Республіки більшістю голосів представників Національної Асамблеї. Вибори Прем'єр-міністра та прийняття програми Уряду здійснюються Національною Асамблеєю в робочому порядку.

4. Міністри призначаються та звільняються Президентом Республіки за рекомендацією Прем'єр-міністра.

5. Уряд формується із призначених міністрів. Члени Уряду, після того як Уряд буде сформовано, складають присягу перед Національною Асамблеєю.

Стаття 33/А

Повноваження Уряду припиняються:

- a) урочистим засіданням новообраної Національної Асамблеї;
- b) у разі відставки Прем'єр-міністра або Уряду;
- c) у випадку смерті Прем'єр-міністра;
- d) якщо Національна Асамблея виражає Прем'єр-міністрові недовіру відповідно до пункту 1 статті 39/А та обирає іншого Прем'єр-міністра.

Стаття 34

Міністерства Республіки Угорщина визначаються в окремому законі.

Стаття 35

1. Уряд:

- a) захищає конституційний порядок, захищає і гарантує права громадян;
- b) забезпечує виконання законів;
- c) спрямовує і координує діяльність міністерств та інших установ, які йому безпосередньо підпорядковуються;
- d) у співробітництві з міністром внутрішніх справ забезпечує нагляд за законністю дій місцевих органів управління через уповноважених республіки;

- e) забезпечує підготовку планів соціально-економічного розвитку та їх виконання;
 - f) визначає завдання держави з питань розвитку науки і культури та забезпечує умови, необхідні для їх виконання;
 - g) визначає державну систему соціального забезпечення та охорони здоров'я і забезпечує необхідні для цього матеріальні ресурси;
 - h) контролює діяльність Збройних сил, поліції та інших силових органів;
 - i) вживає заходів для відвернення катастроф, що загрожують безпеці життя та власності громадян, для ліквідації їх наслідків (надалі надзвичайний стан) та підтримання громадського порядку і безпеки;
 - j) бере участь у формуванні зовнішньої політики; укладає міжнародні договори від імені Уряду Республіки Угорщина;
 - k) виконує всі обов'язки, встановлені для нього законом.
2. У межах своїх повноважень Уряд видає постанови і приймає рішення, які підписуються Прем'єр-міністром. Урядові постанови або рішення не можуть суперечити будь-якому закону. Урядові постанови публікуються в офіційній газеті.
 3. Під час надзвичайного стану Уряд із санкції Національної Асамблеї може приймати постанови або вживати заходів, що відрізняються від положень окремих законів. Для прийняття закону про правила, які застосовуються під час надзвичайного стану, вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.
 4. Уряд скасовує або змінює будь-які прийняті рішення чи вжиті заходи підпорядкованих йому установ, за винятком тих, відповідність яких законові визначає Конституційний Суд.

Стаття 36

При виконанні своїх повноважень Уряд співпрацює із заінтересованими соціальними організаціями.

Стаття 37

1. Прем'єр-міністр керує засіданнями Уряду та забезпечує виконання його постанов і рішень.
2. Міністри відповідно до положень закону та рішень Уряду керують галузями державного управління, що належать до сфери їхньої відповідальності, та контролюють підпорядковані їм органи. Міністри без портфелів виконують доручення Уряду.
3. При виконанні своїх повноважень Прем'єр-міністр і члени Уряду можуть видавати постанови, які не повинні суперечити будь-якому закону, постанові чи рішенню Уряду. Постанови публікуються в офіційній газеті.

Стаття 38

(Скасовано актом XXXI 1989 р.)

Стаття 39

1. Уряд відповідає за свою діяльність перед Національною Асамблеєю. Він регулярно подає Національній Асамблеї звіти про свою роботу.
2. Члени Уряду відповідають за свою діяльність та інформують про неї Уряд і Національну Асамблею. Правний статус, винагорода членів Уряду і заступників міністрів та способи їх звітності регулюються законом.
3. Члени Уряду можуть бути присутніми на засіданнях Національної Асамблеї і виступати із зверненнями до неї.

Стаття 39/А

1. Пропозиція про недовіру Прем'єр-міністрові може бути подана у письмовому вигляді із зазначенням особи, висунутої на посаду Прем'єр-міністра. Це має бути погоджено принаймні з однією п'ятою частиною представників. Пропозиція про недовіру Прем'єр-міністрові розглядається як пропозиція про недовіру Урядові. Якщо більшість представників Національної Асамблеї виражає свою недовіру Прем'єр-міністрові, то особа, висунута на його посаду, вважається обраною.
2. Обговорення і голосування стосовно пропозиції про недовіру відбуваються не раніше ніж через три дні і не пізніше ніж через вісім днів після висунення пропозиції.
3. Уряд через Прем'єр-міністра може запропонувати провести голосування стосовно довіри відповідно до строку, визначеного в пункті 2.
4. Уряд може також запропонувати через Прем'єр-міністра, щоб голосування з будь-якої пропозиції, поданої ним, розглядалося як голосування стосовно довіри.
5. Якщо у випадках, визначених у пунктах 3 і 4, Національна Асамблея не голосує за довіру Урядові, Уряд подає у відставку.

Стаття 39/В

Якщо мандат Уряду припиняється, Уряд продовжує діяти, поки не буде сформовано новий склад Кабінету, і виконує всі повноваження, якими наділений Уряд; проте він не може укладати міжнародні договори і видає постанови тільки для вжиття заходів, передбачених законом для випадків неминучої потреби.

Стаття 40

1. Для виконання спеціальних завдань Уряд може створювати урядові комітети.

2. При вирішенні будь-якої справи, що належить до сфери державного управління, Уряд може діяти або безпосередньо, або через будь-яких своїх членів.
3. Уряд має право здійснювати безпосередній контроль над будь-якою галуззю державного управління та створювати з цією метою спеціальні органи.

Глава VIII

Збройні сили і поліція

Стаття 40/А

1. Основним обов'язком Збройних сил (Угорських сил оборони, Прикордонної охорони) є збройний захист країни. Для прийняття закону про обов'язки Збройних сил, а також про детальні правила, що їх стосуються, вимагається голосування двох третин присутніх представників Національної Асамблеї.
2. Основним обов'язком поліції є захист державної безпеки та внутрішнього порядку. Для прийняття закону про поліцію та положень, що стосуються діяльності органів Національної безпеки, вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 40/В

1. Крім здійснення воєнних операцій, передбачених міжнародними договорами і спрямованих на збереження миру за вимогою Організації Об'єднаних Націй, Збройні сили можуть перетинати кордон лише за попередньою згодою Національної Асамблеї. Крім здійснення воєнних операцій, що проводяться згідно з чинними міжнародними договорами, та миротворчих заходів, що вживаються на вимогу Організації Об'єднаних Націй, Збройні сили не можуть перетинати кордонів без попередньої згоди Національної Асамблеї.
2. Збройні сили можуть бути застосовані у випадку таких збройних акцій, спрямованих на повалення конституційного ладу або захоплення влади, та у випадку таких тяжких актів насильства, вчинених або підготовлених з допомогою зброї, що становлять загрозу для життя і майна громадян у масовому масштабі, а також під час надзвичайного стану, оголошеного відповідно до положень Конституції, якщо застосування сил поліції є недостатнім.
3. В інших випадках, обумовлених чинними міжнародними договорами, тільки Національна Асамблея, Президент Республіки, Комітет національної оборони, Уряд і уповноважені міністри мають право в межах, визначених Конституцією та спеціальним законодавством, видавати накази Збройним силам.
4. Стосовно діяльності особового складу Збройних сил, що перебуває на дійсній службі, та поліцейських загонів законом можуть бути встановлені обмеження, для прийняття яких вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Глава IX

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 41

1. Територіальними одиницями Республіки Угорщина є столиця, округи, міста та общини.
2. Столиця поділяється на райони. Райони можуть бути також утворені в містах.

Стаття 42

Об'єднання виборців в общинах, містах, столиці та її районах, а також в округах мають право на місцеве самоврядування. Місцеве самоврядування є формою незалежного демократичного управління місцевими громадськими справами, формою здійснення місцевої влади в інтересах населення.

Стаття 43

1. Основні права муніципалітетів (стаття 44/А) рівні. Обов'язки муніципалітетів можуть бути різними.
2. Права та обов'язки муніципалітетів визначаються законом. Законне здійснення прав муніципалітетів забезпечується правовим захистом. Для захисту своїх прав муніципалітети звертаються до Конституційного Суду.

Стаття 44

1. Виборці здійснюють місцеве самоврядування через обрані ними представницькі органи або через місцеві референдуми.
2. Члени органів місцевого самоврядування обираються строком на чотири роки.

Стаття 44/А

1. Органи місцевого самоврядування:
 - a) незалежно регулюють і керують муніципальними справами; їхні рішення мають бути перевірені на відповідність законодавству;
 - b) здійснюють право власності щодо муніципального майна, незалежно розпоряджаються доходом муніципалітету та мають право вступати в ділові відносини на власний розсуд;
 - c) наділяються правом мати свій власний дохід, необхідний їм для виконання своїх функцій, як визначено законом, а також мають державну підтримку, — відповідно до обсягу цих функцій;

- d) відповідно до законів визначають види і розмір місцевих податків;
 - e) відповідно до законів утворюють свою власну організацію та визначають порядок її функціонування;
 - f) мають право створювати символіку місцевого характеру та встановлювати місцеві нагороди і звання;
 - g) мають право виступати з ініціативами щодо справ місцевої общини, звертаючись до органів, уповноважених приймати рішення;
 - h) мають право об'єднуватися з іншими органами місцевого самоврядування для спільного вирішення справ у межах своєї компетенції, співпрацювати з муніципалітетами в інших країнах та бути членами міжнародних організацій муніципалітетів.
2. У межах своїх повноважень органи місцевого самоврядування мають право видавати постанови, що не суперечать будь-яким правовим актам вищого порядку.

Стаття 44/В

1. Орган місцевого самоврядування очолюється мером. Представницький орган може обирати комітети та утворювати бюро.
2. На підставі закону або урядової постанови, прийнятої згідно із законом, мер, крім своїх муніципальних обов'язків, може виконувати певні функції державної адміністрації.
3. Закони або урядові постанови можуть визначати обов'язки державної адміністрації, повноваження муніципальних службовців та адміністративних посадових осіб бюро представницького органу.

Стаття 44/С

Для прийняття закону про муніципалітети вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї. Така сама кількість голосів вимагається для прийняття закону, що обмежує основні права муніципалітетів.

Глава X СУДОЧИНСТВО

Стаття 45

1. У Республіці Угорщина судочинство здійснюється Верховним Судом Республіки Угорщина, Столичним судом та національними судами, а також місцевими судами.
2. Законом може бути передбачено також створення спеціальних судів для розгляду справ з особливих питань.

Стаття 46

Суди розглядають справи у складі колегії, сформованої з професійних суддів та засідателів-непрофесіоналів. Винятки з цього правила можуть бути передбачені законом.

Стаття 47

Верховний Суд Республіки Угорщина здійснює контроль за функціонуванням і судочинством усіх судів. Керівні настанови і принципи Верховного Суду є обов'язковими для судів.

Стаття 48

1. Голова Верховного Суду обирається Національною Асамблеєю за пропозицією Президента Республіки. Заступники Голови Верховного Суду призначаються Президентом Республіки за пропозицією Голови Верховного Суду. Для обрання Голови Верховного Суду вимагаються дві третини голосів представників Національної Асамблеї.
2. Професійні судді призначаються Президентом Республіки відповідно до закону.
3. Судді не можуть бути усунені зі своїх посад інакше як на підставах і в порядку, визначених законом.

Стаття 49

(Скасовано пунктом 1 статті 38 акта XXXI 1989 р.)

Стаття 50

1. Суди Республіки Угорщина захищають і гарантують конституційний порядок, права та законні інтереси громадян та карають порушників кримінального законодавства.
2. Суди перевіряють законність рішень державної адміністрації.
3. Судді незалежні і підкоряються тільки законам. Вони не можуть бути членами будь-яких політичних партій і не можуть брати участь у будь-якій політичній діяльності.
4. Для прийняття законів щодо судочинства вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Глава XI ПРОКУРАТУРА

Стаття 51

1. Генеральний прокурор Республіки Угорщина та Прокуратура здійснюють нагляд за захистом прав громадян, а також забезпечують послідовне кримінальне переслідування за будь-які акти насильства або за посягання на конституційний порядок, безпеку і незалежність країни.
2. Прокуратура проводить кримінальні розслідування у випадках, передбачених законом, здійснює нагляд за законністю розслідувань, представляє кримінальне обвинувачення в судовому процесі та контролює законність виконання вироків.
3. Прокуратура бере участь у забезпеченні додержання законів усіма громадськими організаціями, державними органами і громадянами. Щоб захистити законність у разі її порушення, Прокуратура вживає заходів у випадках і в порядку, що визначаються законом.

Стаття 52

1. Генеральний прокурор Республіки Угорщина обирається Національною Асамблеєю за пропозицією Президента Республіки, а його заступник призначається Президентом Республіки за пропозицією Генерального прокурора.
2. Генеральний прокурор несе відповідальність перед Національною Асамблеєю і подає доповіді про свою діяльність.

Стаття 53

1. Прокурори призначаються Генеральним прокурором Республіки Угорщина.
2. Прокурори не можуть бути членами будь-яких партій і не беруть участі у будь-якій політичній діяльності.
3. Генеральний прокурор очолює Прокуратуру і керує її діяльністю.
4. Організація та порядок діяльності Прокуратури визначаються законом.

Глава XII ОСНОВНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Стаття 54

1. У Республіці Угорщина кожен має невід'ємне право на життя і людську гідність; ніхто не може бути безпідставно позбавлений цих прав.

2. Нікого не може бути піддано тортурам, жорстокому, нелюдському і такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Зокрема, заборонено проведення медичних або наукових дослідів над людьми без їхньої згоди.

Стаття 55

1. У Республіці Угорщина кожен має право на свободу та особисту безпеку. Нікого не може бути позбавлено свободи інакше як на підставах та відповідно до процедур, що визначаються законом.

2. Кожна особа, підозрювана у вчиненні кримінального злочину і взята під варту, має бути звільнена або перепроваджена до судді протягом щонайкоротшого строку. Суддя повинен вислухати затриманого і без зволікань прийняти оформлене в письмовій формі рішення про звільнення або затримання цієї особи.

3. Кожен, хто став жертвою незаконного арешту або затримання, має право на відшкодування.

Стаття 56

У Республіці Угорщина кожна людина визнається суб'єктом права.

Стаття 57

1. У Республіці Угорщина усі рівні перед судом; кожна особа має право на справедливий і публічний розгляд незалежним та неупередженим судом, який спирається на законність у визначенні будь-якого кримінального обвинувачення проти неї або у визначенні її прав та обов'язків у судовому процесі.

2. У Республіці Угорщина кожен вважається невинуватим доти, доки його вину не визнано судом.

3. Особа, яка зазнає кримінального переслідування, має право на захист на кожній його стадії. Адвокат не зобов'язаний пояснювати свою позицію під час здійснення захисту будь-якої особи.

4. Ніхто не може бути обвинувачений і засуджений за діяння, яке на момент його вчинення, згідно з угорськими законами, не є кримінальним злочином.

5. У Республіці Угорщина кожен має право на правний захист від рішень суду, державної адміністрації чи інших властей, що порушують його права та законні інтереси.

Стаття 58

1. Кожен, хто законно перебуває на території Угорщини, крім випадків, що визначаються законом, має право вільно пересуватися і вільно обирати місце проживання, включаючи право покинути постійне місце проживання або країну.

2. Іноземні громадяни, які законно перебувають на території Угорщини, можуть бути вислані з країни лише згідно з рішенням, прийнятим відповідно до закону.
3. Для прийняття закону про свободу пересування і поселення вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 59

1. У Республіці Угорщина кожен має право на добру репутацію, недоторканність житла, а також на захист особистої таємниці та особистих відомостей.
2. Для прийняття закону про захист особистих відомостей вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 60

1. У Республіці Угорщина кожен має право на свободу думки, совісті та релігії.
2. Це право включає свободу обирати чи сповідувати релігію або інші переконання та свободу кожного виражати свою віру чи переконання через здійснення релігійних обрядів, церемоній або іншим чином, індивідуально чи спільно з іншими, публічно чи приватно, а також право утримуватися від такого вираження та свободу застосовувати їх і проводити навчання.
3. У Республіці Угорщина церква відокремлена від держави.
4. Для прийняття законів про свободу совісті та релігії вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 61

1. У Республіці Угорщина кожен має право вільно висловлювати свої думки, а також право одержувати і поширювати інформацію.
2. Республіка Угорщина визнає і захищає свободу друку.
3. Для прийняття закону про поширення інформації в інтересах громадськості та про свободу друку вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.
4. Для прийняття законів про нагляд за публічним радіо, телебаченням і агентством новин, а також про призначення керівників цих установ, ліцензування комерційних радіо- і телевізійних станцій та для запобігання монополії на інформацію вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 62

1. Республіка Угорщина визнає право на мирні зібрання і гарантує їх вільне проведення.

2. Для прийняття закону про право на мирні зібрання вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 63

1. У Республіці Угорщина усі мають право об'єднуватися і створювати організації з будь-якою метою, не забороненою законом, або приєднуватися до таких організацій.
2. На підставі права про об'єднання не можуть бути створені збройні формування, що служать політичним цілям.
3. Для прийняття закону про право на об'єднання, а також про економічну діяльність та функціонування політичних партій вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 64

У Республіці Угорщина кожен має право подавати петиції або скарги в письмовій формі до компетентних державних органів як індивідуально, так і разом з іншими.

Стаття 65

1. Республіка Угорщина згідно з умовами, визначеними законом, надає право притулку іноземним громадянам та особам без громадянства, які переслідуються на расових, релігійних, національних, мовних чи політичних підставах у їхніх країнах та за місцем проживання.
2. Жодну особу, якій надано притулок, не може бути видано іншій державі.
3. Для прийняття закону про право притулку вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 66

1. Республіка Угорщина гарантує рівність чоловіків і жінок у всіх громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних правах.
2. У Республіці Угорщина матерям до і після народження дитини надається допомога та захист відповідно до спеціальних положень закону.
3. Спеціальні положення закону гарантують також захист жінок і молодих осіб на виробництві.

Стаття 67

1. У Республіці Угорщина кожна дитина має право на захист і піклування, що забезпечуються її сім'єю, державою та суспільством, необхідні для належного фізичного, розумового та морального розвитку.

2. Батьки мають право обирати для своїх дітей вид освіти.
3. Обов'язки держави щодо піклування та захисту сімей і молоді визначаються окремими положеннями закону.

Стаття 68

1. Національні та етнічні меншини, що проживають у Республіці Угорщина, користуються рівними правами та можливостями: вони є складовою частиною населення держави.
2. Республіка Угорщина захищає права національних та етнічних меншин. Вона забезпечує їх колективну участь у громадському житті, сприяє розвитку їхньої культури, користуванню рідною мовою, шкільному навчанню рідною мовою та забезпечує право використовувати свої прізвища рідною мовою.
3. Закони Республіки Угорщина забезпечують представництво національних та етнічних меншин, що проживають на території країни.
4. Національні та етнічні меншини мають право на самоврядування.
5. Для прийняття законів про національні та етнічні меншини вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 69

1. У Республіці Угорщина ніхто не може бути безпідставно позбавлений угорського громадянства і жодний угорський громадянин не може бути висланий за межі Республіки Угорщина.
2. Усі угорські громадяни у будь-який час мають право повернутися із-за кордону в Республіку Угорщина.
3. Усі угорські громадяни мають право на захист Республіки Угорщина під час законного перебування за кордоном.
4. Для прийняття закону про громадянство вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 70

1. Кожний угорський громадянин, який досяг виборчого віку і постійно проживає в Угорщині, має право бути обраним до Національної Асамблеї та органів місцевого самоврядування, а також брати участь у голосуванні, якщо на день виборів він перебуває на території країни.
2. Особи, які перебувають під опікою або є недієздатними, особи, яким остаточним судовим рішенням заборонено займатися громадською діяльністю, особи, які відбувають покарання у в'язниці або перебувають на примусовому психіатричному лікуванні, встановленому кримінальним судочинством, не мають права голосу.

3. Під час виборів до органів місцевого самоврядування особи неугорської національності, які постійно проживають в Угорщині, відповідно до окремого закону мають право голосу.
4. Кожний угорський громадянин має право брати участь у громадських справах, а також обіймати державні посади відповідно до своїх здібностей, кваліфікації та майстерності.

Стаття 70/А

1. Республіка Угорщина у межах своєї території гарантує права людини і громадянина кожному без будь-якої дискримінації, незалежно від раси, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного та соціального походження, власності, народження чи іншого статусу.
2. Будь-який вид дискримінації людей, як описано у пункті 1, карається законом.
3. Республіка Угорщина сприяє досягненню рівності прав шляхом усунення нерівних можливостей.

Стаття 70/В

1. У Республіці Угорщина кожен має право на працю, може вільно обирати роботу і професію.
2. Усі без дискримінації мають право на рівну оплату за рівну працю.
3. Усі, хто працює, мають право на винагороду відповідно до кількості та якості виконуваної ними роботи.
4. Усі мають право на оплачуваний відпочинок, дозвілля та регулярні вихідні дні.

Стаття 70/С

1. Кожен має право разом з іншими створювати спілки для захисту своїх економічних і соціальних інтересів або приєднуватися до таких спілок.
2. Право на страйк може бути здійснене у межах, визначених законом, який регулює це право.
3. Для прийняття закону про право на страйк вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 70/Д

1. Особи, що проживають на території Республіки Угорщина, мають право на піклування про їхнє фізичне і психічне здоров'я за найвищими можливими стандартами.

2. Республіка Угорщина здійснює це право, забезпечуючи умови праці, створюючи заклади охорони здоров'я та медичної допомоги, гарантуючи можливості для занять фізичною культурою, а також забезпечуючи захист природного навколишнього середовища.

Стаття 70/Е

1. Громадяни Республіки Угорщина мають право на соціальне забезпечення: необхідні засоби для існування у старості, у разі хвороби, недієздатності, удівства, сирітства, а також непрацездатності, набутої не з власної вини.

2. Республіка Угорщина здійснює право на соціальне забезпечення через соціальне страхування та через систему соціальних інститутів.

Стаття 70/Ф

1. Республіка Угорщина гарантує право громадян на освіту.

2. Республіка Угорщина здійснює це право, даючи змогу здобути загальну освіту в доступній для всіх безоплатній та обов'язковій початковій школі, а середню і вищу освіту — залежно від здібностей тих, хто навчається, з їх подальшою фінансовою підтримкою.

Стаття 70/Г

1. Республіка Угорщина визнає вільний розвиток науки і мистецтва, свободу навчання і викладання та сприяє їм.

2. Розв'язувати наукові питання на предмет їх цінності та визначати наукову значимість досліджень є виключним правом осіб, які сприяють розвиткові науки.

Стаття 70/Н

1. Захист країни є обов'язком кожного громадянина Республіки Угорщина.

2. Відповідно до загального обов'язку захищати країну громадяни відбувають військову чи альтернативну службу згідно з умовами, передбаченими законом.

3. Для прийняття закону про обов'язок захищати країну вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 70/І

Кожний громадянин Республіки Угорщина залежно від свого доходу та власності зобов'язаний сплачувати податки.

Стаття 70/Ж

У Республіці Угорщина батьки та опікуни відповідальні за виховання своїх неповнолітніх дітей.

Стаття 70/К

Скарги про порушення основних прав та заперечення рішень державних органів розглядаються судами.

Глава XIII ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИБОРІВ

Стаття 71

1. Представники Національної Асамблеї, члени представницьких органів общин, міст, районів столиці, члени представницького органу столиці у кількості, визначеній законом, а також мери у випадках, визначених законом, обираються шляхом прямого таємного голосування виборцями, які мають загальне і рівне право голосу.
2. Члени представницьких органів округів обираються таємним голосуванням на зборах делегатів, обраних представницькими органами общин і міст.
3. Вибори представників Національної Асамблеї, членів місцевих представницьких органів та мерів регулюються окремими законами, для прийняття яких вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Стаття 72

(Скасовано пунктом 1 розділу 38 акта XXXI 1989 р.)

Стаття 73

(Скасовано пунктом 1 розділу 38 акта XXXI 1989 р.)

Глава XIV СТОЛИЦЯ І ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ РЕСПУБЛІКИ УГОРЩИНА

Стаття 74

Столицею Республіки Угорщина є Будапешт.

Стаття 75

Державним гімном Республіки Угорщина є вірш під назвою «Гімн» на слова Ференца Колчеї на музику Ференца Еркеля.

Стаття 76

1. Прапор Республіки Угорщина складається із трьох горизонтальних смуг однакової ширини червоного, білого і зеленого кольорів.
2. Гербом Республіки Угорщина є щит, розділений на дві половини, із загостреною нижньою частиною. Одна половина покрита сімома червоними і срібними смугами. На червоному тлі другої половини зображено три зелені пагорби з короною, яка височить над вищеним середнім пагорбом і переходить у срібний патріарший хрест. На верхівці щита розміщується Свята корона Угорщини.
3. Для прийняття закону про герб та прапор Республіки Угорщина, а також про їх використання вимагаються дві третини голосів присутніх представників Національної Асамблеї.

Глава XV

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 77

1. Конституція є Основним Законом Республіки Угорщина.
2. Конституція та конституційні закони є обов'язковими для всіх громадських організацій, державних органів та громадян.
3. (Скасовано пунктом 1 розділу 38 акта XXXI 1989 р.)

Стаття 78

1. Конституція Республіки Угорщина набуває чинності у день її промульгації. Введення її в дію забезпечує Уряд.
2. Уряд подає Національній Асамблеї законопроекти, необхідні для введення в дію Конституції.

КОНСТИТУЦІЯ РЕСПУБЛІКИ УЗБЕКІСТАН

*Прийнята 8 грудня 1992 року
на одинадцятій сесії Верховної Ради
Республіки Узбекистан дванадцятого скликання*

Народ Узбекистану,
урочисто проголошуючи свою відданість правам людини і принципам державного суверенітету,
усвідомлюючи високу відповідальність перед нинішнім і майбутніми поколіннями,
спираючись на історичний досвід розвитку узбецької державності,
підтверджуючи свою вірність ідеалам демократії та соціальної справедливості,
визнаючи пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права,
прагнучи забезпечити гідне життя громадянам Республіки,
стваряючи завдання побудувати гуманну демократичну правну державу,
з метою забезпечення громадянського миру та національної злагоди
приймає в особі своїх повноважних представників цю Конституцію Республіки Узбекистан.

Розділ перший **Основні засади**

Глава I *Державний суверенітет*

Стаття 1

Узбекистан — суверенна демократична республіка. Назви держави «Республіка Узбекистан» і «Узбекистан» рівнозначні.

Стаття 2

Держава виражає волю народу, слугує його інтересам. Державні органи і посадові особи відповідальні перед суспільством і громадянами.

Стаття 3

Республіка Узбекистан визначає національно-державний та адміністративно-територіальний устрій, систему органів державної влади й управління, провадить свою внутрішню та зовнішню політику.

Державний кордон і територія Узбекистану недоторканні і неподільні.

Стаття 4

Державною мовою Республіки Узбекистан є узбецька мова.

Республіка Узбекистан забезпечує шанобливе ставлення до мов, звичаїв і традицій націй і народностей, що мешкають на її території, створення умов для їх розвитку.

Стаття 5

Республіка Узбекистан має свої державні символи — прапор, герб, гімн, затверджені законом.

Стаття 6

Столиця Республіки Узбекистан — місто Ташкент.

Глава II Народовладдя

Стаття 7

Народ є єдиним джерелом державної влади. Державна влада в Республіці Узбекистан здійснюється в інтересах народу і виключно органами, уповноваженими на це Конституцією Республіки Узбекистан і законодавством, прийнятим на її основі.

Присвоєння повноважень державної влади, зупинення або припинення діяльності органів державної влади у непередбаченому Конституцією порядку, створення нових та паралельних структур влади є антиконституційними і мають наслідком відповідальність відповідно до закону.

Стаття 8

Народ Узбекистану становлять громадяни Республіки Узбекистан незалежно від їхньої національності.

Стаття 9

Найважливіші питання громадського і державного життя виносяться на обговорення народу, ставляться на загальне голосування (референдум). Порядок проведення референдуму визначається законом.

Стаття 10

Від імені народу Узбекистану можуть виступати тільки обрані ним Олій Мажліс і Президент Республіки.

Ніяка частина суспільства, політична партія, громадське об'єднання, рух чи окрема особа не можуть виступати від імені народу Узбекистану.

Стаття 11

Система державної влади Республіки Узбекистан базується на принципі поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Стаття 12

У Республіці Узбекистан громадське життя розвивається на основі різноманітності політичних інститутів, ідеологій і думок.

Ніяка ідеологія не може встановлюватися як державна.

Стаття 13

Демократія в Республіці Узбекистан базується на загальнолюдських принципах, відповідно до яких вищою цінністю є людина, її життя, свобода, честь, гідність та інші невід'ємні права.

Демократичні права і свободи захищаються Конституцією та законами.

Стаття 14

Держава будує свою діяльність на принципах соціальної справедливості та законності в інтересах благополуччя людини і суспільства.

Глава III *Верховенство Конституції і закону*

Стаття 15

У Республіці Узбекистан визнається безумовне верховенство Конституції і законів Республіки Узбекистан.

Держава, її органи, посадові особи, громадські об'єднання, громадяни діють відповідно до Конституції і законів.

Стаття 16

Жодне з положень цієї Конституції не може тлумачитися на шкоду правам та інтересам Республіки Узбекистан.

Жодний закон чи інший нормативно-правний акт не може суперечити нормам і принципам Конституції.

Глава IV *Зовнішня політика*

Стаття 17

Республіка Узбекистан є повноправним суб'єктом міжнародних відносин. Її зовнішня політика виходить із принципів суверенної рівності держав, незастосування сили або загрози силою, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи інших держав та інших загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права.

Республіка може укладати союзи, входити до співдружностей та інших міжнародних утворень, а також виходити з них, дбаючи про вищі інтереси держави, народу, його благополуччя і безпеку.

Розділ другий **Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина**

Глава V *Загальні положення*

Стаття 18

Усі громадяни Республіки Узбекистан мають однакові права та свободи і є рівними перед законом незалежно від статі, раси, національності, мови, релігії, соціального походження, переконань, особистого і громадського становища.

Пільги можуть бути встановлені тільки законом і мають відповідати принципам соціальної справедливості.

Стаття 19

Громадянин Республіки Узбекистан і держава пов'язані взаємними правами та взаємною відповідальністю. Права та свободи громадян, закріплені у Конституції й законах, є непорушними, і ніхто не має права без суду позбавити чи обмежити їх.

Стаття 20

Здійснення громадянином прав і свобод не повинне порушувати законних інтересів, прав і свобод інших осіб, держави і суспільства.

Глава VI

Громадянство

Стаття 21

У Республіці Узбекистан встановлюється єдине для всієї території республіки громадянство.

Громадянство Республіки Узбекистан є рівним для всіх незалежно від підстав на його отримання.

Громадянин Республіки Каракалпакстан є водночас громадянином Республіки Узбекистан.

Підстави та порядок набуття і втрати громадянства встановлюються законом.

Стаття 22

Республіка Узбекистан гарантує правний захист і заступництво своїм громадянам як на території Республіки Узбекистан, так і за її межами.

Стаття 23

Іноземним громадянам та особам без громадянства, які перебувають на території Республіки Узбекистан, забезпечуються права і свободи відповідно до норм міжнародного права.

Вони мають обов'язки, встановлені Конституцією, законами і міжнародними договорами Республіки Узбекистан.

Глава VII

Особисті права і свободи

Стаття 24

Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Посягання на нього є найтяжчим злочином.

Стаття 25

Кожен має право на свободу та особисту недоторканність.

Нікого не може бути піддано арешту або триманню під вартою інакше як на підставі закону.

Стаття 26

Кожна особа, обвинувачена у вчиненні злочину, вважається невинуватою, доки її вину не буде встановлено законним порядком, шляхом гласного судового розгляду, при якому їй забезпечуються всі можливості для захисту.

Нікого не може бути піддано тортурам, насильству, іншому жорстокому або такому, що принижує гідність людини, поводженню.

Нікого не може бути піддано медичним або науковим дослідям без його згоди.

Стаття 27

Кожен має право на захист від посягань на честь і гідність, втручання в особисте життя, на недоторканність житла.

Ніхто не має права зайти до помешкання, проводити обшук або огляд, порушувати таємницю листування і телефонних переговорів інакше як у випадку та порядку, передбачених законом.

Стаття 28

Громадянин Республіки Узбекистан має право на вільне пересування по території республіки, в'їзд у Республіку Узбекистан та виїзд із неї, за винятком обмежень, встановлених законом.

Стаття 29

Кожен має право на свободу думки, слова і переконань. Кожен має право шукати, отримувати і поширювати будь-яку інформацію, за винятком спрямованої проти існуючого конституційного ладу та інших обмежень, передбачених законом.

Свобода думок та їх висловлення може бути обмежена законом з мотивів збереження державної або іншої таємниці.

Стаття 30

Усі державні органи, громадські об'єднання і посадові особи Республіки Узбекистан зобов'язані забезпечувати громадянам можливість ознайомитися з документами, рішеннями та іншими матеріалами, які зачіпають їхні права та інтереси.

Стаття 31

Свобода совісті гарантується для всіх. Кожен має право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої. Неприпустимим є примусове нав'язування релігійних поглядів.

Глава VIII *Політичні права*

Стаття 32

Громадяни Республіки Узбекистан мають право брати участь в управлінні справами суспільства і держави як безпосередньо, так і через своїх представників. Така участь здійснюється шляхом самоврядування, проведення референдумів і демократичного формування державних органів.

Стаття 33

Громадяни мають право реалізувати свою громадянську активність у формі мітингів, зібрань і демонстрацій відповідно до законодавства Республіки Узбекистан. Органи влади мають право призупиняти або забороняти проведення цих заходів тільки з обґрунтованих міркувань безпеки.

Стаття 34

Громадяни Республіки Узбекистан мають право об'єднуватись у професійні спілки, політичні партії та інші громадські об'єднання, брати участь у масових рухах.

Ніхто не може ущемляти права, свободи і гідність осіб, які становлять опозиційну меншість у політичних партіях, громадських об'єднаннях, масових рухах, а також у представницьких органах влади.

Стаття 35

Кожен має право як окремо, так і разом з іншими особами звертатися із заявами, пропозиціями і скаргами у компетентні державні органи, установи або до народних представників.

Заяви, пропозиції або скарги мають бути розглянуті у порядку і в строки, встановлені законом.

Глава IX *Економічні та соціальні права*

Стаття 36

Кожен має право на власність.

Таємниця банківських вкладів і право успадкування гарантуються законом.

Стаття 37

Кожен має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі умови праці та на захист від безробіття в порядку, встановленому законом.

Забороняється примусова праця інакше ніж у порядку виконання покарання за вироком суду або в інших випадках, передбачених законом.

Стаття 38

Ті, що працюють за наймом, мають право на оплачуваній відпочинок. Тривалість робочого часу, оплачуваної трудової відпустки визначається законом.

Стаття 39

Кожен має право на соціальне забезпечення в старості, у разі втрати працездатності, а також втрати годувальника та в інших передбачених законом випадках.

Пенсії, матеріальна та інші види соціальної допомоги не можуть бути нижчі від офіційно встановленого життєвого мінімуму.

Стаття 40

Кожен має право на кваліфіковане медичне обслуговування.

Стаття 41

Кожен має право на освіту.

Держава гарантує здобуття безоплатної загальної освіти.

Шкільна справа перебуває під наглядом держави.

Стаття 42

Кожному гарантується свобода наукової і технічної творчості, право на користування досягненнями культури.

Держава піклується про культурний, науковий і технічний розвиток суспільства.

Глава X ***Гарантії прав і свобод людини***

Стаття 43

Держава забезпечує права і свободи громадян, закріплені Конституцією і законами.

Стаття 44

Кожному гарантуються судовий захист прав і свобод, право оскарження в суд незаконних дій державних органів, посадових осіб, громадських об'єднань.

Стаття 45

Права неповнолітніх, непрацездатних та самотніх людей похилого віку перебувають під захистом держави.

Стаття 46

Жінки і чоловіки мають рівні права.

Глава XI *Обов'язки громадян*

Стаття 47

Усі громадяни мають обов'язки, закріплені за ними в Конституції.

Стаття 48

Громадяни зобов'язані додержувати Конституції та законів, поважати права, свободи, честь та гідність інших людей.

Стаття 49

Громадяни зобов'язані оберігати історичну, духовну і культурну спадщину народу Узбекистану.

Пам'ятки культури охороняються державою.

Стаття 50

Громадяни зобов'язані дбайливо ставитися до навколишнього природного середовища.

Стаття 51

Громадяни зобов'язані платити встановлені законом податки і місцеві збори.

Стаття 52

Захист Республіки Узбекистан — обов'язок кожного громадянина Республіки Узбекистан. Громадяни зобов'язані нести військову або альтернативну службу в порядку, встановленому законом.

Розділ третій **Суспільство та особа**

Глава XII *Економічні основи суспільства*

Стаття 53

Основу економіки Узбекистану, спрямованої на розвиток ринкових відносин, становить власність в її різних формах. Держава гарантує свободу економічної діяльності, підприємництва і праці з урахуванням пріоритетності прав споживача, рівноправність та правний захист усіх форм власності.

Приватна власність, поряд з іншими формами власності, недоторканна й захищається державою. Власник може бути позбавлений її тільки у випадках і в порядку, передбачених законом.

Стаття 54

Власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається майном, яке йому належить. Використання майна не повинне завдавати шкоди екологічному середовищу, порушувати права та інтереси громадян, юридичних осіб та держави, що охороняються законом.

Стаття 55

Земля, її надра, води, рослинний і тваринний світ та інші природні ресурси є загальнонаціональним багатством, підлягають раціональному використанню й охороняються державою.

Глава XIII *Громадські об'єднання*

Стаття 56

Громадськими об'єднаннями в Республіці Узбекистан визнаються професійні спілки, політичні партії, товариства вчених, жіночі організації, організації ветеранів та молоді, творчі спілки, масові рухи та інші об'єднання громадян, зареєстровані у встановленому законом порядку.

Стаття 57

Забороняється створення та діяльність політичних партій, а також інших громадських об'єднань, які мають за мету насильницьку зміну конституційного ладу, які виступають проти суверенітету, цілісності та безпеки Республіки, конституційних прав та свобод її громадян, які пропагують війну, соціальну, національну, расову та релігійну ворожнечу, посягають на здоров'я та моральність народу, а також воєнізованих об'єднань, політичних партій за національними та релігійними ознаками.

Забороняється створення таємних товариств та об'єднань.

Стаття 58

Держава забезпечує здійснення прав та захист законних інтересів громадських об'єднань, створює для них рівні правні можливості для участі в громадському житті.

Втручання державних органів та посадових осіб у діяльність громадських об'єднань, а також втручання громадських об'єднань у діяльність державних органів та посадових осіб не допускається.

Стаття 59

Професійні спілки представляють і захищають соціально-економічні права та інтереси працівників. Членство у професійних організаціях є добровільним.

Стаття 60

Політичні партії виражають політичну волю різних соціальних верств та груп і через своїх обраних демократичним шляхом представників беруть участь у формуванні державної влади. Політичні партії зобов'язані у встановленому порядку подавати Олій Мажлісу або уповноваженому ним органу публічні звіти про джерела фінансування своєї діяльності.

Стаття 61

Релігійні організації та об'єднання відокремлені від держави й рівні перед законом. Держава не втручається в діяльність релігійних об'єднань.

Стаття 62

Розпуск, заборона або обмеження діяльності громадських об'єднань можуть мати місце тільки на підставі рішення суду.

Глава XIV *Сім'я*

Стаття 63

Сім'я є основною ланкою суспільства і має право на захист з боку суспільства й держави.

Шлюб ґрунтується на добровільній згоді та рівноправності сторін.

Стаття 64

Батьки зобов'язані утримувати і виховувати дітей до їх повноліття.

Держава і суспільство забезпечують утримання, виховання й освіту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, заохочують благодійницьку діяльність щодо них.

Стаття 65

Діти рівні перед законом незалежно від походження й суспільного становища батьків. Материнство та дитинство охороняються державою.

Стаття 66

Повнолітні працездатні діти зобов'язані піклуватися про своїх батьків.

Глава XV *Засоби масової інформації*

Стаття 67

Засоби масової інформації вільні й діють відповідно до закону. Вони несуть у встановленому порядку відповідальність за достовірність інформації.

Цензура не допускається.

Розділ четвертий
Адміністративно-територіальний і державний устрій

Глава XVI
Адміністративно-територіальний устрій Республіки Узбекистан

Стаття 68

Республіка Узбекистан складається з областей, районів, міст, селищ, кишлаків, аулів, а також Республіки Каракалпакстан.

Стаття 69

Зміна кордонів Республіки Каракалпакстан, областей, міста Ташкента, а також утворення або ліквідування областей, міст, районів відбувається за згодою Олій Мажлісу Республіки Узбекистан.

Глава XVII
Республіка Каракалпакстан

Стаття 70

Суверенна Республіка Каракалпакстан входить до складу Республіки Узбекистан.
Суверенітет Республіки Каракалпакстан охороняється Республікою Узбекистан.

Стаття 71

Республіка Каракалпакстан має свою Конституцію.
Конституція Республіки Каракалпакстан не може суперечити Конституції Республіки Узбекистан.

Стаття 72

Закони Республіки Узбекистан обов'язкові й на території Республіки Каракалпакстан.

Стаття 73

Територія і кордони Республіки Каракалпакстан не можуть бути змінені без її згоди.
Республіка Каракалпакстан самостійно вирішує питання свого адміністративно-територіального устрою.

Стаття 74

Республіка Каракалпакстан має право виходу зі складу Республіки Узбекистан на підставі загального референдуму народу Республіки Каракалпакстан.

Стаття 75

Відносини Республіки Узбекистан та Республіки Каракалпакстан у межах Конституції Республіки Узбекистан регулюються договорами та угодами, укладеними Республікою Узбекистан і Республікою Каракалпакстан.

Спори між Республікою Узбекистан і Республікою Каракалпакстан розв'язуються шляхом узгоджувальних процедур.

Розділ п'ятий

Організація державної влади

Глава XVIII

Олій Мажліс Республіки Узбекистан

Стаття 76

Вищим державним представницьким органом є Олій Мажліс Республіки Узбекистан, який здійснює законодавчу владу.

Стаття 77

Олій Мажліс Республіки Узбекистан складається із 150 депутатів, які обираються за територіальними виборчими округами на багатопартійній основі строком на п'ять років.

Право бути обраним до Олій Мажлісу Республіки Узбекистан мають громадяни Республіки Узбекистан, які на день виборів досягли 25 років.

Вимоги, що висуваються до кандидатів у депутати, визначаються законом.

Стаття 78

До виключних повноважень Олій Мажлісу Республіки Узбекистан належать:

- 1) прийняття Конституції Республіки Узбекистан, внесення до неї змін і доповнень;
- 2) прийняття законів Республіки Узбекистан, внесення до них змін і доповнень;
- 3) визначення основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики Республіки Узбекистан і прийняття стратегічних державних програм;

- 4) визначення системи і повноважень органів законодавчої, виконавчої та судової влади Республіки Узбекистан;
- 5) прийняття до складу Республіки Узбекистан нових державних утворень та ухвалення рішень про їх вихід зі складу Республіки Узбекистан;
- 6) законодавче регулювання митної, валютної та кредитної справи;
- 7) законодавче регулювання питань адміністративно-територіального устрою, зміна кордонів Республіки Узбекистан;
- 8) прийняття за поданням Кабінету Міністрів бюджету Республіки Узбекистан та контроль за його виконанням, встановлення податків та інших обов'язкових платежів;
- 9) призначення виборів до Олій Мажлісу Республіки Узбекистан та місцевих представницьких органів; утворення Центральної виборчої комісії;
- 10) призначення дати виборів Президента Республіки Узбекистан після спливу строку його повноважень;
- 11) обрання Голови Олій Мажлісу Республіки Узбекистан та його заступників;
- 12) обрання Конституційного Суду Республіки Узбекистан;
- 13) обрання Верховного Суду Республіки Узбекистан;
- 14) обрання Вищого господарського суду Республіки Узбекистан;
- 15) за поданням Президента Республіки Узбекистан призначення і звільнення з посади Голови Державного комітету Республіки Узбекистан з охорони природи;
- 16) затвердження указів Президента Республіки Узбекистан про призначення та звільнення з посади Прем'єр-міністра, його першого заступника, заступників Прем'єр-міністра, членів Кабінету Міністрів;
- 17) затвердження указів Президента Республіки про призначення і звільнення з посади Генерального прокурора Республіки Узбекистан та його заступників;
- 18) за поданням Президента Республіки Узбекистан призначення та звільнення з посади Голови Правління Центрального банку Республіки Узбекистан;
- 19) затвердження указів Президента Республіки Узбекистан про утворення та ліквідацію міністерств, державних комітетів та інших органів державного управління;
- 20) затвердження указів Президента Республіки Узбекистан про оголошення загальної або часткової мобілізації, про введення, продовження і припинення дії надзвичайного стану;
- 21) ратифікація та денонсація міжнародних договорів і угод;
- 22) встановлення державних нагород та звань;
- 23) утворення, ліквідування, перейменування районів, міст, областей та зміна їх меж;
- 24) здійснення інших повноважень, передбачених цією Конституцією.

Стаття 79

Засідання Олій Мажлісу є правоможним, якщо в його роботі бере участь не менше двох третин загальної кількості всіх депутатів.

Стаття 80

У засіданні Олій Мажлісу Республіки Узбекистан та його органів можуть брати участь Президент Республіки Узбекистан, Прем'єр-міністр та члени Кабінету Міністрів, голови Конституційного Суду, Верховного Суду, Вишого господарського суду, Генеральний прокурор Республіки і Голова Правління Центрального банку.

Стаття 81

Після спливу строку своїх повноважень Олій Мажліс Республіки Узбекистан продовжує свою діяльність аж до початку роботи Олій Мажлісу нового скликання.

Перше після виборів засідання Олій Мажлісу Республіки Узбекистан скликається Центральною виборчою комісією не пізніше ніж через два місяці після виборів.

Стаття 82

Право законодавчої ініціативи в Олій Мажлісі Республіки Узбекистан належить Президентові Республіки Узбекистан, Республіці Каракалпакстан в особі її вишого органу державної влади, депутатам Олій Мажлісу Республіки Узбекистан, Кабінетові Міністрів Республіки Узбекистан, Конституційному Суду, Верховному Суду, Вишому господарському суду, Генеральному прокуророві Республіки Узбекистан.

Стаття 83

Олій Мажліс Республіки Узбекистан приймає закони, постанови та інші нормативні акти. Для прийняття закону необхідна більшість голосів усіх депутатів Олій Мажлісу.

Опублікування законів та інших нормативних актів є обов'язковою умовою їх застосування.

Стаття 84

Голова Олій Мажлісу та його заступники обираються з числа депутатів Олій Мажлісу Республіки Узбекистан таємним голосуванням.

Голова Олій Мажлісу та його заступники щорічно звітують перед Олій Мажлісом.

Одним із заступників Голови Олій Мажлісу є представник Каракалпакстану — депутат Олій Мажлісу Республіки Узбекистан.

Голова Олій Мажлісу Республіки Узбекистан та його заступники обираються на строк повноважень Олій Мажлісу.

Одна й та сама особа не може бути обрана Головою Олій Мажлісу Республіки Узбекистан більше ніж на два строки підряд.

Голова Олій Мажлісу Республіки Узбекистан може бути достроково відкликаний за рішенням Олій Мажлісу Республіки Узбекистан, яке приймається більш ніж двома третинами депутатів Олій Мажлісу Республіки Узбекистан таємним голосуванням.

Стаття 85

Голова Олій Мажлісу Республіки Узбекистан:

- 1) здійснює загальне керівництво щодо підготовки питань, які виносяться на обговорення Олій Мажлісу;
- 2) скликає засідання Олій Мажлісу, формує спільно з головами комітетів та комісій пропозиції щодо його порядку денного;
- 3) головує на засіданнях Олій Мажлісу;
- 4) координує діяльність комітетів і комісій Олій Мажлісу;
- 5) організовує контроль за виконанням законів та постанов Олій Мажлісу;
- 6) керує роботою щодо здійснення міжпарламентських зв'язків та діяльністю груп, пов'язаних з роботою міжнародних парламентських організацій;
- 7) подає Олій Мажлісу кандидатури для обрання заступників Голови Олій Мажлісу, голів комітетів та комісій Олій Мажлісу;
- 8) за пропозицією голів комітетів та комісій вносить зміни у склад комітетів та комісій з наступним внесенням на затвердження Олій Мажлісу;
- 9) здійснює керівництво діяльністю друкованих органів Олій Мажлісу;
- 10) затверджує статuti і склад редакційних колегій друкованих органів Олій Мажлісу та кошториси витрат на їх утримання;
- 11) призначає та звільняє з посади редакторів друкованих органів Олій Мажлісу;
- 12) затверджує кошториси витрат на утримання депутатів та апарату Олій Мажлісу;
- 13) підписує постанови Олій Мажлісу Республіки Узбекистан;
- 14) Голова Олій Мажлісу Республіки Узбекистан видає розпорядження.

Стаття 86

Олій Мажліс обирає з числа депутатів комітети й комісії для ведення законопроектної роботи, попереднього розгляду та підготовки питань, які виносяться на розгляд Олій Мажлісу, контролю за виконанням законів та інших рішень Олій Мажлісу Республіки Узбекистан.

Олій Мажліс утворює, в разі потреби, депутатські, ревізійні та інші комісії на постійній або тимчасовій основі.

Стаття 87

Депутатам, обраним до складу Олій Мажлісу, у встановленому порядку відшкодовуються витрати, пов'язані з депутатською діяльністю. Депутати, які працюють в Олій Мажлісі Республіки на постійній основі, на період своїх повноважень не можуть обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду, займатися підприємницькою діяльністю.

Стаття 88

Депутат Олій Мажлісу користується правом недоторканності. Його не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, заарештовано або піддано заходам адміністративного стягнення, які накладаються в судовому порядку, без згоди Олій Мажлісу.

Глава XIX *Президент Республіки Узбекистан*

Стаття 89

Президент Республіки Узбекистан є главою держави та виконавчої влади в Республіці Узбекистан.

Президент Республіки Узбекистан є водночас і Головою Кабінету Міністрів.

Стаття 90

Президентом Республіки Узбекистан може бути обраний громадянин Республіки Узбекистан, не молодший тридцяти п'яти років, який вільно володіє державною мовою і постійно проживає на території Узбекистану не менше десяти років безпосередньо перед виборами. Одна й та сама особа не може бути Президентом Республіки Узбекистан більше двох строків підряд.

Президент Республіки Узбекистан обирається громадянами Республіки Узбекистан на основі загального, рівного й прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Порядок виборів Президента визначається законом Республіки Узбекистан.

Стаття 91

Президент на період виконання своїх обов'язків не може обіймати іншу оплачувану посаду, бути депутатом представницького органу, займатися підприємницькою діяльністю. Особа Президента недоторканна й охороняється законом.

Стаття 92

Президент вважається таким, що став на посаду, з моменту складення на засіданні Олій Мажлісу Республіки Узбекистан присяги такого змісту:

«Урочисто присягаю вірно служити народові Узбекистану, строго додержувати Конституції та законів Республіки, гарантувати права і свободи громадян, сумлінно виконувати покладені на Президента Республіки Узбекистан обов'язки».

Стаття 93

Президент Республіки Узбекистан:

- 1) виступає гарантом додержання прав і свобод громадян, Конституції та законів Республіки Узбекистан;
- 2) вживає необхідних заходів щодо охорони суверенітету, безпеки та територіальної цілісності Республіки Узбекистан, реалізації рішень з питань національно-державного устрою;
- 3) представляє Республіку Узбекистан всередині країни та в міжнародних відносинах;
- 4) веде переговори та підписує договори й угоди Республіки Узбекистан, забезпечує додержання укладених республікою договорів, угод і взятих нею зобов'язань;
- 5) приймає вірчі та відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних та інших представників;
- 6) призначає і звільняє дипломатичних та інших представників Республіки Узбекистан в іноземних країнах;
- 7) щорічно надає Олій Мажлісу Республіки інформацію про внутрішнє та міжнародне становище;
- 8) формує апарат виконавчої влади та керує ним, забезпечує взаємодію вищих органів влади та управління республіки, утворює й ліквідує міністерства, державні комітети та інші органи державного управління Республіки Узбекистан з подальшим внесенням указів з цих питань на затвердження Олій Мажлісу;
- 9) призначає та звільняє з посади Прем'єр-міністра, першого заступника, заступників Прем'єр-міністра, членів Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан, Генерального прокурора Республіки Узбекистан та його заступників із подальшим затвердженням їх Олій Мажлісом;
- 10) подає Олій Мажлісу Республіки Узбекистан кандидатури на посаду Голови та членів Конституційного Суду, Голови й членів Верховного Суду, Голови і членів Вищого господарського суду, Голови Правління Центрального банку Республіки Узбекистан, Голови Державного комітету Республіки Узбекистан з питань охорони природи;
- 11) призначає і звільняє з посади суддів обласних, районних, міських та господарських судів;

12) призначає і звільняє з посади хокимів областей та міста Ташкента з подальшим затвердженням їх відповідними Радами народних депутатів; Президент має право звільнити своїм рішенням з посади хокимів районів і міст у разі порушення ними Конституції, законів чи вчинення дій, які плямують честь і гідність хокима;

13) зупиняє, скасовує акти органів державного управління республіки, а також хокимів;

14) підписує закони Республіки Узбекистан; має право повернути закон зі своїми запереченнями в Олій Мажліс для повторного обговорення та голосування. Якщо Олій Мажліс більшістю у дві третини голосів підтвердить рішення, прийняте ним раніше, Президент підписує закон;

15) у виняткових випадках (реальна зовнішня загроза, масові заворушення, великі катастрофи, стихійне лихо, епідемії) в інтересах забезпечення громадян вводить надзвичайний стан на всій території або в окремих місцевостях Республіки Узбекистан та протягом трьох днів вносить прийняте рішення на затвердження Олій Мажлісу Республіки Узбекистан. Умови і порядок введення надзвичайного стану регулюються законом;

16) є Верховним головнокомандувачем Збройних сил Республіки, призначає і звільняє з посади вище командування Збройних сил, надає вищі військові звання;

17) оголошує стан війни в разі нападу на Республіку Узбекистан або в разі необхідності виконання договірних зобов'язань щодо спільної оборони від агресії і протягом трьох днів вносить прийняті рішення на затвердження Олій Мажлісу Республіки Узбекистан;

18) нагороджує орденами, медалями та грамотою Республіки Узбекистан, надає кваліфікаційні та почесні звання Республіки Узбекистан;

19) вирішує питання громадянства Республіки Узбекистан та надання політичного придуку;

20) приймає акти про амністію та здійснює помилування громадян, засуджених судами Республіки Узбекистан;

21) формує служби національної безпеки та державного контролю, призначає і звільняє з посад їх керівників та вирішує інші питання, віднесені до його компетенції.

Президент не має права передавати виконання своїх повноважень державним органам чи посадовим особам.

Стаття 94

Президент Республіки Узбекистан на основі й на виконання Конституції та законів Республіки Узбекистан видає укази, постанови і розпорядження, що мають обов'язкову силу на всій території Республіки.

Стаття 95

При виникненні у складі Олій Мажлісу Республіки Узбекистан непереборних розходжень, які ставлять під загрозу його нормальне функціонування, чи неодноразового

прийняття ним рішень, що суперечать Конституції, Олій Мажліс може бути розпущений рішенням Президента, прийнятим за погодженням із Конституційним Судом. У разі розпуску Олій Мажлісу нові його вибори проводяться протягом трьох місяців. Олій Мажліс не може бути розпущений у період дії надзвичайного стану.

Стаття 96

Якщо Президент Республіки Узбекистан за станом здоров'я, підтвердженим висновком Державної медичної комісії, яка створюється Олій Мажлісом, не може виконувати своїх обов'язків, у десятиденний строк на надзвичайному засіданні Олій Мажлісу з числа депутатів строком до трьох місяців обирається тимчасово виконуючий обов'язки Президента Республіки Узбекистан. У цьому випадку в тримісячний строк мають бути проведені всенародні вибори Президента Республіки Узбекистан.

Стаття 97

Президент, який пішов у відставку після спливу строку своїх повноважень, обіймає довічно посаду члена Конституційного Суду.

Глава XX *Кабінет Міністрів*

Стаття 98

Склад Кабінету Міністрів формується Президентом Республіки Узбекистан і затверджується Олій Мажлісом Республіки.

До складу Кабінету Міністрів входить за посадою глава Уряду Республіки Каракалпакстан. Кабінет Міністрів забезпечує керівництво ефективним функціонуванням економіки, соціальної та духовної сфери, виконання законів, інших рішень Олій Мажлісу, указів, постанов і розпоряджень Президента Республіки Узбекистан.

Кабінет Міністрів відповідно до чинного законодавства видає постанови і розпорядження, обов'язкові до виконання на всій території Республіки Узбекистан всіма органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами.

Кабінет Міністрів складає свої повноваження перед новообраним Олій Мажлісом.

Порядок організації діяльності і компетенція Кабінету Міністрів визначаються законом.

Глава XXI

Основи державної влади на місцях

Стаття 99

Представницькими органами влади в областях, районах і містах (крім міст районного підпорядкування, а також районів, що входять до складу міст) є Ради народних депутатів, очолювані хокимами, які, виходячи з інтересів держави і громадян, вирішують питання, віднесені до їхньої компетенції.

Стаття 100

До відання місцевих органів влади належать:

- забезпечення законності, правопорядку і безпеки громадян;
- питання економічного, соціального і культурного розвитку територій;
- формування та виконання місцевого бюджету, встановлення місцевих податків, зборів, формування позабюджетних фондів;
- керівництво місцевим комунальним господарством;
- охорона навколишнього середовища;
- забезпечення реєстрації актів громадянського стану;
- прийняття нормативних актів та інші повноваження, які не суперечать Конституції та законодавству Республіки Узбекистан.

Стаття 101

Місцеві органи влади втілюють у життя закони Республіки Узбекистан, укази Президента, рішення вищих органів державної влади, керують діяльністю нижчих Рад народних депутатів, беруть участь в обговоренні питань республіканського та місцевого значення. Рішення вищих органів, прийняті в межах наданої їм компетенції, обов'язкові для виконання нижчими органами.

Строк повноважень Рад народних депутатів і хокимів — 5 років.

Стаття 102

Представницьку та виконавчу владу на відповідній території очолює хоким області, району і міста.

Хоким області та міста Ташкента призначається та звільняється з посади Президентом і затверджується відповідною Радою народних депутатів.

Хокими районів і міст призначаються та звільняються з посади хокимом відповідної області й затверджуються відповідною Радою народних депутатів.

Хокими районів у містах призначаються і звільняються з посади хокимом відповідного міста і затверджуються міською Радою народних депутатів.

Хокими міст районного підпорядкування призначаються і звільняються з посади хокимом району і затверджуються районною Радою народних депутатів.

Стаття 103

Хоким області, району та міста здійснює свої повноваження на принципах єдиноначальності й несе персональну відповідальність за рішення та дії керованих ним органів.

Організація діяльності, обсяг повноважень хокимів та місцевих Рад народних депутатів і порядок виборів місцевих Рад народних депутатів регулюються законом.

Стаття 104

Хоким у межах наданих йому повноважень приймає рішення, що є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями, а також посадовими особами і громадянами на відповідній території.

Стаття 105

Органами самоврядування у селищах, кишлаках, аулах, а також в махалях міст, селищ, кишлаків та аулів є сходи громадян, які обирають на два з половиною роки голову (аксакала) та його радників.

Порядок виборів, організація діяльності та обсяг повноважень органів самоврядування регулюються законом.

Глава XXII

Судова влада Республіки Узбекистан

Стаття 106

Судова влада в Республіці Узбекистан діє незалежно від законодавчої та виконавчої влади, політичних партій, інших громадських об'єднань.

Стаття 107

Судова система в Республіці Узбекистан складається з Конституційного Суду Республіки Узбекистан, Верховного Суду Республіки Узбекистан, Вищого господарського суду Республіки Узбекистан, Верховного Суду Республіки Каракалпакстан, Господарського суду Республіки Каракалпакстан, що обираються строком на 5 років, обласних, Ташкентського міського, районних, міських та господарських судів, призначуваних на такий самий строк.

Організація і порядок діяльності судів визначаються законом.
Створення надзвичайних судів не допускається.

Стаття 108

Конституційний Суд Республіки Узбекистан розглядає справи про конституційність актів законодавчої та виконавчої влади.

Конституційний Суд обирається з числа фахівців у галузі політики і права у складі Голови, заступника Голови та суддів Конституційного Суду, включаючи представника від Республіки Каракалпакстан.

Виконання обов'язків Голови та членів Конституційного Суду несумісне з депутатським мандатом.

Голова й члени Конституційного Суду не можуть бути членами політичних партій та рухів і обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду.

Судді Конституційного Суду користуються правом недоторканності.

У своїй діяльності судді Конституційного Суду незалежні і підкоряються тільки Конституції Республіки Узбекистан.

Стаття 109

Конституційний Суд Республіки Узбекистан:

- 1) визначає відповідність Конституції Республіки Узбекистан законів Республіки Узбекистан та інших актів, прийнятих Олій Мажлісом Республіки Узбекистан, указів Президента Республіки Узбекистан, постанов Уряду та місцевих органів державної влади, міждержавних договірних та інших зобов'язань Республіки Узбекистан;
- 2) дає висновок про те, чи відповідає Конституція Республіки Каракалпакстан Конституції Республіки Узбекистан, закони Республіки Каракалпакстан — законам Республіки Узбекистан;
- 3) дає тлумачення норм Конституції і законів Республіки Узбекистан;
- 4) розглядає інші справи, віднесені до його компетенції Конституцією і законами Республіки Узбекистан.

Рішення Конституційного Суду набувають чинності з моменту опублікування. Вони остаточно й оскарженню не підлягають.

Організація і порядок діяльності Конституційного Суду визначаються законом.

Стаття 110

Верховний Суд Республіки Узбекистан є вищим органом судової влади у галузі цивільного, кримінального й адміністративного судочинства.

Акти, які ним приймаються, є остаточними та обов'язковими для виконання на всій території Республіки Узбекистан.

Верховний Суд Республіки Узбекистан має право судового нагляду за діяльністю Верховного Суду Республіки Каракалпакстан, обласних, міських та районних судів.

Стаття 111

Розв'язання господарських спорів, які виникають в економічній сфері та в процесі управління нею, між підприємствами, установами, організаціями, що базуються на різних формах власності, а також між підприємцями здійснюється Вищим господарським судом і господарськими судами в межах їхньої компетенції.

Стаття 112

Судді незалежні, підкоряються тільки законові. Будь-яке втручання в діяльність суддів із здійснення правосуддя неприпустиме і має наслідком відповідальність за законом.

Недоторканність суддів гарантується законом.

Голови і члени Верховного Суду та Вищого господарського суду не можуть бути депутатами Олій Мажлісу Республіки Узбекистан.

Судді, у тому числі районні, не можуть бути членами політичних партій та рухів і обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду.

До спливу строку повноважень суддя може бути звільнений з посади лише на підставах, зазначених у законі.

Стаття 113

Розгляд справ у всіх судах відкритий. Слухання справи на закритому засіданні допускається лише у випадках, встановлених законом.

Стаття 114

Акти судової влади обов'язкові для всіх державних органів, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян.

Стаття 115

Судочинство в Республіці Узбекистан ведеться узбецькою, каракалпаською мовами або мовою більшості населення певної місцевості. Особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою ведеться судочинство, забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участі в судових діях через перекладача і право виступати в суді рідною мовою.

Стаття 116

Обвинуваченому забезпечується право на захист.

Право на професійну правну допомогу гарантується на будь-якій стадії слідства і судочинства. Наданням правової допомоги громадянам, підприємствам, установам та організаціям займається адвокатура. Організація і порядок діяльності адвокатури визначаються законом.

Глава XXIII ***Виборча система***

Стаття 117

Громадяни Республіки Узбекистан мають право обирати і бути обраними у представницькі органи. Кожен виборець має один голос. Право голосу, рівність і свобода волевиявлення гарантуються законом.

Вибори Президента, представницьких органів влади в Республіці Узбекистан проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Право обирати мають громадяни Республіки Узбекистан, які досягли 18 років.

Не можуть бути обраними і не беруть участі у виборах громадяни, визнані судом недієздатними, а також особи, які тримаються в місцях позбавлення волі. У будь-яких інших випадках пряме або непряме обмеження виборчих прав громадян не допускається.

Громадянин Республіки Узбекистан не може бути одночасно депутатом більш ніж двох представницьких органів.

Порядок проведення виборів визначається законом.

Глава XXIV ***Прокуратура***

Стаття 118

Нагляд за точним і однаковим виконанням законів на території Республіки Узбекистан здійснює Генеральний прокурор Республіки Узбекистан і підлегли йому прокурори.

Стаття 119

Єдину централізовану систему органів Прокуратури очолює Генеральний прокурор Республіки Узбекистан.

Прокурор Республіки Каракалпакстан призначається вищим представницьким органом Республіки Каракалпакстан за погодженням із Генеральним прокурором Республіки Узбекистан.

Прокурори областей, районні і міські прокурори призначаються Генеральним прокурором Республіки Узбекистан.

Строк повноважень Генерального прокурора Республіки Узбекистан, прокурора Республіки Каракалпакстан, прокурорів областей, районів, міст — п'ять років.

Стаття 120

Органи Прокуратури Республіки Узбекистан здійснюють свої повноваження незалежно від будь-яких державних органів, громадських об'єднань і посадових осіб, підкоряючись тільки законові.

Прокурори на період своїх повноважень зупиняють членство в політичних партіях та інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі.

Організація, повноваження і порядок діяльності органів Прокуратури визначаються законом.

Стаття 121

На території Республіки Узбекистан забороняється створення і функціонування приватних, кооперативних організацій, громадських об'єднань та підрозділів, які самостійно виконують оперативно-розшукові, слідчі та інші спеціальні функції у боротьбі зі злочинністю.

У захисті законності та правопорядку, прав і свобод громадян правоохоронним органам можуть надавати допомогу громадські об'єднання і громадяни.

Глава XXV **Фінанси і кредит**

Стаття 122

Республіка Узбекистан має власну фінансову та грошово-кредитну систему.

Державний бюджет Узбекистану включає в себе республіканський бюджет, бюджет Республіки Каракалпакстан та місцеві бюджети.

Стаття 123

На території Республіки Узбекистан діє єдина податкова система. Право встановлення податків належить Олій Мажлісу Республіки Узбекистан.

Стаття 124

Банківську систему Республіки Узбекистан очолює Центральний банк Республіки.

Глава XXVI *Оборона і безпека*

Стаття 125

Збройні сили Республіки Узбекистан створюються для захисту державного суверенітету і територіальної цілісності Республіки Узбекистан, мирного життя і безпеки її населення.

Структура та організація Збройних сил визначаються законом.

Стаття 126

Республіка Узбекистан утримує Збройні сили для забезпечення своєї безпеки на рівні необхідної достатності.

Розділ шостий *Порядок зміни Конституції*

Стаття 127

Зміни до Конституції Республіки Узбекистан вносяться законами, прийнятими більшістю, не меншою ніж дві третини від загальної кількості депутатів Олій Мажлісу Республіки.

Стаття 128

Олій Мажліс Республіки Узбекистан може прийняти закон про зміни і поправки до Конституції протягом шести місяців після внесення відповідної пропозиції і після його широкого обговорення. Якщо Олій Мажліс Республіки Узбекистан відхилив пропозицію про зміну Конституції, вона може бути відновлена не раніше ніж через рік.

КОНСТИТУЦІЯ
РЕСПУБЛІКИ
ХОРВАТІЯ

Загреб, 22 грудня 1990 року

І. Історичні основи

Тисячолітня національна самобутність хорватської нації та спадкоємність її державності, підтверджені усім історичним досвідом у різноманітних державних формах та збереженням і розвитком ідеї своєї власної держави, основаної на історичному праві хорватської нації на повний суверенітет, виявили себе:

- у формуванні хорватського князівства у VII столітті;
- у середньовічній незалежній державі Хорватія, заснованій у IX столітті;
- у Королівстві Хорватів, створеному у X столітті;
- у збереженні хорватської державної суб'єктності у хорватсько-угорській персональній унії;
- у самостійному та незалежному рішенні Хорватського сабору 1527 року обрати короля із Габсбурзької династії;
- у самостійному та незалежному рішенні Хорватського сабору підписати Прагматичну санкцію 1712 року;
- у висновках Хорватського сабору 1848 року про відновлення Триєдиного Королівства Хорватського під владою Бану на основі історичного державного та природного права хорватської нації;
- у Хорватсько-угорському компромісі 1868 року, який врегулював відносини між Королівством Далмації, Хорватії та Славонії і Королівством Угорщина на основі правних традицій обох держав та Прагматичної санкції 1712 року;
- у рішенні Хорватського сабору від 29 жовтня 1918 року про розірвання державних зв'язків між Хорватією та Австро-Угорщиною і одночасне приєднання незалежної Хорватії, з огляду на її історичне та природне право як нації, до Держави Словенців, Хорватів та Сербів, проголошеної до цього на території Габсбурзької монархії;
- у факті, що Хорватський сабор ніколи не санкціонував рішення Національної Ради Держави Словенців, Хорватів та Сербів об'єднатися із Сербією та Чорногорією у Королівство Сербів, Хорватів та Словенців (1 грудня 1918 року), яке пізніше (3 жовтня 1920 року) було проголошене Королівством Югославія;
- у заснуванні хорватської Бановіни у 1939 році, завдяки чому було відновлено хорватську державну суб'єктність у Королівстві Югославія;
- у закладенні основ державного суверенітету протягом другої світової війни рішеннями Антифашистської ради національного визволення Хорватії (1943 рік) як протидії проголошенню Незалежної Хорватської Держави (1941 рік), а згодом у Конституції Народної Республіки Хорватія (1947 рік) та кількох пізніших конституціях Соціалістичної Республіки Хорватія (1963—1990 рр.).

В історичний переломний момент, означений падінням комуністичної системи та змінами міжнародного порядку в Європі, хорватська нація підтвердила на перших демокра-

тичних виборах (1990 рік) вільним волевиявленням свою тисячолітню державність та рішучість утворити Республіку Хорватія як суверенну державу.

Виходячи із викладених вище історичних фактів та загальноновизнаних у сучасному світі принципів, а також із невід'ємного та неподільного права хорватської нації на самовизначення і державний суверенітет, яке не може ні передаватися, ані поглинатися, включаючи недоторканне право на відокремлення та об'єднання як основних передумов миру та стабільності міжнародного порядку, Республіка Хорватія утворюється як національна держава хорватської нації, а також як держава представників інших націй і меншин, що є її громадянами — сербів, мусульман, словенців, чехів, словаків, італійців, угорців, євреїв та інших, — яким гарантується рівність із громадянами хорватської національності та реалізація етнічних прав згідно з демократичними нормами Організації Об'єднаних Націй та країн вільного світу.

Поважаючи волю хорватської нації та всіх громадян, рішуче виражену на вільних виборах, створюється Республіка Хорватія, що розвиватиметься як суверенна та демократична держава, у якій рівність, свободи та права людини і громадянина гарантуються та забезпечуються, а для економічного і культурного розвитку та соціального забезпечення створюються сприятливі умови.

II. Основні положення

Стаття 1

Республіка Хорватія є єдиною та неподільною демократичною і соціальною державою.

Влада у Республіці Хорватія виходить від народу і належить народові як об'єднанню вільних та рівноправних громадян.

Народ здійснює цю владу через обраних представників та шляхом прямого прийняття рішень.

Стаття 2

Суверенітет Республіки Хорватія є невід'ємний, неподільний і такий, що не передається.

Суверенітет Республіки Хорватія поширюється на її землю, річки, озера, канали, внутрішні морські води, територіальне море й повітряний простір над ними.

Згідно з міжнародним правом Республіка Хорватія має суверенні права на морські простори, морське дно та надра під ними в Адріатичному морі за межами території держави, що підпадають під її юрисдикцію, до кордонів із сусідами.

Сабор Республіки Хорватія і народ безпосередньо, незалежно та згідно з Конституцією вирішують питання:

- про регулювання економічних, правних та політичних відносин у Республіці Хорватія;
- про збереження природного та культурного багатств і їхнє використання;
- про об'єднання в союзи з іншими державами.

Республіка Хорватія може вступати в союзи з іншими державами, залишаючи за собою суверенне право самій вирішувати, які повноваження передавати, і право виходити з таких союзів.

Стаття 3

Свобода, рівні права, національна рівність, прагнення до миру та соціальної справедливості, повага до прав людини, недоторканність власності, збереження природних та людських ресурсів, законність та демократична багатопартійна система є найвищими цінностями конституційного ладу Республіки Хорватія.

Стаття 4

У Республіці Хорватія державна влада побудована за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Стаття 5

У Республіці Хорватія закони узгоджуються з Конституцією, інші норми та акти узгоджуються з Конституцією та законами.

Кожен повинен додержувати Конституції та законів і поважати правопорядок Республіки.

Стаття 6

Формування політичних партій є вільним.

Політичні партії формуються за територіальним принципом.

Діяльність будь-якої політичної партії, яка своєю програмою або діями насильницьки загрожує демократичному конституційному ладові, незалежності, єдності чи територіальній цілісності Республіки Хорватія, заборонено.

Стаття 7

Збройні сили Республіки Хорватія захищають її суверенітет, незалежність та територіальну цілісність.

Оборонна система Республіки Хорватія регулюється законом.

Стаття 8

Кордони Республіки Хорватія можуть бути змінені лише рішенням Сабору Хорватської Республіки.

Стаття 9

Хорватське громадянство, порядок його надання та втрати регулюються законом.

Громадянина Республіки Хорватія не може бути вигнано з Республіки, позбавлено громадянства, а також видано іншій державі.

Стаття 10

Республіка Хорватія захищає права та інтереси своїх громадян, які живуть або перебувають за кордоном, і сприяє їхнім зв'язкам з батьківщиною.

Представникам хорватської нації в інших державах гарантуються особлива турбота і захист Республіки Хорватія.

Стаття 11

Гербом Республіки Хорватія є історичний хорватський герб, основа якого складається з 25 переміжних червоних та білих (срібних) полів.

Прапор Республіки Хорватія складається з трьох кольорів: червоного, білого та синього, з історичним хорватським гербом у центрі.

Гімном Республіки Хорватія є «Lijera naa domovino».

Описання історичного хорватського герба та прапора, текст гімну і використання цих та інших державних символів регулюються законом.

Стаття 12

У Республіці Хорватія офіційно використовуються хорватська мова та латинське письмо.

В окремих місцевостях поряд із хорватською мовою і латинським письмом інша мова та кирилиця чи будь-яке інше письмо можуть офіційно використовуватися за умов, що визначаються законом.

Стаття 13

Столицею Республіки Хорватія є Загреб.

Місто Загреб є окремою територіальною та адміністративною одиницею, принципи устрою якої регулюються законом.

III. Основні свободи та права людини і громадянина

1. Загальні положення

Стаття 14

Громадяни Республіки Хорватія користуються усіма правами та свободами незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження, освіти, соціального статусу чи інших обставин.

Перед законом усі рівні.

Стаття 15

Представники усіх націй та меншин у Республіці Хорватія мають рівні права.

Представникам усіх націй та меншин гарантується свобода виражати свою національну належність, свобода користуватися своєю мовою та письмом, а також культурна автономія.

Стаття 16

Свободи і права можуть бути обмежені лише законом з метою захисту свобод і прав інших людей, громадського порядку, моральності та охорони здоров'я.

Стаття 17

Під час війни, при безпосередній загрозі для незалежності та єдності Республіки або у випадку стихійного лиха особисті свободи та права, гарантовані Конституцією, можуть бути обмежені. Це вирішує Сабор Хорватської Республіки більшістю у дві третини голосів усіх представників або — якщо Сабор не має можливості зібратися — Президент Республіки.

Міра таких обмежень має бути адекватною масштабам загрози і не повинна призводити до нерівності громадян на підставах раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження.

Навіть у випадку безпосередньої загрози існуванню держави не може бути накладено обмеження на застосування положень Конституції щодо права на життя, заборони тортур та жорстокого чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, на юридичні визначення кримінальних злочинів і покарань, а також на свободу думки, совісті та релігії.

Стаття 18

Гарантується право на оскарження окремих рішень, прийнятих при розгляді справ на рівні першої інстанції, перед судами чи іншими уповноваженими органами.

У праві на оскарження може бути відмовлено тільки у випадках, визначених законом, якщо забезпечується інший правний захист.

Стаття 19

Державна адміністрація та органи, наділені державними повноваженнями, приймають рішення на основі закону.

Гарантується судовий контроль за законністю окремих рішень адміністративних органів та органів, наділених державними повноваженнями.

Стаття 20

Кожен, хто порушує положення Конституції про основні свободи і права людини та громадянина, несе персональну відповідальність і не може бути виправданий посиленням на наказ згори.

2. Особисті та політичні свободи і права

Стаття 21

Кожна людина має право на життя.

У Республіці Хорватія немає смертної кари.

Стаття 22

Особа людини та її свобода є недоторканими.

Ніхто не може бути позбавлений свободи, а також його свобода не може бути обмежена, якщо це не обумовлено законом за рішенням суду.

Стаття 23

Нікого не може бути піддано будь-якій формі знущань або, без його згоди, медичним чи науковим досліддам.

Примусову та обов'язкову працю заборонено.

Стаття 24

Нікого не може бути заарештовано чи затримано без письмового розпорядження суду, виданого на підставі закону. Таке розпорядження має бути зачитане і вручене особі в момент арешту.

Поліція може без розпорядження суду заарештувати особу, яка на обґрунтованих підставах підозрюється у вчиненні серйозного кримінального злочину, що передбачений законом, і негайно передати її у розпорядження суду. Заарештована особа має бути негайно поінформована зрозумілим для неї способом про причини арешту та про її права, визначені законом.

Будь-яка затримана особа має право апелювати до суду, який повинен без зволікань прийняти рішення щодо законності арешту.

Стаття 25

Будь-яка заарештована і засуджена особа має право на гуманне поводження та на повагу до своєї гідності.

Особа, затримана й обвинувачена у кримінальному злочині, має право протягом найкоротшого строку, встановленого законом, постати перед судом і протягом передбаченого законом строку бути виправданою чи засудженою.

Затриманий може бути випущений під законну заставу, щоб мати змогу захистити себе.

Будь-яка особа, яку було незаконно позбавлено волі чи засуджено, має право на відшкодування збитків і публічне вибачення.

Стаття 26

Усі громадяни та іноземці рівні перед судами, урядовими органами та іншими органами, наділеними державними повноваженнями.

Стаття 27

Адвокатура як автономна та незалежна служба забезпечує громадянам правну допомогу згідно із законом.

Стаття 28

Кожен вважається невинуватим і не повинен вважатися винним у кримінальному злочині, доки його вину не доведено остаточною рішенням суду.

Стаття 29

Підозрюваний або обвинувачуваний у кримінальному злочині має право:

- на справедливе слухання справи компетентним судом, що визначається законом;
- протягом найкоротшого часу бути поінформованим про причини обвинувачень, які вирішено висунути проти нього, та про докази, які вказують на його вину;
- на захисника та на вільне спілкування з ним, а також право бути поінформованим про свої права;
- бути присутнім на судовому розгляді, якщо він має доступ до суду, та захищати себе самому або з допомогою захисника на свій вибір.

Обвинувачувану особу не може бути приневолено свідчити проти себе чи визнати свою вину.

Докази, отримані незаконним шляхом, на судовому процесі до уваги не беруться.

Стаття 30

Кримінальний вирок за серйозний та особливо ганебний злочин може згідно із законом мати наслідком втрату набутих прав на визначений час або заборону набуття прав займатися певною діяльністю, — якщо це необхідно для захисту правопорядку.

Стаття 31

Нікого не може бути покарано за діяння, яке до його вчинення не було визнане законом чи міжнародним правом як кримінальний злочин, що підлягає покаранню, а також нікого не може бути засуджено до покарання, яке не визначене законом. Якщо після вчинення діяння законом визначено менш суворе покарання, накладається саме таке покарання.

Ніхто не може бути повторно судимий за дії, за які його вже засуджено і за які було винесено остаточне рішення суду. Не може бути повторного розгляду кримінальної справи особи, виправданій остаточною рішенням суду.

Стаття 32

Кожен, хто законно перебуває на території Республіки, має право вільно пересуватися та обирати місце проживання.

Кожний громадянин Республіки має право в будь-який час залишити територію держави і постійно чи тимчасово поселитися за кордоном, а також у будь-який час повернутися на батьківщину.

Право пересуватися у межах Республіки та право в'їжджати на її територію чи залишати її можуть бути у виняткових випадках обмежені законом, якщо це є необхідним для захисту правопорядку або здоров'я, прав та свобод інших осіб.

Стаття 33

Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть дістати притулок у Республіці Хорватія, крім випадків, якщо вони переслідуються за неполітичні злочини та за діяльність, яка суперечить основним принципам міжнародного права.

Жодного іноземця, який законно перебуває на території Республіки, не може бути вигнано чи видано іншій державі, крім випадків, якщо рішення, прийняте згідно з договором чи законом, має бути здійснене примусово.

Стаття 34

Житло недоторканне.

Лише суд на підставі законного і вмотивованого ордеру може дати розпорядження про обшук житла чи іншого приміщення. Володілець має право особисто або в особі своїх представників та разом з двома обов'язковими свідками бути присутнім при обшуку свого житла чи іншого приміщення.

За умов, визначених законом, поліцейські органи можуть навіть без судового ордеру чи згоди володільца увійти до його житла чи іншого приміщення і здійснити обшук за відсутності свідків, якщо це необхідно для одержання ордеру на арешт, для затримання злочинця чи з метою запобігання серйозній небезпеці для життя людей чи для цінної власності.

Обшук з метою знайти чи забезпечити докази, які, з огляду на розумні підстави так вважати, знаходяться у помешканні особи, що вчинила кримінальний злочин, може бути здійснений лише у присутності свідків.

Стаття 35

Усім громадянам гарантується повага до їх особистого та сімейного життя, гідності, репутації та честі, а також їх правний захист.

Стаття 36

Свобода і таємниця листування та всіх інших видів кореспонденції гарантуються і є недоторканими.

Обмеження, необхідні для охорони державної безпеки та проведення кримінального процесу, можуть бути встановлені лише законом.

Стаття 37

Кожному гарантується захист та таємниця інформації особистого характеру. Без згоди причетної особи інформація особистого характеру може збиратися, оброблятися та використовуватися лише за умов, визначених законом.

Захист даних та здійснення нагляду за роботою систем інформування у Республіці регулюються законом.

Використовувати інформацію особистого характеру усупереч меті, з якою вона збирається, заборонено.

Стаття 38

Свобода думки та її вираження гарантується.

Свобода самовираження включає, зокрема, свободу друку та інших засобів масової інформації, свободу слова та публічного самовираження, а також вільне утворення всіх засобів громадського інформування.

Цензуру заборонено. Журналісти мають право на свободу подання репортажного матеріалу та доступу до інформації.

Право на спростування гарантується кожному, чий конституційно визначені права було порушено у засобах громадського інформування.

Стаття 39

Забороняються та караються законом будь-які підбурювання і заклики до війни, прояви насильства, національної, расової та релігійної ненависті, а також будь-які форми нетерпимості.

Стаття 40

Свобода совісті, релігії та інших переконань, а також вільне публічне сповідання релігії гарантуються.

Стаття 41

Усі релігійні громади є рівними перед законом і відокремлені від держави.

Релігійні громади відповідно до закону мають право публічно відправляти релігійні служби, відкривати школи, навчальні заклади та інші установи, соціальні та благодійні заклади і керувати ними. У своїй діяльності вони користуються захистом та підтримкою з боку держави.

Стаття 42

Усім громадянам гарантується право на мирні зібрання та на публічний протест.

Стаття 43

Громадянам гарантується право на вільне об'єднання з метою захисту та забезпечення їхніх соціальних, економічних, політичних, національних, культурних та інших інтересів і цілей. З цією метою громадяни можуть вільно формувати політичні партії, профспілки та інші об'єднання, вступати в них та виходити з них.

Право на вільне об'єднання обмежується заборонаю будь-якої загрози силою демократичному конституційному ладові та незалежності, єдності і територіальній цілісності Республіки.

Стаття 44

Кожний громадянин Республіки має право на участь у веденні державних справ та на доступ до державної служби на рівних умовах.

Стаття 45

Усі громадяни Республіки, що досягли вісімнадцятирічного віку, мають загальне та рівне виборче право. Це право здійснюється через прямі вибори шляхом таємного голосування.

Усім громадянам, які на час виборів Сабору та Президента Республіки перебувають в інших державах, Республіка забезпечує можливість проголосувати в цих державах або будь-яким іншим способом, що визначається законом.

Стаття 46

Усі громадяни мають право подавати прохання, скарги і пропозиції до Уряду та інших державних органів і право отримувати відповідь.

Стаття 47

Військова служба та захист Республіки є обов'язком усіх громадян, здатних його виконувати.

Свідоме ухилення від служби дозволяється тим, хто за своїми релігійними чи морально-етичними переконаннями не може виконувати військового обов'язку у Збройних силах. Такі особи повинні виконувати інші обов'язки, що визначаються законом.

3. Економічні, соціальні та культурні права

Стаття 48

Право власності гарантується.

Власність зобов'язує. Особи, що мають право власності та користуються ним, повинні сприяти загальному благополуччю.

Іноземець може набути право власності відповідно до умов, встановлених законом.

Право на успадкування майна гарантується.

Стаття 49

Свобода підприємницької та ринкової діяльності є основою економічної системи Республіки.

Усім підприємцям держава забезпечує рівний правовий статус на ринку. Монополія забороняється.

Республіка сприяє економічному прогресові та соціальному благополуччю і піклується про економічний розвиток усіх регіонів.

Права, набуті у зв'язку з інвестуванням капіталу, не обмежуються законом чи будь-яким іншим правовим актом.

Іноземним інвесторам гарантується право на вільне переміщення прибутку та інвестованого капіталу.

Стаття 50

В інтересах Республіки право власності може бути обмежене у порядку, встановленому законом, а сама власність може бути відчужена з відшкодуванням у розмірі, що відповідає її ринковій ціні.

Свобода підприємництва та право власності у виняткових випадках можуть обмежуватися законом з метою захисту інтересів та безпеки Республіки, охорони природи, середовища людського існування, здоров'я людини.

Стаття 51

Кожен бере участь у покритті державних витрат відповідно до своїх економічних можливостей.

Податкова система ґрунтується на принципах рівноправності та справедливості.

Стаття 52

Море, узбережжя та острови, води, повітряний простір, підземні багатства та інші природні ресурси, а також земля, ліси, фауна і флора, нерухоме майно та об'єкти, які мають особливе культурне, історичне, економічне та екологічне значення, — усе разом визначене законом як таке, що становить інтерес для Республіки і перебуває під її особливою охороною.

Спосіб, у який ці об'єкти можуть використовуватися та експлуатуватися особами, що мають право користуватися чи володіти ними, а також компенсація за обмеження, накладені на це право, визначаються законом.

Стаття 53

Національний банк Хорватії є центральним банком Республіки Хорватія.

Національний банк Хорватії у межах своїх прав та обов'язків є відповідальним за стабільність валюти і за загальну платіжну ліквідність як всередині країни, так і за кордоном.

Національний банк Хорватії є незалежним у своїй діяльності і несе відповідальність лише перед Сабором Хорватської Республіки. Прибутки від діяльності Національного банку Хорватії надходять до державного бюджету.

Статус Національного банку Хорватії регулюється законом.

Стаття 54

Кожен має право на працю та свободу обирати роботу.

Кожен має право вільно обирати професію та рід занять. Усі робочі місця та функції є доступними кожному на рівних умовах.

Стаття 55

Кожний працівник має право на винагороду, що забезпечує йому та його сім'ї незалежний та гідний рівень життя.

Максимальна тривалість робочого дня регулюється законом.

Кожний працівник має право на щотижневий відпочинок та щорічну оплачувану відпустку і не може відмовитися від цього права.

Працівники згідно із законом беруть участь у прийнятті рішень.

Стаття 56

Право працівника та членів його сім'ї на соціальний захист і соціальне страхування регулюється законом та колективними договорами.

Права, пов'язані з народженням дитини, материнством та доглядом за дитиною, регулюються законом.

Стаття 57

Республіка гарантує право на допомогу для забезпечення основних потреб немічним, інвалідам та іншим малозабезпеченим з причини безробіття чи непрацездатності громадян.

Республіка забезпечує особливе піклування про інвалідів і залучає їх до життя суспільства.

Отримання гуманітарної допомоги з-за кордону не підлягає забороні.

Стаття 58

Кожному громадянину гарантується право на охорону здоров'я.

Стаття 59

Усім роботодавцям та працівникам з метою захисту їх економічних та соціальних інтересів гарантується право створювати профспілки і вільно вступати в них та виходити з них.

Профспілки можуть створювати свої федерації та об'єднуватися з міжнародними профспілковими організаціями.

Закон може накладати обмеження на створення профспілок у Збройних силах та поліції.

Стаття 60

Право на страйк гарантується.

Право на страйк може обмежуватися для Збройних сил, поліції, органів державного управління та державних служб, визначених законом.

Стаття 61

Сім'я користується особливим захистом Республіки.

Шлюб та правні відносини у шлюбі, у фактичному шлюбі і в сім'ї регулюються законом.

Стаття 62

Республіка забезпечує піклування про матерів, дітей та молодь і створює соціальні, культурні, освітні, матеріальні та інші умови, що сприяють реалізації права на належний рівень життя.

Стаття 63

Батьки зобов'язані виховувати і утримувати дітей, давати їм освіту, а також мають право та свободу самостійно вирішувати питання, пов'язані з вихованням дітей.

Батьки зобов'язані забезпечувати своїм дітям право на повноцінний та гармонійний розвиток їхньої особистості.

Фізично чи розумово неповноцінні та соціально занедбані діти мають право на особливе піклування, освіту та добробут.

Діти зобов'язані піклуватися про старих та немічних батьків.

Республіка особливо опікується малолітніми дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Стаття 64

Кожен має обов'язок захищати дітей та немічних.

Діти не можуть бути прийняті на роботу до досягнення ними віку, встановленого законом. Їх не може бути примушено чи їм не може бути дозволено виконувати роботу, шкідливу для їхнього здоров'я та моральності.

Молодь, матері та інваліди забезпечуються особливим захистом на місцях своєї роботи.

Стаття 65

Початкова освіта є обов'язковою та безоплатною.

Кожен на рівних умовах має доступ до середньої та вищої освіти залежно від своїх здібностей.

Стаття 66

Згідно з умовами, встановленими законом, громадяни можуть відкривати приватні школи та навчальні заклади.

Стаття 67

Автономність університетів гарантується.

Університети самостійно приймають рішення щодо своєї структури та діяльності відповідно до закону.

Стаття 68

Свобода наукової, культурної та художньої творчості гарантується.

Республіка сприяє розвитку науки, культури та мистецтва і підтримує їх.

Республіка охороняє наукові, культурні та художні здобутки як духовну національну цінність.

Захист моральних та матеріальних прав, що випливають із наукової, культурної, художньої, інтелектуальної та іншої творчої діяльності, гарантується.

Республіка сприяє розвитку фізкультури та спорту.

Стаття 69

Кожен має право на здоровий спосіб життя.

Республіка забезпечує громадянам право на сприятливе навколишнє середовище.

Громадяни, а також урядові, громадські і господарські органи та асоціації зобов'язані у межах своїх повноважень та діяльності приділяти особливу увагу охороні здоров'я громадян, захисту природи та середовища людського існування.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

1. Сабор Республіки Хорватія

Стаття 70

Сабор Республіки Хорватія є органом обраних народом представників, що наділений у Республіці Хорватія законодавчою владою.

Сабор Республіки Хорватія складається з Палати представників і Палати провінцій.

Стаття 71

До Палати представників входять не менше 100 і не більше 160 представників, обраних на основі прямого, загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування.

Громадяни у кожній провінції на основі загального виборчого права шляхом прямого таємного голосування обирають трьох представників до Палати провінцій.

Президент Республіки після спливу строку своїх повноважень стає довічним членом Палати провінцій, якщо він прямо не заявив про відмову від цього обов'язку.

Президент Республіки може призначити до п'яти представників у Палату провінцій з—поміж громадян, які мають особливі заслуги перед Республікою.

Стаття 72

Представники у палатах Сабору Республіки Хорватія обираються строком на чотири роки.

Ніхто не може бути членом Палати представників і Палати провінцій одночасно.

Кількість представників, умови та процедура їх обрання до палат Сабору регулюються законом.

Стаття 73

Вибори представників до палат Сабору Республіки Хорватія проводяться не пізніше ніж через 60 днів після спливу строку повноважень або розпуску палат Сабору.

Перша сесія палат Сабору Республіки Хорватія проводиться не пізніше ніж через 20 днів після закінчення виборів.

Стаття 74

Представники Сабору Республіки Хорватія не мають мандата імперативного характеру.

Представники Сабору Республіки Хорватія отримують постійну грошову винагороду і мають інші права, що визначаються законом.

Стаття 75

Представники Сабору Республіки Хорватія користуються недоторканністю.

Жодного представника не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, затримано чи покарано за висловлену думку чи за те, як він проголосував у Саборі.

Жодного представника не може бути затримано, а також проти нього не може бути порушено кримінальну справу без згоди на те палати, членом якої він є.

Представника може бути затримано без згоди палати лише у випадку, якщо його застали на місці злочину, який має наслідком такий вид покарання, як ув'язнення строком, більшим ніж п'ять років. У такому випадку має бути сповіщено Голову відповідної палати.

Якщо палата не проводить свою сесію, то згода на затримання представника або на продовження кримінальної справи, порушеної проти нього, дається і рішення щодо його недоторканності виносяться комісією з питань повноважень та недоторканності відповідної палати, а самі це рішення підлягає подальшому затвердженню палатою.

Стаття 76

Строк повноважень представників Сабору Республіки Хорватія може бути продовжений законом лише у випадку війни.

Стаття 77

Палата представників та Палата провінцій можуть бути розпушені, якщо таке рішення ухвалює більшість усіх їх представників.

Згідно з Конституцією Президент Республіки може розпустити Палату представників.

Стаття 78

Чергові сесії палат Сабору Республіки Хорватія проводяться двічі на рік — з 15 грудня по 30 червня та з 15 вересня по 15 грудня.

Позачергова сесія палат Сабору проводиться на вимогу Президента Республіки, Уряду або більшості представників палат.

Стаття 79

Внутрішня структура та порядок роботи Палати представників та Палати провінцій встановлюється відповідним регламентом.

Регламент приймається більшістю голосів усіх представників у палаті.

Палата представників та Палата провінцій мають свого Голову та одного або більше заступників Голови. Права та обов'язки Голови та його заступників визначаються регламентом палат. Голова Палати представників є Головою Сабору Республіки Хорватія.

Стаття 80

Палата представників ухвалює рішення щодо:

- прийняття та внесення змін і доповнень до Конституції;
- прийняття законів;
- прийняття державного бюджету;
- оголошення війни та підписання миру;
- зміни кордонів Республіки;
- оголошення референдумів;
- проведення виборів, призначення на посади та усунення з посад відповідно до Конституції та законів;
- нагляду за роботою Уряду Республіки Хорватія та інших носіїв державної влади, що є підзвітними Сабору, відповідно до Конституції та законів;
- оголошення амністії за вчинення правопорушень;
- інших справ, що визначаються Конституцією.

Стаття 81

Палата провінцій:

- пропонує Палаті представників законопроекти та порушує питання про проведення референдумів;
- обговорює питання, які належать до компетенції Палати представників, і висловлює про них свою думку;
- висловлює Палаті представників свою попередню думку щодо механізму прийняття Конституції та законів, які регулюють права націй та меншин, закріплені в Конституції права і свободи людини та громадянина, регулюють виборчу систему, визначають організацію, обов'язки та діяльність органів державної влади, організацію місцевого самоврядування та місцевої адміністрації;
- може протягом 15 днів від дня прийняття закону Палатою представників повернути Палаті представників закон для його повторного розгляду, висловивши при цьому вмотивовану пропозицію. Палата представників вирішує питання про прийняття закону більшістю голосів усіх представників, крім випадків, коли Палата представників приймає закони більшістю у дві третини голосів від загальної кількості свого складу;
- вирішує інші питання, визначені Конституцією.

Стаття 82

Палата представників та Палата провінцій приймають рішення більшістю голосів присутніх членів, якщо Конституція не передбачає іншого.

Представники голосують особисто.

Стаття 83

Закони, що визначають права націй та меншин, приймає Палата представників двома третинами голосів від загальної кількості свого складу.

Закони, що стосуються визначених Конституцією свобод та прав людини і громадянина, а також виборчої системи, організації, обов'язків та діяльності органів державної влади, організації місцевого самоврядування та місцевої адміністрації, приймає Палата представників більшістю голосів усього складу.

Стаття 84

Сесії Сабору Республіки Хорватія є відкритими.

Стаття 85

Члени Палати представників, керівний орган Палати представників, Палата провінцій та Уряд Республіки Хорватія мають право законодавчої ініціативи.

Стаття 86

Представники у палатах Сабору відповідно до регламенту мають право робити запит до Уряду Республіки Хорватія та окремо до кожного з міністрів.

Стаття 87

Палата представників може оголосити референдум стосовно пропозиції про внесення поправок до Конституції, про ініціювання законопроекту або з будь-якого іншого питання, яке належить до її компетенції.

Президент Республіки може, за пропозицією Уряду та за наявності контрасигнації Прем'єр-міністра, оголосити референдум щодо внесення поправок до Конституції чи з будь-якого іншого питання, яке він вважає важливим для збереження незалежності, єдності та існування Республіки. Рішення на референдумі вважається прийнятим, якщо за нього висловилася більшість виборців, які взяли участь у голосуванні, — за умови, що більшість від загальної кількості виборців взяла участь у референдумі.

Рішення, прийняті під час референдуму, обов'язкові для виконання.

Має бути прийнятий закон про референдум.

Стаття 88

Палата представників може уповноважити Уряд Республіки Хорватія — строком щонайбільше на один рік — видавати постанови стосовно окремих питань, які належать до її компетенції, за винятком тих, що стосуються визначених Конституцією свобод і прав людини і громадянина, прав націй і меншин, а також виборчої системи, організації, обов'язків і діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Постанови, прийняті уповноваженою владою, не мають зворотної сили.

Постанови, видані уповноваженою владою, втрачають свою чинність зі спливом одного року від дня, коли Палата представників надала такі повноваження, якщо Палатою представників не буде прийнято іншого рішення.

Стаття 89

Президент Республіки промульгує закони протягом восьми днів після того, як їх, відповідно до Конституції, було прийнято Палатою представників.

Стаття 90

Перед набуттям чинності закони публікуються в офіційній газеті Республіки «Narodne Novine».

Закон набуває чинності не раніше ніж на восьмий день після його опублікування, якщо за наявності особливих обставин законом не передбачено інше. Зворотну силу мають тільки окремі положення закону.

Стаття 91

Державний дохід та державні видатки визначаються державним бюджетом.

Закон, виконання якого вимагає коштів, встановлює джерело надходження таких коштів.

Стаття 92

Палати Сабору Республіки Хорватія можуть створювати комісії стосовно будь-яких питань, що належать до їхньої компетенції.

Склад, обов'язки та повноваження комісії визначаються законом.

Стаття 93

Уповноважений з прав людини Сабору Республіки Хорватія захищає конституційні та законні права громадян у їхніх відносинах із урядовою адміністрацією та органами, що мають державні повноваження.

Уповноважений з прав людини призначається на посаду Палатою представників строком на вісім років.

Умови призначення на посаду, звільнення з посади та діяльності Уповноваженого з прав людини та його помічників визначаються законом.

2. Президент Республіки Хорватія

Стаття 94

Президент Республіки Хорватія є главою держави.

Президент Республіки представляє державу як у її межах, так і поза ними. Він є гарантом додержання Конституції, забезпечення територіальної цілісності та єдності Республіки і належного функціонування державної влади.

Стаття 95

Президент Республіки обирається на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Одна і та сама особа не може бути обрана Президентом більш ніж на два строки.

Президент Республіки обирається більшістю голосів виборців, які беруть участь у виборах. Якщо під час виборів жоден із кандидатів не набирає більшості голосів, вибори проводяться повторно через 14 днів.

Два кандидати, які за результатами першого голосування набрали більшість голосів, мають право висувати свою кандидатуру на повторних виборах. Якщо один із кандидатів, який набрав найбільшу кількість голосів, знімає свою кандидатуру, то право балотуватися здобуває кандидат, який за кількістю набраних голосів іде наступним.

Вибори нового Президента Республіки мають бути проведені не пізніше як за 30 і не раніше як за 60 днів до спливу строку повноважень попереднього Президента.

Перед початком виконання своїх обов'язків Президент Республіки урочисто складає присягу на вірність Конституції.

Порядок проведення виборів Президента Республіки визначається законом.

Стаття 96

Президент Республіки не може виконувати ніяких інших громадських або професійних обов'язків, крім партійних.

Стаття 97

У разі смерті Президента, його відставки або стійкої нездатності виконувати свої обов'язки, що встановлює Конституційний Суд Хорватії за пропозицією Уряду Республіки Хорватія, обов'язки Президента Республіки виконує Голова Сабору Республіки Хорватія.

Вибори нового Президента Республіки проводяться протягом 60 днів після того, як припинилися повноваження попереднього Президента.

Стаття 98

Президент Республіки:

- призначає вибори палат Сабору Республіки Хорватія та скликає їх першу сесію;
- оголошує референдум відповідно до Конституції;
- призначає на посаду та звільняє з посади Прем'єр-міністра Республіки Хорватія;
- призначає на посади та звільняє з посад заступників Прем'єр-міністра та членів Уряду за поданням Прем'єр-міністра Республіки Хорватія;
- здійснює помилування;
- присвоює відзнаки та нагороди, встановлені законом;
- здійснює інші повноваження, визначені Конституцією.

Стаття 99

Президент Республіки приймає рішення за пропозицією Уряду про утворення дипломатичних та інших представництв Республіки Хорватія за кордоном.

Президент Республіки призначає та відкликає дипломатичних представників Республіки Хорватія, приймає вірчі та відкличні грамоти від дипломатичних представників іноземних держав.

Стаття 100

Президент Республіки є Головнокомандувачем Збройних сил Республіки Хорватія.

Президент Республіки призначає членів Національної ради оборони Республіки Хорватія та очолює її, призначає на посади та звільняє з посад військове командування відповідно до закону.

За рішенням Сабору Республіки Хорватія Президент Республіки може оголошувати стан війни та укладати мир.

Стаття 101

Президент Республіки видає укази, які мають силу закону, та вживає надзвичайних заходів у випадку стану війни, або за наявності безпосередньої загрози незалежності та єдності Республіки, або коли інші органи державної влади позбавлені стійкої здатності виконувати свої конституційні обов'язки. Під час здійснення Президентом Республіки таких повноважень Палату представників не може бути розпущено.

Укази, що мають силу закону, Президент Республіки подає на затвердження до Палати представників одразу, як тільки Сабор має змогу зібратися.

Стаття 102

Президент Республіки може скликати засідання Уряду Республіки Хорватія та внести до його порядку денного питання, які, на його думку, мають бути розглянуті.

Президент Республіки головує на засіданні Уряду, у якому він бере участь.

Стаття 103

Президент Республіки може надсилати до Сабору послання про стан справ у Республіці та раз на рік виступати у Саборі з цього питання.

Стаття 104

За пропозицією Уряду та за наявності контрасигнації Прем'єр-міністра Президент Республіки, попередньо проконсультувавшись із Головою Палати, може розпустити Пала-

ту представників, якщо ця Палата виразила недовіру Урядові або якщо вона не затвердила державного бюджету протягом місяця після того, як його було запропоновано.

Президент Республіки не може знову розпустити Палату представників до спливу одного року від дня її розпуску.

Стаття 105

Президент Республіки несе відповідальність за порушення Конституції, вчинене ним під час виконання своїх обов'язків.

Процедура відповідальності Президента Республіки може бути розпочата за рішенням Палати представників, прийнятим двома третинами голосів усього складу представників.

Рішення щодо відповідальності Президента Республіки приймається Конституційним Судом Хорватії двома третинами голосів його складу.

Якщо Конституційний Суд Хорватії підтвердив рішення Палати представників, повноваження Президента Республіки припиняються силою Конституції.

Стаття 106

При здійсненні повноважень Президентові Республіки допомагають члени Президентської ради та інших дорадчих і допоміжних органів, яких призначає та звільняє Президент Республіки.

3. Уряд Республіки Хорватія

Стаття 107

Уряд Республіки Хорватія здійснює виконавчу владу відповідно до Конституції та законів.

Стаття 108

Уряд Республіки Хорватія складається з Прем'єр-міністра, заступників Прем'єр-міністра та інших членів.

Стаття 109

Організація і порядок діяльності Уряду, а також порядок прийняття ним рішень регулюються законом та процедурними нормами.

Внутрішня структура міністерств регулюється постановами Уряду, який створює також відповідні служби для ведення справ.

Стаття 110

Уряд видає постанови згідно з Конституцією та законами, вносить на розгляд законопроекти, вносить пропозиції щодо державного бюджету, виконує закони та інші нормативні акти, прийняті Сабором Республіки Хорватія.

Стаття 111

Уряд є підзвітним Президентові Республіки та Палаті представників Сабору Республіки Хорватія.

Прем'єр-міністр, заступники Прем'єр-міністра та члени Уряду несуть колективну відповідальність за рішення, прийняті Урядом, та несуть індивідуальну відповідальність за дії в межах своєї компетенції.

Стаття 112

Прем'єр-міністр не пізніше ніж через 15 днів після призначення пропонує Палаті представників склад Уряду і просить виразити довіру Урядові. Призначення Прем'єр-міністра та членів Уряду вважається прийнятим, якщо довіру було виражено більшістю членів Палати представників.

Стаття 113

За пропозицією щонайменше однієї десятої складу Палати представників може бути висунуто вимогу проголосувати за довіру Прем'єр-міністрові, окремим членам Уряду або Урядові загалом.

Голосування за довіру Урядові може бути запропоноване Прем'єр-міністром.

Голосування за довіру не може проводитися раніше ніж через три дні після подання цієї пропозиції до Палати представників.

Рішення про недовіру Урядові вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від загальної кількості представників.

Якщо Палата представників відхилить пропозицію щодо вираження недовіри Урядові, представники, які звернулися з цією пропозицією, не можуть знову подати її на розгляд протягом трьох місяців.

Якщо недовіру було виражено Прем'єр-міністрові чи Урядові загалом, Прем'єр-міністр подає заяву про свою відставку Президентові Республіки, який розпускає Уряд.

Якщо вотум недовіри виражено одному з членів Уряду, Прем'єр-міністр може піти у відставку чи запропонувати Президентові Республіки звільнити з посади члена Уряду, якому було виражено недовіру.

Стаття 114

Організація державного управління регулюється законом.

Державні службовці призначаються на основі відкритого конкурсу, якщо законом не передбачена інша процедура.

4. Судова влада

Стаття 115

Судова влада здійснюється судами.

Судова влада є самостійною та незалежною.

Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів.

Стаття 116

Верховний Суд Республіки Хорватія як найвищий суд забезпечує однакове і справедливе застосування законів та рівність громадян.

Формування, компетенція, склад і організація судів, а також порядок судочинства регулюються законом.

Формування, компетенція та організація органів Прокуратури регулюються законом.

Стаття 117

Судові засідання є відкритими, а рішення ухвалюються публічно від імені Республіки Хорватія.

Громадськість може не допускатися на судове засідання чи його частину при розгляді справ неповнолітніх або з метою захисту приватного життя сторін, при вирішенні сімейних спорів або справ, які стосуються опіки та усиновлення, а також з метою збереження військової, державної чи службової таємниці або захисту безпеки Республіки.

Стаття 118

Судочинство здійснюється судьями та засідателями відповідно до закону.

Стаття 119

Судді та засідателі, які беруть участь у здійсненні правосуддя, не притягуються до відповідальності за погляди, висловлені ними при прийнятті судового рішення.

Судді відповідно до закону користуються такою самою недоторканністю як і представники Сабору Республіки Хорватія.

Стаття 120

Посада судді незмінювана.

Суддя може бути звільнений з посади:

- за власним бажанням;
- у разі стійкої нездатності виконувати свої обов'язки за станом здоров'я;
- якщо його притягнуто до кримінальної відповідальності, що робить його негідним посади судді;
- якщо таке рішення згідно із законом приймає Вища судова рада Республіки у зв'язку із серйозним порушенням суддею дисципліни.

Суддя, якого це стосується, має право подати до Палати провінцій Сабору клопотання про захист від звільнення його з посади.

Суддю не може бути переведено на іншу посаду без його згоди.

Суддя не повинен займатися діяльністю, яку закон визначає як несумісну із судовою посадою.

Стаття 121

Судді та прокурори згідно з Конституцією та законом призначаються на посаду та звільняються з посади Вищою судовою радою Республіки, яка вирішує також питання щодо їх дисциплінарної відповідальності.

До складу Вищої судової ради Республіки входять голова та 14 членів.

Кандидатури голови та членів пропонуються Палатою провінцій і обираються Палатою представників строком на вісім років з-поміж провідних суддів, прокурорів, адвокатів та професорів права вищих навчальних закладів — відповідно до закону.

V. Конституційний Суд Республіки Хорватія

Стаття 122

Конституційний Суд Республіки Хорватія складається з 11 суддів, що обираються Палатою представників за пропозицією Палати провінцій строком на вісім років з-поміж провідних юристів, зокрема суддів, прокурорів, адвокатів та професорів права вищих навчальних закладів.

Конституційний Суд Республіки Хорватія обирає Голову строком на чотири роки.

Стаття 123

Судді Конституційного Суду Республіки Хорватія не можуть займатися іншою громадською чи професійною діяльністю.

Судді Конституційного Суду Республіки Хорватія користуються таким самим правом недоторканності, як і представники Сабору Хорватської Республіки.

Стаття 124

Суддя Конституційного Суду Республіки Хорватія може бути звільнений з посади достроково за власним бажанням, або якщо його засуджено до ув'язнення, або у разі стійкої нездатності виконувати свої обов'язки у зв'язку з хворобою, як це встановлено самим Судом.

Стаття 125

Конституційний Суд Республіки Хорватія повинен:

- виносити рішення про відповідність законів Конституції;
- виносити рішення про відповідність інших нормативних актів Конституції та законам;
- захищати конституційні права та свободи людини і громадянина;
- розв'язувати спори щодо розподілу повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою владами;
- вирішувати, відповідно до Конституції, питання про відповідальність Президента Республіки;
- здійснювати нагляд за конституційністю програм та діяльності політичних партій і може, відповідно до Конституції, заборонити їх діяльність;
- здійснювати нагляд за конституційністю і законністю виборів та республіканських референдумів і розв'язувати ті спори стосовно виборів, які не підпадають під юрисдикцію судів;
- провадити іншу діяльність, визначену Конституцією.

Стаття 126

Конституційний Суд Республіки Хорватія скасовує закон, який визнається неконституційним.

Конституційний Суд Республіки Хорватія визнає недійсним або анулює нормативний акт, який визнається неконституційним чи незаконним.

Стаття 127

Умови виборів суддів до Конституційного Суду Республіки Хорватія та строк їх перебування на посаді, умови та визначення строку для оцінки конституційності та законності, правила процедури та правні наслідки їхніх рішень, захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, інші питання, пов'язані з виконанням обов'язків та

діяльністю Конституційного Суду Республіки Хорватія, регулюються конституційним законом.

Конституційний закон приймається згідно з процедурою, визначеною для прийняття поправок до Конституції.

Внутрішній устрій Конституційного Суду Республіки Хорватія регулюється процедурними правилами.

VI. Організація місцевого самоврядування та управління

Стаття 128

Громадянам гарантується право на місцеве самоврядування.

Право на місцеве самоврядування включає право вирішувати питання щодо потреб та інтересів місцевого значення, особливо житлового будівництва, комунальних послуг, догляду за дітьми, соціального страхування, культури, фізичної культури, спорту, а також захисту та охорони навколишнього середовища.

Має бути прийнятий закон про місцеве самоврядування.

Стаття 129

Одиницями місцевого самоврядування, згідно із законом, повинні бути громади, райони і міста. Їхні території визначаються законом за бажанням громадян.

Структура та повноваження органів місцевого самоврядування визначаються місцевими статутами і законом.

Громадяни можуть безпосередньо брати участь в управлінні місцевими справами згідно із законом та підзаконними актами органів місцевого самоврядування.

Громадяни також мають право утворювати, відповідно до закону, інші форми самоврядування на місцевому рівні.

Стаття 130

Органи місцевого самоврядування, відповідно до закону та підзаконних актів, незалежні у веденні місцевих справ і підлягають контролю лише з боку компетентних органів Республіки.

У громадах, районах чи містах органи місцевого самоврядування можуть бути утворені згідно із законом. Структура та повноваження таких органів регулюються законом.

Окремі справи державного управління можуть бути на законних підставах передані до компетенції органів місцевого самоврядування.

У провадженні таких справ органи місцевого самоврядування, згідно із законом, є підзвітними органам державного управління.

Стаття 131

Провінції є одиницями місцевого управління та самоврядування. Території провінцій визначаються законом з урахуванням історичних, транспортних та економічних чинників і являють собою природні самоврядні одиниці в межах Республіки.

Структура та повноваження органів влади у провінціях визначаються законом.

Великі міста згідно із законом можуть мати статус провінції.

VII. Міжнародні відносини

1. Міжнародні договори

Стаття 132

Міжнародні договори від імені Республіки Хорватія укладаються Президентом Республіки, а також, згідно із законом, Урядом Республіки Хорватія.

Стаття 133

Міжнародні договори Республіки, що зумовлюють прийняття законів або внесення поправок до них, міжнародні договори військового, політичного та фінансового характеру мають бути ратифіковані Сабором Республіки Хорватія.

Міжнародні договори, які надають міжнародним організаціям або союзам повноваження, визначені Конституцією Республіки Хорватія, мають бути ратифіковані Сабором більшістю у дві третини голосів від загальної кількості усіх представників.

Стаття 134

Міжнародні договори, укладені і ратифіковані згідно з Конституцією та опубліковані, є частиною внутрішнього правопорядку Республіки і мають пріоритет перед внутрішніми законами. Їхні положення можуть бути змінені чи анульовані лише за умов та в порядку, що визначені у них, або згідно із загальними нормами міжнародного права.

2. Приєднання до союзів та вихід із них

Стаття 135

Процедура вступу Республіки Хорватія до союзів з іншими державами може бути ініційована щонайменше однією третиною представників Сабору Республіки Хорватія, Президентом Республіки або Урядом Республіки Хорватія.

Питання про вступ спершу вирішується Сабором двома третинами голосів усіх представників.

Рішення щодо вступу Республіки затверджується на референдумі більшістю голосів від загальної кількості виборців Республіки.

Такий референдум проводиться протягом 30 днів з дня, коли рішення про референдум було прийняте Сабором.

Положення цієї Конституції щодо вступу до союзів з іншими державами стосуються також умов та процедури виходу Республіки Хорватія з таких союзів, крім випадків, коли у зв'язку з надзвичайними обставинами Сабор, маючи на меті захист Республіки Хорватія, може — за пропозицією третини представників, або Президента Республіки, або Уряду Республіки Хорватія — вирішити питання про вихід більшістю у дві третини голосів усіх присутніх представників.

VIII. Поправки до Конституції

Стаття 136

Поправка до Конституції Республіки Хорватія може бути запропонована однією п'ятою членів Палати представників Сабору Республіки Хорватія, Президентом Республіки та Урядом Республіки Хорватія.

Стаття 137

Палата представників, врахувавши позицію Палати провінцій, більшістю голосів приймає рішення щодо необхідності внесення поправки до Конституції.

Проект поправки до Конституції затверджується більшістю голосів усіх членів Палати представників.

Стаття 138

Рішення про внесення поправки до Конституції ухвалюється Палатою представників більшістю у дві третини голосів усього складу на основі попередньо висловленої точки зору Палати провінцій.

Стаття 139

Поправка до Конституції обнародується Палатою представників Сабору Республіки Хорватія.

ІХ. Перехідні та прикінцеві положення

Стаття 140

Республіка Хорватія залишається частиною Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія до укладення нового договору югославськими республіками або до прийняття іншого рішення Сабором Хорватської Республіки.

Якщо територіальну недоторканність Республіки Хорватія порушать своїми діями або рішенням федеральний орган чи орган іншої республіки або іншого члена федерації, або якщо якимось чином буде порушено рівноправний статус Республіки у Федерації, або її інтересам загрожуватиме небезпека, органи Республіки Хорватія — на основі права на самовизначення та суверенітет Республіки Хорватія, встановленого Конституцією, — ухвалюють рішення про захист суверенітету та інтересів Республіки Хорватія.

Стаття 141

Конституція набуває чинності з дня її проголошення Сабором Республіки Хорватія, якщо конституційним законом про введення її в дію не передбачено іншого порядку застосування її окремих положень.

Вибори Сабору та Президента Республіки призначаються відповідно до законів про вибори, які приймаються не пізніше ніж через рік після проголошення Конституції.

Стаття 142

Для введення в дію цієї Конституції має бути прийнятий конституційний закон.

КОНСТИТУЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Прийнята всенародним голосуванням 12 грудня 1993 року

Ми, багатонаціональний народ Російської Федерації,
об'єднані спільною долею на своїй землі,
утверджуючи права і свободи людини, громадянський мир і злагоду,
зберігаючи державну єдність, що історично склалася,
виходячи із загальновизнаних принципів рівноправності та самовизначення народів,
шануючи пам'ять предків, які передали нам любов і повагу до Вітчизни, віру в добро
та справедливість,
відроджуючи суверенну державність Росії та утверджуючи непорушність її демократич-
ної основи, прагнучи забезпечити благополуччя і процвітання Росії,
виходячи з відповідальності за свою Батьківщину перед нинішніми і майбутніми
поколіннями,
усвідомлюючи себе частиною світової спільноти,
приймаємо Конституцію Російської Федерації.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Глава 1

Основи конституційного ладу

Стаття 1

1. Російська Федерація — Росія — є демократична федеративна правна держава з республіканською формою правління.
2. Найменування Російська Федерація та Росія рівнозначні.

Стаття 2

Людина, її права і свободи є вищою цінністю. Визнання, додержання і захист прав та свобод людини й громадянина — обов'язок держави.

Стаття 3

1. Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Російській Федерації є її багатонаціональний народ.
2. Народ здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.
3. Вищим безпосереднім проявом влади народу є референдум і вільні вибори.

4. Ніхто не може присвоїти владу в Російській Федерації. Захоплення влади або присвоєння владних повноважень переслідуються згідно з федеральним законом.

Стаття 4

1. Суверенітет Російської Федерації поширюється на всю її територію.
2. Конституція Російської Федерації та федеральні закони мають верховенство на всій території Російської Федерації.
3. Російська Федерація забезпечує цілісність і недоторканність своєї території.

Стаття 5

1. Російська Федерація складається з республік, країв, областей, міст федерального значення, автономної області, автономних округів — рівноправних суб'єктів Російської Федерації.
2. Республіка (держава) має свою Конституцію і законодавство. Край, область, місто федерального значення, автономна область, автономний округ мають свій статут і законодавство.
3. Федеративний устрій Російської Федерації ґрунтується на її державній цілісності, єдності системи державної влади, розмежуванні предметів відання та повноважень між органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації, рівноправності та самовизначенні народів у Російській Федерації.
4. У відносинах із федеральними органами державної влади всі суб'єкти Російської Федерації між собою рівноправні.

Стаття 6

1. Громадянство Російської Федерації набувається і припиняється відповідно до федерального закону, є єдиним і рівним незалежно від підстав набуття.
2. Кожний громадянин Російської Федерації користується на її території всіма правами і свободами та має рівні обов'язки, передбачені Конституцією Російської Федерації.
3. Громадянин Російської Федерації не може бути позбавлений свого громадянства або права змінити його.

Стаття 7

1. Російська Федерація — соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини.
2. У Російській Федерації охороняються праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів і громадян похилого віку, розви-

вається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту.

Стаття 8

1. У Російській Федерації гарантується єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг та фінансових засобів, підтримка конкуренції, свобода економічної діяльності.
2. У Російській Федерації визнається і захищається однаково приватна, державна, муніципальна та інші форми власності.

Стаття 9

1. Земля та інші природні ресурси використовуються й охороняються у Російській Федерації як основа життя та діяльності народів, які проживають на відповідній території.
2. Земля та інші природні ресурси можуть перебувати у приватній, державній, муніципальній та інших формах власності.

Стаття 10

Державна влада у Російській Федерації здійснюється на основі поділу на законодавчу, виконавчу й судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади самостійні.

Стаття 11

1. Державну владу в Російській Федерації здійснює Президент Російської Федерації, Федеральні Збори (Рада Федерації і Державна дума), Уряд Російської Федерації, суди Російської Федерації.
2. Державну владу в суб'єктах Російської Федерації здійснюють створювані ними органи державної влади.
3. Розмежування предметів відання і повноважень між органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації здійснюється цією Конституцією, Федеративним та іншими договорами про розмежування предметів відання і повноважень.

Стаття 12

У Російській Федерації визнається і гарантується місцеве самоврядування. Місцеве самоврядування в межах своїх повноважень — самостійне. Органи місцевого самоврядування не входять у систему органів державної влади.

Стаття 13

1. У Російській Федерації визнається ідеологічна різноманітність.
2. Ніяка ідеологія не може бути встановлена як державна чи обов'язкова.
3. У Російській Федерації визнається політична різноманітність, багатопартійність.
4. Громадські об'єднання рівні перед законом.
5. Забороняється створення і діяльність громадських об'єднань, цілі та дії яких спрямовані на насильницьку зміну основ конституційного ладу і порушення цілісності Російської Федерації, підрив безпеки держави, створення збройних формувань, розпалювання соціального, расового, національного та релігійного розбрату.

Стаття 14

1. Російська Федерація — світська держава. Ніяка релігія не може встановлюватися як державна чи обов'язкова.
2. Релігійні об'єднання відділені від держави і рівні перед законом.

Стаття 15

1. Конституція Російської Федерації має вищу юридичну силу, пряму дію і застосовується на всій території Російської Федерації. Закони та інші правові акти, що приймаються в Російській Федерації, не повинні суперечити Конституції Російської Федерації.
2. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові особи, громадяни та їх об'єднання зобов'язані додержувати Конституції Російської Федерації та законів.
3. Закони підлягають офіційному опублікуванню. Неопубліковані закони не застосовуються. Будь-які нормативні правові акти, що зачіпають права, свободи та обов'язки людини і громадянина, не можуть застосовуватися, якщо вони не опубліковані офіційно для загального відома.
4. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори Російської Федерації є складовою частиною її правової системи. Якщо міжнародним договором Російської Федерації встановлено інші правила, ніж передбачено законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 16

1. Положення цієї глави Конституції складають основи конституційного ладу Російської Федерації і не можуть бути змінені інакше як у порядку, встановленому цією Конституцією.
2. Ніякі інші положення цієї Конституції не можуть суперечити основам конституційного ладу Російської Федерації.

Глава 2

Права та свободи людини і громадянина

Стаття 17

1. У Російській Федерації визнаються і гарантуються права та свободи людини і громадянина згідно із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права та відповідно до цієї Конституції.
2. Основні права та свободи людини невід'ємні і належать кожному від народження.
3. Здійснення прав та свобод людини і громадянина не повинне порушувати прав і свобод інших осіб.

Стаття 18

Права і свободи людини та громадянина є такими, що діють безпосередньо. Вони визначають суть, зміст і застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування і забезпечуються правосуддям.

Стаття 19

1. Усі рівні перед законом і судом.
2. Держава гарантує рівність прав і свобод людини та громадянина незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до громадських об'єднань, а також інших обставин. Забороняються будь-які форми обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної або релігійної належності.
3. Чоловіки та жінки мають рівні права і свободи та рівні можливості для їх реалізації.

Стаття 20

1. Кожен має право на життя.
2. Смертна кара аж до її скасування може встановлюватися федеральним законом як виняткова міра покарання за особливо тяжкі злочини проти життя при наданні обвинуваченому права на розгляд його справи судом з участю присяжних засідателів.

Стаття 21

1. Гідність особи охороняється державою. Ніщо не може бути підставою для її приниження.
2. Нікого не може бути піддано тортурам, насильству, іншому жорстокому або такому, що принижує людську гідність, поведженню чи покаранню. Без добровільної згоди нікого не може бути піддано медичним, науковим чи іншим дослідом.

Стаття 22

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність.
2. Арешт, взяття під варту і тримання під вартою допускаються лише за судовим рішенням. До судового рішення особа не може бути затримана на строк, більший ніж 48 годин.

Стаття 23

1. Кожен має право на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист своєї честі та доброго імені.
2. Кожен має право на таємницю листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень. Обмеження цього права допускається тільки на підставі судового рішення.

Стаття 24

1. Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про приватне життя особи без її згоди не допускаються.
2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечити кожному можливість ознайомитися з документами і матеріалами, що безпосередньо зачіпають його права і свободи, якщо інше не передбачено законом.

Стаття 25

Житло недоторканне. Ніхто не має права проникати у житло проти волі осіб, які в ньому проживають, інакше як у випадках, встановлених федеральним законом, або на підставі судового рішення.

Стаття 26

1. Кожен має право визначати і зазначати свою національну належність. Нікого не може бути примушено до визначення і зазначення своєї національної належності.
2. Кожен має право користуватися рідною мовою, вільно обирати мову спілкування, виховання, навчання і творчості.

Стаття 27

1. Кожен, хто законно перебуває на території Російської Федерації, має право вільно пересуватися, обирати місце перебування і проживання.
2. Кожен може вільно виїздити за межі Російської Федерації. Громадянин Російської Федерації має право без перешкод повертатися до Російської Федерації.

Стаття 28

Кожному гарантується свобода совісті, свобода віросповідання, включаючи право сповідувати індивідуально або спільно з іншими будь-яку релігію чи не сповідувати ніякої, вільно обирати, мати і поширювати релігійні та інші переконання та діяти відповідно до них.

Стаття 29

1. Кожному гарантується свобода думки і слова.
2. Не допускаються пропаганда чи агітація, що збуджують расову, національну чи релігійну ненависть і ворожнечу. Забороняється пропаганда соціальної, расової, національної, релігійної чи мовної переваги.
3. Нікого не може бути примушено до висловлення своїх думок чи переконань або відмови від них.
4. Кожен має право вільно шукати, отримувати, передавати, виробляти і поширювати інформацію будь-яким законним способом. Перелік відомостей, що становлять державну таємницю, визначається федеральним законом.
5. Гарантується свобода масової інформації. Цензура забороняється.

Стаття 30

1. Кожен має право на об'єднання, включаючи право створювати професійні спілки для захисту своїх інтересів. Свобода діяльності громадських об'єднань гарантується.
2. Нікого не може бути примушено до вступу в будь-яке об'єднання чи до перебування в ньому.

Стаття 31

Громадяни Російської Федерації мають право збиратися мирно, без зброї, проводити зібрання, мітинги та демонстрації, походи та пікетування.

Стаття 32

1. Громадяни Російської Федерації мають право брати участь в управлінні справами держави як безпосередньо, так і через своїх представників.
2. Громадяни Російської Федерації мають право обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також брати участь у референдумі.
3. Не мають права обирати і бути обраними громадяни, визнані судом недієздатними, а також ті, хто утримується в місцях позбавлення волі за вироком суду.
4. Громадяни Російської Федерації мають рівний доступ до державної служби.
5. Громадяни Російської Федерації мають право брати участь у здійсненні правосуддя.

Стаття 33

Громадяни Російської Федерації мають право звертатися особисто, а також направляти індивідуальні або колективні звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування.

Стаття 34

1. Кожен має право на вільне використання своїх здібностей та майна для підприємницької та іншої не забороненої законом економічної діяльності.
2. Не допускається економічна діяльність, спрямована на монополізацію та недобросовісну конкуренцію.

Стаття 35

1. Право приватної власності охороняється законом.
2. Кожен може мати майно у власності, володінні, користуватися і розпоряджатися ним як особисто, так і разом з іншими особами.
3. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як за рішенням суду. Примусове відчуження майна для державних потреб може бути здійснене тільки за умови попереднього та рівноцінного відшкодування.
4. Право успадкування гарантується.

Стаття 36

1. Громадяни та їх об'єднання мають право мати у приватній власності землю.
2. Володіння, користування і розпоряджання землею та іншими природними ресурсами здійснюються їх власниками вільно, якщо це не завдає шкоди навколишньому середовищу і не порушує прав та законних інтересів інших осіб.
3. Умови і порядок користування землею визначаються на основі федерального закону.

Стаття 37

1. Праця вільна. Кожен має право вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці, обирати рід діяльності та професію.
2. Примусова праця заборонена.
3. Кожен має право на працю в умовах, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, на винагороду за працю без будь-якої дискримінації і не нижчу від встановленого федеральним законом мінімального розміру заробітної плати, а також право на захист від безробіття.

4. Визнається право на індивідуальні та колективні трудові спори з використанням встановлених федеральним законом способів їх вирішення, включаючи право на страйк.
5. Кожен має право на відпочинок. Тим, хто працює за трудовою угодою, гарантуються встановлені федеральним законом тривалість робочого часу, вихідні і святкові дні, оплачувана щорічна відпустка.

Стаття 38

1. Материнство і дитинство, сім'я перебувають під захистом держави.
2. Піклування про дітей, їх виховання — рівне право та обов'язок батьків.
3. Працездатні діти, які досягли 18 років, повинні піклуватися про непрацездатних батьків.

Стаття 39

1. Кожному гарантується соціальне забезпечення за віком, у разі хвороби, інвалідності, втрати годувальника, для виховання дітей та в інших випадках, встановлених законом.
2. Державні пенсії та соціальні доплати встановлюються законом.
3. Заохочуються добровільне соціальне страхування, створення додаткових форм соціального забезпечення та благодійність.

Стаття 40

1. Кожен має право на житло. Нікого не може бути позбавлено житла.
2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування заохочують житлове будівництво, створюють умови для здійснення права на житло.
3. Малозабезпеченим, іншим зазначеним у законі громадянам, які потребують житла, воно надається безоплатно або за доступну плату з державних, муніципальних та інших житлових фондів відповідно до встановлених законом норм.

Стаття 41

1. Кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Медична допомога в державних і муніципальних закладах охорони здоров'я надається громадянам безоплатно за рахунок коштів відповідного бюджету, страхових внесків, інших надходжень.
2. У Російській Федерації фінансуються федеральні програми охорони та зміцнення здоров'я населення. Живаються заходи для розвитку державної, муніципальної, приватної систем охорони здоров'я, заохочується діяльність, що сприяє зміцненню здоров'я людини, розвиткові фізичної культури і спорту, екологічному та санітарно-епідеміологічному благополуччю.

3. Приховування посадовими особами фактів та обставин, що створюють загрозу для життя і здоров'я людей, має наслідком відповідальність згідно з федеральними законами.

Стаття 42

Кожен має право на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про його стан та на компенсування шкоди, заподіяної здоров'ю та майну екологічним правопорушенням.

Стаття 43

1. Кожен має право на освіту.
2. Гарантуються загальнодоступність і безоплатність дошкільної, основної загальної та середньої професійної освіти в державних чи муніципальних освітніх установах та на підприємствах.
3. Кожен має право на конкурсній основі безоплатно здобувати вищу освіту в державній або муніципальній освітній установі та на підприємстві.
4. Основна загальна освіта обов'язкова. Батьки або особи, які їх замінюють, забезпечують здобуття дітьми основної загальної освіти.
5. Російська Федерація встановлює федеральні державні освітні стандарти, підтримує різні форми освіти і самоосвіти.

Стаття 44

1. Кожному гарантується свобода літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, викладання. Інтелектуальна власність охороняється законом.
2. Кожен має право на участь у культурному житті і користування установами культури, на доступ до культурних цінностей.
3. Кожен зобов'язаний дбати про збереження історичної та культурної спадщини, берегти пам'ятки історії та культури.

Стаття 45

1. Державний захист прав та свобод людини і громадянина в Російській Федерації гарантується.
2. Кожен має право захищати свої права і свободи всіма засобами, не забороненими законом.

Стаття 46

1. Кожному гарантується судовий захист його прав і свобод.

2. Рішення та дії (або бездіяльність) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і посадових осіб можуть бути оскаржені в суд.
3. Кожен має право відповідно до міжнародних договорів Російської Федерації звертатися у міждержавні органи із захисту прав та свобод людини, якщо вичерпані всі внутрішньодержавні засоби правового захисту.

Стаття 47

1. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у тому суді і тим суддею, до підсудності якого вона віднесена законом.
2. Обвинувачуваний у вчиненні злочину має право на розгляд його справи судом за участю присяжних засідателів у випадках, передбачених федеральним законом.

Стаття 48

1. Кожному гарантується право на отримання кваліфікованої правової допомоги. У випадках, передбачених законом, правна допомога надається безоплатно.
2. Кожний затриманий, взятий під варту, обвинувачуваний у вчиненні злочину має право користуватися допомогою адвоката (захисника) з моменту затримання, взяття під варту або висунення обвинувачення.

Стаття 49

1. Кожний обвинувачуваний у вчиненні злочину вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено у передбаченому федеральним законом порядку і встановлено вироком суду, що набув чинності.
2. Обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість.
3. Непереборні сумніви у винності особи тлумачаться на користь обвинуваченого.

Стаття 50

1. Нікого не може бути двічі засуджено за один і той самий злочин.
2. При здійсненні правосуддя не допускається використання доказів, отриманих з порушенням федерального закону.
3. Кожний засуджений за злочин має право на перегляд вироку вищим судом у порядку, встановленому федеральним законом, а також право просити про помилування або пом'якшення покарання.

Стаття 51

1. Ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе самого, своєї дружини чи чоловіка та близьких родичів, коло яких визначається федеральним законом.

2. Федеральним законом можуть встановлюватися інші випадки звільнення від обов'язків давати свідчення.

Стаття 52

Права потерпілих від злочинів і зловживань владою охороняються законом. Держава забезпечує потерпілим доступ до правосуддя і компенсування завданої шкоди.

Стаття 53

Кожен має право на відшкодування державою збитків, завданих діями (або бездіяльністю) органів державної влади чи їх посадових осіб.

Стаття 54

1. Закон, який встановлює або посилює відповідальність, зворотної сили не має.
2. Ніхто не може нести відповідальність за дію, що у момент її вчинення не визнавалася правопорушенням. Якщо після вчинення правопорушення відповідальність за нього знято чи пом'якшено, застосовується новий закон.

Стаття 55

1. Перелік у Конституції Російської Федерації основних прав і свобод не повинен тлумачитися як заперечення чи применшення інших загально визначених прав і свобод людини та громадянина.
2. У Російській Федерації не повинні видаватися закони, що скасовують або применшують права і свободи людини та громадянина.
3. Права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише тією мірою, наскільки це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави.

Стаття 56

1. В умовах надзвичайного стану для забезпечення громадян і захисту конституційного ладу відповідно до федерального конституційного закону можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням меж та строку їх дії.
2. Надзвичайний стан на всій території Російської Федерації та в її окремих місцевостях може вводитися за наявності обставин і в порядку, встановлених федеральним конституційним законом.
3. Не підлягають обмеженню права і свободи, передбачені статтями 20, 21, 23 (частина 1), 24, 28, 34 (частина 1), 40 (частина 1), 46—54 Конституції Російської Федерації.

Стаття 57

Кожен зобов'язаний платити законно встановлені податки та збори. Закони, що встановлюють нові податки чи погіршують становище платників податків, зворотної сили не мають.

Стаття 58

Кожен зобов'язаний оберігати природу і навколишнє середовище, дбайливо ставитися до природних багатств.

Стаття 59

1. Захист Вітчизни є обов'язком громадянина Російської Федерації.
2. Громадянин Російської Федерації проходить військову службу відповідно до федерального закону.
3. Громадянин Російської Федерації у випадку, якщо його переконанням і віросповіданням суперечить проходження військової служби, а також в інших встановлених федеральним законом випадках має право на заміну її альтернативною цивільною службою.

Стаття 60

Громадянин Російської Федерації може самостійно здійснювати у повному обсязі свої права та обов'язки з 18 років.

Стаття 61

1. Громадянина Російської Федерації не може бути вислано за межі Російської Федерації чи видано іншій державі.
2. Російська Федерація гарантує своїм громадянам захист і охорону за її межами.

Стаття 62

1. Громадянин Російської Федерації може мати громадянство іноземної держави (подвійне громадянство) відповідно до федерального закону чи міжнародного договору Російської Федерації.
2. Наявність у громадянина Російської Федерації громадянства іноземної держави не применшує його прав та свобод і не звільняє від обов'язків, що випливають із російського громадянства, якщо інше не передбачено федеральним законом чи міжнародним договором Російської Федерації.
3. Іноземні громадяни та особи без громадянства користуються у Російській Федерації правами й виконують обов'язки нарівні з громадянами Російської Федерації, крім

випадків, встановлених федеральним законом чи міжнародним договором Російської Федерації.

Стаття 63

1. Російська Федерація надає політичний притулок іноземним громадянам і особам без громадянства відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права.

2. У Російській Федерації не допускається видача іншим державам осіб, переслідуваних за політичні погляди, а також за дії (або бездіяльність), що не визнаються в Російській Федерації злочином. Видача осіб, обвинувачуваних у вчиненні злочину, а також передавання обвинувачених для відбуття покарання в інших державах здійснюються на основі федерального закону або міжнародного договору Російської Федерації.

Стаття 64

Положення цієї глави становлять основи правового статусу особи в Російській Федерації і не можуть бути змінені інакше як у порядку, встановленому цією Конституцією.

Глава 3 Федеральний устрій

Стаття 65

1. У складі Російської Федерації перебувають суб'єкти Російської Федерації:

Республіка Адігея (Адігея), Республіка Алтай, Республіка Башкортостан, Республіка Бурятія, Республіка Дагестан, Інгуська Республіка, Кабардино-Балкарська Республіка, Республіка Калмикія — Халг Тангч, Карачаєво-Черкеська Республіка, Республіка Карелія, Республіка Комі, Республіка Марій Ел, Республіка Мордовія, Республіка Саха (Якутія), Республіка Північна Осетія, Республіка Татарстан (Татарстан), Республіка Тува, Удмуртська Республіка, Республіка Хакасія, Чеченська Республіка, Чуваська Республіка — Чаваш Республіки;

Алтайський край, Краснодарський край, Красноярський край, Приморський край, Ставропольський край, Хабаровський край;

Амурська область, Архангельська область, Астраханська область, Білгородська область, Брянська область, Володимирська область, Волгоградська область, Вологодська область, Воронежська область, Івановська область, Іркутська область, Калінінградська область, Калузька область, Камчатська область, Кемеровська область, Кіровська область, Костромська область, Курганська область, Курська область, Ленінградська область, Липецька область, Магаданська область, Московська область, Мурманська область, Нижньогородська область, Новгородська область, Новосибірська область, Омська область, Оренбурзька область, Орловська область, Пензенська область, Пермська

область, Псковська область, Ростовська область, Рязанська область, Самарська область, Саратовська область, Сахалінська область, Свердловська область, Смоленська область, Тамбовська область, Тверська область, Томська область, Тульська область, Тюменська область, Ульяновська область, Челябінська область, Читинська область, Ярославська область;

Москва, Санкт-Петербург — міста федерального значення;

Єврейська автономна область;

Агінський Бурятський автономний округ, Комі-Перм'яцький автономний округ, Коряцький автономний округ, Ненецький автономний округ, Таймирський (Долгано-Ненецький) автономний округ, Усть-Ординський Бурятський автономний округ, Ханті-Мансійський автономний округ, Чукотський автономний округ, Евенкійський автономний округ, Ямало-Ненецький автономний округ.

2. Прийняття до Російської Федерації та утворення в її складі нового суб'єкта здійснюється у порядку, встановленому федеральним конституційним законом.

Стаття 66

1. Статус республіки визначається Конституцією Російської Федерації та Конституцією республіки.
2. Статус краю, області, міста федерального значення, автономної області, автономного округу визначається Конституцією Російської Федерації і статутом краю, області, міста федерального значення, автономної області, автономного округу, що приймається законодавчим (представницьким) органом відповідного суб'єкта Російської Федерації.
3. За поданням законодавчих та виконавчих органів автономної області, автономного округу може бути прийнятий федеральний закон про автономну область, автономний округ.
4. Відносини автономних округів, що входять до складу краю чи області, можуть регулюватися федеральним законом та договором між органами державної влади автономного округу та, відповідно, органами державної влади краю чи області.
5. Статус суб'єкта Російської Федерації може бути змінений за взаємною згодою Російської Федерації та суб'єкта Російської Федерації відповідно до федерального конституційного закону.

Стаття 67

1. Територія Російської Федерації включає території її суб'єктів, внутрішні води й територіальне море, повітряний простір над ними.
2. Російська Федерація має суверенні права і здійснює юрисдикцію на континентальному шельфі та у виключній економічній зоні Російської Федерації у порядку, що визначається федеральним законом і нормами міжнародного права.

3. Кордони між суб'єктами Російської Федерації можуть бути змінені за їхньою взаємною згодою.

Стаття 68

1. Державною мовою Російської Федерації на всій території є російська мова.
2. Республіки мають право встановлювати свої державні мови. В органах державної влади, органах місцевого самоврядування, державних установах республік вони вживаються поряд з державною мовою Російської Федерації.
3. Російська Федерація гарантує всім її народам право на збереження рідної мови, створення умов для її вивчення і розвитку.

Стаття 69

Російська Федерація гарантує права корінних малочисельних народів відповідно до загально визначених принципів та норм міжнародного права і міжнародних договорів Російської Федерації.

Стаття 70

1. Державний прапор, герб і гімн Російської Федерації, їх опис та порядок офіційного використання встановлюється федеральним конституційним законом.
2. Столицею Російської Федерації є місто Москва. Статус столиці встановлюється федеральним законом.

Стаття 71

До відання Російської Федерації належать:

- а) прийняття та зміна Конституції Російської Федерації і федеральних законів, контроль за їх виконанням;
- б) федеративний устрій і територія Російської Федерації;
- в) регулювання і захист прав та свобод людини й громадянина; громадянство в Російській Федерації; регулювання і захист прав національних меншин;
- г) встановлення системи федеральних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, порядку їх організації і діяльності; формування федеральних органів державної влади;
- д) федеральна державна власність та управління нею;
- е) встановлення основ федеральної політики і федеральні програми в галузі державного, економічного, екологічного, соціального, культурного та національного розвитку Російської Федерації;

- ж) встановлення правних основ єдиного ринку; фінансове, валютне, кредитне, митне регулювання, грошова емісія; основи цінової політики; федеральні економічні служби, включаючи федеральні банки;
- з) федеральний бюджет, федеральні податки та збори; федеральні фонди регіонального розвитку;
- ї) федеральні енергетичні системи, ядерна енергетика, матеріали розщеплення; федеральний транспорт, шляхи сполучення, інформація та зв'язок; діяльність у космосі;
- к) зовнішня політика та міжнародні відносини Російської Федерації, міжнародні договори Російської Федерації, питання війни і миру;
- л) зовнішньоекономічні відносини Російської Федерації;
- м) оборона і безпека; оборонне виробництво; визначення порядку продажу і купівлі зброї, боєприпасів, військової техніки та іншого військового майна; виробництво отруйних речовин, наркотичних засобів і порядок їх використання;
- н) визначення статусу та захист державного кордону, територіального моря, повітряного простору, виключної економічної зони і континентального шельфу Російської Федерації;
- о) судострій; прокуратура; кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство; амністія і помилювання; цивільне, цивільно-процесуальне та арбітражно-процесуальне законодавство; правне регулювання інтелектуальної власності;
- п) федеральне колізійне право;
- р) метеорологічна служба, стандарти, еталони, метрична система і обчислення часу; геодезія та картографія; найменування географічних об'єктів; офіційний статистичний і бухгалтерський облік;
- с) державні нагороди та почесні звання Російської Федерації;
- т) федеральна державна служба.

Стаття 72

1. До спільного відання Російської Федерації та суб'єктів Російської Федерації належать:
- а) забезпечення відповідності конституцій і законів республік, статутів, законів та інших нормативних правних актів країв, областей, міст федерального значення, автономної області, автономних округів Конституції Російської Федерації та федеральним законам;
 - б) захист прав і свобод людини та громадянина; захист прав національних меншин; забезпечення законності, правопорядку, громадської безпеки; режим прикордонних зон;
 - в) питання володіння, користування і розпоряджання землею, надрами, водними та іншими природними ресурсами;
 - г) розмежування державної власності;

- д) природокористування, охорона навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки; природні території, що охороняються особливо; охорона пам'яток історії та культури;
 - е) загальні питання виховання, освіти, науки, культури, фізичної культури та спорту;
 - ж) координація питань охорони здоров'я; захисту сім'ї, материнства, батьківства і дитинства; соціальний захист, включаючи соціальне забезпечення;
 - з) здійснення заходів боротьби з катастрофами, стихійним лихом, епідеміями, ліквідація їх наслідків;
 - і) встановлення загальних принципів оподаткування і зборів Російської Федерації;
 - к) адміністративне, адміністративно-процесуальне, трудове, сімейне, житлове, земельне, водне, лісове законодавство, законодавство про надра, про охорону навколишнього середовища;
 - л) кадри судових і правоохоронних органів; адвокатура, нотаріат;
 - м) захист одвічного середовища проживання і традиційного способу життя малочисельних етнічних спільнот;
 - н) встановлення загальних принципів організації системи органів державної влади та місцевого самоврядування;
 - о) координація міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів Російської Федерації, виконання міжнародних договорів Російської Федерації.
2. Положення цієї статті рівною мірою поширюються на республіки, краї, області, міста федерального значення, автономну область, автономні округи.

Стаття 73

Поза межами відання Російської Федерації і повноважень Російської Федерації за предметами спільного відання Російської Федерації та суб'єктів Російської Федерації суб'єкти Російської Федерації мають усю повноту державної влади.

Стаття 74

1. На території Російської Федерації не допускається встановлення митних кордонів, мита, зборів та будь-яких інших перешкод для вільного переміщення товарів, послуг і фінансових засобів.
2. Обмеження переміщення товарів та послуг можуть вводитися відповідно до федерального закону, якщо це необхідно для забезпечення, захисту життя і здоров'я людей, охорони природи і культурних цінностей.

Стаття 75

1. Грошовою одиницею в Російській Федерації є рубль. Грошова емісія здійснюється виключно Центральним банком Російської Федерації. Введення та емісія інших грошей в Російській Федерації не допускаються.
2. Захист і забезпечення стабільності рубля — основна функція Центрального банку Російської Федерації, яку він здійснює незалежно від інших органів державної влади.
3. Система податків, що стягуються у федеральний бюджет, і загальні принципи оподаткування та зборів у Російській Федерації встановлюються федеральним законом.
4. Державні позики випускаються в порядку, визначеному федеральним законом, і розмішуються на добровільній основі.

Стаття 76

1. За предметами відання Російської Федерації приймаються федеральні конституційні закони і федеральні закони, що мають пряму дію на всій території Російської Федерації.
2. За предметами спільного відання Російської Федерації та суб'єктів Російської Федерації видаються федеральні закони і відповідні їм закони та інші нормативні правові акти суб'єктів Російської Федерації.
3. Федеральні закони не можуть суперечити федеральним конституційним законам.
4. Поза межами відання Російської Федерації, спільного відання Російської Федерації та суб'єктів Російської Федерації республіки, краї, області, міста федерального значення, автономна область і автономні округи здійснюють власне правне регулювання, включаючи прийняття законів та інших нормативних правових актів.
5. Закони та інші нормативні правові акти суб'єктів Російської Федерації не можуть суперечити федеральним законам, прийнятим відповідно до частин першої та другої цієї статті. У разі суперечності між федеральним законом та іншим актом, виданим у Російській Федерації, діє федеральний закон.
6. У разі суперечності між федеральним законом та нормативним правовим актом суб'єкта Російської Федерації, виданим відповідно до частини четвертої цієї статті, діє нормативний правовий акт суб'єкта Російської Федерації.

Стаття 77

1. Система органів державної влади республік, країв, областей, міст федерального значення, автономної області, автономних округів встановлюється суб'єктами Російської Федерації самостійно відповідно до основ конституційного ладу Російської Федерації і загальних принципів організації представницьких і виконавчих органів державної влади, встановлених федеральним законом.
2. У межах відання Російської Федерації і повноважень Російської Федерації за предметами спільного відання Російської Федерації та суб'єктів Російської Федерації федера-

льні органи виконавчої влади й органи виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації утворюють єдину систему виконавчої влади у Російській Федерації.

Стаття 78

1. Федеральні органи виконавчої влади для здійснення своїх повноважень можуть створювати свої територіальні органи і призначати відповідних посадових осіб.
2. Федеральні органи виконавчої влади за домовленістю з виконавчими органами влади суб'єктів Російської Федерації можуть передавати їм здійснення частини своїх повноважень, якщо це не суперечить Конституції Російської Федерації та федеральним законам.
3. Органи виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації за домовленістю з федеральними органами виконавчої влади можуть передавати їм здійснення частини своїх повноважень.
4. Президент Російської Федерації та Уряд Російської Федерації забезпечують відповідно до Конституції Російської Федерації здійснення повноважень федеральної державної влади на всій території Російської Федерації.

Стаття 79

Російська Федерація може брати участь у міждержавних об'єднаннях і передавати їм частину своїх повноважень відповідно до міжнародних договорів, якщо це не спричиняє обмеження прав і свобод людини та громадянина і не суперечить основам конституційного ладу Російської Федерації.

Глава 4

Президент Російської Федерації

Стаття 80

1. Президент Російської Федерації є главою держави.
2. Президент Російської Федерації є гарантом Конституції Російської Федерації, прав і свобод людини та громадянина. У порядку, встановленому Конституцією Російської Федерації, він вживає заходів щодо охорони суверенітету Російської Федерації, її незалежності та державної цілісності, забезпечує узгоджене функціонування і взаємодію органів державної влади.
3. Президент Російської Федерації відповідно до Конституції Російської Федерації і федеральних законів визначає основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики держави.

4. Президент Російської Федерації як глава держави репрезентує Російську Федерацію всередині країни та в міжнародних відносинах.

Стаття 81

1. Президент Російської Федерації обирається на чотири роки громадянами Російської Федерації на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

2. Президентом Російської Федерації може бути обраний громадянин Російської Федерації, не молодший 35 років, який постійно проживає в Російській Федерації не менше 10 років.

3. Одна й та сама особа не може обіймати посаду Президента Російської Федерації більше двох строків підряд.

4. Порядок виборів Президента Російської Федерації визначається федеральним законом.

Стаття 82

1. При вступі на посаду Президент Російської Федерації складає народові таку присягу: «Присягаю при здійсненні повноважень Президента Російської Федерації шанувати й охороняти права і свободи людини та громадянина, додержувати Конституції Російської Федерації та захищати її, захищати суверенітет і незалежність, безпеку й цілісність держави, вірно служити народові».

2. Присяга складається в урочистих умовах і в присутності членів Ради Федерації, депутатів Державної думи та суддів Конституційного Суду Російської Федерації.

Стаття 83

Президент Російської Федерації:

а) призначає за згодою Державної думи Голову Уряду Російської Федерації;

б) має право головувати на засіданнях Уряду Російської Федерації;

в) приймає рішення про відставку Уряду Російської Федерації;

г) подає Державній думі кандидатуру для призначення на посаду Голови Центрального банку Російської Федерації; ставить перед Державною думою питання про звільнення з посади Голови Центрального банку Російської Федерації;

д) за пропозицією Голови Уряду Російської Федерації призначає на посаду і звільняє з посади заступників Голови Уряду Російської Федерації, федеральних міністрів;

є) подає Раді Федерації кандидатури для призначення на посади суддів Конституційного Суду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації, Вишого арбітражного суду Російської Федерації, а також кандидатуру Генерального прокурора Російської

Федерації; вносить до Ради Федерації пропозиції про звільнення з посади Генерального прокурора Російської Федерації; призначає суддів інших федеральних судів;

ж) формує та очолює Раду Безпеки Російської Федерації, статус якої визначається федеральним законом;

з) затверджує військову доктрину Російської Федерації;

і) формує Адміністрацію Президента Російської Федерації;

к) призначає і звільняє повноважних представників Президента Російської Федерації;

л) призначає і звільняє вище командування Збройних сил Російської Федерації;

м) призначає і відкликає після консультацій з відповідними комітетами чи комісіями палат Федеральних Зборів дипломатичних представників Російської Федерації в іноземних державах та міжнародних організаціях.

Стаття 84

Президент Російської Федерації:

а) призначає вибори Державної думи відповідно до Конституції Російської Федерації та федерального закону;

б) розпускає Державну думу у випадках і в порядку, передбачених Конституцією Російської Федерації;

в) призначає референдум у порядку, встановленому федеральним конституційним законом;

г) вносить законопроекти до Державної думи;

д) підписує та обнародує федеральні закони;

є) звертається до Федеральних Зборів із щорічним поданням про становище в країні, про основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Стаття 85

1. Президент Російської Федерації може використовувати узгоджувальні процедури для вирішення розбіжностей між органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації, а також між органами державної влади суб'єктів Російської Федерації. У разі недосягнення узгодженого рішення він може передати розв'язання спору на розгляд відповідного суду.

2. Президент Російської Федерації має право зупиняти дію актів органів виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації у випадку, коли ці акти суперечать Конституції Російської Федерації та федеральним законам, міжнародним зобов'язанням Російської Федерації або порушують права та свободи людини й громадянина, до розв'язання цього питання відповідним судом.

Стаття 86

Президент Російської Федерації:

- а) здійснює керівництво зовнішньою політикою Російської Федерації;
- б) веде переговори та підписує міжнародні договори Російської Федерації;
- в) підписує ратифікаційні грамоти;
- г) приймає вірчі та відкличні грамоти акредитованих при ньому дипломатичних представників.

Стаття 87

1. Президент Російської Федерації є Верховним головнокомандувачем Збройних сил Російської Федерації.
2. У випадку агресії проти Російської Федерації чи безпосередньої загрози агресії Президент Російської Федерації вводить на території Російської Федерації або в окремих її місцевостях військовий стан і негайно сповіщає про це Раду Федерації та Державну думу.
3. Режим воєнного стану визначається федеральним конституційним законом.

Стаття 88

Президент Російської Федерації за обставин та в порядку, передбачених федеральним конституційним законом, вводить на території Російської Федерації або в окремих її місцевостях надзвичайний стан і негайно сповіщає про це Раду Федерації та Державну думу.

Стаття 89

Президент Російської Федерації:

- а) вирішує питання громадянства Російської Федерації та надання політичного притулку;
- б) нагороджує державними нагородами Російської Федерації, надає почесні звання Російської Федерації, вищі військові та вищі спеціальні звання;
- в) здійснює помилування.

Стаття 90

1. Президент Російської Федерації видає укази та розпорядження.
2. Укази та розпорядження Президента Російської Федерації обов'язкові для виконання на всій території Російської Федерації.

3. Укази та розпорядження Президента Російської Федерації не повинні суперечити Конституції Російської Федерації та федеральним законам.

Стаття 91

Президент Російської Федерації недоторканий.

Стаття 92

1. Президент Російської Федерації приступає до виконання своїх повноважень з моменту складення ним присяги і припиняє їх виконання після спливу строку його перебування на посаді з моменту складення присяги новообраним Президентом Російської Федерації.

2. Президент Російської Федерації припиняє виконання повноважень достроково у разі його відставки, стійкої нездатності за станом здоров'я здійснювати належні йому повноваження або усунення з посади. При цьому вибори Президента Російської Федерації мають відбутися не пізніше ніж через три місяці з моменту дострокового припинення виконання повноважень.

3. У всіх випадках, коли Президент Російської Федерації не може виконувати свої обов'язки, їх тимчасово виконує Голова Уряду Російської Федерації. Виконуючий обов'язки Президента Російської Федерації не має права розпускати Державну думу, призначати референдум, а також вносити пропозиції про поправки і перегляд положень Конституції Російської Федерації.

Стаття 93

1. Президент Російської Федерації може бути усунений з посади Радою Федерації тільки на підставі висунутого Державною думою обвинувачення в державній зраді або вчиненні іншого тяжкого злочину, підтвердженого висновком Верховного Суду Російської Федерації про наявність у діях Президента Російської Федерації ознак злочину та висновком Конституційного Суду Російської Федерації про додержання встановленого порядку висунення обвинувачення.

2. Рішення Державної думи про висунення обвинувачення та рішення Ради Федерації про усунення Президента з посади мають бути прийняті двома третинами голосів від загальної кількості в кожній із палат за ініціативою не менш ніж однієї третини депутатів Державної думи і за наявності рішення спеціальної комісії, утвореної Державною думою.

3. Рішення Ради Федерації про усунення Президента Російської Федерації з посади має бути прийняте не пізніше ніж у тримісячний строк після висунення Державною думою обвинувачення проти Президента. Якщо у цей строк рішення Ради Федерації не буде прийняте, обвинувачення проти Президента вважається відхиленим.

Глава 5

Федеральні Збори

Стаття 94

Федеральні Збори — парламент Російської Федерації — є представницьким і законодавчим органом Російської Федерації.

Стаття 95

1. Федеральні Збори складаються з двох палат — Ради Федерації та Державної думи.
2. До Ради Федерації входять по два представники від кожного суб'єкта Російської Федерації: по одному від представницького і від виконавчого органів державної влади.
3. Державна дума складається з 450 депутатів.

Стаття 96

1. Державна дума обирається строком на чотири роки.
2. Порядок формування Ради Федерації та порядок виборів депутатів Державної думи встановлюються федеральними законами.

Стаття 97

1. Депутатом Державної думи може бути обраний громадянин Російської Федерації, який досяг 21 року і має право брати участь у виборах.
2. Одна й та сама особа не може одночасно бути членом Ради Федерації і депутатом Державної думи. Депутат Державної думи не може бути депутатом інших представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування.
3. Депутати Державної думи працюють на постійній професійній основі. Депутати Державної думи не можуть перебувати на державній службі, займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової та іншої творчої діяльності.

Стаття 98

1. Члени Ради Федерації та депутати Державної думи недоторканні протягом усього строку їхніх повноважень. Їх не може бути затримано, заарештовано, піддано обшуку, крім випадків затримання на місці злочину, а також піддано особистому догляду, крім випадків, коли це передбачено федеральним законом для забезпечення інших людей.
2. Питання про позбавлення недоторканності вирішується за поданням Генерального прокурора Російської Федерації відповідною палатою Федеральних Зборів.

Стаття 99

1. Федеральні Збори є постійно діючим органом.
2. Державна дума збирається на перше засідання на тридцятий день після обрання. Президент Російської Федерації може скликати засідання Державної думи раніше цього строку.
3. Перше засідання Державної думи відкриває найстарший за віком депутат.
4. З моменту початку роботи Державної думи нового скликання повноваження Державної думи попереднього скликання припиняються.

Стаття 100

1. Рада Федерації та Державна дума засідають окремо.
2. Засідання Ради Федерації та Державної думи є відкритими. У випадках, передбачених регламентом палати, вона має право проводити закриті засідання.
3. Палати можуть збиратися разом для заслуховування послань Президента Російської Федерації, послань Конституційного Суду Російської Федерації, виступів керівників іноземних держав.

Стаття 101

1. Рада Федерації обирає зі свого складу Голову Ради Федерації та його заступників. Державна дума обирає зі свого складу Голову Державної думи та його заступників.
2. Голова Ради Федерації та його заступники, Голова Державної думи та його заступники ведуть засідання й видають внутрішнім розпорядком палати.
3. Рада Федерації та Державна дума створюють комітети та комісії, проводять з питань свого відання парламентські слухання.
4. Кожна з палат приймає свій регламент і вирішує питання внутрішнього розпорядку своєї діяльності.
5. Для здійснення контролю за виконанням федерального бюджету Рада Федерації та Державна дума створюють Лічильну палату, склад і порядок діяльності якої визначаються федеральним законом.

Стаття 102

1. До відання Ради Федерації належать:
 - а) затвердження змін кордонів між суб'єктами Російської Федерації;
 - б) затвердження указу Президента Російської Федерації про введення воєнного стану;
 - в) затвердження указу Президента Російської Федерації про введення надзвичайного стану;

- г) рішення питання про можливість використання Збройних сил Російської Федерації за межами території Російської Федерації;
 - д) призначення виборів Президента Російської Федерації;
 - е) усунення Президента Російської Федерації з посади;
 - ж) призначення на посаду суддів Конституційного Суду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації, Вищого арбітражного суду Російської Федерації;
 - з) призначення на посаду і звільнення з посади Генерального прокурора Російської Федерації;
 - і) призначення на посаду і звільнення з посади заступника Голови Лічильної палати та половини складу її аудиторів.
2. Рада Федерації приймає постанови з питань, віднесених до її відання Конституцією Російської Федерації.
3. Постанови Ради Федерації приймаються більшістю голосів від загальної кількості членів Ради Федерації, якщо інший порядок прийняття рішень не передбачений Конституцією Російської Федерації.

Стаття 103

1. До відання Державної думи належать:

- а) дання згоди Президентів Російської Федерації на призначення Голови Уряду Російської Федерації;
- б) вирішення питання про довіру Урядові Російської Федерації;
- в) призначення на посаду і звільнення з посади Голови Центрального банку Російської Федерації;
- г) призначення на посаду і звільнення з посади Голови Лічильної палати та половини складу її аудиторів;
- д) призначення на посаду і звільнення з посади Уповноваженого з прав людини, який діє згідно з конституційним законом;
- е) оголошення амністії;
- ж) висунення обвинувачення проти Президента Російської Федерації для усунення його з посади.

2. Державна дума приймає постанови з питань, віднесених до її відання Конституцією Російської Федерації.

3. Постанови Державної думи приймаються більшістю голосів від загальної кількості депутатів Державної думи, якщо інший порядок прийняття рішень не передбачений Конституцією Російської Федерації.

Стаття 104

1. Право законодавчої ініціативи належить Президентові Російської Федерації, Раді Федерації, членам Ради Федерації, депутатам Державної думи, Урядові Російської Федерації, законодавчим (представницьким) органам суб'єктів Російської Федерації. Право законодавчої ініціативи належить також Конституційному Суду Російської Федерації, Верховному Суду Російської Федерації та Вищому арбітражному суду Російської Федерації з питань їхнього відання.
2. Законопроекти вносяться у Державну думу.
3. Законопроекти про введення чи скасування податків, звільнення від їх сплати, про випуск державних позик, про зміну фінансових зобов'язань держави, інші законопроекти, які передбачають витрати, що покриваються за рахунок федерального бюджету, можуть бути внесені тільки за наявності рішення Уряду Російської Федерації.

Стаття 105

1. Федеральні закони приймаються Державною думою.
2. Федеральні закони приймаються більшістю голосів від загальної кількості депутатів Державної думи, якщо інше не передбачено Конституцією Російської Федерації.
3. Прийняті Державною думою федеральні закони протягом п'яти днів передаються на розгляд Ради Федерації.
4. Федеральний закон вважається схваленим Радою Федерації, якщо за нього проголосувало більше половини від загальної кількості членів цієї палати або якщо протягом чотирнадцяти днів його не було розглянуто Радою Федерації. У разі відхилення федерального закону Радою Федерації палати можуть створити погоджувальну комісію для подолання суперечностей, після чого федеральний закон підлягає повторному розгляду Державною думою.
5. У разі незгоди Державної думи з рішенням Ради Федерації федеральний закон вважається прийнятим, якщо при повторному голосуванні за нього проголосувало не менше двох третин від загальної кількості депутатів Державної думи.

Стаття 106

Обов'язковому розгляду в Раді Федерації підлягають прийняті Державною думою федеральні закони з питань:

- а) федерального бюджету;
- б) федеральних податків та зборів;
- в) фінансового, валютного, кредитного, митного регулювання, грошової емісії;
- г) ратифікації та денонсації міжнародних договорів Російської Федерації;
- д) статусу і захисту державного кордону Російської Федерації;
- е) війни і миру.

Стаття 107

1. Прийнятий федеральний закон протягом п'яти днів направляється Президентом Російської Федерації для підписання та обнародування.
2. Президент Російської Федерації протягом чотирнадцяти днів підписує федеральний закон і обнародує його.
3. Якщо Президент Російської Федерації протягом чотирнадцяти днів з моменту надходження федерального закону відхилить його, то Державна дума і Рада Федерації у встановленому Конституцією Російської Федерації порядку знову розглядають цей закон. Якщо при повторному розгляді федеральний закон буде схвалений у раніше прийнятій редакції більшістю, не меншою ніж дві третини голосів від загальної кількості членів Ради Федерації та депутатів Державної думи, він підлягає підписанню Президентом Російської Федерації протягом семи днів і обнародуванню.

Стаття 108

1. Федеральні конституційні закони приймаються з питань, передбачених Конституцією Російської Федерації.
2. Федеральний конституційний закон вважається прийнятим, якщо він схвалений більшістю не менш ніж трьох четвертин голосів від загальної кількості членів Ради Федерації і не менш ніж двох третин голосів від загальної кількості депутатів Державної думи. Прийнятий федеральний конституційний закон протягом чотирнадцяти днів підлягає підписанню Президентом Російської Федерації та обнародуванню.

Стаття 109

1. Державна дума може бути розпущена Президентом Російської Федерації у випадках, передбачених статтями 111 та 117 Конституції Російської Федерації.
2. У разі розпуску Державної думи Президент Російської Федерації призначає дату виборів з тим, щоб новообрана Державна дума зібралася не пізніше ніж через чотири місяці з моменту розпуску.
3. Державна дума не може бути розпущена на підставах, передбачених статтею 117 Конституції Російської Федерації, протягом року після її обрання.
4. Державна дума не може бути розпущена з моменту висунення нею обвинувачення проти Президента Російської Федерації до прийняття відповідного рішення Радою Федерації.
5. Державна дума не може бути розпущена у період дії на всій території Російської Федерації воєнного або надзвичайного стану, а також протягом шести місяців до спливу строку повноважень Президента Російської Федерації.

Глава 6 *Уряд Російської Федерації*

Стаття 110

1. Виконавчу владу Російської Федерації здійснює Уряд Російської Федерації.
2. Уряд Російської Федерації складається з Голови Уряду Російської Федерації, заступника Голови Уряду Російської Федерації та федеральних міністрів.

Стаття 111

1. Голова Уряду Російської Федерації призначається Президентом Російської Федерації за згодою Державної думи.
2. Пропозиція щодо кандидатури Голови Уряду Російської Федерації вноситься не пізніше двотижневого строку після вступу на посаду новообраного Президента Російської Федерації чи після відставки Уряду Російської Федерації або протягом тижня з дня відхилення кандидатури Державною думою.
3. Державна дума розглядає подану Президентом Російської Федерації кандидатуру Голови Уряду Російської Федерації протягом тижня з дня внесення пропозиції щодо кандидатури.
4. Після триразового відхилення поданих кандидатур Голови Уряду Російської Федерації Державною думою Президент Російської Федерації призначає Голову Уряду Російської Федерації, розпускає Державну думу і призначає нові вибори.

Стаття 112

1. Голова Уряду Російської Федерації не пізніше тижневого строку після призначення подає Президентові Російської Федерації пропозиції про структуру федеральних органів виконавчої влади.
2. Голова Уряду Російської Федерації пропонує Президентові Російської Федерації кандидатури на посади заступників Голови Уряду Російської Федерації та федеральних міністрів.

Стаття 113

Голова Уряду Російської Федерації відповідно до Конституції Російської Федерації, федеральних законів та указів Президента Російської Федерації визначає основні напрями діяльності Уряду Російської Федерації та організовує його роботу.

Стаття 114

1. Уряд Російської Федерації:

- а) розробляє і подає Державній думі федеральний бюджет і забезпечує його виконання; подає Державній думі звіт про виконання федерального бюджету;
 - б) забезпечує проведення в Російській Федерації єдиної фінансової, кредитної та грошової політики;
 - в) забезпечує проведення у Російській Федерації єдиної державної політики у галузі культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, екології;
 - г) здійснює управління федеральною власністю;
 - д) вживає заходів для забезпечення оборони країни, державної безпеки, реалізації зовнішньої політики Російської Федерації;
 - е) вживає заходів для забезпечення законності, прав і свобод громадян, охорони власності та громадського порядку, боротьби зі злочинністю;
 - ж) здійснює інші повноваження, покладені на нього Конституцією Російської Федерації, федеральними законами, указами Президента Російської Федерації.
2. Порядок діяльності Уряду Російської Федерації визначається федеральним конституційним законом.

Стаття 115

1. На підставі та на виконання Конституції Російської Федерації, федеральних законів, нормативних указів Президента Російської Федерації Уряд Російської Федерації видає постанови і розпорядження, забезпечує їх виконання.
2. Постанови і розпорядження Уряду Російської Федерації обов'язкові до виконання в Російській Федерації.
3. Постанови і розпорядження Уряду Російської Федерації у разі їх суперечності з Конституцією Російської Федерації, федеральними законами та указами Президента Російської Федерації можуть бути скасовані Президентом Російської Федерації.

Стаття 116

Перед новообраним Президентом Російської Федерації Уряд Російської Федерації складає свої повноваження.

Стаття 117

1. Уряд Російської Федерації може подати у відставку, яка приймається або відхиляється Президентом Російської Федерації.
2. Президент Російської Федерації може прийняти рішення про відставку Уряду Російської Федерації.
3. Державна дума може виразити недовіру Урядові Російської Федерації. Постанова про недовіру Урядові Російської Федерації приймається більшістю голосів від загальної

кількості депутатів Державної думи. Після вираження Державною думою недовіри Урядові Російської Федерації Президент Російської Федерації має право оголосити про відставку Уряду Російської Федерації або не погодитися з рішенням Державної думи. У випадку, якщо Державна дума протягом трьох місяців повторно виразить недовіру Урядові Російської Федерації, Президент Російської Федерації оголошує про відставку Уряду або розпускає Державну думу.

4. Голова Уряду Російської Федерації може поставити перед Державною думою питання про довіру Урядові Російської Федерації. Якщо Державна дума відмовляє у довірі, Президент протягом семи днів приймає рішення про відставку Уряду Російської Федерації або про розпуск Державної думи та призначення нових виборів.

5. У разі відставки або складення повноважень Уряд Російської Федерації за дорученням Президента Російської Федерації продовжує діяти до сформування нового Уряду Російської Федерації.

Глава 7

Судова влада

Стаття 118

1. Правосуддя в Російській Федерації здійснюється тільки судом.
2. Судова влада здійснюється через конституційне, цивільне, адміністративне та кримінальне судочинство.
3. Судова система Російської Федерації встановлюється Конституцією Російської Федерації та федеральним конституційним законом. Створення надзвичайних судів не допускається.

Стаття 119

Суддями можуть бути громадяни Російської Федерації, які досягли 25 років і мають вищу правничу освіту та стаж роботи з правничої професії, не менший за п'ять років. Федеральним законом можуть бути встановлені додаткові вимоги до суддів судів Російської Федерації.

Стаття 120

1. Судді незалежні і підкоряються тільки Конституції Російської Федерації та федеральному закону.
2. Суд, встановивши при розгляді справи невідповідність акта державного або іншого органу закону, приймає рішення відповідно до закону.

Стаття 121

1. Судді незмінювані.
2. Повноваження судді можуть бути припинені чи зупинені не інакше як у порядку та на підставах, встановлених федеральним законом.

Стаття 122

1. Судді недоторканні.
2. Суддя не може бути притягнений до кримінальної відповідальності інакше як у порядку, що визначається федеральним законом.

Стаття 123

1. Розгляд справ у всіх судах відкритий. Слухання справи на закритому засіданні допускається у випадках, передбачених федеральним законом.
2. Заочний розгляд кримінальних справ у судах не допускається, крім випадків, передбачених федеральним законом.
3. Судочинство здійснюється на основі змагальності і рівноправності сторін.
4. У випадках, передбачених федеральним законом, судочинство здійснюється за участю присяжних засідателів.

Стаття 124

Фінансування судів провадиться тільки з федерального бюджету і має забезпечувати можливість повного та незалежного здійснення правосуддя відповідно до федерального закону.

Стаття 125

1. Конституційний Суд Російської Федерації складається з 19 суддів.
2. Конституційний Суд Російської Федерації за запитами Президента Російської Федерації, Ради Федерації, Державної думи, однієї п'ятої членів Ради Федерації або депутатів Державної думи, Уряду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації та Вищого арбітражного суду Російської Федерації, органів законодавчої і виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації вирішує справи про відповідність Конституції Російської Федерації:
 - а) федеральних законів, нормативних актів Президента Російської Федерації, Ради Федерації, Державної думи, Уряду Російської Федерації;
 - б) конституцій республік, статутів, а також законів та інших нормативних актів суб'єктів Російської Федерації, виданих з питань, що належать до відання органів державної

влади Російської Федерації і спільного відання органів державної влади Російської Федерації та органів державної влади суб'єктів Російської Федерації;

в) договорів між органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації, договорів між органами державної влади суб'єктів Російської Федерації;

г) міжнародних договорів Російської Федерації, що не набули чинності.

3. Конституційний Суд Російської Федерації розв'язує спори про компетенцію:

а) між федеральними органами державної влади;

б) між органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації;

в) між вищими державними органами суб'єктів Російської Федерації.

4. Конституційний Суд Російської Федерації за скаргами про порушення конституційних прав і свобод громадян та за запитами судів перевіряє конституційність закону, що застосовується чи має бути застосований у конкретній справі, в порядку, встановленому федеральним законом.

5. Конституційний Суд Російської Федерації за запитами Президента Російської Федерації, Ради Федерації, Державної думи, Уряду Російської Федерації, органів законодавчої влади суб'єктів Російської Федерації дає тлумачення Конституції Російської Федерації.

6. Акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність; міжнародні договори, що не відповідають Конституції Російської Федерації, не підлягають введенню у дію та застосуванню.

7. Конституційний Суд Російської Федерації за запитом Ради Федерації дає висновок про додержання встановленого порядку висунення обвинувачення проти Президента Російської Федерації у державній зраді або вчиненні іншого тяжкого злочину.

Стаття 126

Верховний Суд Російської Федерації є вищим судовим органом у цивільних, кримінальних, адміністративних та інших справах, підсудних судам загальної юрисдикції, здійснює у передбачених федеральним законом процесуальних формах судовий нагляд за їхньою діяльністю і дає пояснення з питань судової практики.

Стаття 127

Вищий арбітражний суд Російської Федерації є вищим судовим органом у розв'язанні економічних спорів та інших справ, що розглядаються арбітражними судами, здійснює у передбачених федеральним законом процесуальних формах судовий нагляд за їхньою діяльністю і дає пояснення з питань судової практики.

Стаття 128

1. Судді Конституційного Суду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації, Вищого арбітражного суду Російської Федерації призначаються Радою Федерації за поданням Президента Російської Федерації.
2. Судді інших федеральних судів призначаються Президентом Російської Федерації у порядку, встановленому федеральним законом.
3. Повноваження, порядок утворення і діяльності Конституційного Суду Російської Федерації, Верховного Суду Російської Федерації, Вищого арбітражного суду Російської Федерації та інших федеральних судів встановлюються федеральним конституційним законом.

Стаття 129

1. Прокуратура Російської Федерації становить єдину централізовану систему з підпорядкуванням прокурорів нижчого рівня прокурорам вищого рівня та Генеральному прокуророві Російської Федерації.
2. Генеральний прокурор Російської Федерації призначається на посаду і звільняється з посади Радою Федерації за поданням Президента Російської Федерації.
3. Прокурори суб'єктів Російської Федерації призначаються Генеральним прокурором Російської Федерації за погодженням з її суб'єктами.
4. Інші прокурори призначаються Генеральним прокурором Російської Федерації.
5. Повноваження, організація і порядок діяльності Прокуратури Російської Федерації визначаються федеральним законом.

Глава 8

Місцеве самоврядування

Стаття 130

1. Місцеве самоврядування в Російській Федерації забезпечує самостійне вирішення населенням питань місцевого значення, володіння, користування і розпоряджання муніципальною власністю.
2. Місцеве самоврядування здійснюється громадянами шляхом референдуму, виборів, інших форм прямого волевиявлення, через виборні та інші органи місцевого самоврядування.

Стаття 131

1. Місцеве самоврядування здійснюється у міських, сільських поселеннях та на інших територіях з урахуванням історичних та інших місцевих традицій. Структура органів місцевого самоврядування визначається населенням самостійно.
2. Зміна кордонів території, у межах яких здійснюється місцеве самоврядування, допускається з урахуванням думки населення відповідних територій.

Стаття 132

1. Органи місцевого самоврядування самостійно управляють муніципальною власністю, формують, затверджують і виконують місцевий бюджет, встановлюють місцеві податки та збори, здійснюють охорону громадського порядку, а також вирішують інші питання місцевого значення.
2. Органам місцевого самоврядування закон може надавати окремі державні повноваження з переданням необхідних для їх здійснення матеріальних і фінансових засобів. Реалізація переданих повноважень підконтрольна державі.

Стаття 133

Місцеве самоврядування в Російській Федерації гарантується правом на судовий захист, на відшкодування додаткових витрат, що виникли внаслідок рішень, прийнятих органами державної влади, заборонаю на обмеження прав місцевого самоврядування, встановлених Конституцією Російської Федерації та федеральними законами.

Глава 9

Конституційні поправки та перегляд Конституції

Стаття 134

Пропозиції про поправки та перегляд положень Конституції Російської Федерації можуть вносити Президент Російської Федерації, Рада Федерації, Державна дума, Уряд Російської Федерації, законодавчі (представницькі) органи суб'єктів Російської Федерації, а також не менш ніж одна п'ята членів Ради Федерації або депутатів Державної думи.

Стаття 135

1. Положення глав 1, 2 і 9 Конституції Російської Федерації не можуть бути переглянуті Федеральними Зборами.
2. Якщо пропозицію про перегляд положень глав 1, 2 і 9 Конституції Російської Федерації буде підтримано трьома п'ятими голосів від загальної кількості членів Ради

Федерації та депутатів Державної думи, то відповідно до федерального конституційного закону скликаються Конституційні Збори.

3. Конституційні Збори або підтверджують незмінність Конституції Російської Федерації, або розробляють проект нової Конституції Російської Федерації, який приймається Конституційними Зборами двома третинами голосів від загальної кількості їх членів чи виноситься на всенародне голосування. При проведенні всенародного голосування Конституція Російської Федерації вважається прийнятою, якщо за неї проголосувало більше половини виборців, які взяли участь у голосуванні, за умови, що в ньому взяло участь більше половини виборців.

Стаття 136

Поправки до глав 3–8 Конституції Російської Федерації приймаються у порядку, передбаченому для прийняття федерального конституційного закону, і набувають чинності після їх схвалення органами законодавчої влади не менш ніж двох третин суб'єктів Російської Федерації.

Стаття 137

1. Зміни до статті 65 Конституції Російської Федерації, що визначає склад Російської Федерації, вносяться на підставі федерального конституційного закону про прийняття до Російської Федерації та утворення в її складі нового суб'єкта Російської Федерації, про зміну конституційно-правного статусу суб'єкта Російської Федерації.

2. У разі зміни найменування республіки, краю, області, міста федерального значення, автономної області, автономного округу нове найменування суб'єкта Російської Федерації має бути включене до статті 65 Конституції Російської Федерації.

Розділ другий

Прикінцеві та перехідні положення

1. Конституція Російської Федерації набуває чинності з дня офіційного її опублікування за результатами всенародного голосування.

День всенародного голосування 12 грудня 1993 року вважається днем прийняття Конституції Російської Федерації.

Одночасно припиняється дія Конституції (Основного Закону) Російської Федерації — Росії, прийнятої 12 квітня 1978 року, з подальшими змінами та доповненнями.

У разі невідповідності положенням Конституції Російської Федерації положень Федеративного договору — Договору про розмежування предметів відання і повноважень між федеральними органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суверенних республік у складі Російської Федерації, Договору про розмежування предметів відання і повноважень між федеральними органами державної влади Росій-

ської Федерації та органами державної влади країв, областей, міст Москви і Санкт-Петербурга Російської Федерації, Договору про розмежування предметів відання і повноважень між федеральними органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади автономної області, автономних округів у складі Російської Федерації, а також інших договорів між федеральними органами державної влади Російської Федерації та органами державної влади суб'єктів Російської Федерації, — діють положення Конституції Російської Федерації.

2. Закони та інші правні акти, що діяли на території Російської Федерації до набуття чинності цією Конституцією, застосовуються в частині, що не суперечить Конституції Російської Федерації.

3. Президент Російської Федерації, обраний відповідно до Конституції (Основного Закону) Російської Федерації — Росії, з дня набуття чинності цією Конституцією здійснює встановлені нею повноваження до спливу строку, на який його було обрано.

4. Рада Міністрів — Уряд Російської Федерації — з дня набуття чинності цією Конституцією отримує права, обов'язки і відповідальність Уряду Російської Федерації, встановлені Конституцією Російської Федерації, і надалі іменується — Уряд Російської Федерації.

5. Суди в Російській Федерації здійснюють правосуддя відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Після набуття чинності Конституцією судді всіх судів Російської Федерації зберігають свої повноваження до спливу строку, на який їх було обрано. Вакантні посади заміщаються у порядку, встановленому цією Конституцією.

6. Надалі до введення в дію федерального закону, що встановлює порядок розгляду справ судом за участю присяжних засідателів, залишається той порядок судового розгляду відповідних справ, який існував раніше.

До приведення кримінально-процесуального законодавства Російської Федерації у відповідність до положень цієї Конституції залишається той порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, що існував раніше.

7. Рада Федерації першого скликання і Державна дума першого скликання обираються строком на два роки.

8. Рада Федерації на своє перше засідання збирається на тридцятий день після обрання. Перше засідання Ради Федерації відкриває Президент Російської Федерації.

9. Депутат Державної думи першого скликання може одночасно бути членом Уряду Російської Федерації. На депутатів Державної думи — членів Уряду Російської Федерації не поширюються положення цієї Конституції про недоторканність депутатів у частині відповідальності за дії (або бездіяльність), пов'язані з виконанням службових обов'язків.

Депутати Ради Федерації першого скликання здійснюють свої повноваження на непосередній основі.

КОНСТИТУЦІЯ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

з 1 вересня 1992 року

ПРЕАМБУЛА

Ми, словацький народ,
пам'ятаючи про політичне та культурне надбання наших попередників та досвід багатовікової боротьби за наше національне існування і державність,
а також про духовний заповіт Кирила і Мефодія та історичну спадщину Великої Моравії,
визнаючи невід'ємне право націй на самовизначення,
разом з представниками національних меншин та етнічних груп, що проживають у Словацькій Республіці,
керуючись інтересами тривалого мирного співробітництва з іншими демократичними країнами,
прагнучи утвердити демократичні форми правління, гарантувати вільне життя та сприяти духовному, культурному й економічному розквіту,
ми, громадяни Словацької Республіки, через наших представників прийняли цю Конституцію.

ЧАСТИНА ПЕРША

Глава перша **ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1

Словацька Республіка — суверенна, демократична, правна держава. Вона є вільною від будь-якої ідеології чи релігії.

Стаття 2

1. Державна влада належить громадянам, які здійснюють її безпосередньо або через своїх обраних представників.
2. Державні органи уповноважені діяти лише відповідно до Конституції, в її межах та згідно із законом.
3. Кожен має право на дії, що не забороняються законом, і ніхто не може бути приневолений діяти у супереч законіві.

Стаття 3

1. Територія Словацької Республіки єдина і неподільна.
2. Кордон Словацької Республіки може бути змінений лише конституційним законом.

Стаття 4

Надра, підземні води, природні лікувальні джерела і водні артерії є власністю Словацької Республіки.

Стаття 5

1. Порядок набуття та втрати громадянства Словацької Республіки регулюється законом.
2. Жодна особа не може бути позбавлена словацького громадянства супроти її волі.

Стаття 6

1. Державною мовою Словацької Республіки є словацька мова.
2. Порядок використання інших мов, крім державної, в офіційному спілкуванні визначається законом.

Стаття 7

Словацька Республіка може на свій розсуд укласти союз з іншими державами. Обмежень щодо виходу із таких союзів не існує. Питання приєднання або виходу із такого союзу з іншими державами вирішується конституційним законом із подальшим винесенням його на референдум.

Глава друга **ДЕРЖАВНА СИМВОЛІКА**

Стаття 8

Державною символікою Словацької Республіки є: державний герб, державний прапор, державна печатка та державний гімн.

Стаття 9

1. Державний герб Словацької Республіки має форму щита раннього готичного періоду червоного кольору із зображенням подвійного срібного хреста, розміщеного на середньому — найвищому серед трьох — пагорбі блакитного кольору.

2. Державний прапор Словацької Республіки складається із трьох горизонтальних смуг: білої, блакитної та червоної. Державний герб Словацької Республіки розміщується на лівій половині прапора.
3. Державна печатка Словацької Республіки відтворює державний герб, облямований написом «Словацька Республіка».
4. Державним гімном Словацької Республіки є перші дві строфи пісні “Nad Tatrou sa blyska”.
5. Зміни державної символіки та порядок її використання встановлюються законом.

Глава третя **СТОЛИЦЯ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 10

1. Столиця Словацької Республіки — місто Братислава.
2. Статус Братислави як столиці Словацької Республіки визначається законом.

ЧАСТИНА ДРУГА **ОСНОВНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ**

Глава перша **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 11

Міжнародні документи з питань прав та свобод людини, ратифіковані Словацькою Республікою та обнародовані згідно з вимогами закону, мають пріоритет перед національними законами за умови, що міжнародні договори та угоди гарантують вищий рівень конституційних прав і свобод.

Стаття 12

1. Усі люди вільні та рівні у гідності та правах. Основні права і свободи невід’ємні, невідчужувані, неминущі та непорушні.
2. Основні права у Словацькій Республіці гарантуються кожній особі незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, національності чи етнічної належності,

майнового, сімейного чи іншого стану. Ніхто не може бути позбавлений своїх законних прав, зазнавати дискримінації чи мати привілеї, які б впливали із названого вище.

3. Кожна особа має право вільно визначати свою національну належність. Усякі спроби приневолити особу відмовитися від своєї національності забороняються.
4. Нікому не може бути заборонено здійснювати свої основні права і свободи.

Стаття 13

1. Ніхто не може бути приневолений до обов'язків, що суперечать законів і порушують основні права та свободи.
2. Основні права і свободи можуть бути обмежені лише за умов, визначених цією Конституцією.
3. Обмеження основних прав і свобод має здійснюватися однаково і послідовно в усіх аналогічних випадках.
4. У разі обмеження основних прав та свобод їх суть та зміст повинні зберігатися. Обмеження можуть здійснюватися лише з чітко визначеною метою.

Глава друга **ОСНОВНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ**

Стаття 14

Кожна особа має свої права.

Стаття 15

1. Кожен має право на життя. Життя людини охороняється ще до її народження.
2. Нікого не може бути позбавлено життя.
3. Смертну кару заборонено.
4. Права людини не вважаються порушеними, якщо особа була позбавлена життя внаслідок дії, яку не визнано незаконною.

Стаття 16

1. Недоторканність особи гарантується. Це право може бути обмежене лише у визначених законом випадках.
2. Нікого не може бути піддано тортурам, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Стаття 17

1. Особиста свобода гарантується.
2. Нікого не може бути піддано переслідуванню або позбавлено волі інакше ніж у випадках та в порядку, передбачених законом. Нікого не може бути позбавлено волі лише за те, що особа не змогла виконати взяті на себе зобов'язання.
3. Особа, обвинувачувана або підозрювана у вчиненні правопорушення, може бути затримана лише у випадках, встановлених законом. Заарештованій особі мають бути негайно повідомлені причини її затримання. Після допиту протягом 24 годин затримана особа має бути звільнена або передана до суду, де суддя, вислухавши затриманого, приймає рішення про його запобіжне ув'язнення чи звільнення.
4. Обвинувачений може бути заарештований лише за письмовим розпорядженням судді, який протягом 24 годин повинен вислухати затриманого й прийняти рішення про його запобіжне ув'язнення або звільнення.
5. Запобіжне ув'язнення може застосовуватися лише на підставах та на період, що передбачаються законом та встановлюються судом.
6. Особа може бути передана до медичного закладу або триматися там без її згоди лише у випадках, визначених законом. Інформація про такі випадки має подаватися до суду протягом 24 годин. Суд приймає рішення стосовно такого утримання протягом п'яти днів.
7. Психіатрична експертиза особи, обвинувачуваної у вчиненні правопорушення, проводиться лише за письмовим розпорядженням суду.

Стаття 18

1. Нікого не може бути приневолено до примусової праці чи примусової служби.
2. Пункт 1 цієї статті не застосовується щодо:
 - a) ув'язнених або осіб, засуджених до інших видів позбавлення волі;
 - b) проходження військової служби або виконання інших обов'язків замість повинності у Збройних силах;
 - c) законної вимоги про виконання обов'язків у випадках стихійного лиха, інших небезпечних ситуацій, що загрожують життю, здоров'ю або цінній власності громадян;
 - d) законних дій, необхідних для захисту життя, здоров'я та прав інших людей.

Стаття 19

1. Кожен має право на повагу і захист своєї гідності, честі, репутації та доброго імені.
2. Кожен має право на захист від безпідставного втручання у приватне та сімейне життя.
3. Кожен має право на захист від несанкціонованого збирання, поширення або іншого зловживання інформацією про свою особу.

Стаття 20

1. Кожен має право на власність. Майнові права усіх власників мають однаковий зміст і захищаються законом. Право на успадкування гарантується.
2. З метою захисту потреб суспільства, громадських інтересів та розвитку національної економіки закон визначає, які види власності (крім зазначеної в статті 4) належать державі або певним юридичним особам. Крім того, закон може визначати власність, яка може належати лише окремим громадянам або юридичним особам, що проживають у Словачській Республіці.
3. Право власності обмежується. Власність не може бути використана на шкоду іншій особі всупереч громадським інтересам, що захищаються законом. Здійснення права власності не повинне завдавати шкоди здоров'ю інших людей, природі, культурним пам'яткам або навколишньому середовищу більше ніж у межах, встановлених законом.
4. Відчуження або обмеження права на власність застосовуються лише у юридично обґрунтованих випадках для захисту громадських інтересів та справедливо компенсуються.

Стаття 21

1. Житло недоторканне. Проникнення у житло без дозволу його мешканця є незаконним.
2. Обшук житла є виправданим лише за обставин, пов'язаних із кримінальним переслідуванням, та за наявності письмового розпорядження судді. Спосіб проведення такого обшуку визначається законом.
3. Інші порушення недоторканності житла є юридично виправданими лише за умов, коли в демократичному суспільстві це необхідно для захисту життя, здоров'я чи майна людей, прав та свобод інших осіб або для відвернення серйозної загрози громадському порядку. У випадках, коли житло використовується для ділової або іншої підприємницької діяльності, таке порушення може бути юридично виправдане лише інтересами державного управління.

Стаття 22

1. Таємниця листування, інших способів комунікації та письмових повідомлень, а також інформації приватного характеру гарантується.
2. Ніхто не має права порушувати таємницю листування, інших способів комунікації та письмових повідомлень інакше ніж у випадках, обумовлених законом. Це положення стосується також телефонних, телеграфних та інших аналогічних засобів зв'язку.

Стаття 23

1. Свобода вільного пересування та вибору місця проживання гарантується.

2. Кожен, хто офіційно проживає у Словацькій Республіці, має право залишити країну.
3. Свободи, визначені у пунктах 1 і 2 цієї статті, можуть обмежуватися законом у випадку, коли цього вимагають інтереси захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я, прав та свобод інших людей, а також з метою захисту навколишнього середовища у визначених районах.
4. Кожний громадянин має право на в'їзд до Словацької Республіки. Жодного громадянина не може бути приневолено покинути країну, вислано або видано іншій державі.
5. Іноземців може бути вислано лише у випадках, встановлених законом.

Стаття 24

1. Свобода думки, совісті, релігії та віросповідання гарантується. Це право дозволяє змінювати релігію чи віросповідання або не визнавати їх. Кожна особа має право на публічне висловлення своєї думки.
2. Кожна особа має право на вільне вираження свого релігійного переконання або віри одноособово чи разом з іншими, приватно чи публічно, шляхом відправлення релігійної служби, здійснення обрядів та ритуалів.
3. Церкви та релігійні громади ведуть свої власні справи. Вся духовна влада, призначена на посади, релігійна служба, встановлення порядків, утворення релігійних інститутцій здійснюються окремо від державної влади.
4. Права, що випливають із пунктів 1—3 цієї статті, можуть бути обмежені законом лише як заходи, що застосовуються у демократичному суспільстві для захисту громадського порядку, здоров'я, моралі, прав та свобод інших людей.

Стаття 25

1. Захист Словацької Республіки є почесний привілей та обов'язок кожного громадянина.
2. Нікого не може бути приневолено виконувати військові обов'язки, якщо це суперечить його совісті або релігійному переконанню. Детальніші умови визначаються законом.

Глава третя **ПОЛІТИЧНІ ПРАВА**

Стаття 26

1. Свобода вираження переконань та право на інформацію гарантуються.
2. Кожна особа має право на вираження своїх переконань словами, у письмовій, друкованій чи образній формі та іншими засобами, а також на пошук, отримання і поши-

рення ідей та інформації як у державі, так і за кордоном. Для публікації у пресі дозвіл не потрібен. Радіо- та телекомпаніям може бути запропоновано отримати дозвіл державних властей для започаткування приватної справи. Детальніше ці положення передбачаються законом.

3. Цензуру заборонено.

4. Свобода вираження переконань та право на отримання і поширення інформації можуть бути обмежені законом лише як заходи, що застосовуються у демократичному суспільстві для захисту прав та свобод інших людей, державної безпеки, порядку і закону, здоров'я і моралі.

5. Державні органи та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати достатню інформацію, викладену державною мовою, про свою діяльність. Умови та спосіб такого інформування визначаються законом.

Стаття 27

1. Право на петицію гарантується. Кожна особа має право звертатися до державних органів та органів місцевого самоврядування стосовно особистих або громадських справ із петиціями, пропозиціями та оскарженнями як одноособово, так і спільно з іншими особами.

2. Петиція не повинна містити закликів до порушення основних прав та свобод.

3. Розгляд петиції не повинен позначатися на незалежності судочинства.

Стаття 28

1. Право на мирні зібрання гарантується.

2. Умови, за яких це право може реалізуватися, визначаються законом у випадках проведення зібрань у публічних місцях, коли в демократичному суспільстві це необхідно для захисту прав та свобод інших людей, громадського порядку, здоров'я та моралі, власності та державної безпеки. Для проведення таких зібрань дозвіл державних органів не потрібен.

Стаття 29

1. Право на вільне об'єднання гарантується. Кожен має право вільно об'єднуватися з іншими особами у спілки, товариства та інші організації.

2. Громадяни можуть утворювати політичні партії і політичні рухи та провадити в них діяльність.

3. Здійснення прав, передбачених у пунктах 1 і 2 цієї статті, може законним чином обмежуватися лише у випадках, коли в демократичному суспільстві це необхідно для захисту державної безпеки та громадського порядку, запобігання злочинів, захисту прав та свобод інших осіб.

4. Політичні партії і політичні рухи, а також спілки, товариства або інші організації відокремлені від держави.

Стаття 30

1. Громадяни мають право брати участь у державних справах безпосередньо або через вільно обраних представників.
2. Вибори відбуваються періодично у строки, визначені законом.
3. Виборче право здійснюється шляхом рівного, загального та прямого таємного голосування. Умови здійснення цього права визначаються законом.
4. Усі громадяни мають рівний доступ до виборних або інших державних посад.

Стаття 31

Регулювання політичних прав та свобод, їх тлумачення і застосування повинні сприяти і захищати політичну конкуренцію у демократичному суспільстві.

Стаття 32

Якщо діяльність конституційних органів або застосування правних норм стають неможливими, то кожний громадянин має право чинити опір усім, хто посягатиме на демократичне функціонування прав людини та основних свобод, викладених у цій Конституції.

Глава четверта **ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП**

Стаття 33

Належність до будь-якої національної меншини або етнічної групи не може бути використана на шкоду будь-якій особі.

Стаття 34

1. Громадянам, які належать до національних меншин або етнічних груп у Словачькій Республіці, гарантується їхній всебічний розвиток, забезпечується право сприяти розвитку своєї культурної спадщини спільно з іншими громадянами тієї самої національної меншини або етнічної групи, отримувати та поширювати інформацію рідною мовою, утворювати об'єднання, створювати навчальні та культурні заклади і забезпечувати їх діяльність. Деталі визначаються законом.
2. Крім права на вивчення державної мови, громадянам національних меншин та етнічних груп згідно з положеннями, закріпленими у законі, гарантується:

- а) право на навчання рідною мовою;
 - в) право користуватися рідною мовою в офіційному спілкуванні;
 - с) право на участь у вирішенні питань, що стосуються національних меншин та етнічних груп.
3. Здійснення прав громадянами національних меншин та етнічних груп, що гарантується цією Конституцією, не повинне загрожувати суверенітету та територіальній цілісності Словацької Республіки або мати дискримінаційний характер щодо інших громадян.

Глава п'ята **ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА**

Стаття 35

1. Кожен має право на вільний вибір професії та отримання відповідної підготовки, а також право заробляти на життя у сфері бізнесу.
2. Умови або обмеження щодо деяких професій, спеціальностей чи видів діяльності регулюються законом.
3. Громадяни мають право на працю. Держава гарантує в розумних межах матеріальний добробут тих, хто не може користуватися цим правом не з власної вини. Умови щодо цього визначаються законом.
4. Права, передбачені в пунктах 1–3 цієї статті, стосовно іноземців можуть регулюватися окремим законом.

Стаття 36

Усі, хто працює, мають право на справедливі та задовільні умови праці. Законом, зокрема, забезпечується:

- а) право на винагороду за виконану роботу, яка забезпечувала б належний рівень життя;
- в) захист від самоправного звільнення з роботи і дискримінації на роботі;
- с) охорона здоров'я та безпека праці;
- д) визначення максимальної тривалості робочого часу;
- е) достатній час для відпочинку після роботи;
- ф) мінімальний розмір оплачуваної відпустки;
- г) право на колективну трудову угоду.

Стаття 37

1. Кожен має право на вільне об'єднання з іншими особами для захисту своїх економічних та соціальних інтересів.
2. Профспілки незалежні від держави. Обмежувати кількість профспілок та надавати пільги окремим із них на підприємстві або в галузі неприпустимо.
3. Діяльність профспілок та інших об'єднань, сформованих з метою захисту економічних та соціальних інтересів, може обмежуватися законом лише у випадках, коли в демократичному суспільстві це необхідно для охорони державної безпеки, громадського порядку та захисту прав і свобод інших осіб.
4. Право на страйк гарантується. Умови проведення страйку визначаються законом. Судді, прокурори, військовослужбовці та пожежники позбавлені права на страйк.

Стаття 38

1. Жінки, неповнолітні та інваліди забезпечуються ширшими правами на охорону здоров'я та особливими умовами праці.
2. Неповнолітні та інваліди забезпечуються особливим захистом у виробничих відносинах та особливим сприянням у навчанні.
3. Права, обумовлені пунктами 1 та 2 цієї статті, детальніше визначаються законом.

Стаття 39

1. Громадяни мають право на відповідне матеріальне забезпечення за старістю, через інвалідність та в разі смерті годувальника.
2. Кожний малозабезпечений має право на допомогу, необхідну для нормальних умов життя.
3. Права, обумовлені пунктами 1 та 2 цієї статті, детальніше визначаються законом.

Стаття 40

Кожен має право на охорону здоров'я. На основі медичного страхування громадяни мають право на безоплатне медичне обслуговування і лікування відповідно до умов, визначених законом.

Стаття 41

1. Материнство, батьківство та сім'я захищаються законом. Особливий захист забезпечується дітям та неповнолітнім.
2. Вагітні жінки мають право на особливе піклування, умови зайнятості та праці.
3. Дітям, що народилися у законному шлюбі та поза шлюбом, гарантуються рівні права.

4. Піклування про дітей та їх виховання є правом батьків; діти мають право на батьківське піклування та виховання. Права батьків можуть бути обмежені, а неповнолітні діти можуть бути розлучені з батьками супроти їхньої волі лише за рішенням суду, як передбачено законом.
5. Батьки, які виховують дітей, мають право на допомогу держави.
6. Права, обумовлені пунктами 1—5 цієї статті, детальніше визначаються законом.

Стаття 42

1. Кожен має право на освіту. Відвідування школи є обов'язковим. Тривалість навчання у школі встановлюється законом.
2. Громадяни мають право на безоплатне навчання у початковій та середній освітній школі, а залежно від здібностей особи і можливостей суспільства — у вищих навчальних закладах.
3. Заснування недержавних шкіл та навчання у них можливе лише за умов, визначених законом; у цих школах можливе платне навчання.
4. Можливість фінансової допомоги студентам з боку держави визначається законом.

Стаття 43

1. Свобода наукових досліджень та художньої творчості гарантується. Права на інтелектуальну власність захищаються законом.
2. Право на користування культурною спадщиною гарантується на умовах, визначених законом.

Глава шоста **ПРАВО НА ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

Стаття 44

1. Кожен має право на сприятливе навколишнє середовище.
2. Захищати і поліпшувати навколишнє середовище та розвивати культурну спадщину є обов'язком кожного.
3. Жодна особа не повинна завдавати шкоди навколишньому середовищу, природному багатству та культурній спадщині понад межі, встановлені законом.
4. Держава несе відповідальність за економне використання природних ресурсів, екологічний баланс та ефективну природоохоронну політику.

Стаття 45

Кожен має право на повну та своєчасну інформацію про стан навколишнього середовища, про причини, що призвели до цього стану, та їх наслідки.

Глава сьома **ПРАВО НА СУДОВИЙ ТА ІНШИЙ ПРАВНИЙ ЗАХИСТ**

Стаття 46

1. Кожен може вимагати захисту своїх прав у незалежного та безстороннього суду або іншого державного органу Словацької Республіки у випадках та порядку, визначених законом.
2. Кожна особа, права якої були порушені рішенням державного органу, може звернутися до суду з вимогою перегляду законності рішення, якщо інше не передбачено законом. Перегляд рішень у справах, що стосуються основних прав і свобод, не може бути виключений із юрисдикції судів.
3. Кожен має право на відшкодування збитків, які є наслідком незаконного рішення суду чи іншого державного органу або некоректного офіційного підходу до справи.
4. Детальний виклад і умови судового та іншого правового захисту регулюються законом.

Стаття 47

1. Кожна особа має право відмовитися давати свідчення, які їй або іншій близькій до неї особі можуть ставитися за вину.
2. Кожен має право на адвоката з самого початку процесу в суді або іншому державному органі, як це передбачено законом.
3. Усі сторони судового розгляду згідно з пунктом 2 цієї статті рівні перед законом.
4. Особа, яка заявляє про незнання мови, якою провадиться судовий розгляд, згідно з пунктом 2 цієї статті має право на перекладача.

Стаття 48

1. Ніхто не може бути звільнений з-під юрисдикції суду. Юрисдикція судів визначається законом.
2. Кожен має право на те, щоб його справа розглядалася публічно, без необґрунтованих зволікань, а також право бути присутнім під час процесу та заперечувати будь-яке свідчення, що дається. Громадськість може бути не допущена лише у випадках, визначених законом.

Стаття 49

Лише закон визначає, який вчинок вважається злочином і які покарання або заходи, що обмежують особисті чи майнові права, передбачаються за його здійснення.

Стаття 50

1. Лише суди визначають вину та покарання для правопорушника.
2. Кожна обвинувачувана у правопорушенні особа вважається невинуватою доти, доки її вину буде доведено судом.
3. Обвинувачувана у правопорушенні особа має право підготувати свій захист протягом часу, що може вважатися необхідним, та має право на захист своєї справи самостійно чи через адвоката.
4. Обвинувачуваний у правопорушенні має право відмовитися від дання свідчень. Особа не може бути позбавлена цього права ні за яких обставин.
5. Незалежно від того, яким є остаточне рішення — обвинувальним чи виправдальним, жодна особа не може повторно переслідуватися за те саме правопорушення. Цей принцип не виключає застосування заходів покарання, передбачених законом.
6. Будь-який вчинок визнається злочином та карається за законом, який діє на момент вчинення цього злочину. Закон, прийнятий пізніше, може бути застосований лише у випадку, коли він є більш гуманним щодо правопорушника.

Глава восьма **СПІЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ** **ДО ЧАСТИНИ ПЕРШОЇ ТА ЧАСТИНИ ДРУГОЇ**

Стаття 51

Прав, зазначених у статтях 35, 36, 37 пункт 4, від 38 до 42 та від 44 до 46 цієї Конституції, можна домагатися тільки у межах законів, які передбачають їх застосування.

Стаття 52

1. Щоразу, коли вживається термін «громадянин» у частині першій та частині другій цієї Конституції, йдеться про громадянина Словацької Республіки.
2. Іноземці користуються тими самими основними правами і свободами, гарантованими цією Конституцією, за винятком прав і свобод, передбачених виключно для громадян Словацької Республіки.

3. Щоразу, коли термін «громадянин» вживається у будь-якому з попередніх приписів, він позначає будь-яку особу, права і свободи якої гарантуються цією Конституцією незалежно від громадянства.

Стаття 53

Словацька Республіка надає притулок іноземцям, які переслідуються за здійснення своїх політичних прав і свобод. У наданні такого притулку може бути відмовлено тим особам, дії яких спрямовані на порушення основних прав і свобод людини. Детальніші умови визначаються законом.

Стаття 54

Для суддів та прокурорів закон обмежує право підприємницької та іншої ділової діяльності та право, визначене у статті 29 пункті 2; для цивільних службовців, що обіймають посади, обумовлені законом, також може бути обмежене право, визначене у статті 37 пункті 4; службовцям Збройних сил може також бути відмовлено у правах, визначених у статтях 27 та 28 у випадку, коли ці права стають на заваді виконанню їхніх обов'язків. Для осіб, професійна діяльність яких безпосередньо пов'язана з охороною життя та здоров'я людей, закон може обмежити право на страйк.

Частина третя

Глава перша

ЕКОНОМІКА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 55

1. Економіка Словацької Республіки ґрунтується на принципах соціально та екологічно орієнтованої ринкової економіки.
2. Словацька Республіка захищає конкуренцію та сприяє їй. Детальніші умови визначаються законом.

Стаття 56

Словацька Республіка засновує Центральний банк, що відає сферою грошового обігу. Детальніші умови визначаються законом.

Стаття 57

Територія Словацької Республіки перебуває під митним контролем.

Стаття 58

1. Фінансові справи Словацької Республіки вирішуються через державний бюджет. Державний бюджет затверджується у законодавчому порядку.
2. Бюджетні надходження, порядок бюджетних операцій та збалансованість між державним і місцевими бюджетами регулюються законом.
3. Спеціалізовані державні фонди, пов'язані з державним бюджетом, створюються відповідно до закону.

Стаття 59

1. Податки та збори стягуються на державному та місцевому рівнях.
2. Податки та збори встановлюються законом або на підставі закону.

Глава друга **ВЕРХОВНЕ КОНТРОЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 60

Верховне контрольне управління Словацької Республіки є незалежним державним органом, який здійснює нагляд та контроль за бюджетними фондами, за державною власністю, за додержанням прав на державну власність та за державними боргами.

Стаття 61

1. Верховне контрольне управління очолюється Головою. Голова та заступник Голови обираються та відкликаються Національною Радою Словацької Республіки.
2. Головою Верховного контрольного управління може стати будь-який громадянин, який має право бути обраним до Національної Ради Словацької Республіки.
3. Ця сама особа може бути обрана на посаду Голови Верховного контрольного управління не більше як на два п'ятирічних строки підряд.
4. Голова та заступник Голови Верховного контрольного управління не можуть обіймати іншу посаду в державних органах, органах місцевого самоврядування або в керівних органах приватних корпорацій.

Стаття 62

Верховне контрольне управління подає Національній Раді Словацької Республіки звіти про виконану роботу принаймні один раз на рік або в будь-який час на вимогу Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 63

Компетенція, повноваження та структура Верховного контрольного управління встановлюються законом.

Частина четверта

Органи місцевого самоврядування

Стаття 64

1. Основною одиницею місцевого самоврядування є муніципалітет.
2. Муніципалітет є незалежною територіальною та адміністративною одиницею Словацької Республіки, влада якої поширюється на всіх осіб, які постійно проживають у межах відповідної території.
3. Одиниці самоврядування вищих рівнів та їх органи визначаються законом.

Стаття 65

1. Муніципалітет є юридичною особою, зі своєю власністю та фінансовими ресурсами, за які вона несе відповідальність у межах, визначених законом.
2. Муніципалітет фінансує свої потреби передовсім за рахунок власних фондів, а також за рахунок державних субсидій. Податки та збори, що стягуються муніципалітетом, встановлюються законом. Муніципалітети можуть користуватися правом на субсидії лише у межах, визначених законом.

Стаття 66

Муніципалітет має право об'єднуватися з іншими муніципалітетами у спільних інтересах.

Стаття 67

Питання, що належать до компетенції місцевого самоврядування, вирішуються муніципалітетами, і будь-які обмеження можуть накладатися лише законом. Місцеве самоврядування здійснюється через місцеві збори, місцеві референдуми або через муніципальні органи.

Стаття 68

Муніципальні органи приймають постанови, нормативні акти з питань місцевого самоврядування.

Стаття 69

1. Муніципальні органи (органи місцевого самоврядування) складаються з:

- а) муніципальної управи;
- б) мера (старости).

2. Муніципальна управа складається з обраних місцевих представників. Вибори до органів муніципальної влади проводяться на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

3. Мер обирається місцевими громадянами на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Мер є виконавчою посадовою особою, яка здійснює адміністративні функції та представляє муніципалітет.

Стаття 70

Муніципалітет може отримати статус міста відповідно до процедур та строків, встановлених законом, який також визначає структуру місцевого самоврядування в містах.

Стаття 71

1. Згідно із законом муніципалітетові може делегуватися виконання повноважень державної влади. Усі витрати, пов'язані з таким делегуванням повноважень державної влади, покриваються державою.

2. При виконанні повноважень державної влади муніципалітет у межах територіальної юрисдикції може видавати нормативні акти, як це встановлено законом. Контроль та нагляд за виконанням обов'язків державної влади, делегованих органам місцевого самоврядування, здійснюються Урядом. Детальніші умови передбачаються законом.

Частина п'ята ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА

Глава перша **НАЦІОНАЛЬНА РАДА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 72

Національна Рада Словацької Республіки є єдиним конституційним та законодавчим органом Словацької Республіки.

Стаття 73

1. Національна Рада Словачької Республіки складається із 150 представників, які обираються на чотири роки.
2. Члени Ради є представниками громадян. Вони виконують свої мандати одноособово, згідно зі своєю совістю та переконаннями і не обмежуються ніякими директивами.

Стаття 74

1. Члени Ради обираються на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.
2. Кожний громадянин, який має право голосу, досяг 21 року та має постійне місце проживання у Словачькій Республіці, може бути обраний до Національної Ради Словачької Республіки.
3. Детальніші умови обрання представників визначаються законом.

Стаття 75

1. Представник, уперше обраний до Національної Ради Словачької Республіки, складає таку присягу:
«Урочисто присягаю на вірність Словачькій Республіці. Докладатиму всіх зусиль і сумлінно виконуватиму свої обов'язки на благо інтересів усіх громадян. Зобов'язуюсь додержувати Конституції та інших законів і втілювати їх у повсякденне життя».
2. Будь-яка відмова скласти присягу чи будь-яке застереження щодо неї має наслідком позбавлення мандата.

Стаття 76

Законність обрання представників підтверджується Національною Радою Словачької Республіки.

Стаття 77

1. Функції представника несумісні з функціями Президента, судді, прокурора, службовця поліції, тюремної або судової охорони та офіцера.
2. Мандата не позбавляються представники, які були призначені членами Уряду, але не приступили до виконання цих обов'язків.

Стаття 78

1. За голосування в Національній Раді представник не може бути підданий судовому переслідуванню або позбавлений свого мандата. За виголошені в Національній Раді чи її комісіях заяви представник несе лише дисциплінарну відповідальність.
2. Жодний представник не може переслідуватися у судовому порядку, підлягати будь-яким адміністративним заходам чи бути затриманим до проведення суду без згоди Національної Ради Словацької Республіки. Переслідування та адміністративні заходи без згоди Національної Ради Словацької Республіки не допускаються.
3. Якщо представника заарештовано або затримано під час вчинення правопорушення, відповідальний орган зобов'язаний негайно сповістити Голову Національної Ради Словацької Республіки. Представник має бути негайно звільнений, якщо арешт не підтверджений згодою комісії з питань мандатів і недоторканності.

Стаття 79

Представник має право відмовитися давати свідчення про інформацію, отриману під час виконання ним своїх функцій та після спливу строку його повноважень.

Стаття 80

1. Представник може подавати інтерпеляцію до Уряду Словацької Республіки, будь-якого члена Уряду або будь-якого високопоставленого урядовця з питань, що стосуються їхніх офіційних повноважень. На будь-яку інтерпеляцію має бути дано відповідь протягом тридцяти днів.
2. Відповідь на інтерпеляцію має форму обговорення у Національній Раді Словацької Республіки, після чого на голосування може бути поставлене питання про вираження довіри.

Стаття 81

1. Кожний представник може скласти свої повноваження.
2. Мандат представника, якого законно засуджено за умисний злочин, вважається недійсним.

Стаття 82

1. Національна Рада Словацької Республіки проводить засідання постійно.
2. Установча сесія Національної Ради скликається Президентом Словацької Республіки не пізніше як через тридцять днів після оголошення результатів виборів. Якщо він цього не робить, Національна Рада Словацької Республіки збирається на тридцятий день після оголошення результатів виборів.

3. Національна Рада може винести рішення про перенесення своєї сесії. Час перенесення або перерва між сесіями не може перевищувати чотирьох місяців протягом одного року. Голова, заступник Голови та комісії Національної Ради продовжують виконувати свої обов'язки навіть під час перерви між сесіями.
4. Під час такої перерви сесія може бути скликана Головою Національної Ради раніше від встановленої дати. Він може робити це на вимогу Уряду або однієї п'ятої представників.
5. Сесія Національної Ради Словацької Республіки припиняє свою роботу зі спливом строку, на який її обрано, або у зв'язку з розпуском.

Стаття 83

1. Сесії Національної Ради Словацької Республіки скликаються Головою Національної Ради Словацької Республіки.
2. Голова Національної Ради Словацької Республіки скликає сесію також на вимогу не менш як однієї п'ятої представників. У цьому разі сесія скликається за сім днів.
3. Сесії Національної Ради Словацької Республіки відкриті для громадського загалу.
4. Закриті сесії можуть поводитися тільки у випадках, визначених законом, або за рішенням однієї третини представників.

Стаття 84

1. Кворум Національної Ради Словацької Республіки становить більшість усіх її членів.
2. Для прийняття рішення необхідна згода більшості присутніх представників, якщо інше не передбачається цією Конституцією.
3. Для прийняття або внесення змін до Конституції, прийняття конституційних законів, обрання або відкликання Президента чи оголошення війни іншій державі необхідна згода трьох п'ятих усіх представників.

Стаття 85

Кожний член Уряду Словацької Республіки або кожний високопоставлений урядовець зобов'язані брати участь у сесії Національної Ради Словацької Республіки чи в засіданні окремого її органу на вимогу Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 86

До повноважень Національної Ради Словацької Республіки належить:

- a) прийняття Конституції, конституційних законів та інших законів і здійснення нагляду за їх виконанням;
- b) обрання та відкликання Президента Республіки шляхом таємного голосування;

- с) схвалення договорів про приєднання Словацької Республіки до союзу з іншими державами та припинення дії таких договорів шляхом прийняття відповідних конституційних законів;
- д) внесення пропозиції про проведення референдуму;
- е) схвалення перед наступною ратифікацією міжнародних політичних договорів, міжнародних економічних угод, виконання яких вимагає законодавчого закріплення;
- ф) створення міністерств та інших урядових органів;
- г) обговорення державної політики, проголошеної у програмі Уряду Словацької Республіки, контроль за діяльністю Уряду та вираження довіри Урядові або окремим членам Уряду;
- h) затвердження державного бюджету, нагляд за бюджетною політикою та затвердження державного балансу;
- і) обговорення основних питань внутрішньої, зовнішньої, економічної, соціальної та іншої політики;
- j) обрання суддів, Голови та заступника Голови Верховного Суду Словацької Республіки, Голови та заступника Голови Верховного контрольного управління;
- к) оголошення війни у випадку агресії проти Словацької Республіки або в разі необхідності виконання зобов'язань за міжнародним договором про спільну оборону;
- l) схвалення рішення про виведення контингенту військ за межі Словацької Республіки.

Стаття 87

1. Законопроекти можуть подаватися комісіями Національної Ради Словацької Республіки, членами Національної Ради Словацької Республіки та Урядом Словацької Республіки.
2. Закони, прийняті Національною Радою Словацької Республіки, підписуються Головою Національної Ради Словацької Республіки, Президентом Словацької Республіки та Головою Уряду Словацької Республіки.
3. Якщо Президент Словацької Республіки повертає конституційний чи будь-який інший законопроект із зауваженнями, Національна Рада Словацької Республіки переглядає цей законопроект. Після затвердження закон має бути обнародований.
4. Президент повертає законопроект та подає свої зауваження згідно з пунктом 3 цієї статті щоразу, коли Уряд Словацької Республіки вимагає це зробити.
5. Кожний закон набуває чинності після обнародування. Детальніші умови визначаються законом.

Стаття 88

1. Національна Рада Словацької Республіки може розглядати питання про недовіру Урядові Словацької Республіки або членові Уряду, якщо цього вимагає не менш ніж одна п'ята представників.
2. Рішення про недовіру Урядові Словацької Республіки або членові Уряду приймається абсолютною більшістю голосів усіх представників.

Стаття 89

1. Голова Національної Ради Словацької Республіки обирається або відкликається шляхом таємного голосування за згодою абсолютної більшості всіх представників. Голова несе відповідальність виключно перед Національною Радою Словацької Республіки.
2. Голова Національної Ради Словацької Республіки:
 - a) скликає сесії Національної Ради Словацької Республіки та керує ними;
 - b) підписує Конституцію, конституційні закони та інші закони;
 - c) приймає присягу представників Національної Ради Словацької Республіки;
 - d) приймає присягу Президента Словацької Республіки;
 - e) приймає присягу суддів, Голови Верховного Суду Словацької Республіки;
 - f) оголошує вибори до Національної Ради Словацької Республіки.
3. Голова Національної Ради Словацької Республіки продовжує виконувати свої обов'язки після спливу строку, на який його обрано, доти, доки Національна Рада Словацької Республіки не обере нового Голову.

Стаття 90

1. Голову Національної Ради Словацької Республіки можуть заміщати заступники Голови. Заступників Голови обирає або звільняє Національна Рада Словацької Республіки за згодою переважної більшості її членів шляхом таємного голосування. Заступники Голови несуть відповідальність перед Національною Радою Словацької Республіки.
2. Положення, передбачені у статті 89 пункті 3, застосовуються також до заступника Голови Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 91

Діяльність Національної Ради Словацької Республіки керують Голова та заступники Голови.

Стаття 92

1. Національна Рада Словацької Республіки утворює свої ініціативні та контрольні органи, до яких входять її члени; їхні голови обираються таємним голосуванням.
2. Процедура проведення обговорень у Національній Раді Словацької Республіки та її органах встановлюється законом.

Глава друга **РЕФЕРЕНДУМ**

Стаття 93

1. Конституційний закон про приєднання до союзу з іншими державами або вихід із нього підтверджується народним референдумом.
2. Референдум також може бути проведений для вирішення інших важливих питань державної ваги.
3. Жодне з питань, що стосуються основних прав і свобод, податків, зборів або державного бюджету, не може вирішуватися народним референдумом.

Стаття 94

Кожний громадянин, який має право обирати членів Національної Ради Словацької Республіки, має право голосу у референдумі.

Стаття 95

Референдум оголошується Президентом Словацької Республіки на вимогу не менш як 350 тисяч громадян або за рішенням Національної Ради Словацької Республіки не пізніше ніж через тридцять днів після подання вимоги громадян або рішення Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 96

1. Пропозиції щодо прийняття рішення Національною Радою Словацької Республіки про проведення референдуму можуть подавати члени Національної Ради або Уряду Словацької Республіки.
2. Референдум проводиться не пізніше ніж через дев'яносто днів після того, як він був оголошений Президентом Словацької Республіки.

Стаття 97

1. Референдум не може проводитися раніше ніж за дев'яносто днів до виборів у Національну Раду Словацької Республіки.
2. Референдум може проводитися у день виборів до Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 98

1. Результати референдуму вважаються дійсними, якщо у ньому взяла участь переважна більшість громадян, які мають право голосу, і якщо питання було вирішене більшістю голосів учасників референдуму.
2. Пропозиції, схвалені референдумом, обнародуються Національною Радою Словацької Республіки і стають законом.

Стаття 99

1. Результати референдуму можуть бути частково або повністю анульовані конституційним законом, прийнятим Національною Радою Словацької Республіки через три роки після того, як рішення набуло чинності.
2. Референдум з того самого питання може проводитися повторно не раніше ніж через три роки після проведення попереднього референдуму.

Стаття 100

Процедура проведення референдуму визначається законом.

Частина шоста ВИКОНАВЧА ВЛАДА

Глава перша ПРЕЗИДЕНТ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 101

1. Главою держави Словацька Республіка є Президент.
2. Президента обирає Національна Рада Словацької Республіки таємним голосуванням на п'ятирічний строк.
3. Президент обирається більшістю у три п'ятих голосів усіх представників.

Стаття 102

Президент:

- a) представляє Словацьку Республіку у міжнародних відносинах, бере участь у переговорах та ратифікує міжнародні договори; він може делегувати повноваження Урядові або, за згодою Уряду, окремим його членам, проводить переговори щодо тих міжнародних договорів, укладення яких не потребує згоди Національної Ради Словацької Республіки;
- b) приймає та акредитує послів;
- c) скликає установчу сесію Національної Ради Словацької Республіки;
- d) може розпустити Національну Раду Словацької Республіки за умови, якщо вона за шість місяців після обрання тричі відхиляла програму Уряду Словацької Республіки; у такому випадку Президент ознайомлюється з думкою Голови Національної Ради Словацької Республіки. Нові вибори оголошує Голова Національної Ради Словацької Республіки не пізніше ніж через тридцять днів;
- e) підписує закони;
- f) призначає та звільняє з посади Голову й інших членів Уряду Словацької Республіки, доручає їм керувати міністерствами і приймає їх відставку; звільняє з посади Голову та інших членів Уряду у випадках, визначених статтями 115 та 116;
- g) призначає на посади та звільняє з посад головних урядовців та високопоставлених службовців у порядку, визначеному законом, професорів та ректорів університетів, надає і підвищує звання генералів;
- h) вручає нагороди та надає почесні звання, якщо інший орган не уповноважений на це;
- i) оголошує амністію, пом'якшує вироки, винесені кримінальними судами, видає наказ про припинення або про відкладення кримінального переслідування чи його скасування;
- j) є Головнокомандувачем Збройних сил;
- k) оголошує, за рекомендацією Уряду Словацької Республіки, стан війни та оголошує війну за рішенням Національної Ради Словацької Республіки у випадку агресії проти Словацької Республіки або у разі виконання зобов'язань за міжнародними договорами щодо спільної оборони проти агресії;
- l) оголошує надзвичайний стан на основі конституційного закону;
- m) оголошує проведення референдумів;
- n) може повертати конституційні та інші законопроекти до Національної Ради Словацької Республіки зі своїми зауваженнями для доопрацювання не пізніше ніж через п'ятнадцять днів після їх прийняття;
- o) інформує Національну Раду Словацької Республіки про становище Словацької Республіки та основні політичні питання;
- p) має право бути присутнім на сесіях Національної Ради Словацької Республіки;

г) має право бути присутнім на засіданнях Уряду Словацької Республіки, головувати на цих засіданнях та вимагати звітів від Уряду або окремих його членів.

Стаття 103

1. Президентом Словацької Республіки може бути обраний будь-який громадянин Словацької Республіки, який має право голосу та досяг тридцятип'ятирічного віку.
2. Одна й та сама особа не може бути обрана Президентом більш ніж на два строки підряд.
3. Вибори Президента проводяться протягом останніх шістдесяті днів повноважень Президента, на якого покладені обов'язки. Якщо посада Президента вакантна до спливу строку повноважень, вибори нового Президента проводяться протягом тридцяти днів з дня появи вакансії.
4. У випадку, коли новообраний Президент є членом Національної Ради Словацької Республіки, членом Уряду Словацької Республіки, суддею, покурором, службовцем Збройних сил або збройних формувань, членом Верховного контрольного управління Словацької Республіки, він повинен звільнитися з попередньої посади у день свого обрання.
5. Президент не може обіймати ніякої іншої оплачуваної посади або займатися іншою професійною, підприємницькою діяльністю чи перебувати у складі керівного органу будь-якої юридичної особи, що є приватною корпорацією.

Стаття 104

1. Президент перед Національною Радою Словацької Республіки складає її Голові таку присягу:
«Урочисто присягаю на вірність Словацькій Республіці. Дбатиму про благополуччя словацького народу та представників національних меншин і етнічних груп, що проживають у Словацькій Республіці. Виконуватиму свої обов'язки на благо інтересів усіх громадян, керуватимуся Конституцією та іншими законами і охоронятиму їх».
2. Відмова скласти присягу чи будь-яке застереження щодо неї має наслідком скасування результатів президентських виборів.

Стаття 105

1. У випадках, якщо Президента не було обрано або існує вакансія до обрання нового Президента, або Президента було обрано, але він ще не склав присягу, чи в разі, коли Президент не може виконувати свої обов'язки, повноваження Президента делегуються Урядові Словацької Республіки, за винятком повноважень, зазначених у статті 102 підпунктах від д до г. У цих випадках окремі функції Президента Уряд може доручити главі Уряду. Протягом такого періоду глава Уряду діє як Головнокомандувач Збройних сил.

2. У разі неможливості виконання Президентом своїх обов'язків протягом більш ніж дванадцяти місяців Національна Рада Словацької Республіки відкликає його і обирає нового Президента на повний строк.

Стаття 106

Національна Рада Словацької Республіки може відкликати Президента за діяльність проти суверенітету та територіальної цілісності Словацької Республіки або за дії, спрямовані на розвал демократичного конституційного ладу Словацької Республіки. Пропозиція про відкликання Президента може бути внесена абсолютною більшістю голосів усіх представників. Рішення про відкликання Президента вимагає згоди більшості у три п'ятих голосів усіх представників.

Стаття 107

Президент може переслідуватися законом лише за державну зраду. В такому разі йому виставляються обвинувачення Національною Радою Словацької Республіки і його справу розглядає Конституційний Суд.

Глава друга **УРЯД СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 108

Уряд Словацької Республіки є вищим органом виконавчої влади.

Стаття 109

1. Уряд складається з Голови, заступників Голови та міністрів.
2. Член Уряду не може виконувати функції представника або бути суддею.
3. Член Уряду не може обіймати ніякої іншої оплачуваної посади, займатися професійною, підприємницькою діяльністю або перебувати у складі керівного органу будь-якої юридичної особи, що є приватною корпорацією.

Стаття 110

1. Глава Уряду призначається та звільняється Президентом Словацької Республіки.
2. Главою Уряду може бути призначений кожний громадянин Словацької Республіки, який має право бути обраним до Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 111

За пропозицією глави Уряду Президент Словацької Республіки призначає та звільняє інших членів Уряду, доручає їм керувати міністерствами. Президент може призначити заступником Голови Уряду або міністром громадянина, який має право бути обраним до Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 112

Члени Уряду присягають Президентові, складаючи таку присягу:

«Урочисто присягаю на вірність Словацькій Республіці. Виконуватиму обов'язки на благо інтересів усіх громадян. Керуватимуся Конституцією та іншими законами і робитиму все, що від мене залежить, для втілення їх у життя».

Стаття 113

Уряд протягом тридцяти днів з часу його формування повинен запропонувати Національній Раді Словацької Республіки свою програму і зажадати вираження довіри.

Стаття 114

1. Уряд несе колективну відповідальність за виконання своїх повноважень перед Національною Радою Словацької Республіки, яка може в будь-який час виразити йому недовіру.
2. Уряд може в будь-який час звернутися до Національної Ради Словацької Республіки з проханням виразити йому довіру.
3. Уряд може ініціювати голосування стосовно законопроекту чи іншого питання, поєднавши його з вираженням довіри.

Стаття 115

1. У випадку, якщо Національна Рада виразила недовіру або відхилила пропозицію про вотум довіри, Президент розпускає Уряд.
2. У випадку, якщо Президент прийняв відставку Уряду, він доручає подальше виконання повноважень попередньому Урядові, поки не буде призначено новий Уряд.

Стаття 116

1. Члени Уряду особисто підвітні Національній Раді Словацької Республіки.
2. Кожний член Уряду може подати прохання про відставку Президентові Словацької Республіки.

3. Національна Рада Словацької Республіки може виразити недовіру окремому членові Уряду; в такому разі цей член Уряду звільняється з посади.
4. Пропозицію про звільнення члена Уряду може внести Президентові Словацької Республіки глава Уряду.
5. У разі відставки глави Уряду, іде у відставку увесь Уряд.
6. У разі, якщо Національна Рада Словацької Республіки виразила недовіру главі Уряду, Президент Словацької Республіки звільняє його з посади. Відставка глави Уряду має наслідком відставку всього Уряду.
7. У разі, якщо Президент прийняв відставку або звільнив члена Уряду, він призначає іншого члена Уряду тимчасово відповідальним за виконання обов'язків звільненого.

Стаття 117

Уряд, що виконує свої обов'язки, подає у відставку після установчої сесії новообраної Національної Ради Словацької Республіки; проте попередній Уряд продовжує виконувати свої обов'язки до сформування нового Уряду.

Стаття 118

1. Вважається, що Уряд має кворум, якщо присутня більшість його членів.
2. Прийняття рішення Уряду вимагає згоди абсолютної більшості членів Уряду.

Стаття 119

Уряд приймає колективні рішення про:

- a) законопроекти;
- b) постанови Уряду;
- c) програму Уряду та її виконання;
- d) основні заходи для забезпечення економічної та соціальної політики Словацької Республіки;
- e) пропозиції щодо державного бюджету та державного балансу;
- f) міжнародні договори Словацької Республіки;
- g) основні питання внутрішньої та зовнішньої політики;
- h) винесення законопроектів Національної Ради Словацької Республіки та інших важливих питань на народне обговорення;
- i) пропозиції щодо вотуму довіри;
- j) оголошення амністії за адміністративні порушення;
- k) призначення та звільнення державних функціонерів у випадках, встановлених законом;
- l) інші питання, як обумовлено законом.

Стаття 120

1. На виконання законів та в їх межах Уряд видає постанови.
2. Урядові постанови підписуються главою Уряду.
3. Постанови обнародуються у спосіб, встановлений законом.

Стаття 121

Уряд має повноваження оголошувати амністію у разі вчинення адміністративних порушень. Детальніші умови визначаються законом.

Стаття 122

Центральні та місцеві органи державної влади утворюються згідно із законом.

Стаття 123

Міністерства та інші органи державної влади згідно із законом та в його межах приймають нормативні акти у випадку, якщо вони уповноважені на це законом. Ці нормативні акти обнародуються у спосіб, встановлений законом.

Частина сьома СУДОВА ВЛАДА

Глава перша **КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 124

Конституційний Суд Словацької Республіки — це незалежний судовий орган, наділений правом охорони конституційності.

Стаття 125

Конституційний Суд вирішує питання про відповідність між:

- a) законами та Конституцією або конституційними законами;
- b) постановами Уряду, нормативними актами, прийнятими міністерствами чи іншими органами державної влади, та Конституцією, конституційними законами або іншими законами;

- с) нормативними актами органів місцевого самоврядування і Конституцією або іншими законами;
- д) нормативними актами місцевих органів державної влади та Конституцією, іншими законами або іншими нормативними актами;
- е) нормативними актами та міжнародними документами, обнародованими у спосіб, встановлений законом.

Стаття 126

Конституційний Суд розв'язує спори між центральними органами державної влади, якщо закон не встановлює, що ці спори повинен розв'язувати інший державний орган.

Стаття 127

Конституційний Суд розглядає заперечення щодо незаконних рішень, прийнятих центральними та місцевими органами державної влади і органами місцевого самоврядування, якими були порушені основні права та свободи громадян, якщо захист цих прав не підпадає під юрисдикцію іншого суду.

Стаття 128

1. Конституційний Суд несе відповідальність за тлумачення конституційних законів у конфліктних випадках. Умови визначаються законом.
2. Конституційний Суд з власної ініціативи не коментує того, чи узгоджуються пропонувані законодавчі або інші нормативні акти з Конституцією та конституційними законами.

Стаття 129

1. Конституційний Суд розглядає заперечення щодо рішень, які підтверджують або заперечують дійсність мандата представника Національної Ради Словачької Республіки.
2. Конституційний Суд встановлює конституційність і законність виборів до Національної Ради Словачької Республіки та до органів місцевого самоврядування.
3. Конституційний Суд розглядає заперечення щодо результатів референдуму.
4. Конституційний Суд встановлює відповідність рішення про розпуск або зупинення діяльності політичної партії чи політичного руху конституційним та іншим законам.
5. Конституційний Суд розглядає обвинувачення у державній зраді, яке виставляє Національна Рада Словачької Республіки проти Президента Словачької Республіки.

Стаття 130

1. Конституційний Суд розпочинає судову справу на вимогу, подану:
 - a) не менш як однією п'ятою членів Національної Ради Словачької Республіки;
 - b) Президентом Словачької Республіки;
 - c) Урядом Словачької Республіки;
 - d) будь-яким судом;
 - e) Генеральним прокурором;
 - f) будь-якою особою, права якої підпадають під дію статті 127.
2. Закон обумовлює, хто має право розпочати судову справу згідно зі статтею 129.
3. Конституційний Суд може розпочати судову справу за інформацією, поданою юридичними чи фізичними особами, які заявляють про порушення своїх прав.

Стаття 131

Конституційний Суд виносить рішення у випадках, передбачених статтями 107, 125 підпунктами а та б; статтею 129 пунктами 2 та 4; статтею 136 пунктом 2; статтею 138 пунктами 2 та 3, а також з питань, що стосуються внутрішніх процедур.

Стаття 132

1. У випадках, якщо Конституційний Суд виявляє невідповідність обов'язкових актів, як це визначено у статті 125, то ці акти, їх частини або окремі положення визнаються нечинними. Органи влади, які прийняли ці акти, зобов'язані привести їх у відповідність до Конституції та конституційних законів не пізніше ніж у шестимісячний строк після визнання цієї невідповідності Конституційним Судом; або у випадку із законами, визначеними у статті 125 підпункті б, а також з іншими законами; або у випадку із законами, зазначеними у статті 125 підпункті б, а також з іншими законами, міжнародними договорами Уряду Словачької Республіки та нормативними актами, прийнятими міністерствами та іншими центральними державними органами влади. В інших випадках ці акти, їх частини або окремі положення визнаються нечинними через шість місяців після визнання їх невідповідності Конституційним Судом.
2. Рішення Конституційного Суду згідно з пунктом 1 мають бути обнародовані відповідно до закону.

Стаття 133

Рішення Конституційного Суду оскарженню не підлягає.

Стаття 134

1. Конституційний Суд складається з десяти суддів.
2. Суддів Конституційного Суду на семирічний строк призначає Президент Словацької Республіки з-поміж двадцяти кандидатів, схвалених Національною Радою Словацької Республіки.
3. Суддею Конституційного Суду може бути громадянин Словацької Республіки, який має право обиратися до Національної Ради Словацької Республіки, віком не молодший сорока років, з правничою освітою і п'ятнадцятирічним досвідом правничої діяльності.
4. Суддя Конституційного Суду складає Президентові Словацької Республіки таку присягу:
«Присягаю своєю честю і совістю захищати непорушність природних прав людини та громадянина, верховенство права, додержувати Конституції та конституційних законів і докладати усі свої здібності, щоб вирішувати справи незалежно та неупереджено».
5. Після складення цієї присяги суддя приступає до виконання судових обов'язків у Конституційному Суді.

Стаття 135

Конституційний Суд очолює його Голова, якого заміщає заступник. Голову та його заступника призначає Президент Словацької Республіки з-поміж суддів Конституційного Суду.

Стаття 136

1. Судді Конституційного Суду мають таку саму недоторканність, як і члени Національної Ради Словацької Республіки.
2. Згоду на судове переслідування та запобіжне затримання суддів Конституційного Суду дає Конституційний Суд.
3. Конституційний Суд вирішує питання про законність судового переслідування та про запобіжне ув'язнення Голови Верховного Суду Словацької Республіки і його заступників.

Стаття 137

1. Суддя, призначений до Конституційного Суду, має припинити членство у політичній партії або русі перед складенням присяги.
2. Судді Конституційного Суду виконують свої функції на професійній основі. Виконання ними своїх обов'язків є несумісним із:

- а) будь-якою підприємницькою діяльністю та оплачуваною роботою, окрім тієї, що стосується розпоряджання своїм власним майном, а також наукової, викладацької або літературної діяльності;
 - б) будь-якою посадою або роботою на іншій державній службі.
3. У день, коли суддя стає на посаду, його парламентські функції або членство в Уряді Словацької Республіки припиняються.

Стаття 138

1. Суддя Конституційного Суду може подати у відставку зі своєї посади.
2. Президент Словацької Республіки може звільнити з посади суддю Конституційного Суду на підставі законного судового вироку за умисний злочин або на підставі дисциплінарного рішення, прийнятого Конституційним Судом, за дії, несумісні з виконанням обов'язків судді Конституційного Суду.
3. Президент Словацької Республіки звільняє суддю Конституційного Суду з посади, якщо визнано, що суддя не бере участі у роботі Конституційного Суду більше дванадцяти місяців або якщо рішенням суду його було визнано недієздатним.

Стаття 139

Після відставки або звільнення з посади судді Конституційного Суду Президент Словацької Республіки призначає іншого суддю на новий строк — із двох кандидатів, схвалених Національною Радою Словацької Республіки.

Стаття 140

Структура Конституційного Суду, порядок судочинства та статус суддів детальноше визначаються законом.

Глава друга **СУДИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Стаття 141

1. Судочинство у Словацькій Республіці здійснюється незалежними і безсторонніми судами.
2. Судочинство незалежне від інших органів влади на всіх рівнях.

Стаття 142

1. Суди ведуть цивільні та кримінальні справи і переглядають рішення, прийняті органами державного управління.
2. Суд складається із суддівської колегії, якщо законом не передбачено одного судді. Закон визначає судові справи, які розглядаються колегією у складі засідателів та професійних суддів.
3. Судові рішення оголошуються публічно від імені Словацької Республіки.

Стаття 143

1. Судова система складається із Верховного Суду Словацької Республіки та інших судів.
2. Система судів, їх юрисдикція та порядок судочинства детальніше встановлюються законом.

Стаття 144

1. Судді незалежні і підкоряються лише законам.
2. Положення міжнародних договорів також є обов'язковими для суддів, якщо це передбачено Конституцією або законом.
3. Якщо суд встановлює, що нормативний акт суперечить законам, то розгляд справи відкладається і подається петиція до Конституційного Суду. Рішення Конституційного Суду Словацької Республіки є обов'язковим для всіх інших судів.

Стаття 145

1. Національна Рада Словацької Республіки за пропозицією Уряду Словацької Республіки обирає суддів на чотирирічний строк. Після спливу цього строку Національна Рада за пропозицією Уряду Словацької Республіки обирає суддів безстроково.
2. Голову і заступника Голови Верховного Суду Словацької Республіки обирає Національна Рада Словацької Республіки з-поміж суддів Верховного Суду. Вони обираються на п'ять років, але не більш ніж на два строки підряд.

Стаття 146

Суддя може скласти свої повноваження.

Стаття 147

1. Суддя звільняється з посади рішенням Національної Ради Словацької Республіки на підставі:
 - а) законного судового вироку за умисний злочин;

- б) дисциплінарного заходу, вжитого за неналежне виконання професійних функцій.
2. Національна Рада Словацької Республіки може звільнити суддю:
- а) який не менш ніж протягом одного року не може виконувати обов'язки за станом здоров'я;
 - б) який досяг шістдесятип'ятирічного віку.
3. Перед звільненням судді із посади Національна Рада Словацької Республіки ознайомлюється з думкою відповідного дисциплінарного суду.

Стаття 148

- 1. Статус, повноваження і обов'язки суддів визначаються законом.
- 2. Процедура призначення засідателів визначається законом.

Частина восьма ПРОКУРАТУРА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 149

Прокуратура захищає законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, а також інтереси держави.

Стаття 150

Прокуратуру очолює Генеральний прокурор, якого призначає та звільняє з посади Президент Словацької Республіки за пропозицією Національної Ради Словацької Республіки.

Стаття 151

Детальні умови призначення на посаду та звільнення з посади прокурора, повноваження та обов'язки прокурорів, а також структура Прокуратури визначаються законом.

Частина дев'ята

ПЕРЕХІДНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 152

1. Конституційні закони та інші нормативні акти залишаються чинними у Словацькій Республіці, якщо вони не суперечать цій Конституції. Вони можуть бути частково або повністю скасовані відповідними органами влади Словацької Республіки.
2. Закони та інші нормативні акти, прийняті у Чехо-Словацькій Федеративній Республіці, втрачають чинність на дев'яностий день після опублікування рішення Конституційного Суду Словацької Республіки про їх нечинність та відповідно до процедури обнародування, встановленої законом.
3. Конституційний Суд Словацької Республіки приймає рішення про нечинність правних актів за пропозицією осіб, зазначених у статті 130.
4. Тлумачення та застосування конституційних законів, законів та інших нормативних актів мають відповідати цій Конституції.

Стаття 153

Словацька Республіка є правонаступницею усіх прав та зобов'язань за міжнародними угодами й договорами, підписаними Чехо-Словацькою Федеративною Республікою, у межах, визначених конституційним законом Чехо-Словацької Федеративної Республіки, або в межах, визначених угодою між Словацькою Республікою та Чеською Республікою.

Стаття 154

1. Словацька Національна Рада, обрана відповідно до статті 103 Конституційного закону 143/1968 про Чехо-Словацьку Федерацію та поправок до нього, виконує повноваження як Національна Рада Словацької Республіки згідно з цією Конституцією. Строк її повноважень починається з дати обрання Національної Ради Словацької Республіки.
2. Уряд Словацької Республіки, призначений згідно зі статтею 122 пунктом 1 підпунктом а Конституційного закону 143/1968 Чехо-Словацької Федерації та поправками до нього, вважається Урядом, призначеним відповідно до цієї Конституції.
3. Голова Верховного Суду Словацької Республіки та Генеральний прокурор Словацької Республіки, призначені відповідно до попереднього законодавства, продовжують виконувати службові обов'язки до їх призначення згідно з цією Конституцією.
4. Судді, обрані згідно з попередніми обов'язковими законодавчими положеннями, вважаються такими, що обрані для виконання службових обов'язків довічно відповідно до цієї Конституції.

Стаття 155

Скасовуються такі закони:

- 1) Конституційний закон Словацької Національної Ради 50/1990 про назву, державний герб, державний прапор, державну печатку та державний гімн Словацької Республіки;
- 2) Конституційний закон Словацької Національної Ради 79/1990 про кількість представників у Словацькій Національній Раді, про урочисту присягу, яку складають представники Словацької Національної Ради, члени Уряду Словацької Республіки та представники місцевих народних комітетів, а також про офіційний строк повноважень Словацької Національної Ради;
- 3) Конституційний закон Словацької Національної Ради 7/1992 про Конституційний Суд Словацької Республіки.

Стаття 156

Ця Конституція Словацької Республіки набуває чинності в день її проголошення, за винятком статті 3 пункту 2, статті 23 пункту 4 щодо вислання або видачі громадянина іншої держави; статей 53, 84 пункту 3 у випадку війни з іншою державою; статті 86 підпунктів k та l та статті 102 підпункту g щодо призначення університетських професорів, ректорів університетів і підвищення у званні військових генералів; статті 102 підпунктів j та k та статті 152 пункту l другого речення щодо конституційних законів, законів та інших нормативних актів, виданих органами влади в Чехо-Словацькій Федеративній Республіці, які стають чинними одночасно із відповідними конституційними змінами в Чехо-Словацькій Федеративній Республіці згідно з положеннями цієї Конституції.

КОНСТИТУЦІЯ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

з 16 грудня 1992 року

ПРЕАМБУЛА

Ми, громадяни Чеської Республіки в Богемії, Моравії та Сілезії, у час відновлення незалежної Чеської держави, вірні всім добрим традиціям стародавньої державності земель Чеської Корони та чехословацької державності, що вирішили будувати, захищати і розвивати Чеську Республіку в душі непорушних цінностей людської гідності та волі як батьківщину рівних та вільних громадян, що усвідомлюють свої обов'язки перед іншими та свою відповідальність загалом, як вільну і демократичну державу, основувану на повазі до прав людини та принципів громадянського суспільства, як члена сім'ї європейських та світових демократій, що вирішили спільно захищати і розвивати успадковане природне, культурне, матеріальне та духовне багатство, що вирішили додержувати усіх випробуваних часом принципів правової держави, через наших вільно обраних представників приймаємо цю Конституцію Чеської Республіки.

Розділ перший ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Чеська Республіка є суверенною, єдиною, а також демократичною правовою державою, основуваною на повазі до прав та свобод людини і громадянина.

Стаття 2

1. Народ є джерелом державної влади; він здійснює цю владу через законодавчі, виконавчі та судові органи.
2. Конституційний закон може встановлювати випадки прямого здійснення народом державної влади.
3. Державна влада слугує усім громадянам і може здійснюватися лише у випадках, у межах та в порядку, визначених законом.
4. Кожний громадянин може робити усе, що не заборонено законом, і ніхто не може бути приневолений робити те, що не приписано законом.

Стаття 3

Частиною конституційного порядку Чеської Республіки є Хартія основних прав та свобод.

Стаття 4

Основні права та свободи перебувають під захистом судової влади.

Стаття 5

Політична система ґрунтується на вільних і добровільних засадах та вільному конкурсуванні політичних партій, що поважають основні демократичні принципи та відмовляються від сили як засобу утвердження своїх інтересів.

Стаття 6

Політичні рішення повинні спиратися на волевиявлення більшості, виражене вільним голосуванням. При прийнятті рішень більшість повинна захищати інтереси меншості.

Стаття 7

Держава повинна піклуватися про економне використання природних ресурсів та охорону природних багатств.

Стаття 8

Гарантується місцеве самоврядування адміністративно-територіальних одиниць.

Стаття 9

1. Конституція може бути доповнена або змінена лише конституційними законами.
2. Будь-яка зміна основних засад демократичної правової держави неприпустима.
3. Тлумачення правових норм не можуть виправдовувати загрозу чи спробу скасування основ демократичної держави.

Стаття 10

Ратифіковані та схвалені міжнародні договори щодо основних прав і свобод людини, до яких приєдналася Чеська Республіка, мають пряму дію і є пріоритетними перед внутрішніми законами.

Стаття 11

Територія Чеської Республіки неподільна; державний кордон може бути змінений лише конституційним законом.

Стаття 12

1. Порядок набуття та втрати громадянства Чеської Республіки визначається законом.
2. Нікого не може бути позбавлено громадянства супроти його волі.

Стаття 13

Столицею Чеської Республіки є Прага.

Стаття 14

1. Державними символами Чеської Республіки є великий та малий державні герби, державні кольори, державний прапор, знамено Президента Республіки, державна печатка та державний гімн.
2. Державні символи та порядок їх використання визначаються законом.

Розділ другий ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА

Стаття 15

1. Законодавча влада у Чеській Республіці належить Парламентові.
2. Парламент складається з двох палат — Палати представників та Сенату.

Стаття 16

1. До Палати представників входить 200 депутатів, які обираються строком на чотири роки.
2. До Сенату входить 81 сенатор, що обирається строком на шість років. Одна третина сенаторів переобирається кожні два роки.

Стаття 17

1. Вибори до обох палат проводяться протягом тридцяти днів у встановлений для виборів строк.

2. У випадку, якщо Палату представників було розпущено, вибори мають відбутися протягом шістдесяти днів з дня її розпуску.

Стаття 18

1. Вибори до Палати представників проводяться на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування згідно з принципами пропорційного представництва.
2. Вибори до Сенату проводяться на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах мажоритарної системи.
3. Право голосу має кожний громадянин Чеської Республіки, який досяг 18-річного віку.

Стаття 19

1. До Палати представників може бути обраний кожний громадянин Чеської Республіки, який має право голосу та досяг 21-річного віку.
2. До Сенату може бути обраний кожний громадянин Чеської Республіки, який має право голосу та досяг 40-річного віку.
3. Мандат депутата чи сенатора є чинним з моменту обрання.

Стаття 20

Додаткові умови щодо здійснення виборчого права, організації виборів та випадків судового розгляду визначаються законом.

Стаття 21

Ніхто не може бути членом обох палат Парламенту одночасно.

Стаття 22

1. Виконання повноважень Президента Республіки, повноважень суддів та інших функцій, визначених законом, є несумісним із функціями депутата чи сенатора.
2. Мандат депутата чи сенатора втрачає чинність того дня, коли особа вступає на посаду Президента Республіки, судді або на іншу посаду, несумісну з мандатом депутата чи сенатора.

Стаття 23

1. Депутат повинен скласти присягу на першій сесії Палати представників, у якій він бере участь.

2. Сенатор повинен скласти присягу на першій сесії Сенату, у якій він бере участь.
3. Присяга депутата і сенатора є такою: «Присягаю на вірність Чеській Республіці. Присягаю відстоювати її Конституцію та закони. Присягаю чесно використовувати свій мандат в інтересах народу і згідно з моїми найкращими переконаннями та совістю».

Стаття 24

Депутат чи сенатор може відмовитися від свого мандата, зробивши особисту заяву на засіданні тієї палати, членом якої він є. В іншому разі він може зробити це в порядку, що визначається законом.

Стаття 25

Мандат депутата чи сенатора втрачає чинність у випадках:

- a) відмови скласти присягу чи складення присяги із застереженнями;
- b) спливу строку повноважень;
- c) відмови від мандата;
- d) втрати права на перебування у Парламенті;
- e) розпуску Палати представників (стосовно депутатів);
- f) несумісності функцій, зазначених у статті 22.

Стаття 26

1. Депутати та сенатори виконують свої повноваження особисто згідно з присягою і не повинні підкорятися ніяким директивам.

Стаття 27

1. Депутата або сенатора не може бути піддано судовому переслідуванню за голосування в Палаті представників, у Сенаті чи в їх органах.
2. Депутата або сенатора не може бути піддано судовому переслідуванню за заяви, зроблені в Палаті представників, у Сенаті чи в їх органах. Депутат або сенатор відповідає лише перед дисциплінарним органом тієї палати, членом якої він є.
3. За неналежну поведінку депутат або сенатор відповідає лише перед дисциплінарним органом тієї палати, членом якої він є, якщо законом не встановлено інше.
4. Депутата або сенатора не може бути піддано переслідуванню за кримінальний злочин без згоди тієї палати, членом якої він є. Якщо відповідна палата не дає такої згоди, кримінальне переслідування стає неможливим.
5. Депутата або сенатора може бути взято під варту тільки в тому разі, якщо його затримано під час вчинення злочину чи одразу після цього. Компетентний орган зобов'язаний негайно сповістити про затримання Голову палати, членом якої є затриманий;

якщо Голова палати протягом 24 годин не дає згоди на передання затриманого до суду, компетентний орган зобов'язаний звільнити його. Палата на своєму найближчому засіданні приймає остаточне рішення щодо можливості судового переслідування.

Стаття 28

Депутат або сенатор, навіть після того, як він перестав бути депутатом або сенатором, має право відмовитися давати свідчення про справи, відомі йому у зв'язку з виконанням свого мандата.

Стаття 29

1. Палата представників обирає та звільняє Голову і заступників Голови Палати представників.
2. Сенат обирає та звільняє Голову та заступників Голови Сенату.

Стаття 30

1. Палата представників може утворити слідчу комісію для розслідування справи, яка стосується державних інтересів, якщо це пропонує принаймні одна п'ята депутатів.
2. Процесуальні дії комісії визначаються законом.

Стаття 31

1. Палати утворюють комітети та комісії як свої органи.
2. Порядок діяльності комітетів та комісій визначається законом.

Стаття 32

Депутат або сенатор, який є членом Уряду, не може бути Головою чи заступником Голови Палати представників або Сенату, а також членом парламентських комітетів, слідчої комісії або комісій.

Стаття 33

1. Якщо Палату представників розпущено, Сенат приймає законодавчі акти щодо невідкладних питань, які в іншому випадку потребують прийняття закону.
2. Сенат не може приймати законодавчих актів стосовно Конституції, державного бюджету, фінансового річного балансу, закону про вибори та міжнародних договорів відповідно до статті 10.
3. Пропонувати законодавчі акти Сенатові може тільки Уряд.

4. Законодавчі акти Сенату підписують Голова Сенату, Президент Республіки та Прем'єр-міністр; такі акти проголошуються як закони.
5. Законодавчий акт Сенату має бути схвалений Палатою представників на її першій сесії. Без схвалення Палати представників такий акт надалі втрачає чинність.

Стаття 34

1. Палати проводять сесії постійно. Сесія Палати представників скликається Президентом Республіки не пізніше як через тридцять днів після дня виборів. Якщо він цього не робить, Палата представників починає засідання на тридцятий день після дня виборів.
2. Сесія будь-якої палати може бути припинена резолюцією. Загальний строк, на який сесія може бути припинена, не повинен перевищувати 120 днів протягом одного року.
3. У період припинення сесії Голова Палати представників чи Сенату може скликати сесію відповідної палати достроково. Він повинен це робити лише на вимогу Президента Республіки, Уряду чи принаймні однієї п'ятої депутатів відповідної палати.
4. Сесія Палати представників закінчується зі спливом строку, на який її обрано, або у зв'язку з розпуском.

Стаття 35

1. Президент Республіки може розпустити Палату представників, коли:
 - a) Палата представників виражає вотум недовіри новопризначеному Уряду, якщо Прем'єр-міністр був призначений Президентом Республіки за поданням Голови Палати представників;
 - b) Палата представників неспроможна протягом трьох місяців прийняти рішення щодо урядового законопроекту, з обговоренням якого Уряд пов'язує питання довіри;
 - c) сесію Палати представників припинено більш ніж на допустимий період;
 - d) Палата представників не має кворуму довше ніж три місяці, хоча її сесію не було припинено і протягом цього періоду її неодноразово скликали на сесію.
2. Палата представників не може бути розпущена в останні три місяці, що передують спливу строку, на який її обрано.

Стаття 36

Засідання обох палат є відкритими. Закриті засідання проводяться лише за умов, визначених законом.

Стаття 37

1. Спільна сесія обох палат скликається Головою Палати представників.

2. Засідання спільної сесії обох палат проводяться згідно з регламентом Палати представників.

Стаття 38

1. Член Уряду має право бути присутнім на засіданнях обох палат, їх комітетів та комісій. На його прохання у будь-який час йому надається слово.
2. Член Уряду повинен особисто бути присутнім на сесії Палати представників з огляду на її рішення. Це також стосується засідань комітету, комісії чи слідчої комісії, де, однак, члена Уряду може представляти його заступник чи інший член Уряду, якщо особиста присутність члена Уряду категорично не вимагається.

Стаття 39

1. Палати мають кворум, якщо присутня принаймні одна третина їх членів.
2. Прийняття рішення відповідною палатою потребує згоди абсолютної більшості присутніх депутатів або сенаторів, якщо Конституцією не встановлено інше.
3. Прийняття рішення щодо оголошення стану війни та рішення, що схвалює присутність іноземних військ на території Чеської Республіки, вимагає згоди абсолютної більшості всіх депутатів та абсолютної більшості всіх сенаторів.
4. Прийняття конституційного закону та схвалення міжнародного договору згідно зі статтею 10 вимагає згоди більшості, що становить три п'ятих усіх присутніх депутатів та три п'ятих усіх присутніх сенаторів.

Стаття 40

Прийняття закону про вибори, закону, що стосується принципів взаємодії та відносин між двома палатами, а також їх зовнішніх контактів, і закону про регламент Сенату потребує схвалення як Палатою представників, так і Сенатом.

Стаття 41

1. Законопроекти подаються на розгляд до Палати представників.
2. Законопроект може бути поданий на розгляд депутатами, групами депутатів, Сенатом, Урядом і членами представницьких органів місцевого самоврядування вищого рівня.

Стаття 42

1. Законопроект державного бюджету і проект фінансового річного балансу подаються Урядом.

2. Ці проекти обговорюються і щодо них приймається рішення тільки Палатою представників на відкритому засіданні.

Стаття 43

1. Парламент вирішує питання оголошення стану війни у випадку, якщо на Чеську Республіку вчинено напад або якщо необхідно виконати зобов'язання міжнародного договору про спільний захист від агресії.
2. Збройні сили можуть бути направлені за межі території Чеської Республіки лише за згодою обох палат.

Стаття 44

1. Уряд має право висловити свою думку про всі законопроекти.
2. Якщо Уряд не висловлює своєї думки протягом тридцяти днів з часу отримання законопроекту, вважається, що він висловився позитивно.
3. Уряд має право вимагати, щоб Палата представників завершила обговорення урядового законопроекту не пізніше як через три місяці з часу його подання на розгляд, якщо Уряд пов'яже з ним питання про вогум довіри.

Стаття 45

Палата представників передає схвалений нею законопроект Сенатові без зайвих зволікань.

Стаття 46

1. Сенат обговорює законопроект і приймає рішення протягом тридцяти днів з часу його подання.
2. Своїм рішенням Сенат схвалює законопроект, або відхиляє його, або повертає його до Палати представників з проектом поправок, або сповіщає про своє рішення не розглядати його.
3. Якщо Сенат не приймає рішення у строк, зазначений у пункті 1, законопроект вважається схваленим.

Стаття 47

1. Якщо Сенат відхиляє законопроект, Палата представників ставить його на голосування знову. Законопроект приймається, якщо його схвалює абсолютна більшість усіх депутатів.

2. Якщо Сенат повертає законопроект Палаті представників із проектом поправок, Палата представників голосує щодо формулювання, схваленого Сенатом. З її резолюцією законопроект вважається прийнятим.
3. Якщо Палата представників не приймає законопроект у формулюванні, схваленому Сенатом, вона ще раз ставить на голосування законопроект, поданий Сенатові. Законопроект вважається прийнятим, якщо його схвалила абсолютна більшість усіх депутатів.
4. При обговоренні Палатою представників відхиленого чи поверненого законопроекту прийняття проектів поправок є неприпустимим.

Стаття 48

Якщо Сенат приймає рішення не розглядати законопроект, він приймає резолюцію.

Стаття 49

1. Міжнародні договори, що потребують згоди Парламенту, схвалюються Парламентом у тому самому порядку, що й законопроекти.
2. Договори про основні права і свободи людини, політичні та економічні угоди загального характеру, а також угоди, для застосування яких необхідно прийняти закон, потребують схвалення Парламенту.

Стаття 50

1. Президент Республіки має право повернути прийнятий закон, крім конституційного закону, і дати свої пояснення протягом п'ятнадцяти днів після його подання.
2. Повернений закон Палата представників ще раз ставить на голосування. Проекти поправок неприпустимі. Якщо Палата представників ще раз приймає повернений закон абсолютною більшістю голосів усіх депутатів, закон промульгується. Інакше закон вважається неприйнятим.

Стаття 51

Прийняті закони підписують Голова Палати представників, Президент Республіки та Прем'єр-міністр.

Стаття 52

Закон набуває чинності після його промульгації. Спосіб промульгації визначається законом. Такий порядок стосується і міжнародних договорів, схвалених Парламентом.

Стаття 53

1. Кожний депутат має право зробити інтерпеляцію Урядові або його членам з питань, що належать до їхньої компетенції.
2. Члени Уряду, які отримали інтерпеляцію, зобов'язані відповісти на неї протягом тридцяти днів після подання інтерпеляції.

Розділ третій ВИКОНАВЧА ВЛАДА

Президент Республіки

Стаття 54

1. Президент Республіки є главою держави.
2. Президент Республіки обирається Парламентом на спільному засіданні обох палат.
3. Президент Республіки не несе відповідальності за здійснення своїх функцій.

Стаття 55

Президент Республіки розпочинає виконання своїх обов'язків складенням присяги. Строк перебування на посаді Президента Республіки становить п'ять років і починається у день складення присяги.

Стаття 56

Вибори проводяться протягом останніх тридцяти днів перебування на посаді Президента Республіки, на якого покладені обов'язки. Якщо посада Президента Республіки звільняється, вибори проводяться протягом тридцяти днів.

Стаття 57

1. Президентом Республіки може бути обрано будь-якого громадянина, який може бути обраний до Сенату.
2. Нікого не може бути обрано Президентом більш ніж на два строки підряд.

Стаття 58

1. Висувати кандидата має право група, у якій не менше десяти депутатів чи десяти сенаторів.

2. Кандидат, який отримав абсолютну більшість голосів усіх депутатів та абсолютну більшість голосів усіх сенаторів, обирається Президентом Республіки.
3. Якщо жоден із кандидатів не набирає абсолютної більшості голосів усіх депутатів та усіх сенаторів, то не пізніше ніж через чотирнадцять днів проводиться другий тур виборів.
4. У другому турі виборів беруть участь кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів у Палаті представників, та кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів у Сенаті.
5. Якщо є більше кандидатів, які отримали однакову найбільшу кількість голосів у Палаті представників, або якщо є більше кандидатів, які отримали однакову найбільшу кількість голосів у Сенаті, голоси, які вони отримали в обох палатах, складаються, і кандидат, який таким чином набирає найбільшу кількість голосів, проходить у другий тур.
6. Обраним вважається кандидат, який отримав абсолютну більшість голосів присутніх депутатів та абсолютну більшість голосів присутніх сенаторів.
7. Якщо Президента Республіки не обрано у другому турі, то не пізніше ніж через чотирнадцять днів проводиться третій тур, у якому обраним вважається той кандидат з другого туру, який отримав абсолютну більшість голосів присутніх депутатів та сенаторів.
8. Якщо Президента Республіки не обрано у третьому турі, проводяться нові вибори.

Стаття 59

1. Президент Республіки складає присягу перед Головою Палати представників на спільній сесії обох палат.
2. Присяга Президента є такою:
«Присягаю на вірність Чеській Республіці. Присягаю відстоювати її Конституцію та закони. Присягаю чесно використовувати свої повноваження в інтересах народу і згідно з моїми переконаннями та совістю».

Стаття 60

Якщо Президент Республіки відмовляється скласти присягу або робить це із застереженнями, він вважається необраним.

Стаття 61

Президент Республіки може передати свої повноваження Голові Палати представників.

Стаття 62

Президент Республіки:

- a) призначає і звільняє Прем'єр-міністра та інших членів Уряду і приймає їх відставку; звільняє Уряд і приймає його відставку;
- b) скликає засідання Палати представників;
- c) розпускає Палату представників;
- d) доручає Урядові, що його він звільнив або відставку якого він прийняв, тимчасово виконувати його функції до призначення нового Уряду;
- e) призначає суддів Конституційного Суду, його Голову та заступників Голови;
- f) призначає з числа суддів Голову та заступників Голови Верховного Суду;
- g) скасовує та пом'якшує покарання, накладені судами, наказує не розпочинати кримінального переслідування, а якщо його було розпочато, наказує його припинити, а також скасовує попередні вироки;
- h) має право повертати до Парламенту прийняті закони, крім конституційних законів;
- i) підписує закони;
- j) призначає Голову та заступника Голови Контрольної палати;
- k) призначає членів Ради Чеського національного банку.

Стаття 63

1. Президент Республіки також:

- a) представляє державу у зовнішніх відносинах;
 - b) проводить переговори та ратифікує міжнародні договори; він може передати право проведення переговорів щодо міжнародних договорів Урядові або, за його згодою, окремим членам Уряду;
 - c) є Головнокомандувачем Збройних сил;
 - d) приймає глав дипломатичних місій;
 - e) акредитує та відкликає глав дипломатичних місій;
 - f) призначає вибори до Палати представників та Сенату;
 - g) призначає та підвищує у званні генералів;
 - h) надає та вручає державні відзнаки, якщо тільки він не уповноважує на це інший орган;
 - i) призначає суддів;
 - j) має право оголошувати амністію.
2. Президент Республіки має право здійснювати також повноваження, що їх конституційний закон чітко не визначає, але це обумовлено законом.

3. Рішення Президента Республіки, прийняті відповідно до пунктів 1 та 2, для набуття чинності вимагають підпису Прем'єр-міністра або члена Уряду, уповноваженого Прем'єр-міністром.

4. Уряд відповідає за рішення Президента Республіки, які вимагають підпису Прем'єр-міністра або члена Уряду, уповноваженого Прем'єр-міністром.

Стаття 64

1. Президент Республіки має право брати участь у сесіях обох палат Парламенту, їх комітетів і комісій. На його прохання у будь-який час йому надається слово.

2. Президент Республіки має право брати участь у засіданнях Уряду, вимагати звітів від Уряду та його членів, а також обговорювати з Урядом чи його членами питання, які належать до їхньої компетенції.

Стаття 65

1. Президента Республіки не може бути затримано, піддано кримінальному переслідуванню або переслідувано за провинність чи інше адміністративне правопорушення.

2. Конституційний Суд на підставі обвинувального акта Сенату може переслідувати Президента Республіки за державну зраду. Наслідком може бути втрата посади Президента і права знову обіймати цю посаду.

3. Кримінальне переслідування за злочини, вчинені під час здійснення повноважень Президента Республіки, вважається неможливим.

Стаття 66

Якщо посада Президента Республіки звільняється і нового Президента Республіки ще не обрано або він ще не склав присягу, а також якщо Президент Республіки нездатний виконувати свої обов'язки через серйозні причини, Палата представників та Сенат вирішують, що обов'язок здійснення функцій, викладених у статті 63 пункті 1 підпунктах а, b, c, d, e, h, і та j, а також у статті 63 пункті 2, переходить до Прем'єр-міністра. Протягом періоду, коли Прем'єр-міністр виконує зазначені функції Президента Республіки, здійснення функцій Президента Республіки згідно зі статтею 62 підпунктами а, b, c, d та k переходить до Голови Палати представників; якщо посада Президента Республіки звільняється тоді, коли Палату представників розпущено, здійснення цих функцій переходить до Голови Сенату.

Уряд

Стаття 67

1. Уряд є найвищим органом виконавчої влади.
2. Уряд складається з Прем'єр-міністра, заступників Прем'єр-міністра та міністрів.

Стаття 68

1. Уряд звітує перед Палатою представників.
2. Президент Республіки призначає Прем'єр-міністра та, за його поданням, інших членів Уряду і доручає їм керівництво міністерствами чи іншими органами управління.
3. Уряд має бути представлений Палаті представників протягом тридцяти днів з часу його призначення з метою отримання вотуму довіри.
4. Якщо новопризначений Уряд не отримує довіри Палати представників, відбувається процедура згідно з пунктами 2 та 3. Якщо й у такий спосіб призначений Уряд не отримує довіри Палати представників, Президент Республіки призначає Прем'єр-міністра за поданням Голови Палати представників.
5. В інших випадках Президент Республіки за поданням Прем'єр-міністра призначає і звільняє інших членів Кабінету та доручає їм керівництво міністерствами чи іншими органами управління.

Стаття 69

1. Член Уряду складає присягу перед Президентом Республіки.
2. Присяга члена Уряду є такою:
«Присягаю на вірність Чеській Республіці. Присягаю відстоювати її Конституцію та закони і впроваджувати їх у життя. Присягаю честю, що сумлінно виконуватиму свої обов'язки і не зловживатиму своїм становищем».

Стаття 70

Член Уряду не може займатися діяльністю, несумісною з виконанням його повноважень. Подробиці обумовлюються законом.

Стаття 71

Уряд має право висунути до Палати представників вимогу про вираження йому довіри.

Стаття 72

1. Палата представників може виразити Урядові недовіру.

2. Палата представників обговорює пропозицію про недовіру Урядові, якщо її у письмовому вигляді подало не менш як 50 депутатів. Прийняття цієї пропозиції потребує згоди абсолютної більшості усіх депутатів.

Стаття 73

1. Прем'єр-міністр подає прохання про відставку Президентові Республіки. Інші члени Уряду пропонують свою відставку Президентові Республіки через Прем'єр-міністра.

2. Уряд подає у відставку, якщо Палата представників відхилив його вимогу про вотум довіри або виражає вотум недовіри до нього. Уряд завжди подає у відставку при скликанні новообраної Палати представників.

3. Якщо Уряд подає у відставку згідно з пунктом 2, Президент Республіки приймає її.

Стаття 74

Президент Республіки звільняє члена Уряду, якщо це запропоновано Прем'єр-міністром.

Стаття 75

Президент Республіки звільняє Уряд, який не подав у відставку у випадку, коли він зобов'язаний був це зробити.

Стаття 76

1. Уряд приймає рішення колегіально.

2. Прийняття рішення Уряду потребує згоди абсолютної більшості усіх його членів.

Стаття 77

1. Прем'єр-міністр організовує діяльність Уряду, головує на його засіданнях, діє від його імені, а також провадить іншу діяльність, віднесenu до його компетенції Конституцією або іншими законами.

2. Прем'єр-міністра заміщає заступник Прем'єр-міністра чи інший повноважний член Уряду.

Стаття 78

На виконання закону та в його межах Уряд має право видавати постанови. Постанови підписує Прем'єр-міністр та відповідний член Уряду.

Стаття 79

1. Міністерства та інші адміністративні органи утворюються, а їхні повноваження визначаються лише згідно із законом.
2. Правні відносини державних службовців у міністерствах та інших адміністративних органах визначаються законом.
3. Міністерства, інші адміністративні органи та органи місцевого самоврядування можуть видавати нормативні акти на підставах та в межах закону, якщо вони уповноважені на це законом.

Стаття 80

1. Державна прокуратура представляє державне обвинувачення у кримінальному процесі; вона також виконує інші функції, якщо це передбачено законом.
2. Статус та юрисдикція Державної прокуратури визначаються законом.

Розділ четвертий СУДОВА ВЛАДА

Стаття 81

Судова влада здійснюється незалежними судами від імені республіки.

Стаття 82

1. Судді виконують свої функції незалежно. Ніхто не може впливати на їхню безсторонність.
2. Суддю не може бути звільнено чи переведено до іншого суду супроти його волі; винятки, що здебільшого впливають із дисциплінарної відповідальності, визначаються законом.
3. Посада судді несумісна з посадою Президента Республіки, члена Парламенту та будь-якою посадою в державній адміністрації; інші види діяльності, несумісні з посадою судді, визначаються законом.

Конституційний Суд

Стаття 83

Конституційний Суд є судовим органом захисту конституційності.

Стаття 84

1. Конституційний Суд складається з 15 суддів, що призначаються строком на десять років.
2. Суддів Конституційного Суду призначає Президент Республіки за згодою Сенату.
3. Будь-який громадянин, що має право бути обраним до Сенату, має вищу правничу освіту та принаймні десятирічний стаж правничої роботи, може бути призначений суддею Конституційного Суду.

Стаття 85

1. Суддя Конституційного Суду приступає до своїх обов'язків після складення присяги перед Президентом Республіки.
2. Суддя Конституційного Суду складає таку присягу: «Присягаю своєю честю і совістю, що захищатиму непорушність природних прав людини і прав громадянина, додержуватиму конституційних законів і прийматиму рішення згідно з моїми переконаннями незалежно і безсторонньо».
3. Якщо суддя відмовляється скласти присягу або складає її із застереженнями, його призначення вважається недійсним.

Стаття 86

1. Проти судді Конституційного Суду не може бути порушено кримінальну справу без згоди Сенату. Якщо Сенат не дає своєї згоди, кримінальне переслідування вважається неможливим.
2. Суддю Конституційного Суду може бути затримано лише під час вчинення кримінального діяння або одразу після цього. Відповідний орган влади зобов'язаний негайно сповістити про затримання Голову Сенату. Якщо протягом 24 годин Голова Сенату не дає згоди передати затриманого до суду, відповідний орган влади зобов'язаний його звільнити. На своєму найближчому засіданні Сенат приймає остаточне рішення щодо можливості кримінального переслідування.
3. Суддя Конституційного Суду має право відмовитися давати свідчення стосовно справ, про які він дізнався під час виконання своїх обов'язків, навіть після того, як він перестав бути суддею Конституційного Суду.

Стаття 87

1. Конституційний Суд вирішує справи про:
 - а) скасування законів чи їх окремих положень, якщо вони суперечать конституційному законодавству або міжнародному договору згідно зі статтею 10;

- б) скасування інших правних актів чи їх окремих положень, якщо вони суперечать конституційному законодавству, законодавству чи міжнародному договору згідно зі статтею 10;
 - в) конституційні скарги органів місцевого самоврядування на незаконне втручання з боку держави;
 - г) конституційні скарги щодо рішень повноважних органів та іншого втручання органів державної влади, що порушують основні права та свободи, гарантовані Конституцією;
 - д) засоби правного захисту проти рішень щодо перевірки обрання депутата чи сенатора;
 - е) сумніви щодо втрати депутатом чи сенатором права бути обраним та несумісності виконання його обов'язків згідно зі статтею 25;
 - ж) конституційний обвинувальний акт Сенату проти Президента Республіки згідно зі статтею 65 пунктом 2;
 - з) пропозицію Президента Республіки скасувати рішення Палати представників та Сенату згідно зі статтею 66;
 - и) заходи, необхідні для виконання рішення Міжнародного суду, що є обов'язковим для Чеської Республіки, якщо воно не може бути виконане інакше;
 - й) відповідність конституційному законодавству та іншим актам рішення розпустити політичну партію чи інших рішень, що стосуються діяльності політичних партій;
 - к) спори, що стосуються кола повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, якщо згідно із законом вони не підпадають під юрисдикцію іншого органу.
2. Закон може встановлювати, що замість Конституційного Суду Верховний адміністративний суд вирішує питання:
- а) скасування правних актів чи їх окремих положень, якщо вони суперечать законові;
 - б) спорів, що стосуються сфери повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, якщо згідно із законом вони не підпадають під юрисдикцію іншого органу.

Стаття 88

1. Закон визначає, хто і за яких умов має право внести пропозицію розпочати процесуальні дії, а також інші правила щодо процесуальних дій у Конституційному Суді.
2. У прийнятті рішень судді Конституційного Суду обмежені тільки конституційними законами та міжнародними договорами згідно зі статтею 10, а також законами згідно з пунктом 1.

Стаття 89

1. Рішення Конституційного Суду набуває чинності одразу після його оголошення у спосіб, визначений законом, якщо Конституційний Суд не вирішив інакше.
2. Рішення Конституційного Суду є обов'язковим для всіх органів та осіб.

Суди

Стаття 90

Завданням судів є, перш за все, забезпечення захисту прав у спосіб, визначений законом. Тільки суд може вирішувати питання вини і покарання за кримінальні діяння.

Стаття 91

1. Судова система складається з Верховного Суду, Верховного адміністративного суду, вищих, обласних та районних судів. Закон може визначати їх назви інакше.
2. Юрисдикція та організація судів визначаються законом.

Стаття 92

Верховний Суд є найвищим судовим органом у справах, що підпадають під юрисдикцію судів, за винятком справ, що вирішуються Конституційним Судом або Верховним адміністративним судом.

Стаття 93

1. Судді призначаються Президентом Республіки на необмежений строк. Вони приступають до виконання своїх обов'язків після складення присяги.
2. Будь-якого громадянина, який має вищу правничу освіту, може бути призначено суддею. Інші вимоги та процедури обумовлюються законом.

Стаття 94

1. Закон обумовлює випадки, коли судді приймають колегіальні рішення, а також склад колегії. В інших випадках вони приймають рішення як окремі судді.
2. Закон може обумовлювати, в яких справах і яким чином інші громадяни, крім суддів, беруть участь у прийнятті судових рішень.

Стаття 95

1. При прийнятті рішень судді обмежені законом; вони мають право розглядати питання про відповідність інших правових актів законам.
2. Якщо суд дійде висновку, що закон, який необхідно застосувати при прийнятті рішення, суперечить конституційному законодавству, він має передати справу до Конституційного Суду.

Стаття 96

1. Усі сторони в судовому процесі мають рівні права.
2. Судові засідання є відкритими для громадськості; винятки визначаються законом. Рішення суду завжди оголошується публічно.

Розділ п'ятий **КОНТРОЛЬНА ПАЛАТА**

Стаття 97

1. Контрольна палата є незалежним органом. Вона здійснює контроль за управлінням державним майном та за виконанням державного бюджету.
2. Голова та заступник Голови Контрольної палати призначаються Президентом Республіки за поданням Палати представників.
3. Організація, компетенція та інші подробиці визначаються законом.

Розділ шостий **ЧЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК**

Стаття 98

1. Чеський національний банк є центральним банком держави. Його діяльність передусім спрямована на стабільність грошової одиниці; втручання в його діяльність є можливим виключно на підставі закону.
2. Організація, компетенція та інші подробиці визначаються законом.

Розділ сьомий

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 99

Чеська Республіка розділена на муніципалітети, що є основними одиницями місцевого самоврядування. Вищими одиницями місцевого самоврядування є землі або області.

Стаття 100

1. Одиницями місцевого самоврядування є місцеві об'єднання громадян, які мають право на самоврядування. Закон визначає, коли вони є адміністративними районами.
2. Муніципалітет завжди є частиною вищої одиниці місцевого самоврядування.
3. Вища одиниця місцевого самоврядування може бути утворена або ліквідована виключно конституційним законом.

Стаття 101

1. Муніципалітетом незалежно керує Рада представників.
2. Вищою одиницею місцевого самоврядування незалежно керує Рада представників.
3. Одиниці місцевого самоврядування є публічними корпораціями, що можуть мати своє власне майно і займатися управлінням відповідно до власних бюджетів.
4. Держава може втручатися в діяльність одиниць місцевого самоврядування лише тоді, коли це необхідно для захисту закону та виключно за допомогою засобів, визначених законом.

Стаття 102

1. Члени Ради представників обираються таємним голосуванням на основі загального, рівного та прямого виборчого права.
2. Представники обираються на чотири роки. Закон визначає, за яких умов нові вибори Ради представників можуть бути проведені до спливу строку її повноважень.

Стаття 103

Назва вищої одиниці місцевого самоврядування визначається її Радою.

Стаття 104

1. Повноваження Ради представників можуть бути визначені лише законом.

2. Рада представників вирішує питання самоврядування, крім випадків, коли їх вирішення належить до компетенції Ради представників вищої одиниці місцевого самоврядування.
3. Ради представників у межах своєї компетенції можуть видавати обов'язкові для виконання акти.

Стаття 105

Здійснення державного управління може бути доручено органам самоврядування лише у випадках, встановлених законом.

Розділ восьмий

ТИМЧАСОВІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 106

1. У той день, коли ця Конституція набуває чинності, Чеська Національна Рада перетворюється на Палату представників, строк повноважень якої спливає 6 червня 1996 року.
2. Згідно з Конституцією, до того часу, коли буде обрано Сенат, функції Сенату виконує Тимчасовий сенат. Тимчасовий сенат утворюється в порядку, визначеному конституційним законом. Палата представників виконує функції Сенату до того часу, коли цей закон набуде чинності.
3. Палата представників не може бути розпущена доти, доки вона виконує функції Сенату згідно з пунктом 2.
4. До прийняття регламенту палат робота окремих палат проходить згідно з регламентом Чеської Національної Ради.

Стаття 107

1. Закон про вибори до Сенату встановлює, яким способом одну третину сенаторів із строком повноважень у два роки та одну третину сенаторів із строком повноважень у чотири роки буде визначено на перших виборах до Сенату.
2. Президент Республіки скликає засідання Сенату таким чином, щоб воно почалося не пізніше як на тридцятий день із дня виборів; якщо Президент цього не робить, Сенат розпочинає засідання на тридцятий день з дня виборів.

Стаття 108

Уряд Чеської Республіки, який призначено після виборів 1992 року і який виконує свої функції, у день, коли Конституція набуває чинності, вважається Урядом, призначеним згідно з цією Конституцією.

Стаття 109

До утворення Державної прокуратури її функції виконує Прокуратура Чеської Республіки.

Стаття 110

До 31 грудня 1993 року судова система включатиме також військові суди.

Стаття 111

Судді всіх судів Чеської Республіки, що виконують функції судді на день, коли ця Конституція набуває чинності, вважаються судьями, призначеними згідно з Конституцією Чеської Республіки.

Стаття 112

1. Конституційний порядок Чеської Республіки становлять ця Конституція, Хартія основних прав та свобод, конституційні закони, прийняті згідно з цією Конституцією, а також конституційні закони Національної Асамблеї Чехо-Словацької Республіки, Федеральної Асамблеї Чехо-Словацької Соціалістичної Республіки і Чеської Національної Ради, що визначають державні кордони Чеської Республіки, та конституційні закони Чеської Національної Ради, прийняті після 6 червня 1992 року.

2. Анульованими є дотеперішня Конституція, Конституційний акт про Чехо-Словацьку Федерацію, конституційні закони із змінами і доповненнями, Конституційний акт Чеської Національної Ради №67/1990 Sb про державні символи Чеської Республіки.

3. Інші конституційні закони, чинні на території Чеської Республіки, мають силу закону і на день набуття чинності цією Конституцією.

Стаття 113

Ця Конституція набуває чинності 1 січня 1993 року.

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ТА СВОБОД

*Обнародована Президією Чеської Національної Ради
16 грудня 1992 року*

Федеральні Збори на підставі пропозицій Чеської Національної Ради та Словацької Національної Ради,

визнаючи непорушність природних прав людини, прав громадянина і верховенство права,

спираючись на загальнолюдські цінності і на традиції демократії та самоврядування наших народів,

беручи до уваги досвід часів, коли людські права та основні свободи в наших країнах ущемлювалися,

покладаючи надію на забезпечення цих прав спільними зусиллями усіх суверенних народів,

виходячи з визнання права чеського та словацького народів на самовизначення,

усвідомлюючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями за долю життя на Землі і

виражаючи волю наших народів, аби Чехо-Словацька Федеративна Республіка посіла гідне місце серед держав, які поважають ці цінності,

проголосили цю Хартію основних прав та свобод.

Глава перша **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1

Усі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах. Основні права та свободи невід'ємні, невідчужувані, абсолютні та непорушні.

Стаття 2

1. Держава спирається на демократичні засади і не залежить ні від ідеології, ні від віросповідання.

2. Державна влада діє лише у випадках і в межах, встановлених законом і згідно із законом.

3. Кожен може чинити те, що не заборонено законом, і ніхто не може бути примушений чинити те, що заборонено законом.

Стаття 3

1. Основні права та свободи гарантовані усім без будь-якої дискримінації незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання і віровизнання, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового, рідинного або іншого становища.

2. Кожна людина має право самостійно приймати рішення про свою національну належність. Забороняється будь-яким чином впливати на прийняття цього рішення, а також вдаватися до будь-яких дій, що спонукають відмовитися від своєї національності.

3. Нікому не повинні чинитися перешкоди у здійсненні основних прав та свобод.

Стаття 4

1. Обов'язки встановлюються на основі закону і в його межах за умови цілковитого додержання основних прав та свобод.

2. Будь-які зміни до Хартії основних прав та свобод можуть бути внесені лише в межах, встановлених Хартією основних прав та свобод (далі — Хартія), і тільки згідно із законом.

3. Обмеження основних прав та свобод, передбачені законом, діють однаково в усіх випадках, що відповідають визначеним умовам.

4. При застосуванні положення про встановлення обмежень основних прав та свобод мають зберігатися їхні суть і зміст.

Такі обмеження не можуть бути застосовані для інших цілей, крім тих, для яких їх було встановлено.

Глава друга

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНІ СВОБОДИ

Розділ перший

ОСНОВНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Стаття 5

Кожна людина має права.

Стаття 6

1. Кожен має право на життя. Людське життя гідне захисту з моменту народження.
2. Нікого не може бути позбавлено життя.
3. Смертну кару заборонено.
4. Згідно з цією статтею не є порушенням прав, якщо когось позбавляють життя шляхом вчинення дії, яка відповідно до закону не є караною.

Стаття 7

1. Недоторканність особи та особистого життя гарантується. Обмеження можуть накладатися лише у випадках, встановлених законом.
2. Нікого не може бути піддано тортурам, жорсткому, нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Стаття 8

1. Особиста свобода гарантується.
2. Ніхто не може бути засуджений або позбавлений волі інакше ніж на підставі та згідно із законом. Ніхто не може бути позбавлений волі лише за неспроможність виконання договору.
3. Кожний обвинувачуваний або підозрюваний у вчиненні злочину може бути затриманий виключно у випадках, встановлених законом. Затримана особа має бути одразу ж ознайомлена з причинами затримання, вислухана і не пізніше ніж через 24 години з моменту затримання випущена на волю або віддана до суду. Суддя повинен протягом 24 годин вислухати затриману особу і прийняти рішення про її ув'язнення або відпустити її на волю.
4. Заарештувати обвинувачувану особу можна лише з письмового вмотивованого розпорядження судді. Заарештований має протягом 24 годин постати перед судом. Суддя упродовж 24 годин з моменту взяття особи під варту повинен вислухати заарештованого і прийняти рішення про його ув'язнення або випустити його на волю.
5. Ніхто не може бути ув'язнений інакше ніж на підставі і на час, встановлені законом, а також на основі рішення суду.
6. Закон встановлює, в яких випадках особа може бути перепроваджена до державних медичних установ і утримуватися там без її згоди. Про такі заходи протягом 24 годин належить попередити суд, який має прийняти відповідне рішення щодо такого утримання протягом семи днів.

Стаття 9

1. Ніхто не може бути приневолений до примусової праці або служби.

2. Положення 1 не поширюється на:

- a) працю, передбачену законом для осіб, покараних позбавленням волі, або для осіб, які відбувають інше покарання, що заміняє кару позбавленням волі;
- b) військову службу або іншу службу, встановлену законом замість обов'язкової військової служби;
- c) службу, що є обов'язковою згідно із законом, у випадках надзвичайного стану, стихійного лиха або іншої небезпеки, що загрожує життю, здоров'ю людей або значним матеріальним цінностям;
- d) дії, передбачені законом для захисту життя, здоров'я або прав інших людей.

Стаття 10

1. Кожен має право на захист своєї людської гідності, особистої честі, репутації та на збереження доброго імені.
2. Кожен має право на захист від безпідставного втручання в його особисте та сімейне життя.
3. Кожен має право на захист від збирання, оприлюднення та інших зловживань відомостями про свою особу.

Стаття 11

1. Кожен має право на власність. Право власності для всіх власників має однаковий зміст і захищається згідно із законом. Успадкуванням гарантується.
2. Закон встановлює, яке майно, що є необхідним для забезпечення потреб усього суспільства, розвитку народного господарства та громадських інтересів, має перебувати у власності держави, суспільства або певних юридичних осіб; законом встановлюється, яке майно може перебувати у власності тільки громадян або юридичних осіб, що проживають на території Чехо-Словацької Федеративної Республіки.
3. Право власності накладає обов'язки. Воно не може обмежувати чи ущемлювати права інших людей або суперечити законам, що захищає суспільні інтереси. Здійснення цього права не повинне завдавати шкоди здоров'ю людей, природному і життєвому середовищу більше, ніж це встановлено законом.
4. Відчуження або примусове обмеження права власності допускається лише в інтересах суспільства, лише на підставі закону та з відповідним відшкодуванням.
5. Податки і виплати встановлюються згідно із законом.

Стаття 12

1. Житло недоторканне. Не дозволяється входити у нього без дозволу того, хто в ньому проживає.

2. Обшук дозволяється лише з метою проведення кримінального розшуку і за наявності письмового вмотивованого розпорядження судді. Спосіб проведення обшуку встановлює закон.

3. Будь-які інші посягання на недоторканність житла дозволяються законом лише у випадку, коли це необхідно в демократичному суспільстві для захисту життя чи здоров'я людей, для захисту прав і свобод інших осіб або для відвернення серйозної загрози суспільній безпеці та громадському порядку. Подібні заходи щодо використання житла у підприємницькій або іншій господарській діяльності дозволяються законом, якщо це необхідно в інтересах суспільства.

Стаття 13

Ніхто не має права порушувати таємницю листування, а також таємницю інших письмових документів, що їх зберігають у себе або надсилають поштою чи іншим способом, крім випадків, обумовлених законом. Водночас гарантується таємниця телефонних переговорів, телеграфних повідомлень або інформації, переданої через інші технічні засоби.

Стаття 14

1. Свобода пересування і вільного вибору місця проживання гарантується.
2. Кожен, кого на законній підставі затримано на території Чехо-Словацької Федеративної Республіки, має право вільно її покинути.
3. Ці свободи можуть обмежуватися законом, якщо цього вимагає безпека держави, додержання громадського порядку, захист здоров'я або захист прав та свобод інших осіб, а також на окремих територіях з метою охорони природи.
4. Кожний громадянин має право на вільний в'їзд на територію Чехо-Словацької Федеративної Республіки. Жодний громадянин не може бути примушений покинути свою країну.
5. Іноземець може бути висланий з країни лише у випадках, встановлених законом.

Стаття 15

1. Свобода думки, совісті та віросповідання гарантується. Кожна людина має право змінити свої релігійні переконання або не визнавати жодної релігії.
2. Свобода наукових досліджень і свобода творчої діяльності гарантуються.
3. Ніхто не може бути приневолений відбувати військову службу, якщо це суперечить його морально-етичним або релігійним переконанням. Подробиці визначаються законом.

Стаття 16

1. Кожна людина має право вільно сповідувати релігію як одноособово, так і разом з іншими, приватно або публічно, шляхом богослужіння, навчання та здійснення релігійних ритуалів та обрядів.
2. Церква та релігійні громади самі керують своїми справами, зокрема, формують органи, засновують свої духовні, чернечі та інші церковні інституції незалежно від державних органів.
3. Закон визначає умови щодо релігійного навчання в державних школах.
4. Здійснення цього права підлягає обмеженням, які встановлюються законом і є необхідними в демократичному суспільстві для охорони суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я та моралі, а також основних прав та свобод інших осіб.

Розділ другий ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Стаття 17

1. Свобода слова і право на інформацію гарантуються.
2. Кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів усно, письмово, засобами друку, образних форм або іншим способом; це право включає свободу знаходити, одержувати і поширювати ідеї та будь-яку інформацію незалежно від державних кордонів.
3. Цензуру заборонено.
4. Свобода слова і право отримувати і поширювати інформацію можуть обмежуватися законом у демократичному суспільстві в разі вжиття запобіжних заходів, необхідних для того, щоб поважалися права та свободи інших осіб, для охорони державної і суспільної безпеки, здоров'я та моралі населення.
5. Державні органи та органи місцевого самоврядування повинні відповідним чином надавати інформацію про свою діяльність. Умови виконання визначаються законом.

Стаття 18

1. Право на подання петицій гарантується; в інтересах суспільства кожна людина має право самотійно або разом з іншими звертатися до державних органів та органів місцевого самоврядування з проханнями, пропозиціями і скаргами.
2. Петиції та звернення не повинні впливати на незалежність суду.
3. Петиції не повинні містити закликів до порушення основних прав та свобод, гарантованих Хартією.

Стаття 19

1. Право на мирні зібрання гарантується.
2. Використання цього права у випадках проведення зібрань у публічних місцях відповідно до закону може підлягати обмеженням, що є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах захисту прав та свобод інших осіб, охорони громадського порядку, здоров'я, моралі, майна або в інтересах державної безпеки. Проте для проведення мітингів і зібрань дозвіл адміністративних органів не є обов'язковою умовою.

Стаття 20

1. Право на свободу асоціації гарантується. Кожна людина має право разом з іншими створювати спілки, товариства та інші об'єднання.
2. Громадяни мають право на заснування політичних партій і політичних рухів, а також на участь у їхній діяльності.
3. Здійснення цих прав може бути обмежене лише у випадках, що передбачаються законом, і якщо це необхідно у демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, запобігання правопорушенням, а також захисту прав і свобод інших осіб.
4. Політичні партії та політичні рухи, як і інші об'єднання, відокремлені від держави.

Стаття 21

1. Кожний громадянин має право брати участь у вирішенні державних справ як безпосередньо, так і через вільно обраних своїх представників.
2. Вибори мають проводитися у визначені законом строки, що не повинні виходити за межі виборчого періоду.
3. Виборче право є загальним і рівним, воно реалізується шляхом таємного голосування. Умови для здійснення виборчого права визначаються законом.
4. Громадяни мають рівний доступ до виборних та інших державних посад.

Стаття 22

Регулювання усіх політичних прав та свобод згідно із законом, а також їх тлумачення та застосування мають сприяти здійсненню та захисту вільної змагальності політичних сил у демократичному суспільстві.

Стаття 23

Громадяни мають право чинити опір кожному, хто посягає на демократичні принципи прав людини та основних свобод, що закладені Хартією, якщо діяльність конституційних органів або активне застосування правних норм є неможливими.

Глава третя
ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЕТНІЧНИХ МЕНШИН

Стаття 24

Належність до будь-якої національної або етнічної меншини є невід'ємним правом кожної людини.

Стаття 25

1. Громадянам, що належать до національної чи етнічної меншини, гарантується всебічний розвиток, зокрема — право разом з іншими представниками меншини розвивати власну культуру, право поширювати і збирати інформацію своєю рідною мовою та об'єднуватися в національні громади. Подробиці визначаються законом.

2. Громадянам, які належать до національних та етнічних меншин, за умов, встановлених законом, гарантується також:

- а) право на здобуття освіти рідною мовою;
- б) право користуватися рідною мовою в офіційному спілкуванні;
- с) право брати участь у вирішенні питань, що стосуються національних та етнічних меншин.

Глава четверта
ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Стаття 26

1. Кожен має право на вільний вибір професії та отримання відповідної підготовки, а також право на підприємницьку та іншу господарську діяльність.

2. Закон визначає умови та обмеження щодо вибору окремих професій або видів діяльності.

3. Кожен має право на оплату праці для забезпечення своїх життєвих потреб. Громадянам, які не з власної вини не можуть скористатися цим правом, держава надає матеріальну допомогу у відповідному розмірі; умови встановлює закон.

4. Законом можуть бути встановлені інші умови для іноземців.

Стаття 27

1. Кожен має право вільно об'єднуватися з іншими у професійні спілки для захисту своїх економічних та соціальних інтересів.

2. Професійні спілки є незалежними від держави. Обмежувати кількість професійних спілок неприпустимо, так само як надавати пільги окремим із них на підприємстві або в галузі.
3. Діяльність професійних спілок, а також утворення і діяльність інших організацій, метою яких є захист економічних та соціальних інтересів, може обмежуватися законом у разі необхідності в демократичному суспільстві заради державної безпеки, громадського порядку або для захисту прав і свобод інших осіб.
4. Право на страйк гарантується за умови його здійснення відповідно до закону; цим правом не можуть користуватися судді, прокурори, особи, які служать у Збройних силах, та працівники Служби безпеки.

Стаття 28

Трудящі мають право на справедливу заробітну плату і задовільні умови праці. Подробиці визначаються законом.

Стаття 29

1. Жінки, неповнолітні та інваліди мають право на особливий захист та на особливі умови праці.
2. Неповнолітні та інваліди мають право на особливий захист у трудових відносинах і на допомогу в підготовці до професійної діяльності.
3. Подробиці визначаються законом.

Стаття 30

1. Громадяни мають право на певне матеріальне забезпечення у старості і в разі непрацездатності, а також у випадку втрати годувальника.
2. Кожен, хто потребує матеріальної допомоги, має право на неї в такому розмірі, що є необхідним для забезпечення нормальних умов життя.
3. Подробиці визначаються законом.

Стаття 31

Кожен має право на охорону здоров'я. Громадяни на основі державного соціального страхування мають право на безоплатне медичне обслуговування і на медичну допомогу за умов, встановлених законом.

Стаття 32

1. Батьківські права і сім'я охороняються законом. Особлива турбота про дітей та молодь і захист їхніх інтересів гарантуються.

2. Жінкам у період вагітності гарантується особливе піклування та захист їхніх інтересів у трудових відносинах, а також створення відповідних умов для охорони здоров'я.
3. Діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, мають рівні права.
4. Піклування про дітей і їхнє виховання є правом батьків; діти мають право на батьківське виховання і батьківське піклування. Батьківські права можуть обмежуватися, а неповнолітні діти можуть бути розлучені з батьками супроти бажання тільки за рішенням суду згідно із законом.
5. Батьки, що піклуються про дітей, мають право на допомогу держави.
6. Подробиці визначаються законом.

Стаття 33

1. Кожен має право на освіту. Шкільна освіта є обов'язковою. Тривалість навчання у школі встановлюється законом.
2. Громадяни мають право на безоплатне навчання в початкових і середніх школах, а також – залежно від здібностей громадянина та можливостей суспільства – у вищих навчальних закладах.
3. Відкриття недержавних шкіл і навчання в них здійснюється тільки на основі закону; навчання у таких школах може здійснюватися за плату.
4. Закон встановлює, за яких умов громадяни під час навчання мають право на допомогу держави.

Стаття 34

1. Право на захист результатів творчої та інтелектуальної діяльності людини охороняється законом.
2. Право користуватися культурними цінностями гарантується за умов, визначених законом.

Стаття 35

1. Кожен має право на сприятливе для життя навколишнє середовище.
2. Кожен має право на своєчасну і повну інформацію про стан навколишнього середовища і природних ресурсів.
3. Здійснюючи свої права, ніхто не повинен завдавати шкоди навколишньому середовищу, природним ресурсам, іншим природним багатствам та культурним пам'яткам або створювати для них небезпечну ситуацію.

Глава п'ята
ПРАВО НА СУДОВИЙ ТА ІНШИЙ ПРАВНИЙ ЗАХИСТ

Стаття 36

1. Кожен може домагатися встановленим порядком своїх прав у незалежного і безстороннього суду, а в окремих випадках — у інших органів.
2. Особа, яка вважає, що її права порушувалися рішенням державних органів, може звернутися до суду, який повинен встановити законність такого рішення, якщо законом не визначено інше. Перегляд рішень щодо основних прав та свобод згідно з Хартією належить до обов'язкової юрисдикції суду.
3. Кожен має право на відшкодування збитків, які є наслідком протизаконних рішень суду, або інших державних органів, або помилковими діями офіційних осіб.
4. Умови і подробиці визначаються законом.

Стаття 37

1. Кожна особа має право відмовитися давати свідчення, якщо це може спричинитися до кримінального переслідування її або її близьких.
2. Кожен має право на правний захист при розгляді справи в суді, а також на захист інших державних органів. Це право реалізується від початку розгляду справи.
3. Усі люди рівні перед законом.
4. Кожен, хто не володіє мовою, якою провадиться судовий розгляд, має право на допомогу перекладача.

Стаття 38

1. Ніхто не може бути позбавлений свого законно визначеного судді. Юрисдикція суду і суддів визначається законом.
2. Кожен має право на публічний розгляд своєї справи, без зайвих зволікань і в його присутності, з наданням можливості висловитися з усіх пунктів обвинувачення. Громадськість може бути не допущена на судовий розгляд лише у випадках, встановлених законом.

Стаття 39

Лише закон встановлює, яке діяння вважається злочином і яке покарання або ж які інші способи позбавлення прав чи власності передбачаються за його вчинення.

Стаття 40

1. Лише суд приймає рішення про міру вини і покарання за вчинення злочину.
2. Кожен, проти кого порушено кримінальну справу, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде підтверджено законним обвинувальним вироком.
3. Кожний обвинувачений має право на достатній час та можливість, щоб підготуватися до свого захисту, і захищати себе особисто або через захисника. Якщо він не має захисника, але згідно із законом повинен мати його, то захисника йому призначає суд. Закон встановлює, у яких випадках обвинувачений має право на безоплатну допомогу захисника.
4. Обвинувачений має право не давати свідчень проти самого себе; цього права він не може бути позбавлений у жодному випадку.
5. Ніхто не може бути засуджений або покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону. Це положення не виключає застосування заходів покарання згідно із законом.
6. Діяння визнається злочином і карається за законом, який діє на момент вчинення цього злочину. Закон, прийнятий пізніше, може бути застосований лише за умови, що він передбачає більш легке покарання за вчинений злочин.

Глава шоста **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 41

1. Прав, проголошених у ст. 26, ст. 27 п. 4, від ст. 28 до ст. 31, ст. 32 п. 1 та 3, ст. 33 та ст. 35 Хартії, можна домагатися лише в межах законів, які визначають застосування цих положень.
2. Там, де в Хартії мова йде про закон, маються на увазі закони, встановлені Федеральними Зборами, якщо з конституційного розподілу законодавчих функцій не випливає, що закони підготовлені національними радами.

Стаття 42

1. Під уживаним у Хартії поняттям «громадянин» мається на увазі громадянин Чехо-Словацької Федеративної Республіки.
2. Іноземці, які перебувають на території Чехо-Словацької Федеративної Республіки, користуються правами людини та її основними свободами, гарантованими Хартією.
3. Під уживаним у цих положеннях поняттям «громадянин» мається на увазі кожна людина, якщо мова йде про основні права і свободи, які Хартія визнає без огляду на громадянство.

Стаття 43

Чехо-Словацька Федеративна Республіка надає притулок іноземцям, які зазнають переслідувань за відстоювання політичних прав та свобод. У притулку може бути відмовлено особі, дії якої спрямовані на порушення основних прав та свобод людини.

Стаття 44

Суддям та прокурорам закон може обмежити право на підприємницьку та іншу господарську діяльність, а також право, зазначене у ст. 20 п. 2; службовцям органів державного управління та місцевого самоврядування на виборних посадах — також права, зазначені в ст. 27 п. 4; працівникам міліції та особам, які служать у Збройних силах, — права, зазначені у ст. 18, 19 і ст. 27 п. 1–3, і особам, діяльність яких безпосередньо пов'язана з охороною життя і здоров'я людей, закон може обмежити право на страйк.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: УКРАЇНА НА ПЕРЕХОДІ ДО ДЕМОКРАТІЇ

Мільйони людей, які живуть майже у двох десятках країн Східної та Центральної Європи, звільнившись від комуністичних режимів, стали господарями своєї долі. Народи в цих країнах визначили стратегію розвитку своєї державності шляхом прийняття конституцій, в основу яких був покладений принцип: «держава — для людини, а не людина — для держави». По суті, цілий регіон пристав до ідеалів свободи і демократії, докорінно змінивши політичну карту Європи наприкінці ХХ століття. Єдиною із країн Східної та Центральної Європи, що не має новітньої конституції, є Україна, яка однією з останніх у цьому регіоні позбулася колоніального комуністичного режиму. Приєднавшись до інших європейських націй, які відкинули комунізм, український народ став творцем власної політичної долі й одразу ж розпочав процес конституційного оформлення свого вільного та незалежного стану. У часовому вимірі цей процес увійшов до конституційної нормотворчості «четвертої хвилі».

Шлях України до свободи та демократії через новітній конституційний процес триває практично вже шість років. Розпочато його ухваленням Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, якою утверджувалося здійснення українським народом його невід'ємного права на самовизначення. Відтак, ухвалювались подальші акти, що в своїй основі становлять віхи українського новітнього конституціоналізму:

- Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року);
- Закон про правонаступництво України (12 вересня 1991 року);
- Закон про державну владу та місцеве самоврядування в Україні (18 травня 1995 року);
- Конституційний Договір між Президентом України та Верховною Радою України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України (8 червня 1995 року).

Започаткування процесу укладення нового Основного Закону України як невід'ємної складової «третьої та четвертої хвиль» конституційної нормотворчості країн нових демократій поставило перед нею складне і водночас чітке завдання стратегічного вибору: йти шляхом творення української моделі **демократичної системи** суспільства і держави (притаманної розвиненим країнам і посткомуністичним країнам Східної та Центральної Європи) чи шляхом **лібералізації автори-**

таризму (що спостерігався в Радянському Союзі з часів політики «перестройки» та «гласності», проголошеної і здійснюваної Михайлом Горбачовим).

Первинні акти новітнього українського конституціоналізму (зокрема, Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Закон про правонаступництво України) виразно відрізнялися від основних законів «четвертої хвилі» світової конституційної нормотворчості тим, що відбивали передовсім ідеї **лібералізації авторитаризму** і за умови збереження чинності Конституції Української РСР 1978 року після проголошення незалежності України аж ніяк не могли скласти конституційну основу **демократичної системи** суспільства і держави.

Лише із ухваленням Закону про державну владу та місцеве самоврядування і укладенням на його основі Конституційного Договору між Президентом України та Верховною Радою України влітку 1995 року новий конституційний режим України набув якісно нових рис, чим було зафіксовано стратегію руху до **демократичної системи** суспільства і держави. Серед численних позитивних політико-правних наслідків укладення Конституційного Договору для внутрішнього та зовнішнього становища України¹ слід особливо вирізнити такі, як:

— відмова від концепції «лібералізації авторитаризму» і явне визначення вибору українського шляху конституційного оформлення незалежності України на користь концепції «демократична система»;

— створення сприятливих умов для прискорення конституційного процесу в Україні та забезпечення безперервності конституційного оформлення засад демократичної системи в Україні шляхом створення нових робочих груп з опрацювання і доопрацювання проекту Конституції України²;

— встановлення через застосування нових принципів організації державної влади нового конституційного правопорядку **тимчасового** за своїм характером, **перехідного** за своєю суттю, **переломного** за своїм значенням.

Такі наслідки укладення Конституційного Договору підтвержені висновком Європейської комісії «За демократію — через Право» (Венеціанської Комісії Ради Європи), у якому, зокрема, зазначалося: «...ми маємо визнати, що відбувся **перелом в українському конституційному процесі**, але це є **перехідний перелом**, який триватиме до того часу, поки повна законність правопорядку не буде відновлена шляхом прийняття нової Конституції»³. (Підкреслено мною. — С.Г.)

¹ Докладніше див.: С. Головатий. Конституційний Договір як складова новітнього конституційного процесу в Україні. — В. кн.: Конституція незалежної України: у трьох книгах. Книга Перша. К.: Укр. Правн. Фондація. Вид-во «Право», 1995. — С. 37—53.

² Показовим є те, що Конституційна Комісія, склад якої було затверджено ще 10 листопада 1994 року, схвалила лише 23 листопада 1995 року та 11 березня 1996 року проекти нової Конституції України, опрацьовані відповідно робочою групою, утвореною 19 червня 1995 року, та робочою підкомісією, утвореною 23 листопада 1995 року.

³ Див.: Doc. CDL(95)40. Strasbourg, 9 September 1995.

Комітет з питань юридичних та прав людини Парламентської Асамблеї Ради Європи зазначав у своїх висновках, що Конституційний Договір як «Мала Конституція», визначаючи взаємини між різними державними органами, «**може відіграти вирішальну роль у конституційному процесі поділу влади**»⁴. (Підкреслено мною. — С.Г.)

Висновок цього комітету ПА РЄ знайшов своє підтвердження у подальшому перебігу подій довкола проблеми поділу влади в рамках розвитку конституційного процесу в Україні. Для України обидві проблеми — успішного завершення конституційного процесу і поділу влади — виявилися настільки ж взаємопов'язаними і такими, що взаємно обумовлюють одна одну, наскільки взаємопов'язані і взаємно обумовлюють одна одну проблеми первинності та вторинності в майже філософському ланцюгу «курка — яйце — курка». На початку 1996 року стало очевидним: якщо вдасться завершити конституційний процес, то поділ влади відбудеться остаточно. Або ж навпаки: якщо вдасться конституційно оформити поділ влади, то успіх завершення конституційного процесу гарантовано.

Саме в цей кульмінаційний період з новою гостротою постала низка питань, на які не було знайдено відповідей впродовж усього шестирічного конституційного процесу.

Перше і головне питання полягало в тому, чи справді завершення конституційного процесу забезпечить Україні **перехід до демократичної системи**, чи все-таки означатиме не більше і не менше як оформлення політичного **режиму «лібералізованого авторитаризму»**? Це питання порушували передовсім противники прискореного завершення конституційного процесу в рамках вимірів, визначених умовами Конституційного Договору та зовнішньополітичними чинниками, пов'язаними з президентськими виборами в Росії, запланованими на червень 1996 року.

Друге і не менш важливе питання: чи зможе Україна зберегти свою незалежність і забезпечити політико-правні умови для переходу від тоталітаризму до демократії, якщо нова Конституція України не буде ухвалена до президентських виборів у Росії? Це питання в доволі риторичній формі ставили прибічники завершення конституційного процесу в Україні у будь-який спосіб, але не пізніше червня 1996 року.

У пошуку відповідей на ці питання принагідним виявився передовсім досвід тих країн Східної та Центральної Європи, які вже давно стали на шлях відповідних трансформацій і завершили конституційне оформлення свого перехідного стану в політичному, економічному та юридичному контекстах. Досить корисними стали тексти основних законів цих країн з огляду на необхідність часткового

⁴ Див.: Doc. 7398. Opinion on the Application by Ukraine for Membership of the Council of Europe of the Committee on Legal Affairs and Human Rights. Rapporteur: Mr. Nemeth. 25 September 1995.

адаптування їх певних положень до української ситуації, яка багато в чому виявилася цілком своєрідною і нічим не повторною порівняно не тільки з відповідними європейськими країнами, а й з російським досвідом (хоча українська ситуація весь час мала тенденцію наблизитися за формою і за змістом до російської моделі завершення сучасного конституційного процесу).

Врахувавши, з одного боку, досвід конституціоналізму країн Східної та Центральної Європи, а з іншого — досвід пострадянської Росії, слід було знайти **українську модель переходу до демократичної системи**. А створити її неможливо без урахування української специфіки особливо порівняно з європейськими країнами. Ця специфіка полягає ось у чому.

Тимчасом як для більшості країн Східної і Центральної Європи, а також для Росії, «перехід» означав зміну лише політичного режиму і економічної системи, для України «перехід» — це ліквідація колоніального стану, проголошення та утворення **власної** (незалежної) держави, створення нової політичної системи суспільства та **власної** економічної системи на засадах ринкової економіки — **усього одночасно**. Україна до «перехідного стану» не була суверенною державою, не мала державних кордонів, національної валюти, національних збройних сил, інших реальних державних інститутів.

Уже під час «переходу» стало очевидним, що система «советов» (рад народних депутатів) саме в перехідний період стала найбільш потужною гальмівною силою і перешкодою на шляху політичних та економічних реформ. В умовах здійснення монопольної влади комуністичної партії через систему «советов» (успішна реалізація гасла «Вся власть — Советам!») новим інститутом, що став інструментом демократизації усєї політичної системи на початку перехідного періоду, стало **явище президенталізму**. Запроваджений після проголошення незалежності України в грудні 1991 року інститут Президента України започаткував «десоветизацію» політичної системи та механізму державної влади.

Але далі саме Президентом України були здійснені кроки, які поставили під сумнів можливості президенталізму виступати гарантом забезпечення та існування демократичної системи. Деякі з цих кроків суттєво підірвали процес демократизації суспільно-політичного та економічного життя в Україні та уповільнили плинність «перехідного періоду». Так, не було вжито ніяких заходів для того, щоб у найкоротший строк після проголошення незалежності України ухвалити нову, демократичну Конституцію, розпочати процес «декомунізації» та завершити процес «десоветизації» України. Не було оголошено нових виборів до парламенту України як незалежної держави, що дало можливість більшості в обраній у березні 1990 року прокомуністичній Верховній Раді Української РСР триматися при владі до березня 1994 року. Не створив Президент України нової демократичної партії і не надав можливостей існуючим демократичним партіям об'єднатися в єдину організовану політичну силу, здатну забезпечити політичну підтримку реформам в перехідний період подібно до відповідних процесів у

Польщі, Угорщині чи Чехії. Навпаки, він залишив при владі колишніх комуністичних апаратників шляхом призначення їх на посади місцевих та регіональних керівників виконавчої влади. Не було реформовано створений за радянських часів вищий орган виконавчої влади (Раду Міністрів, а відтак — Кабінет Міністрів). Мало місце грубе втручання держави у міжконфесійне життя, яке вилилося в спробу створення продержавної (на російський зразок) церкви та у брутальну розправу з похоронною процесією під час поховання глави УПЦ-КП патріарха Володимира.

В умовах постійного протистояння між законодавчою (Верховна Рада) та виконавчою (Президент) владами тривалий час залишається надзвичайно слабкою судова система, якій не забезпечене належне становище між іншими гілками влади через відсутність комплексної правової реформи. Встановлено із самого початку і зберігається до сьогодні контроль держави за засобами масової інформації. Це сприймається як негативне явище незалежно від того, хто такий контроль здійснює — парламент, уряд чи Президент. Суть полягає в тому, що Президент як глава держави не сприяв незалеженню «четвертої влади».

Значна, якщо не переважна, частина українських громадян вважає, що життя десять років тому було кращим від того, яке є сьогодні. Колективізм, колективні права, трудовий колектив як суб'єкт політичного життя, колгоспи, державний контроль за цінами, взагалі патерналістська роль держави і відповідальність за все Президента як уособлення держави — усе це залишається серед найвищих цінностей для багатьох людей. Багато хто шкодує, що Україна стала незалежною державою. Багато хто мріє про повернення до Союзу РСР, а дехто — і до комунізму. В таких умовах демократична система для України все ще лишається **набагато більше метою, аніж реальністю сьогодення.**

Тому природно постають питання: чи надалі президенталізм за умов відсутності системи «советов» залишиться інструментом зміцнення демократичної системи? Чи не перетвориться президенталізм на інструмент вкорінення лібералізованого авторитаризму, що зберігає багато своїх ознак і елементів в умовах перехідного періоду?

Ці питання для багатьох в Україні лишаються відкритими. Адже інститут президента як всенародно обраного глави держави і фактичного глави виконавчої влади був привабливим на початку «переходу» і отримав всенародну підтримку на протигагу інститутам представницької демократії радянсько-комуністичного типу — «советам» (радам народних депутатів). Але нечіткість, яка спостерігалася впродовж усього періоду незалежності України у поділі влад (Президент і система «советов» знизу догори; численні зміни до Конституції 1978 року та незмінність багатьох положень Конституції 1978 року) стали найбільшою перешкодою для зміцнення демократичних перетворень у посткомуністичній Україні.

За роки незалежності не досягнуто й утвердження в Україні справжнього парламентаризму. Саме через збереження Верховної Ради у складі, обраному ще

в березні 1990 року, тяглість «колишнього режиму» в Україні, на жаль, не була перервана після 1991 року. Номенклатурі вдалося трансформувати політичний капітал у фінансовий капітал і утримати значний контроль над засобами масової інформації під виглядом здійснення парламентського контролю.

В умовах неутвердженого парламентаризму (Верховна Рада України скликана 1990–1994 років, 1994–1998 років як рудимент системи «советов»), нечітко вираженого демократизму з боку президенталізму (недоведеність до кінця декомунізації та десовєтизації політичної системи в Україні), відсутності реформованої судової системи як рівноправної третьої гілки влади, а також триваюче перебування засобів масової інформації під державним контролем (часто з боку колишньої партноменклатури незалежно від її місцеперебування — в парламенті, уряді чи президентській адміністрації) — усе це спричинило значну міру розчарування і песимізму з боку суспільства щодо тих явищ новітнього етапу розвитку України, які поєднуються у свідомості людей з такими поняттями як «демократія», «реформи», «капіталізм», «президентська форма правління».

У центрі політичних дискусій не тільки у Верховній Раді чи на шпальтах парламентського «Голосу України» (з якого і досі не знято гасло «Влада — Радам!»), а й у наукових колах постали питання: якою буде Україна — президентською чи парламентарною республікою? Чи є в тому якась різниця? Якщо так, то в чому полягає її сенс для України? Різні політичні сили розпочали пошук недоліків і переваг кожної із форм державного правління — залежно від того, кому що вигідно. Бралося до уваги і те, що у фундаментальних працях науковців зі світовим іменем дедалі частіше можна було зустріти застереження приблизно такого змісту: «Досить дивним видається те, що деякі країни Східної Європи, а саме Росія і Польща, граються з вибором встановлення президентських режимів, тимчасом як країни Латинської Америки демонструють серйозність сумнівів щодо наслідків президенталізму на їхньому континенті. Найбільша кількість сучасних стабільних демократій світу мають парламентарні форми правління». Досить чітко робився ними беззастережний висновок про суттєву кризу, яку переживає президенталізм з точки зору цінностей демократії⁵. На час написання цієї статті питання про вибір форми державного правління та її закріплення в новій Конституції України остаточно не вирішене. Конституційний процес увійшов у стадію узгодження позицій між різними гілками влади та її інститутами (Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою, органами судової влади), а також між різними політичними силами, як у парламенті, так і поза ним.

Процес узгодження остаточного тексту проекту Конституції України на завершальному етапі конституційного процесу в Україні якраз і має визначити

⁵ Див.: The Failure of Presidential Democracy. Volume I. Comparative Perspectives/Edited by Juan J. Linz and Arturo Valenzuela. — The John Hopkins University Press. Baltimore and London. 1994. — 169 p.

остаточно форму державного правління в Україні на етапі її переходу до демократичної системи. Скоріше за все це буде напівпрезидентська (або якщо вигідно — напівпарламентська) республіка. Іншими словами — змішана республіканська форма правління. Ступінь її «змішаності», тобто міра співвідношення президенталізму та парламентаризму, саме і визначить сутність української моделі переходу до демократичної системи. Але незалежно від будь-якого акценту — чи то на президенталізмі, чи то на парламентаризмі — очевидним є те, що із прийняттям нової Конституції Україну можна буде визначати лише як країну, що є **на переході до демократії**. Її нова Конституція хоч і доповнить перелік тих конституцій, що вміщені у цій книзі як документальні свідчення наявності «третьої та четвертої хвиль» світової конституційної нормотворчості, проте вона ще не зможе бути занесена до переліку конституцій, що складають основу демократичних систем.

Нова Конституція України лише закладе підвалини для створення в майбутньому суспільства міцної демократії, для чого ще треба буде докласти багато зусиль і передовсім запобігти поверненню «лібералізованого авторитаризму». Не досить позбавити КПРС від монополії на владу чи поміняти комуністів СРСР на будь-яких некомуністів України 90-х років, аби заявити, що Україна є демократичною державою. Демократія — не політичний режим, а спосіб управління державою з боку суспільства. Такі її складові елементи, як громадянське суспільство, політичне суспільство, верховенство Права, державоздатний бюрократичний апарат, економічне суспільство та деякі інші не просто існують самі по собі, а створені та функціонують як взаємодіюча система. Це і є те, що має назву «**демократична система**».

Головна передумова можливостей створення міцної демократії в Україні є. Це сам факт існування незалежної держави. Тепер же решту п'ять головних зазначених вище взаємопов'язаних та взаємообумовлених чинників міцної демократії має бути створено. Зміцнення демократії вимагає, щоб у всіх названих п'яти сферах політика базувалася більше на консенсусі, ніж на волі більшості. Залишається сподіватися, що нова Конституція України стане тривким підґрунтям не лише нашої державності як передумови зміцнілої української демократичної системи, а й усіх решти п'яти її елементів у взаємодії. А поки що зміст та характер завершального етапу конституційного процесу в Україні дозволяє визнати: **Україна є на початку переходу до демократичної системи. Конституційне закріплення такого переходу може забезпечити його незворотність.**

Сергій ГОЛОВАТИЙ,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Академії правових наук

15 квітня 1996 р.

КОНСТИТУЦІЇ НОВИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

Упорядник Сергій Петрович Головатий

Науковий редактор Володимир Миколайович Шаповал

Консультант Галина Фріланд

Редактор Наталя Олександренко

Художнє оформлення Василя Василенка

Комп'ютерний набір Ольги Кравець, Світлани Міщенко

Комп'ютерна верстка Вячеслава Горобченка, Олексія Гайдука

Технічний редактор Вячеслав Горобченко

Коректор Лада Мельник

Українська Правнича Фундація. Видавництво «ПРАВО».

252033, м. Київ, вул. Саксаганського, 41.

Віддруковано на Київській нотній фабриці.

234655, м. Київ-80, МСП, вул. Фрунзе, 51а.

Підписано до друку 23.04.94. Формат 60×100 1/16. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. 40,64. Наклад 5000 прим. Зам. 6-2054

НБ ПНУС



662431